

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિપદ, ગાંધીનગરના પત્ર-કમાંક
જસીઈઆરટી/સીએન્ડી/2021/12422-23 તા. 17/06/2021 - થી મંજૂર

અજમાયશી પાઠ્યપુસ્તક

કુહુ

(ગુજરાતી-પ્રથમ ભાષા)

ધોરણ 4

પ્રતિષ્ણાપત્ર

ભારત મારો દેશ છે.
બધાં ભારતીયો મારા ભાઈબહેન છે.
હું મારા દેશને ચાહું છું અને તેના સમૃદ્ધ અને
વૈવિધ્યપૂર્વ વારસાનો મને ગર્વ છે.
હું સદાય તેને લાયક બનવા પ્રયત્ન કરીશ.
હું મારાં માતાપિતા, શિક્ષકો અને વડીલો પ્રત્યે
આદર રાખીશ અને દરેક જણ સાથે સત્યતાથી વતીશ.
હું મારા દેશ અને દેશબાંધવોને મારી નિષ્ઠા અર્પું છું.
તેમનાં કલ્યાણ અને સમૃદ્ધિમાં જ મારું સુખ રહ્યું છે.

રાજ્ય સરકારની વિનામૂલ્યે યોજના હેઠળનું પુસ્તક

ગુજરાત રાજ્ય શાખા પાઠ્યપુસ્તક મંડળ
'વિદ્યાયન' સેક્ટર 10 - એ, ગાંધીનગર - 382 010

© ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, ગાંધીનગર

આ પાઠ્યપુસ્તકના સર્વ હક ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળને હસ્તક છે.

આ પાઠ્યપુસ્તકનો કોઈ પણ ભાગ કોઈ પણ રૂપમાં ગુજરાત રાજ્ય શાળા
પાઠ્યપુસ્તક મંડળના નિયામકશીની લિખિત પરવાનગી વગર પ્રકાશિત કરી શકાશે નહિ.

વિષય સલાહકાર

ડૉ. મહેન્દ્ર ચૌટલિયા

લેખન

રાકેશ પટેલ (કન્વિનર)

છાયા ઉપાધ્યાય

હરેશ ચૌધરી

મમતા શર્મા

ડૉ. પ્રિસ્કીલા ચૌહાણ

મહેશ પરમાર

સમીક્ષા

ડૉ. ઋતા પરમાર હર્ષવી પટેલ

ડૉ. હર્ષબા જાડેજા મનીષ સુથાર

કલ્યાણ પટેલ પૂજા જોખી

જિંઝેશ ગદાડી સંજા આચાર્ય

યતીન કંસારા

ચિત્રાંકન

આકાશ કે. ગોહેલ

સંયોજન

ડૉ. કિઝાબેન દવે

(વિષય-સંયોજક : અંગ્રેજી)

ડૉ. નિરાલી મૈયાણી

(વિષય-સંયોજક : ગુજરાતી)

નિર્માણ-સંયોજન

ડૉ. કમલેશ પરમાર

(નાયબ નિયામક : શૈક્ષણિક)

મુદ્રણ-આયોજન

ડૉ. કમલેશ પરમાર

(નાયબ નિયામક : ઉત્પાદન)

પ્રસ્તાવના

NCERTની તરાફ તથા નિર્દિષ્ટ બાબતો આધારિત ધોરણ રૂપનું કુષ્ઠ

(પ્રથમ ભાષા) નું પાઠ્યપુસ્તક તૈયાર કરી વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને વાલીઓ સમક્ષ રજૂ કરતાં પાઠ્યપુસ્તક મંડળ આનંદ અનુભવે છે.

GCERT, ગાંધીનગર દ્વારા નિર્મિત અભ્યાસક્રમ આધારિત આ પાઠ્યપુસ્તક GCERT દ્વારા સૂચિત નિષ્ણાતો વડે તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે તથા તેની સમીક્ષા નિષ્ણાત શિક્ષકો વડે કરવામાં આવી છે.

આ પાઠ્યપુસ્તકના અમલ પૂર્વ પાઠ્યપુસ્તક મંડળ અને GCERTના નિષ્ણાતોની સંયુક્ત બેઠક બોલાવી, પુસ્તકની ચકાસણી કરવામાં આવી છે અને નિષ્ણાતો દ્વારા સૂચિત સુધારાઓને આમેજ કરી પુસ્તકને અંતિમ સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે.

પ્રસ્તુત પાઠ્યપુસ્તકને ગુણવત્તાયુક્ત તથા બાળભોગ્ય બનાવવા માટે પૂરતી જહેમત ઉદ્ઘાવવામાં આવી છે. તેમ છતાં શિક્ષણમાં રસ ધરાવનાર વ્યક્તિઓ પાસેથી સૂચનો આવકાર્ય છે. તેનાં ચતુરંગી સ્વરૂપ દ્વારા બાળકો હોંશો-હોંશો તેનો ઉપયોગ કરે અને ભાષાની અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ સાર્થક કરે તે લક્ષિત છે. આ પાઠ્યપુસ્તકમાં સમાવિષ્ટ અધ્યયનસામગ્રીનું પ્રદાન કરનાર સૌનો મંડળ આભાર વ્યક્ત કરે છે.

એચ. એન. ચાવડા

નિયામક

તા. 05-07-2021

કાર્યવાહક પ્રમુખ

ગાંધીનગર

પ્રથમ આવૃત્તિ : 2021

પ્રકાશક : ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, 'વિદ્યાયન', સેક્ટર - ૧૦-એ, ગાંધીનગર વતી એચ. એન. ચાવડા, નિયામક.

મુદ્રક :

મૂળભૂત ફરજો

ભારતના દરેક નાગરિકની ફરજો નીચે મુજબ રહેશે :*

- (ક) સંવિધાનને વફાદાર રહેવાની અને તેના આદર્શો અને સંસ્થાઓનો, રાષ્ટ્રર્થાજનો અને રાષ્ટ્રગીતનો આદર કરવાની;
- (ખ) આજાદી માટેની આપણી રાષ્ટ્રીય લડતને પ્રેરણા આપનારા ઉમદા આદર્શને હદ્યમાં પ્રતિષ્ઠિત કરવાની અને અનુસરવાની;
- (ગ) ભારતનાં સાર્વભૌમત્વ, એકતા અને અખંડિતતાનું સમર્થન કરવાની અને તેમનું રક્ષણ કરવાની;
- (ઘ) દેશનું રક્ષણ કરવાની અને રાષ્ટ્રીય સેવા બજાવવાની હાકલ થતાં, તેમ કરવાની;
- (ય) ધાર્મિક, ભાષાકીય, ગ્રાન્દેશિક અથવા સાંગ્રાયિક બેદોથી પર રહીને, ભારતના તમામ લોકોમાં સુમેળ અને સમાન બંધુત્વની ભાવનાની વૃદ્ધિ કરવાની, ખીઓના ગૌરવને અપમાનિત કરે તેવા વ્યવહારો ત્યજ દેવાની;
- (ઇ) આપણી સમન્વિત સંસ્કૃતિના સમૃદ્ધ વારસાનું મૂલ્ય સમજ તે જાળવી રાખવાની;
- (ઝ) જંગલો, તળાવો, નદીઓ અને વન્ય પશુપક્ષીઓ સહિત કુદરતી પર્યાવરણનું જતન કરવાની અને તેની સુધારણા કરવાની અને જીવો પ્રત્યે અનુકૂળ રાખવાની;
- (ઝ) વૈજ્ઞાનિક માનસ, માનવતાવાદ અને જિજ્ઞાસા તથા સુધારણાની ભાવના કેળવવાની;
- (ટ) જહેર મિલકતનું રક્ષણ કરવાની અને હિંસાનો ત્યાગ કરવાની;
- (ઠ) રાષ્ટ્ર પુરુષાર્થ અને સિદ્ધિનાં વધુ ને વધુ ઉન્ત સોપાનો ભણી સતત પ્રગતિ કરતું રહે એ માટે, વૈયક્તિક અને સામૂહિક પ્રવૃત્તિનાં તમામ ક્ષેત્રે, શ્રેષ્ઠતા હાંસલ કરવાનો પ્રયત્ન કરવાની.
- (ડ) માતા-પિતાએ અથવા વાલીએ હ વર્ષથી ૧૪ વર્ષ સુધીની વયના પોતાના બાળક અથવા પાલ્યને શિક્ષણની તકો પૂરી પાડવાની.

*ભારતનું સંવિધાન : કલમ 51-ક

શિક્ષકો અને વાલીઓ માટે...

શરીરથી મોટાં થતાં બાળકો ભાષા દ્વારા પણ મોટાં થાય છે, થતાં હોય છે. ઔપचારિક ભાષાશિક્ષણનું કામ બાળકોની ભાષાને ભાષાવિકાસમાં પલટી નાખવાનું છે. માનવમાત્ર પોતાના અનુભવોને સંધરી રાખવા માટે ભાષાના તાણાવાળાનો ઉપયોગ કરે છે. આનો અર્થ એમ પણ થાય કે જેમની ભાષા સમૃદ્ધ હોય તે પોતાના અનુભવો (જીવવાના, શીખવાના અને વિચારવાના)ને સુપેરે આગળ વધારી શકે છે. મજા પડે તેવી બાબત એ છે કે ૧૦ વર્ષની ઉંમર સુધીનાં બાળકોનું વિકસી રહેલું મગજ ભાષાના વાયરિંગથી શક્તિશાળી બનતું હોય છે. ધોરણ-૫ સુધીનાં બાળકોને ભાષા-પોષણ આપવાના સભાન પ્રયાસો અનિવાર્ય છે.

આ પાઠ્યપુસ્તક અંગે શિક્ષકોને અને માવતરોને કહેવાનું કે:

- મજા આવવી - એ ભાષા શીખવાની પૂર્વશરત છે.
- ભાષા શીખતી વેળા શુદ્ધ-અશુદ્ધ કે સાચું-ખોટું અવગાણવું જોઈએ, કેમ કે ભાષા-કૌશલ પણ રસોઈ કરવાના કૌશલની જેમ પ્રેક્ટિસ કરતાં કરતાં, ભૂલો કરીને પ્રયત્ન ચાલુ રાખવાથી જ આવડે છે.
- જે ભાષામાં ગાતાં, લલકારતાં, વાર્તા કહેતાં, ગણ્યાં મારતાં, જાતભાતના વિષયો પર વાતચીત કરતાં આવડે તે ભાષા પદ્ધીથી લખતાં અને વાંચતાં પણ આવડે.
- ભાષા શીખવા માટે સમુદ્દ્રાય, જૂથ કે જોડીમાં રહેવું અનુકૂળ પડે. બે કે તેથી વધુ માનવ બેગા થઈ કોઈ કામ હાથ પર લે એટલે ભાષા આવડવા માંડે. તેથી આ પુસ્તકમાં અનેક જૂથ/જોડી પ્રવૃત્તિ મૂકી છે.
- જ્યારે વિદ્યાર્થીઓ સામે કોઈ પડકારભરી પરિસ્થિતિ સર્જય/સર્જવામાં આવે ત્યારે તેણે એકલા કે બીજા સાથે મળીને વાતો કરવી પડે. તેનાથી શબ્દો અને વાક્યોની નવરચના પણ થવા માંડે. અહીં એવા ઘણા પ્રશ્નો અને પરિસ્થિતિ મૂક્યાં છે કે જેમાં બાળકોને વિચારવાનું, વાતો કરવાનું, રજૂઆત કરવાનું આવશે અને તે વખતે વર્ગમાં ઘુઘવાટ થશે. એને માણજો.
- માહિતી → અર્થગ્રહણ → સમજ → ઉપયોગ → સર્જન એવી નિસરણી દ્વારા આપણે વધુ બુદ્ધિમાન અને કલ્યનાશીલ બનીએ છીએ. આ પુસ્તકમાં કવિતાઓ, વાર્તાઓ, પ્રસંગો એવી રીતે રજૂ કર્યા છે કે જેથી વિદ્યાર્થીઓના અનુભવ, પૂર્વજ્ઞાન અને કલ્યનાશક્તિ અધ્યયનમાં જોતરાય. આ રીતે તેમનો ઉત્તરોત્તર બોધાત્મક વિકાસ થતો રહેશે.
- સમજવા જેવી વાત એ છે કે ભાવ અને લાગણી વ્યક્ત કરવા માટે ભાષાની જરૂર નથી હોતી, પરંતુ વાર્તા-કવિતા-ઘટનાઓમાં પ્રયોજયેલી ભાષા આપણામાં ભાવ અવશ્ય ઊભા કરે છે. ભાવાત્મક વિકાસ એ મનુષ્યનો બહેતર પ્રકારનો વિકાસ છે. આ પુસ્તકમાં વાતચીત, સ્માઇલી, વિશેષ અભિવ્યક્તિ, સંવાદો અને વિદ્યાર્થીના વાસ્તવિક અનુભવોને વર્ગમાં અવકાશ મળે તેવી તજવીજ છે. ભાવ સર્જતી અને અભિવ્યક્ત કરતી ભાષા પ્રવાહી તથા રોમાંચક હોય છે. ટેક્નોલોજી-પ્રધાન સમયગાળામાં ભાવનું/લાગણીનું શિક્ષણ પણ મહત્વનો ઉદ્દેશ છે.
- ‘વ્યાકરણ’ આ પુસ્તકમાં છે જ. પણ ‘લેબલ’ કે ‘નામકરણ’થી આપણે અળગા રહેવાનું છે. જો વિદ્યાર્થી બોલવા-લખવામાં સાહજિક રીતે સર્વનામ, વિશેષજ્ઞ, અવ્યય વગેરેનો ઉપયોગ કરી લે (આપણે સૌ વ્યાકરણના લેબલ વગર બધું વ્યાકરણ બોલીએ-લખીએ છીએ, અદ્ભુત એમ જ) તો એમને વ્યાકરણ આવડે છે તેમ જ ગણાય.
- પાઠ્યપુસ્તકમાં ઈરાદાપૂર્વક પીરસવામાં આવેલી ભાષા અને વિદ્યાર્થીઓએ ઘર-કુટુંબ-શેરી-મહોલ્લા-પાર્ટીમાંથી ગ્રહણ કરેલી ભાષાનો સંગમ વર્ગમાં, શાળામાં ને અંતતઃ વિદ્યાર્થીનાં મસ્તિષ્કમાં થાય એટલે આપણે સૌએ મનોમન કરતલધ્વનિ કરતા રહેવાનું!

આ પાઠ્યપુસ્તકની સંરચનામાં કેટલીક થિયરી અને સિદ્ધાંતોનું માર્ગદર્શન લેવામાં આવ્યું છે. આમાં આઠ વર્ષની ઉભરનાં બાળકો અને ગુજરાતી-ભારતીય, ગ્રામ્ય-શહેરી વાતાવરણ તથા સામાન્ય-તેજસ્વી કક્ષાના અથેતાઓને લક્ષ્યમાં રાખ્યા જ છે.

- ભાષા અને માનસિક વિકાસના સહસંબંધનો સિદ્ધાંત
- મૌખિક ભાષાની રચના તેમજ ભાષા-પ્રાપ્તિ(acquisition)નો સિદ્ધાંત
- શારીરિક સક્રિયતા મગજને શીખવા માટે તત્પર કરે છે તેવી થિયરી
- જ્યાં પિઆજે અને લેવ વિગોસ્કીની સામાજિક જ્ઞાન-સંરચનાની થિયરી
- પ્રયત્ન-ભૂલ અને ભયરહિત વાતાવરણમાં મહત્તમ અધ્યયન શક્ય બને તેવો અધ્યયનવિજ્ઞાનનો સિદ્ધાંત
- જાતે શીખવાની સંભાવના ઊભી કરવાથી અધ્યયનશીલતા વધે તે સિદ્ધાંત
- વિષયવસ્તુ (What) અને વર્ગકાર્ય (How) ના આંતરસંબંધનો સિદ્ધાંત

‘શું’ નામના પાઠ્યપુસ્તકની સફળતા ‘કેવી રીતે’ નામના વર્ગકાર્ય દ્વારા સિદ્ધ થાય છે તે સુવિચારના વિચારવિસ્તાર તરીકે અમે આ પુસ્તકને ‘મેનુ ડ્રિવન’ એટલે કે ‘જુઓ અને કરો’ ટાઈપનું બનાવ્યું છે. લર્નિંગ મેન્યુઅલ જેવા આ પુસ્તકને કોઈપણ સજાગ શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓની સક્રિયતામાં પલટી શકશે.

ભાષા વિકાસ માટેની અનિવાર્ય પ્રવૃત્તિઓ અને પ્રવૃત્તિઓના માર્ગદર્શન માટેની નાનકડી માર્ગદર્શિકા :

નવાં પાઠ્યપુસ્તકોમાં તમે જોયું હશે કે એક જ એકમમાં વાર્તા, ગીત, કવિતા, જોડકણું, સંવાદ, વર્ણનાત્મક ગાંધી વગેરે સામેલ કરવામાં આવ્યાં છે. બધા એકમોમાં વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ આપેલી છે. અર્થગ્રહણ અને ઉપયોજન માટેની આ પ્રવૃત્તિઓ અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયાને વધારે રસપ્રદ બનાવશે અને વર્ગખંડ પ્રક્રિયામાં વિદ્યાર્થીઓની ભાગીદારી વધારશે. અધ્યયન નીપણી સિદ્ધિ માટે આ પ્રવૃત્તિઓ પાઠ્યપુસ્તકમાં સૂચવ્યા મુજબ થાય તે અનિવાર્ય છે.

ગીતદું :

દરેક એકમની શરૂઆત એક નાનકડા ગીતદું(ગીત)થી કરવામાં આવી છે. એકમમાં વચ્ચે વચ્ચે પણ ગીતદું મૂકવામાં આવ્યું છે. ગીતડાના આધારે વિદ્યાર્થીઓને પ્રશ્નો પૂછવાના નથી. શિક્ષકે ગીતદું સમજાવવાનું નથી જ. વારંવાર ગાવાથી વિદ્યાર્થીઓ જાતે ગીતદું સમજી જાય તો ભલે. ગીતડાના ગાનથી વિદ્યાર્થીઓ જે-તે ભાષાવસ્તુ શીખવા વધુ તત્પર બને છે અને એમની એકાગ્રતા વધે છે.

વાતચીત :

દરેક એકમમાં વાર્તા, ગાંધ્યખંડ અને કવિતાના આધારે વાતચીત માટે કેટલાક પ્રશ્નો-મુદ્દા આપવામાં આવ્યા છે. ભાષાના કોઈપણ વર્ગમાં વાતચીત ઉપકારક હોય છે. વાતચીત દરમિયાન વિદ્યાર્થીઓએ પાઠ્યસામગ્રી આધારિત વિગતો કહેવાની આવે, પાઠ્યસામગ્રીમાં ન હોય તો પણ પોતાના પૂર્વજ્ઞાનના આધારે કશુંક વિચારવાનું થાય, અન્ય માહિતી સાથે આ માહિતીને જોડીને બોલવાનું થાય. આ બધી બાબતો માટે શિક્ષકપક્ષે ધીરજની આવશ્યકતા છે. વાતચીતનો હેતુ એવો નથી કે વિદ્યાર્થીઓ સાચા જવાબ આપે, ખરો હેતુ એ છે કે બધા વિદ્યાર્થીઓ ચર્ચામાં ભાગ લે, પોતે જે કહે છે એની પાછળનો તર્ક વિદ્યાર્થીઓને ખબર હોય. વાતચીતના કોઈ પ્રશ્નનો જવાબ એક પણ વિદ્યાર્થી ન આપી શકે તો? તો પણ એ જવાબ શિક્ષકે તો નથી જ આપવાનો. વિદ્યાર્થીઓ કોઈ જવાબ સુધી પહોંચે એ માટે શિક્ષક પેટાપ્રશ્નો પૂછી શકે. વાતચીત

થકી અધ્યયન પ્રક્રિયા અને વિષયવસ્તુ સાથે વિદ્યાર્થીનું અનુભવજગત જોડાય છે. તેથી વિદ્યાર્થીનિ વિષયવસ્તુ અને વર્ગ પોતીકાં લાગે છે. યાદ રહે, જે પ્રશ્નના જવાબ વિદ્યાર્થીઓ આપવાના છે એના જવાબ શિક્ષક આપે તો વિદ્યાર્થી પાસેથી અધ્યયનની તક છીનવાઈ જાય છે.

વાર્તા કહેવી અને વાંચવી :

દરેક એકમમાં એક વાર્તા આપી છે. બાળકોને વાર્તા સાંભળવી ગમે છે એટલે આપણે વાર્તા કહીશું અને વાંચીશું પણ ખરા. હા, વાર્તા વાંચીશું. આપણે જ્યારે વાર્તા કહીએ છીએ ત્યારે બાળકોને એ વધારે ગમે છે. પરંતુ વાર્તાકથન-પઠન દ્વારા આપણો હેતુ બાળકોમાં નવા શબ્દો, શબ્દપ્રયોગો, વિશિષ્ટ વાક્યરચનાઓની સહજ સમજ કેળવવાનો છે. વાર્તા જ્યારે કહેવાય છે ત્યારે મોટેભાગે કથાવસ્તુ કે ઘટનાવર્ણન આવી જાય, પરંતુ ભાષાસૌંદર્ય અથવા તો ભાષાસજ્જતાનાં કોઈક પાસાં ચૂકી જવાતાં હોય છે. આવું ન થાય એ માટે વાર્તાનું ભાવવાહી પઠન અવશ્ય કરીએ. વાર્તામાં આવતાં રૂઢિપ્રયોગો, કહેવતો, શબ્દો કે વાક્યોના વિશિષ્ટ રીતે થયેલા ઉપયોગ અંગે વિદ્યાર્થીઓ સારી રીતે સમજે તે માટે વાર્તા અને અન્ય ગાધખંડોનું અસરકારક પઠન શિક્ષક કરે તે જરૂરી છે.

મુખરવાચન (Loud Reading) :

પાઠ્યસામગ્રી તરીકે આવતી વાર્તા કે અન્ય ગાધખંડ શિક્ષકના નિરીક્ષણ હેઠળ વિદ્યાર્થીઓ વાંચે એ પ્રક્રિયા વર્ગખંડમાં વારંવાર થવી જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓને વ્યક્તિગત વાચન કરાવતાં પહેલાં શિક્ષકે એકવાર આખી વાર્તાનું વર્ગ સમક્ષ મુખરવાચન કરવું. ત્યાર બાદ વિદ્યાર્થીઓને વાંચવા માટે કહેવું. એક પછી એક વિદ્યાર્થી ઊભો થઈને એકમમાંનો કોઈ એક ગાધખંડ મોટેથી વાંચે એટલે કે મુખરવાચન કરે એ પ્રક્રિયા વાચનશિક્ષણ માટે ખૂબ જરૂરી છે. દાખલા તરીકે, પાઠ્યપુસ્તકમાં બે-ત્રણ પેજની એક વાર્તા છે. એ વાર્તા બધા વિદ્યાર્થીઓ પાસે છે જ. શિક્ષકે કોઈ એક વિદ્યાર્થીની ઊભા થઈને એ વાર્તા મોટેથી વાંચવાનું શરૂ કરવા કહેવું. એ વખતે બાકીના વિદ્યાર્થી પણ વાચક વિદ્યાર્થીની સાથે જ મૌનવાચન કરતા જશે. ઊભો થઈને વાંચતો વિદ્યાર્થી ત્રણ-ચાર વાક્યો વાંચે એ પછી શિક્ષક બીજા કોઈ એક વિદ્યાર્થીને આગળનું વાંચવા કહેશે. આમ કરવાથી શક્ય છે કે આખી વાર્તા બે-ત્રણ વાર વર્ગમાં વંચાય. આ રીતે વંચાવવાથી બે ફાયદા થશે – એક તો વિદ્યાર્થીઓને વાંચવાનો અને શ્રવણનો મહાવરો થશે જેમાં જરૂર ત્રણાયે વિદ્યાર્થીની ભૂલ પણ સુધારી શકાશે. બીજું એ કે આ પાઠ્યસામગ્રી બે-ત્રણ વાર સક્રિય રીતે સાંભળવાથી-વાંચવાથી તેમાં આવતા શબ્દો, વાક્યપ્રયોગો વગેરે વિદ્યાર્થીના મનમાં સ્થિર થશે. પાઠ્યસામગ્રીમાં આવતી વિગતો પણ અને આપોઆપ યાદ રહેવા માંડશે.

મુખરવાચન ન થયું હોય તો મૌનવાચન સફળ થતું નથી.

સ્વતંત્રલેખન :

ઔપચારિક ભાષાશિક્ષણમાં લેખનકૌશલ પણ અગત્યનું છે. વાલીઓ અને સમાજની વાજબી અપેક્ષા પણ એવી હોય છે કે ભાષેલા હોય તેને વાંચતાં-લખતાં આવડવું જોઈએ. અહીં લખતાં આવડવાની જે વાત છે તે અનુલેખન અને શુલ્કલેખનની નથી, સ્વતંત્રલેખનની છે.

આપણા વર્ગમાં વિદ્યાર્થીઓને વારંવાર સ્વતંત્રલેખનની તક મળવી જોઈએ. સ્વતંત્રલેખન એટલે કોઈ વિષય કે મુદ્રા પર વિદ્યાર્થી જાતે, પોતાની ભાષામાં આઠ-દસ વાક્યો લખી શકે. વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને સ્વતંત્રલેખનનો બહુ અનુભવ ન હોય તો શરૂઆતમાં તેઓને તકલીફ પડે. તેઓ કદાચ લંબાણપૂર્વક કે વિગતવાર ન લખી શકે. આવું

હોય તો ભલે એકાદ વાક્યથી શરૂઆત થાય, ધીમે ધીમે વિદ્યાર્થીઓ લેખિત વર્ણન કરતાં શીખી જશે. સ્વતંત્રલેખન ચકાસીએ ત્યારે વિદ્યાર્થીએ જે લખ્યું છે તે મુદ્દાને અનુરૂપ છે કે કેમ, લેખન તાર્કિક રીતે વિકસનું જાય છે કે કેમ એ અંગે વિદ્યાર્થીઓને માર્ગદર્શન આપવું જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓએ પોતાની બોલીના શબ્દો-વાક્યોનો ઉપયોગ કર્યો હોય તેનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ.

ભાષાકાર્ય :

બાળક વ્યાકરણની, તેમાંય માતૃભાષાના ભાષાકીય બંધારણની સમજ સાથે શાળામાં આવે છે. આપણું કામ છે તે ક્ષમતાને વિદ્યાર્થીની સમજનો સક્રિય ભાગ બનાવી, મહારીને વધુ ચોકસાઈ આવે તેમ કેળવવી. આ પાઠ્યપુસ્તકમાં ભાષા બંધારણના મુદ્દા શીખવવાનો સભાન પ્રયાસ છે જ.

પુનરાવર્તન (ફરી એક લટાર) :

આ પુસ્તકમાં બે પુનરાવર્તન આપેલાં છે. બધા એકમ પૂરા થયે જ તેની પ્રવૃત્તિ કરાવવી એમ નથી. એકમનું અધ્યાપન ચાલતું હોય ત્યારે કોઈ પ્રવૃત્તિના વિશેષ મહાવરા તરીકે પણ તે પ્રવૃત્તિઓ ઉપયોગમાં લઈ શકાય.

અનુચિંતન (તને સાંભરે રે...) :

આપણે શું શીખ્યા તેની સાથે સાથે કેવી રીતે શીખ્યા તે અંગે સભાન થઈએ તો ‘શીખતાં શીખ્યા’ કહેવાય. તે શિક્ષણ પ્રક્રિયાઓનો અકાટ્ય ભાગ છે. દરેક એકમના અંતે ત્રીસેક મિનિટનું અનુચિંતન (meta-cognition-reflection) આપેલું છે. જેથી, પોતે કઈ રીતે શીખે છે, શીખતી વખતે શું અનુભવે છે તે બાબતે વિદ્યાર્થીઓ થોડું થોડું વિચારવાની શરૂઆત કરે. શિક્ષકનું કામ વિદ્યાર્થીઓની સ્મૃતિ ઉત્તેજને, તે વખતની કોઈ ઘટનાની યાદ અપાવીને તેમના માનસપટ પર સમગ્ર એકમની અધ્યયન અનુભૂતિ તાજ કરવામાં સહાયભૂત થવાનું છે. આના પરિણામે રોજિંદા અધ્યયનમાં પણ વિદ્યાર્થીઓ વધુ એકાગ્ર અને સક્રિય થશે. શીખતી વખતે વિદ્યાર્થીના મનમાં કયાં જોડાણો ઊભાં થાય છે, કઈ પ્રક્રિયાઓ થાય છે તે શિક્ષક જોઈ જાણી શકશે. આ જાણકારીનો ઉપયોગ કરી શિક્ષક વર્ગ-અધ્યાપન સરળ બનાવી શકશે.

મૂલ્યશિક્ષણ :

આ પાઠ્યપુસ્તકની વાચનસામગ્રીમાં મૂલ્યો તો આંતરિક રીતે ગુંથાયેલાં છે જ. મૂલ્યોનું પ્રગટ અને ઉપદેશાત્મક અધ્યાપન કરવાનો નિષેષ તો દાયકાઓથી કરવામાં આવી રહ્યો છે. Values are caught, not taught. મૂલ્યોનું ગ્રહણ થાય, મૂલ્યો શીખવી શકાય નહીં. આ વિધાન આપણને સાવધાન કરે છે કે શિક્ષકે મૂલ્ય-ઉપદેશ, મૂલ્ય-કથન, મૂલ્ય-સ્થાપન કે મૂલ્ય-કીર્તન કરવાનું નથી. પાઠના સંરભમાં વિદ્યાર્થી, કુદુંબ તથા સમાજના વ્યવહારોનાં ઉદાહરણો લઈ તેમાં “કેવું વર્તન કરવામાં આવે તો કેવાં કેવાં પરિણામો આવી શકે?” અંગે ચર્ચા ચંગાવવાની છે. તે મૂલ્યની હાજરી-ગેરહાજરીથી શો ફરક પડે તે અંગે વિદ્યાર્થીઓને વિચારતા, ઉદાહરણો આપતા કરવા માટે ઉત્તેજિત કરીને છોડી દેવા જોઈએ. શિક્ષકે અમૂકતમૂક મૂલ્યો પ્રત્યેનો પોતાનો આગ્રહ કે પૂર્વગ્રહ વિદ્યાર્થીઓ પર લાદવાનો ન હોય. આ પાઠ્યપુસ્તકમાં મૂલ્યલક્ષી અનેક વિચારો-પ્રશ્નો-વિધાનો પરોક્ષ રીતે મૂલ્ય-શિક્ષણના અભિગમ અનુસાર મુકાયાં છે જ.

આ સાથે નીચેના મુદ્રાઓ પણ ધ્યાનમાં લેશો.

આટલું કરો

- પ્રત્યેક વર્ગ શરૂ કરતાં પહેલાં વ્યક્તિ તરીકે બાળકો સાથે અનૌપચારિક વાતો કરો.
- પાઠ/કાવ્યમાં આવતાં પાત્રો-પ્રસંગો-સંવેદનાઓ-વિચારો-અવલોકનોમાં તમારા અને બાળકોના અનુભવો પણ અવશ્ય જોડો.
- પુસ્તકનું વિષયવસ્તુ તો ભાષાની અભિવ્યક્તિ માટે ટેકારૂપ સામગ્રી છે. તેને સમૃતિબોજ નહિ ભાષામોજ બનાવો.
- પુસ્તકમાં આપેલી પ્રવૃત્તિઓ ઓછામાં ઓછી એકવાર તો કરાવો જ. બાળકોને ગમી ગેલે પ્રવૃત્તિ વારંવાર કરાવો.
- પ્રત્યેક પેજની નીચે ‘મને ગમતા શબ્દો’ લખવા માટે જગ્યા આપી છે ત્યાં દરેક બાળકને એ પાન પરથી તેને ગમેલા બે શબ્દો લખે તે માટે પ્રોત્સાહિત કરો.
- બીજા એકમથી દરેક નવી પ્રવૃત્તિ આગળ બોક્સ આપેલા છે. જેમ જેમ પ્રવૃત્તિ થતી જાય તેમ તેમ બાળકોને તેમાં નંબર લખવા કહો.
- શબ્દભંડોળ વધે તે માટે પુસ્તકના, પુસ્તક બહારના શબ્દો વારંવાર સંભળાવો. આ સાહેબને/બહેનને બધું જ કહી શકાય તેવું બાળકોને થાય તેવું વાતાવરણ બનાવો.
- એકમના અંતે ‘શબ્દપોટલી’માં શબ્દો ભરવા કર્યું છે તે પ્રવૃત્તિ ખાસ કરાવજો. તેનાથી બાળકો પોતાની આસપાસ બોલાતા શબ્દો માટે સભાન થશો.

આટલું ન કરો

- બાળકોના મિત્ર બનો, ફિલોસોફર અને ગાઈડ નહિ.
- બાળકોને ડરાવી-ધમકાવી, કડક શિસ્તમાં રાખીને શીખવશો નહિ. આવા સંજોગોમાં તેઓની શીખવાની ક્ષમતા બંધ થઈ જાય છે.
- એકધારું વાંચવા-બોલવાનું ન રાખો.
- ચિત્રકામની અવગાણના કરશો નહિ. પુસ્તકમાં જ્યાં રેખાચિત્રો છે તેમાં બાળકોને રંગ પૂરતાં ટોકશો નહિ.
- વર્ગના થોડાંક વિદ્યાર્થીઓ ઉત્તર આપે અથવા પ્રવૃત્તિ કરી લે એટલે બધાને આવડી ગયું છે એવું ન માનશો.
- પાઠમાં, કાવ્યમાં આવતા બધા જ શબ્દો બાળકને અર્થ સહિત શીખવવાના હોતા નથી.
- બાળકની ક્ષમતા-આવડત વિશે જહેરમાં નિર્ણયો (આ તો નબળો/ઠોઠ છે કે હોશિયાર છે) વ્યક્ત ન કરશો.

માતૃભાષા શીખવાના સંરચનાવાદી અને અસરકારક અભિગમથી તૈયાર થયેલું આ રૂપકું પુસ્તક આપના હાથમાં મૂકતાં આનંદ અનુભવીએ છીએ.

આ બધી બાબતો સાંકળીને ધોરણ-૪ ગુજરાતી પ્રથમ ભાષાની અધ્યયન નિષ્પત્તિ નીચે પ્રમાણે છે.

અધ્યયન નિષ્પત્તિ

૧	Basic need of Literacy (વાંચનલેખન માટેની પાયાની જરૂરિયાત)	1.1 શબ્દો વચ્ચેની જગ્યા પારખે. 1.2 વાક્યોમાં વિરામચિહ્ન પારખે. 1.3 શબ્દો, વાક્યો, પરિચ્છેદનું શુંતલખેન કરે. 1.4 વર્ણ અને સાથે આવતાં સ્વરચિહ્નનું કદ સુસંગત રીતે લખે. 1.5 જોડાક્ષરોનું શ્રવણ, વાંચન, લેખન સ્પષ્ટ રીતે કરે. 1.6 ગતિપૂર્વક વાક્યનું લેખન કરે. 1.7 યોગ્ય જગ્યા છોડી, વિરામચિહ્નનો ઉપયોગ કરી લખે. 1.8 શબ્દો મોટેથી વાંચે. 1.9 વાક્યો મોટેથી વાંચે. 1.10 ચારથી પાંચ ધ્વનિવાળા શબ્દોનું ડિકોડિંગ કરે. 1.11 વાક્યનું વાંચન પ્રવાહિતાથી કરે.
૨	Listening Comprehension (શ્રવણ અર્થગ્રહણ)	ગદ્ય અને પદ્ય (કથાત્મક અને કાવ્યાત્મક) લખાણમાંથી 2.1 વિગતો શોધે. 2.2 વિગતો વચ્ચેના સંબંધો સમજે. 2.3 વિગતોનો ઉપયોગ કરે. 2.4 શ્રવણ બાદ કથાત્મક વિગત (વાર્તા/ઘટના/પ્રસંગ) સંક્ષિપ્તમાં પોતાના શબ્દોમાં રજૂ કરે.
૩	Reading Comprehension (વાંચન અર્થગ્રહણ)	ગદ્ય અને પદ્ય (કથાત્મક, માહિતીલક્ષી, વર્ણનાત્મક, પ્રકીર્ણ અને કાવ્યાત્મક) લખાણમાંથી 3.1 વિગતો શોધે. 3.2 વિગતો વચ્ચેના સંબંધો સમજે. 3.3 વિગતોનો ઉપયોગ કરે. 3.4 લખાણનું વિશ્લેષણ કરે. 3.5 લખાણના આધારે સર્જન કરે.
૪	Expression (અભિવ્યક્તિ)	4.1 પરિચિત પ્રસંગો, સ્થળ અને વ્યક્તિનું વર્ણન કરે. 4.2 આરોહ અવરોહ સાથે/અભિનય સાથે વાર્તા રજૂ કરે. 4.3 વાર્તા પરથી નાટક ભજવે. 4.4 પરિચિત પરિસ્થિતિ અંગે સંવાદ રજૂ કરે. 4.5 દશ્યાત્મક વિગતોને મૌખિક રીતે રજૂ કરે. 4.6 વ્યક્તિત્વ, જોડી, જૂથ કે સમૂહમાં કાવ્યગાન કરે. 4.7 આપેલા શબ્દોનો ઉપયોગ કરી અર્થપૂર્ણ વાક્ય લખે. 4.8 ચિત્રનું વર્ણન સાત-આઈ વાક્યોમાં લખે. 4.9 વાર્તા, કાવ્ય, ગીત સાંભળી/વાંચી તેના અંશોનું લેખન કરે. 4.10 દશ્યાત્મક વિગતોને લેખિત સ્વરૂપમાં રજૂ કરે. 4.11 સાંભળેલી વિગતોને દશ્યાત્મક રીતે રજૂ કરે. 4.12 વાંચેલી વિગતોને દશ્યાત્મક રીતે રજૂ કરે. 4.13 શબ્દચિત્રોને દશ્યમાં અને દશ્યને શબ્દચિત્ર તરીકે અભિવ્યક્ત કરે.
૫	Competence of language (ભાષાસજ્જતા)	નામ ઓળખાવ્યા વિના નીચેના વ્યાકરણના ઘટકો ઓળખે અને પ્રયોજે. 5.1 સર્વનામ, વિશેષણ, આશા-વિનંતી-સૂચના, સ્થળ અને સમયવાચક અવ્યાય, પુનરાવર્તિત પ્રયોગ, સંયોજકોનો ઉપયોગ કરે. 5.2 શક્યતા અને ભારવાચક વાક્યરચનાઓ ઓળખાવે અને પરિસ્થિતિના સંદર્ભમાં તેમનો ઉપયોગ કરે. 5.3 અવ્યાય, સંયોજકો - પણ, પરંતુ, તેથી, અથવા, કેમ કે - નો યોગ્ય-અયોગ્ય ઉપયોગ ઓળખાવે અને વાક્યમાં પ્રયોજે. 5.4 અવ્યાય, સંયોજકો - પણ, પરંતુ, તેથી, અથવા, કેમ કે - નો યોગ્ય-અયોગ્ય ઉપયોગ ઓળખાવે અને વાક્યમાં પ્રયોજે. 5.5 લિંગ ઓળખાવે, લિંગ

		અનુસાર કિયાપદ અને વિશેષજ્ઞનો ઉપયોગ કરી વાક્ય બનાવે. 5.6 વાક્ય સંરચનાનાં જુદાં જુદાં પાસાં ઓળખાવે અને તેમનો ઉપયોગ કરે. (શબ્દ ઉમેરી વાક્ય પૂરું કરવું, આડાભવળા આઠેક શબ્દો ગોઠવી યોગ્ય વાક્ય બનાવવું, મિશ્ર થયેલાં બે વાક્ય છૂટાં પારવાં, વગેરે) 5.7 વિધાન વાક્ય, પ્રશ્નાર્થ વાક્ય (પ્રશ્નાર્થ પ્રત્યય સહિત) અને ઉદ્ગાર વાક્ય ઓળખે અને ઉપયોગ કરે. 5.8 વર્તમાન, ભૂત અને ભવિષ્યસૂચક વાક્યો ઓળખાવે, પરિસ્થિતિ અનુસાર ઉપયોગ કરે. 5.9 પાઢેલાં નામ (વ્યક્તિવાચક) અને સમૂહવાચક ઓળખાવે. 5.10 અક્ષરોમાંના (ઇસ્વ અને દીર્ઘ) સ્વરચિહ્નો ઓળખાવે. 5.11 ‘સ’ અને ‘શ’નો ઉચ્ચાર બેદ પરખે અને પ્રયોજે. 5.12 જોડાક્ષર અને સંયુક્તાક્ષરનું શ્રવણ, કથન, વાંચન, લેખન સ્પષ્ટ રીતે કરે. 5.13 લાંબા શબ્દો (વર્ણ સંખ્યા 5 કે 6)ના વર્ણો ઓળખાવે, તે શબ્દનું શ્રવણ, કથન, વાંચન, લેખન સ્પષ્ટ રીતે કરે. 5.14 આપેલ ઘટના/પ્રસંગ/વાર્તા કે સંવાદની પણીની ઘટના/પ્રસંગ/વાર્તા કે સંવાદની ધારણા કરે.
૬	Vocabulary શબ્દભંડોળ	6.1 પરિચિત શબ્દના અર્થ ધારે, શોધે, ઓળખાવે. 6.2 સમાનાર્થી તેમજ વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ શોધે અને ઓળખાવે. 6.3 આપેલા શબ્દનો ઉપયોગ કરી અર્થપૂર્ણ વાક્ય બનાવે. 6.4 શબ્દનું રૂપાંતર કરી અન્ય શબ્દ બનાવે. 6.5 નવા શબ્દો શોધે. 6.6 નવા શબ્દોના અર્થની ધારણા કરે. 6.7 શબ્દના અર્થ તારવે.
૭	Affective Development (ભાવાત્મક વિકાસ)	7.1 ભાવાત્મક સંકેતો ઓળખાવે. 7.2 ભાવાત્મક વલણ દર્શાવે. 7.3 શબ્દો, હાવભાવ કે સંકેતો દ્વારા ભાવાત્મક પ્રતિભાવ આપે. 7.4 વાર્તા/કાવ્ય/પ્રસંગ/ચિત્રોમાં પ્રગટ થતા ભાવ ગ્રહણ કરે. 7.5 ભાવાત્મક અભિવ્યક્તિ માટેનું શબ્દભંડોળ રચે. 7.6 પોતાના અનુભવો સાથે ભાવાત્મક ઘટના/પાત્રોનું અનુસંધાન કરે.
૮	મનોશારીરિક	8.1 સુલેખન કરે. 8.2 કલાત્મક અક્ષરાંકન કરે. 8.3 લયાત્મક કાવ્યગાન કરે. 8.4 સાભિન્ય કાવ્યગાન કરે. 8.5 પઢન તથા ગાન શાસનિયમન કરે. 8.6 કથા/કાવ્ય/વર્ણનના આધારે ચિત્રીકરણ કરે. 8.7 જીતોડ વાક્યો બોલે. (ઠંગ ટ્રૈસ્ટર) 8.8 મનોશારીરિક કેળવણીની રમતો રમે.

તમે અને બાળકો માતૃભાષાના વૈભવ, સમૃદ્ધિ અને સંવેદનાનું વર્ગમાં અવતરણ કરી, તેમાં ગળાડૂબ રહી અધ્યયન-અધ્યાપનની આનંદયાત્રા માણો એવી શુભેચ્છાઓ!

અનુક્રમણિકા

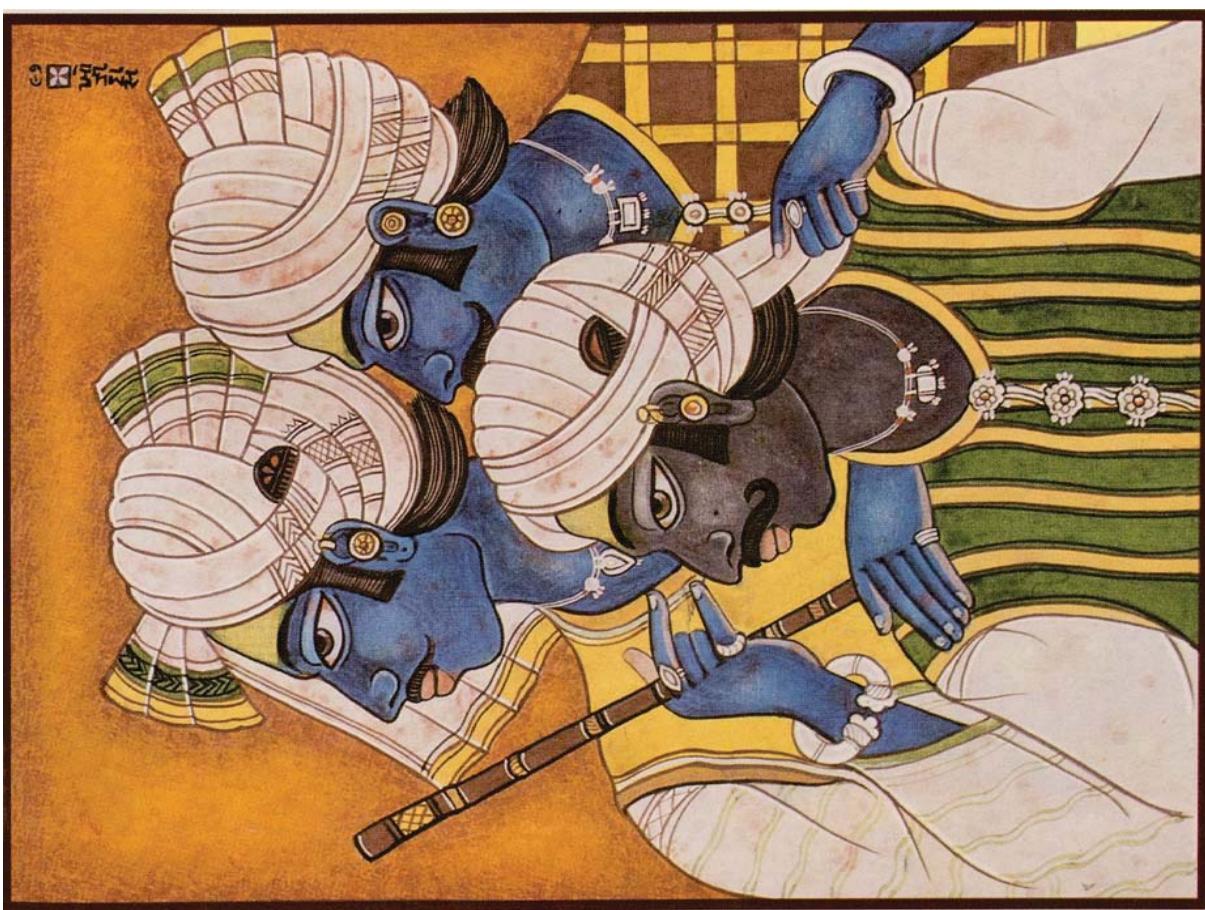
૧. બિસ્સામાં પહેલવાન? હા!	૧
૨. તેને તે ઊગશે?	૨૨
૩. શંખલાની બહેન છીપલી	૩૮
૪. સિંહ ઘૂઘવે બકરો ભાગે	૪૮
ફરી એક લટાર-૧	૭૭
૫. પવન બિજાય તો ગોળ જાપટો	૮૪
૬. ભાઈબંધ મારો બોલ્યો કુહૂ	૧૦૧
૭. ખોટો જાદુ ખોટો બાવો?	૧૨૧
૮. ટામેટાની દડી, રમે દાદાદાદી	૧૩૮
૯. કમળજળકમળજળકમળજળકમળ	૧૫૬
૧૦. રંગોસંગો કામ કરો	૧૭૪
ફરી એક લટાર-૨	૧૮૯
પૂરક વાંચન	૧૯૪

‘દર્શન’

ચિત્રકાર : શ્રી ઓપીદાસ પરમાર

‘ધૈર્ય’

ચિત્રકાર : શ્રી ઓપીદાસ પરમાર

૧ ચાલો, ગાઈએ ગીતદું :

એક ચઙ્ગો ખાડમાં પહ્યો,
પથ્થર વાવ્યો તેથી રજ્યો.
અંતે આંખું ખૂટ્યાં લાવ,
ખાડમાંથી મળ્યું તળાવ.
ચઙ્ગો તળાવમાં પલળી ગયો,
તેથી જબરો જડો થયો,
ફરફરતી મૂછ ઉંગ્લી એક,
અને ચણાએ મારી ઠેક.
તાવ ચડાવે મૂછે ચણો,
પછી કહે કે હું બળવાન,
હુંક મારું તો પડે વિમાન.

વાધ તો ઉંદર જેવો છે,
સિંહ છાંદુંદર જેવો છે,
પહેલવાન હું પાકો છું,
હથીણનો કાકો છું.
એવામાં એક ચડલી ચીં,
ફરફર કરતી આવી જુ,
સાજુશજુ ઘણી થઈ,
ચડલી ચઙ્ગો ચઙ્ગી ગઈ.

- રમેશ પારેખ

૨ જોડીમાં કામ કરો. ચિત્ર જુઓ, પ્રશ્નોના જવાબ આપો.

- આ ચિત્ર ક્યા કાર્યક્રમ કે પ્રસંગનું લાગે છે? કેવી રીતે ખબર પડી?
- ચિત્રમાં કેટલાં બાળકો છે? તેઓ શું કરી રહ્યાં છે?

- કોણ કોણ ખાતું નથી? કેમ?
  - ચિત્રમાં કોણ કોણ ખુશ છે? તેઓ કેમ ખુશ હશે?
  - કોણ દુઃખી, નારાજ કે ઉદાસ જણાય છે? તેઓ કેમ દુઃખી, નારાજ કે ઉદાસ હશે?
  - **ચિત્ર પરથી આ પ્રસંગ વિશે સાતથી દસ વાક્ય લખો. તેમાં ‘ચિત્ર’ શબ્દ વધુમાં વધુ બેવાર આવવો જોઈએ.**
- .....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

● ગીતનું ગાશું ને! - એક ચણો ખાડામાં પડ્યો...

વર્ગના બધા વિદ્યાર્થીઓનો વારો આવી જાય તે રીતે આખી વાર્તા એક વાર મોટેથી વંચાવો. આ એકમ ચાલે ત્યાં સુધી આ રીતે, બેથી ત્રણ વખત વાર્તા મોટેથી વાંચવાની થાય તેવું આયોજન કરો.

③

શેરીથી શર્ટ સુધી

એક હતું ખિસ્સું, નાનકડું ને નમણું! પણ કોણ કરે!”

સાવ રખડુ. એ નવાનવા બુશકોટ જુએ તો એને થાય, ‘આવા બુશકોટ પર બેસવાની કેવી મજા પડે!’ એ દોડીને બુશકોટ પાસે જાય. બુશકોટ એને જોઈને મોહું બગાડે ને કહે, “ખસ, આઘું ખસ, ભાગ અહીંથી.”

ખિસ્સું કહે, “એમ શું કહો છો બુશકોટભાઈ! મને તમારી સાથે બહુ ગમે છે.”

બુશકોટભાઈ કહે, “તું રખડુ છે. જ્યાં ત્યાં રખડ્યા કરે છે, એટલે કેવું ગંદું ને ગંધારું છે! તને જોઈ સૂગ ચડે છે. તારી સાથે વાતેય

રોજેરોજ બુશકોટભાઈ એને ગંદું ને ગંધારું કહે. તેથી એક દિવસ ખિસ્સું રડી પડ્યું. એની આંખમાંથી સફરજન જેવડાં આંસુનાં ટીપાં પડવા માંડ્યાં. ટપટપ... ટપટપ... ટપટપ...

થોડીવારમાં આંસુનું ખાબોચિયું ભરાઈ ગયું. ખિસ્સું ખાબોચિયામાં પલળી ગયું. એના પર ચોંટેલી ધૂળ ધોવાઈ ગઈ. એ ઊજળું ઊજળું ને ચોખ્યુંચોખ્યું થઈ ગયું.

ખિસ્સું રડતું બંધ થયું. એણે આંખ

પટપટાવીને જોયું. એનાથી હસી પડાયું.

એ બોલ્યું, “વાહ, વાહ! હવે હું રૂપાળુંરૂપાળું થઈ ગયું.”

એ તો રોકથી ચાલવા લાગ્યું.

પછી ઝગમગ ઝગમગ થતા સૂરજદાદા આવ્યા. બિસ્સું સૂરજદાદાની લાંબીલાંબી મૂઢ્યો જોઈને બી ગયું. સૂરજદાદા હસતાં હસતાં બોલ્યા, “એય બચુડા, બીશ નહીં, તું તો ભીજાયેલું છે. આવ, મારી પાસે આવ. તને સૂકવી દઉં.” એમ કહી સૂરજદાદાએ હાથ લંબાવ્યા.

બિસ્સું ટપુક દઈને સૂરજદાદાના ખોળામાં બેસી ગયું. સૂરજદાદાએ બિસ્સાની ઉપર વહાલથી હાથ ફેરવ્યો. ત્યાં એ સુકાઈ ગયું.

સૂરજદાદા બોલ્યા, “કેમ બચુકડા! હવે તું રીશ નહીં ને?”

ગૃહકાર્ય : બિસ્સાને ખોળામાં બેસાડી સૂકવતા સૂરજદાદા દોરો.

બિસ્સું ડેક હલાવી બોલ્યું, “ના રે ના, સૂરજદાદા, હવે હું નહીં રહું.”

એમ કહી હસતાં હસતાં બોલ્યું, “સૂરજદાદા, સૂરજદાદા, હવે હું ફાઈન લાગું છું, નહીં!”

સૂરજદાદા કહે, “હવે તું વહાલુંવહાલું લાગે છે, બચુકડા.”

પછી સૂરજદાદા હસતાં હસતાં એમનું કામ કરવા ચાલતા થયા. બિસ્સું હરખાતું હરખાતું દરજભાઈ પાસે ગયું. દરજભાઈ તો નીરજભાઈના નવા નવા બુશકોટ સીવે. નેહાબહેનનાં ફોક, મેક્સી, વનપીસ સીવે.

બિસ્સું હસતાં હસતાં દરજભાઈને કહે, “દરજકાકા, કેમ છો? મને નીરજભાઈ બહુ ગમે છે. મને તેમના નવાનવા બુશકોટ પર બેસાડી દો.”

દરજ્જભાઈએ ખિસ્સા સામે જોયું. બોલ્યા,
“અરે એય, શું છે? નીરજભાઈના બુશકોટ
પર તો હું નવું ને સરસ ખિસ્સું ચોંટાડવાનો
છું. તું કરચલીવાળું છે. મારે તારું કામ નથી.
ભાગ અહીંથી.”

દરજ્જભાઈએ ખિસ્સાને દુકાનમાંથી હાંકી
કાઢ્યું.

ખિસ્સું રડી પડ્યું. રડતાં રડતાં ચાલ્યું.
રસ્તામાં ધોબીની દુકાન આવી. ધોબીભાઈ
દુકાનમાં નિરાંતે સૂતા હતા. રડવાનો અવાજ
સાંભળી તે જાગી ગયા. જુઅ તો, ખિસ્સું ઊભું
ઊભું રડે છે. તેનાં આંસુથી તો ધોબીભાઈનાં
કપડાં ભીનાંભીનાં થઈ ગયાં હતાં.

ધોબીભાઈ તો ખિસ્સાની ઉપર ખિજાઈ
ગયા. બોલ્યા, “બચોળિયા, ભાગ અહીંથી,
મારાં કપડાં બગાડી નાખ્યાં. આટલું બધું રડે
છે કેમ? તને કોણ વઠ્યું છે?”

ખિસ્સું રડતાં રડતાં બોલ્યું, “મને
કરચલી પડી છે ને એટલે દરજ્જકાકા
નીરજભાઈના બુશકોટ પર ચોડતા નથી.
એટલે મને રડવું આવે છે.”

ધોબીભાઈ કહે, “એમ વાત છે? અહીં આવ,
તારી કરચલી ચપટી વગાડતાં છૂ કરી દઉં.”

ધોબીભાઈએ ઈંઝી ગરમ કરીને ખિસ્સા માથે
મૂકી દીધી. ખિસ્સું એવું દાળ્યું કે એનાથી ચીસ
પડાઈ ગઈ. ધોબીભાઈ કહે, “ચૂપ....”

ધોબીભાઈએ જોરજોરથી ઈંઝી ફેરવવા
માંડી. થોડીવારમાં ખિસ્સાની બધી
કરચલીઓ ગૂમ...!

ખિસ્સું હસી પડ્યું. કહે, “ધોબીકાકા,
થેન્ક યુ. તમે તો કમાલ કરી. હું તો એકદમ
કડક ને ફાંકું થઈ ગયું.”

ધોબીભાઈને આવજો કહી ખિસ્સું
દરજ્જભાઈની દુકાને ગયું. દરજ્જભાઈને કહે,
“જુઓ, હવે તો હું એકદમ નવુંનક્કોર થઈ ગયું છું.
મને નીરજભાઈના બુશકોટ પર ચોટાડશો ને?”

દરજ્જભાઈ કહે, “અરે વાહ! ખરેખર, તું
તો સરસ સરસ લાગે છે. ચાલ, બેસી જા
નીરજભાઈના બુશકોટ પર.”

ખિસ્સું તો હસવા લાગ્યું. ફેરફુદરડી ફરતું
ફરતું બેસી ગયું. તેને નીરજભાઈના બુશકોટ પર
બેસવાની મજા પડી ગઈ. દરજ્જભાઈએ સંચો
ચલાયો. ભરરરર.... ભરરરર.... ને ખિસ્સું
નીરજભાઈના બુશકોટ પર ચોંટી ગયું.

સાંજે નીરજભાઈ બુશકોટ લેવા માટે આવ્યા. એ પોતાનો નવો બુશકોટ જોઈ રાજી થઈ ગયા. બચુકડા બિસ્સા પર હાથ ફેરવીને બોત્યા, “અરે વાહ! કેવું મજાનું બિસ્સું છે! મને બહુ ગમ્યું.”

બિસ્સું હસી પડ્યું.

● વાતચીત :

- વાર્તામાં તમને ક્યારે ક્યારે દુઃખ થયું? વાર્તામાં તે જગ્યાએ 😞 દોરો. ક્યારે ક્યારે સારું લાગ્યું? વાર્તામાં તે જગ્યાએ 😊 દોરો.
- વાર્તામાં તમને ગમી ગયાં હોય તેવાં બે વાક્યો વાંચી સંભળાવો.
- તમને એક બિસ્સાવાળું ફોક/શાર્ટ ગમે કે વધારે બિસ્સાવાળું? કેમ?
- શર્ટના બિસ્સામાં શું મૂકી શકાય? ને પેન્ટના બિસ્સામાં?
- મોટા માણસો તમારી સાથે કેવી રીતે વાત કરે તો તમને ગમે?
- મખ્મી, પપ્પા અને ઘરનાં બીજાં બધાંમાં કોનાં કપડાં પર બિસ્સું નથી હોતું? કેમ?
- આ વાર્તામાં બન્યું એવું ખરેખર તો બનતું નથી. તો પણ મજા કેમ આવે છે?

૪ જૂથમાં કામ કરો. અભિનય સાથે બોલો.

૧. એમ શું કહો છો બુશકોટભાઈ! મને તમારી સાથે બહુ ગમે છે.
૨. તને જોઈને સૂગ ચે છે. તારી સાથે વાતેય કોણ કરે!
૩. હવે તું વહાલુંવહાલું લાગે છે, બચુકડા!
૪. મારે તારું કામ નથી. ભાગ અહીંથી.
૫. એય બચોળિયા, મારાં કપડાં બગાડી નાખ્યાં.
૬. અરે એમ વાત છે? આવ અહીં, તારી કરચલી ચપટી વગાડતાં છૂ કરી દઉં.
૭. હું એકદમ કડક ને ફાંકડું થઈ ગયું.

૫ વાક્ય સાચું હોય તો બોલો ‘ફાંકડું’ અને ખોટું હોય તો બોલો ‘ગપલું’.

૧. બિસ્સું રખડુ હતું. તેથી ચકાચક ચોખ્યું હતું.
૨. બિસ્સાની આંખમાંથી સફરજન જેવડાં આંસુ ટપક્યાં.

નીરજભાઈ નવોનવો બુશકોટ પહેરી બાલમંદિરે જાય તો તેની સાથે બચુકડું બિસ્સસુંય બાલમંદિરે જાય. નીરજભાઈ રમવા જાય તો બિસ્સસુંય રમવા જાય. નીરજભાઈ સૂઈ જાય તો બિસ્સસુંય સૂઈ જાય.

- રમેશ પારેખ

૩. પોતાનાં આંસુથી ધોવાઈને બિસ્સું સાફ થઈ ગયું.
૪. સૂરજદાદાએ બિસ્સા સાથે ગુસ્સાથી વાત કરી.
૫. સૂરજદાદાની ગરમીથી દાઈ જતાં બિસ્સાથી ચીસ પડાઈ ગઈ.
૬. દરજકાકાએ કરચલીવાળા બિસ્સાને કાઢી મૂક્યું.
૭. ધોખીભાઈએ ઈંદ્રી ફેરવી બિસ્સાને કડક બનાવી દીધું.
૮. બિસ્સું હવે નીરજભાઈની સાથે ને સાથે જ રહે છે.

૬ આવું કોણ બોલી શકે ?

૧. ..... : અરે વાહ! આવું મજાનું બિસ્સું તો મને બહુ ગમે.
૨. ..... : આવ દીકરા, બીશ નહીં.
૩. ..... : એય બચ્ચું, ચલ ભાગ અહીંથી.
૪. ..... : ઓ મા! બહુ ગરમ લાગે છે.
૫. ..... : એય બિસ્સા, આવી જા. બેસાડું તને નવાંનવાં કપડાં પર.

૭ બિસ્સું આવું કોને કહેશો?

૧. ગમે તે કરવું પડે, પણ એક દિવસ તો તમારી ઉપર બેસી જ જઈશ. ....
૨. સોરી, મારા લીધે તમે બધાં પલળી ગયાં. ....
૩. મનેય તમે અને તમારાં કપડાં ખૂબ ગમે. ....
૪. તમે દેખાઓ છો ગુસ્સાવાળા પણ છો વહાલથી ભરેલા! ....
૫. કોઈ મને પાસે નથી રાખતું, એટલે મને દુઃખ થાય છે. ....

● ગીતદું... એક ચણો ખાડામાં પડ્યો...

૮ વાર્તામાં આવું કઈ રીતે કહ્યું છે?

ખૂબ ઊજળું	: ઊજળુઊજળું	ખૂબ લાંબી	: .....
ઘણું વહાલું	:	ઘણાં ભીનાં	: .....
ભારે હરખથી	:	વધારે સરસ	: .....
એકદમ નવો	:	અતિશય રૂપાળું	: .....
ખૂબ જોર દઈને	:	એકદમ ચોખ્યું	: .....

.....

મને ગમતા શબ્દો

.....
----

૯ વાર્તાના કમમાં ગોઠવો.

... દરજાએ બિસ્સાને શર્ટ પર બેસાડ્યું.	... બિસ્સું ફક્કડ થઈ ગયું.
∴ બુશકોટે બિસ્સાને કાઢી મૂક્યું.	∴ બિસ્સું ચોખ્યું થઈ ગયું.
... ધોબીભાઈનાં કપડાં ભીનાં થઈ ગયાં.	... બિસ્સું વહાલું થઈ ગયું.
... સૂરજદાદાએ બિસ્સાને સૂકવી દીધું.	... બિસ્સું નવુંનક્કોર થઈ ગયું.
... બિસ્સાની કરચલીઓ દૂર થઈ ગઈ.	... નીરજભાઈને બિસ્સું ગમી ગયું.

૧૦ પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

૧. બિસ્સું કેટલી વાર રહે છે? ક્યારે ક્યારે?
૨. બિસ્સાને કોણ કોણ રાજી કરે છે? કઈ રીતે?
૩. કોણ બિસ્સા પર એકપણ વાર બિજાતું નથી? તેઓ બિસ્સાને કઈ કઈ રીતે બોલાવે છે?
૪. ધોબીકાકાનો સ્વભાવ ગુસ્સાવાળો છે કે માયાળું? તમને કઈ વાતથી ખબર પડી?
૫. ‘બિસ્સાને શર્ટ પર સીવવું’ આ વાત વાર્તામાં બીજી કઈ કઈ રીતે કહેવાઈ છે?
૬. બિસ્સું ફેરફારી શા માટે ફરે છે?
૭. બિસ્સું નીરજભાઈની સાથે ભણો, રમે, જમે, સૂએ છે તો તે હવે ગંદું થશે? તે ગંદું થશે તો નીરજભાઈ તેનું શું કરશે? કેમ?
૮. તમે મોટા થઈને બિસ્સામાં કઈ કઈ વસ્તુઓ રાખશો? કેમ?

૧૧ તમે પોતે બિસ્સું છો. એ રીતે આ વાર્તા વર્ગમાં કહો.

૧૨ સફરજન જેવડાં આંસુ એટલે મોટાં મોટાં આંસુ. આવાં બીજાં શાબ્દજૂથ બનાવો.

..... જેવડી આંખ ..... જેવડા કાન .... જીભ

..... જેટલું લેસન ..... જેટલું દફતર .... ચોટલો

૧૩ આવું વારંવાર કરતી વ્યક્તિને શું કહેવાય?

[રખડુ, રોતલ, ભટકેલ, ઊંઘણશી, વાતોડિયું, ભુખાળવું, ખાઉધરું, ડરપોક, ભણોશરી, લખેશરી]

૧. ઊંચા કરવાની કેવી મજા આવે! .....
૨. ઓ મા! તેને તો પાંદડું હલે તોય બીક લાગે. .....
૩. ગમે તેટલું ખાઉં, મને ધરવ ન થાય. .....
૪. કોઈ ન મળે તો ટપુ તો એકલો એકલો વાતો કરે. .....
૫. હું તો સતત ભાશભાશ જ કરું. .....
૬. હું તો આમતેમ ફર્યા જ કરું. .....
૭. હું વારેઘડીએ રસ્તો ભૂલી ક્યાંક બીજે ફર્યા કરું. .....
૮. અંજલિને લખ્યા કરવું ખૂબ ગમે. .....
૯. કોઈ મારા પર સહેજ ખિજાય કે હું રડી પડું. .....
૧૦. હર્ષવીને થોડીથોડી વારે ભૂખ લાગે. .....
૧૧. .....

૧૪ જવાબ વિચારીને 'મારું પ્રિય વસ્ત્ર' વિશે લખો.

૧. તમારું પ્રિય પરિધાન ક્યા રંગનું છે? ૨. તે ક્યા કાપડનું બનેલું છે? તેનો સ્પર્શ તમને કેવો લાગે છે? ૩. તે ક્યા ક્યા પ્રસંગે, કઈ કઈ જગ્યાએ પહેરી શકાય? ૪. તેને પહેરવામાં, ધોવામાં કોઈ ખાસ કાળજી રાખવી પડે છે? કઈ કઈ? ૫. તે તમને કેમ ગમે છે?

મારું પ્રિય વસ્ત્ર

મને ગમતા શબ્દો

---

૧૫ સંવાદ પૂરો કરો. પછી ભજવો.

પાત્રો : ખિસ્સું, બુશકોટ, દરજી, ધોબી, સૂરજ, નીરજ

(ખિસ્સું નવા બુશકોટ પાસે જાય છે.)

બુશકોટ : ખસ, આધું ખસ, ભાગ અહીંથી.

ખિસ્સું : .....

બુશકોટ : તું રખેલ છે. જ્યાં ત્યાં રખડ રખડ કરે છે એટલે .....

(ખિસ્સું રડી પડે છે. આંસુના ખાબોચિયામાં આળોટે છે. હવે તે સાફ થઈ ગયું છે. પોતાને સાફ જોઈ હસી પડે છે.)

ખિસ્સું : .....

(ખિસ્સું રોફ્થી ચાલે છે. સૂરજદાદા ઝગમગ કરતા આવે છે. ખિસ્સું રડી જાય છે.)

ખિસ્સું : બાપ રે! ગરમાગરમ સૂરજભાભા!

સૂરજદાદા : .....

(ખિસ્સું કૂદીને સૂરજદાદાના ખોળે બેસી જાય છે. સૂરજદાદા તેને વહાલ કરતાં કરતાં સૂકવે છે.)

સૂરજદાદા : જો, મારી ગરમીનો ફાયદો લઈ લે, વહાલુડા.....

ખિસ્સું : .....

સૂરજદાદા : .....

(ખિસ્સું હરખાતું હરખાતું દરજીભાઈ પાસે જાય છે.)

ખિસ્સું : .....

દરજી : .....

(ખિસ્સું રડતાં રડતાં ધોબીની દુકાન પાસે આવે છે. તેનું રડવાનું ચાલે છે.)

ધોબી (ખિજાઈને) : .....

ખિસ્સું (રડતાં રડતાં) : .....

ધોબી : .....

(ધોબી ઈસ્ત્રી ગરમ કરે છે. ખિસ્સા ઉપર મૂકે છે.)

મને ગમતા શબ્દો

બિસ્સું (ચીસ પાડીને) : .....

ધોબી : .....

(ધોબી જોરજોરથી ઈસ્ત્રી ફેરવે છે. બિસ્સું કડક થઈ જાય છે.)

બિસ્સું (હસ્તાં હસ્તાં) : ..... આવજો.

(બિસ્સું દરજની દુકાને જાય છે.)

બિસ્સું : .....

દરજી : .....

(બિસ્સું ફેરફુદરડી ફરે છે. દરજી સંચો ચલાવી બિસ્સાને બુશકોટ પર લગાવે છે. નીરજભાઈ શર્ટ જુઅે છે.)

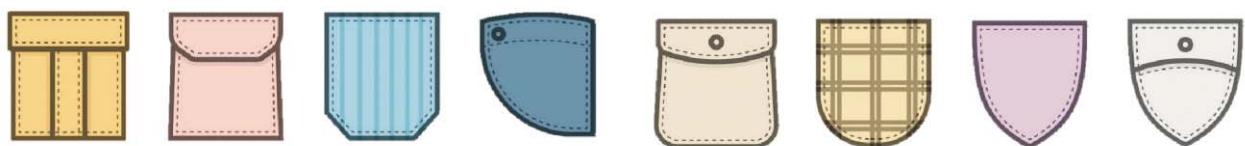
નીરજ : થેન્ક યુ દરજકાકા. ....

(બિસ્સું હસી પડે છે.)

હવે બિસ્સું અને નીરજભાઈ .....

૧૬ બિસ્સાં જુદાં જુદાં પ્રકારનાં કેમ હોય? - ચર્ચા કરો.

તમે આમાંથી કૃયું બિસ્સું પસંદ કરો? કેમ?

તમે બે બિસ્સાં દોરો. એક ફક્ત ફેશન માટે, એક ચોક્કસ કામ માટે. તમે તેમાં શું ભરશો? તમારા બિસ્સામાં તે પણ દોરો.

૧૭ જૂથમાં કામ કરો. એક સત્ય પાઠ મોટેથી વાંચશો. બાકીના ગણશો કે 'બિસ્સું' વાર્તામાં

૦, ?, ! નિશાનીવાળાં વાક્યો કેટલાં છે? તેમાંથી બે-બે વાક્ય અહીં લખો.

[.] : .....

.....

[?] : .....

.....

[!] : .....

.....

● ગીતનું ગાશું ને! ‘એક ચણો ખાડામાં પડ્યો...’

૧૮ આપેલ સંવાદ મોટેથી વાંચો.

૧. આરવ : તને ખબર છે, ગજવું એટલે શું?
 નીરવ : માપિયું? દૂધ માપવા વપરાય
 તેવું? (૦૦?)
 આરવ : અરે ના! ગજવું એટલે જિસ્સું.
 નીરવ : હું? જિસ્સાને ગજવું કહેવાય?
 આરવ : હા, જિસ્સાને ગજવું પણ
 કહેવાય!

૨. જાગૃતિ : ખબર છે, કાચબો કેટલું
 જીવે? (૦૦?)

જ્યોતસના : મને ખબર છે-સો વરસ.
 જ્યોતિ : શી વાત કરે છે! કાચબો સો
 વરસ જીવે?

જાગૃતિ : હા, કેટલાક કાચબા તો
 તેથીય વધુ જીવે.

જ્યોતિ : સો વરસ! કેટલું બધું
 કહેવાય, નહીં! (૦૦)

૩. મમ્મી : માણસને કેટલી આંખ હોય?
 ઝતા, શ્રેય : બે વળી.
 મમ્મી : પક્ષીઓને?
 ઝતા, શ્રેય : બે જ હોય ને!
 પ્રાણીઓને પણ.
 મમ્મી : મધમાખીને?
 શ્રેય : એક
 ઝતા : ત્રણ? (૦૦?)
 મમ્મી : મધમાખીને પાંચ આંખ હોય.
 આ ચિત્ર જુઓ.
 ઝતા, શ્રેય : ઓહો મધમાખીને પાંચ આંખ
 હોય! (૦૦)

૧૬ જૂથમાં કામ કરો. નીચેનાં માંથી કોઈપણ ત્રણ વાક્યો પરથી સંવાદ બનાવો અને વર્ગ સમક્ષ રજૂ કરો.

૧. ઈયળનું લોહી ઠંડું હોય છે.
૨. ડેડકાં શિયાળા-ઉનાળામાં ઊંઘી જાય છે.
૩. વરુ એ કૂતરાંનાં દાદા-દાદી છે.
૪. એક મોબાઈલ બનાવવા ૧૦૦૦ લિટર પાણી વપરાય છે.

- રજૂ કરેલા સંવાદોમાંથી જે સંવાદ તમને ગમી જાય તે અહીં નોંધી લો.
- .....
.....
.....
.....
.....

૨૦ વિગત વાંચો અને તેના આધારે સૂચના મુજબ કામ કરો.

- ‘ડાકણ’ એટલું સાંભળતાં જ જ્યા, મયૂર અને ઋતુ ગભરાઈ ગયાં. શિક્ષકે તેમને પોતાની પાસે બેસાડ્યાં અને અંશુલને કહ્યું, “કર હવે જાદુ.” તે પછી અંશુલે વર્ગ સમક્ષ લીંબુ કાઘ્યું. લીંબુમાંથી લોહી જેવું ટપક્યું. તેમણે તે જાદુ કપાસના જીંડવાથી કરેલો. ડેલાં બાળકોની બીક આવું જાણ્યા પછી જતી રહી.

જોડકાં જોડો :

જવાબ

૧. જ્યા, મયૂર અને ઋતુ
૨. વર્ગમાં
૩. શિક્ષકના કહ્યા પછી
૪. જાદુ જીંડવાથી થયો એમ જાણતાં

પ્રશ્ન

- અંશુલે લીંબુ ક્યારે કાઘ્યું?
કોણ કોણ ગભરાઈ ગયાં?
ડેલાં બાળકોની બીક કેમ જતી રહી?
અંશુલે જાદુ ક્યાં કર્યો?

- બોધરાજ તો વળી નિશાળેથી છૂટી શહેરમાં, શહેરની બહાર રખડવા જતો. તે પંખી, જીવજંતુને ધ્યાનથી જોતો. એમ કરતાં તે તેમના વિશે ઘણી અવનવી વાતો શીખી ગયો હતો. તેને ડર લાગતો ન હતો.

જોડકાં જોડો :

જવાબ	પ્રશ્ન
૧. બોધરાજ	બોધરાજ ક્યાં રખડવા જતો?
૨. શહેરમાં, શહેર બહાર	નિશાળેથી છૂટી બોધરાજ શું કરતો?
૩. ધ્યાનથી જોઈ જોઈને	નિશાળેથી છૂટી કોણ રખડવા જતું?
૪. નિશાળેથી છૂટી	બોધરાજ જીવજંતુ-પક્ષીઓ વિશે કેવી રીતે જાણકાર બન્યો?
૫. રખડતો	બોધરાજ ક્યારે રખડવા જતો?
 ● નવ વર્ષનો દિવ્યેશ શાળાના સમય પહેલાં અને પછી તેના પખ્યાને કામમાં ટેકો કરે. તે જેટલો મહેનતુ તેટલો જ હોશિયાર અને અવનવું બનાવવામાં પ્રવીણ. મિત્રોના જન્મદિવસે તે 'વેસ્ટમાંથી બેસ્ટ' બેટ બનાવી બધાંને આપતો.	

આપેલ જવાબ માટે ઉપરનો ફકરો ફરીથી વાંચી પ્રશ્નો બનાવો.

જવાબ	પ્રશ્ન
૧. દિવ્યેશ	: .....
૨. નવ વર્ષ	: .....
૩. વસ્તુઓ બનાવવામાં	: .....
૪. શાળા સમય સિવાય	: દિવ્યેશ પખ્યાને ક્યારે મદદ કરતો?
૫. જન્મદિવસે	: .....
૬. વેસ્ટ/નકામી વસ્તુમાંથી	: .....

- બપોરે મંધી મિન્ટુડાને રામજીબાપાના ખેતરે લઈ ગઈ. બાપા કહે, “એક શરતે રહેવા દઉં. તારે કામમાં ટેકો કરવાનો.” ગોળના થપ્પા જોયા પછી મિન્ટુડો તો ત્યાં રહેવા ઉછળી પડેલો.

ટૂંકમાં જવાબ લખો :

1. કોણા? ..... 4. ક્યારે? .....
2. ક્યાં? ..... 5. કેમ? .....
3. શું? ..... 6. કોને? .....

૨૧ જોડકાં જોડો. તે પછી દરેક સવાલ-જવાબની જોડ ફિટાફિટ બોલો.

પ્રશ્ન	જવાબ	પ્રશ્ન	જવાબ
1. કેમ?	●હું, અમે, તમે	1. કેમ?	● જગ્યા
2. કેવી રીતે?	●એમ	2. શું?	● કારણ
3. શું?	●અહીં કે ત્યાં	3. કોણા?	● વસ્તુ, શબ્દ, વાક્ય, વાત
4. ક્યારે?	●ત્યારે, તે સમયે	4. કોને?	● રીત
5. કોણા?	●આમ, આ રીતે	5. ક્યાં?	● રીત અને કારણ
6. ક્યાં?	●આ, પેલું કે તે	6. શા માટે?	● સમય
		7. કઈ રીતે?	● જેના પર કિયાની અસર થાય તે
		8. કેટલું?/કેટલાં?	● કરનાર વ્યક્તિ
		9. ક્યારે?	● જથ્થો, સંખ્યા, પ્રમાણ

- ગીતડું ગાશું ને! ‘એક ચણો ખાડામાં પડ્યો...’

૨૨ અભિનય કરો :

- (૧) બિલાડીની જેમ દૂધ પીઓ. (૨) બોખી વ્યક્તિની જેમ ખાઓ તથા બોલો.
- (૩) દાંતની સફાઈ અને કોગળા કરો. (૪) તમને પણ દાંત આવવાની શરૂઆત થઈ છે.

૨૩ ગીત : પઠન - ગાન :

હુર્રે...હુર્રે... દાંત આવ્યા

હુર્રે હુર્રે અક્ષયજીને દાંત આવ્યા.
મોંના ફ્લેટમાં છ-સાત ભાડવાત આવ્યા.
તે અહિંસક હતું ને તકલાદી હતું
મોઢું અક્ષયનું સાવ ગાંધીવાદી હતું!
બોખા મોંમાં હથિયારો-તાકાત આવ્યાં.
હુર્રે હુર્રે અક્ષયજીને દાંત આવ્યા.

એને પેઢામાં ઠેરઠેર ચળ ઉપડે,
નાખે મોઢામાં જે કોઈ વસ્તુ જડે.
શિર ઝુકવી, એ પહેલાં તો 'જે જે' કરે.
પછી લાગ જોઈ, બરડામાં બચું ભરે!
દાંત સાથ સાથ ઝઘડો-પંચાત આવ્યાં.
હુર્રે હુર્રે અક્ષયજીને દાંત આવ્યા.

તમે અક્ષયને સાવ ભૂખો મારતા હતા
મોઢામાંદી બોટલનો દૂચો મારતા હતા!
એને નીરતા'તા હાય હાય કેવો ખોરાક.
દૂધ જ એની રોટલી ને એ જ એનું શાક..
હવે બેળ, ભૂલું, ભજિયાં ને ભાત આવ્યાં.
હુર્રે હુર્રે અક્ષયજીને દાંત આવ્યા.

જ્ઞાનને મોંમાં સૂનું સૂનું લાગતું હતું
દાંત તો શું દંતુડિયુંય આવતું ન'તું!
હવે આવ્યા તો લઈને બારાત આવ્યા
હડિપ્પા ભલ્લે ભલ્લે ભલ્લે ભલ્લે...!
હુર્રે હુર્રે અક્ષયજીને દાંત આવ્યા.

- ઉદ્યન ઠક્કર

● વાતચીત :

- “હુર્રે...હુર્રે...” જુદી જુદી રીતે બોલો.
- અક્ષયભાઈનું કયું વર્તન તમને સૌથી વધુ ગમ્યું?
- અક્ષયભાઈનું ગીત સાંભળીને તમને કોણ યાદ આવ્યું? કેમ? તેમની વાત કહો.

- દાંત આવતા હોય એવા કોઈ બાળકે તમને બચકાં ભર્યા છે? એ અનુભવ વર્ગમાં કહો.
- તમારા ઘરમાં કોણ કોણ બોખું છે? તેમને દાંત કેમ નથી?
- અક્ષયને દાંતનું ચોકું બનાવીને અપાય? કેમ?
- બોખી વ્યક્તિ શું ન ખાઈ શકે? કેમ?
- તમને શું ચાવવાનું સૌથી વધુ ગમે?
- પક્ષી તેમજ પતંગિયાં, ઈયળ જેવાં જંતુ ખોરાક કેવી રીતે ખાય?
- તમે દાંતની કાળજી રાખવા માટે શું શું કરો છો?

૨૪ શબ્દોના અર્થ જાણો. તે શબ્દનો ઉપયોગ કરી નવું વાક્ય બનાવો.

- **ભાડું :** થોડા સમય માટે વસ્તુ કે જગ્યા વાપરવાની કિંમત
  1. ઘરમાં કોઈનાં લગ્ન હોય ત્યારે કઈ કઈ વસ્તુઓ ભાડે લાવવામાં આવે છે?
  2. મામાને ગામ જવા કેટલું ભાડું થાય?
  3. ....
- **ચળ :** ખંજવાળ, ખણ, એક જ કામ વારંવાર કરવાની ઈચ્છા
  1. વાગ્યા પછી નવી ચામડી આવે ત્યારે ત્યાં ચળ આવે છે.
  2. અમને વાર્તા સાંભળવાની ચળ ઊપડે છે.
  3. ....
- **લાગ :** તક, યોગ્ય સમય
  1. ગરોળી લાગ જોઈને જીવડાં પર તરાપ મારે છે.
  2. એક પગે ઊભા રહેલા બગલાએ લાગ મળતાં જ માછલી પકડી લીધી.
  3. ....
- **નીરવું :** ઢોરને ઘાસ નાખવું
  1. ઉત્તરાયણને દિવસે બધા ગાયને ઘાસ નીરે છે.
  2. અમે અમારી ભેંસને સવાર-સાંજ ઘાસ નીરીએ છીએ.
  3. ....

● હિંસક : બીજાને નુકસાન કરનાર

1. સિંહ હિંસક હોય છે. તે પ્રાણીઓને મારે છે.
2. હિંસક પ્રવૃત્તિ કરનારને પોલીસ પકડી જાય છે.
3. ....

૨૫ ગીતને આધારે વિકલ્પો પસંદ કરીને પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો. સાચા વિકલ્પ સામે 'હુર્રે' તથા ખોટા વિકલ્પ સામે 'કૂર્રે કૂર્રે' લખો.

1. અક્ષયજીની ઉંમર લગભગ કેટલી હશે?
૭૦-૮૦ વર્ષ ..... , ૧૦-૧૨ મહિના ..... , ૧૦-૧૨ વર્ષ .....
2. અક્ષયના મોંમાં કેટલા દાંત આવ્યા છે?
ઇ અને સાત ..... , ઇ અથવા સાત ..... , ઇ તેથી સાત .....
3. 'લઈને બારાત આવ્યા' એટલે?
દાંત વરધોડો કાઢીને આવે છે. .... , દાંતનાં જીબ સાથે લગ્ન છે. .... , આગળના દાંત આવ્યા પદ્ધી બીજા દાંત અને દાઢ પણ ફૂટવા માંડ્યાં. ....
4. નાનાં બાળકો દરેક વસ્તુ મોઢામાં નાખે છે, કારણ કે...
દાંત ફૂટે ત્યારે તેમને ખંજવાળ આવતી હોય છે તેથી. .... , બાળકોને બધું જ ભાવતું હોય છે તેથી. .... , મમ્મી બાળકને બધી વસ્તુ ખાવા આપે છે તેથી. ....

૨૬ વાક્યોને ગીતની કઈ પંક્તિ લાગુ પડશે? શોધો અને પહેલો-છેલ્લો શબ્દ લખો.

ઉદાહરણ : દાંત આવવાથી અક્ષયની શક્તિ પહેલાં કરતાં વધી ગઈ છે.

બોખા મોંમાં હથિયારો-તાકાત આવ્યાં!

1. એકલું દૂધ ને દૂધ જ પીવાનું તે કાંઈ ગમે? ....
2. દાંત આવ્યા એટલે જાતભાતના સ્વાદવાળી વસ્તુઓ ખાઈ શકાય છે. ....
3. મોંના ઘરમાં થોડા જણ રહેવા આવ્યા છે, મોટી ઉંમરે ઘર ખાલી કરી દેશે. ....
4. આ મોઢાના ઘરમાં તો દાંત વિના હું સાવ એકલીઅટૂલી હતી. ....

૫. નમસ્તે કરવાના બહાને હું તો બચકું ભરવાની મજા લઈ લઉં છું. ....
૬. આહા! આહા! મજામજા! .....
૭. અક્ષયને તો રોટલી કે શાક, જે ગણો તે ફક્ત દૂધ જ. ....

૨૭ અહીં કેટલાક શબ્દો આપ્યા છે. એમને અક્ષયના ‘દાંત આવતાં પહેલાં’ કે ‘દાંત આવ્યા પછી’ એમ કઈ પરિસ્થિતિને લાગુ પડે છે તે જુદા ખાનામાં લખો.

રોટલી, શાંત, શક્તિ, ચળ, સૂનું, જાન, હર્રે, બચકું, ચવાણું, દૂધો, બોખો, શોરડી, બોટલ, ચચૂકા/ચિચૂકા, ચોકલેટ, જામફણ, કેરી.

દાંત આવતાં પહેલાં	દાંત આવ્યા પછી

૨૮ પ્રશ્નોના ઉત્તર લખો.

૧. અક્ષય હોશિયાર છે કે નહિ? કેવી રીતે ખબર પડી?
૨. દાંતની સાથે ઝઘડો અને પંચાત આવ્યાં, એમ કેમ કહ્યું હશે?
૩. દાંત આખી જાન લઈને આવ્યા છે, એવું કેમ કહ્યું હશે?
૪. શું દાંત વગરના અક્ષયને તેનાં મમ્મી-પણ્ણા ભૂખ્યો રાખતાં હશે? તો ‘તમે અક્ષયને ભૂખ્યો મારતા હતા’ એમ કેમ કહ્યું હશે?
૫. અક્ષય નાનો હોવા છતાં એને માનથી કેમ બોલાવે છે?
૬. દાંત આવતાં પહેલાં જીભને એકલું લાગતું હશે ત્યારે એ શું શું કહેતી હશે?

૨૯ ઉદાહરણને આધારે શબ્દ બનાવો. ત્રણ જોડી ઉમેરો.

દાંત : દંતોઢિયું	બચ્યું :	તારો :	..... : .....
વાત :	લપ :	ધુમાડો :	..... : .....
સાત :	દોઢ : દોઢિયું	એક :	..... : .....

૩૦ નીચે આપેલા શબ્દો ઝડપથી બોલો. કયા અક્ષર બોલતી વખતે જીભ દાંતને અડે છે?
કહો. આવા બીજા શબ્દો શોધો, બોલો.

- તબડક તબડક તબાક તબડક
  - થપ થપ થપ થપ થપાટ થપ
  - ધડ ધડ ધડ ધડ ધડામ ધડ ધડ
  - ટનનનનનનનનનનનનનનનન
  - ટિશૂમ ટિશ ટિશ ટિશૂમ
  - દડ દડ દડ દડ દડાક દડ દડ
  - દે ધનાધન દે ધનાધન
  - તડ તડ તડ તડ તડાક તડ તડ

ઉ૧ ધારો કે તમે સવારે ઊઠો ત્યારે તમને ખબર પડે કે તમારા દાંત ગાયબ થઈ ગયા છે.
હવે તમે શું શું કરી શકો, શું શું ન કરી શકો? ચર્ચા કરો.

ઉ૨ ત્રણના જૂથમાં કામ કરો. તમારા દાંતને પાછા બોલાવવા માટે આપેલો પત્ર પરો કરો.

ઉર્ધ્વ ત્રણાના જૂથમાં કામ કરો. તમારા દાંતને પાછા બોલાવવા માટે આપેલો પત્ર પૂરો કરો.

મારા પ્રિય દાંત,
તમને કોગળા ભરીને ચાદ.

ਤਾਰੀਖ :

આજે સવારે હું ..... ત્યારે મને ખબર પડી કે તમે અચાનક મારું મોહું છોડીને
ગાયબ થઈ ..... છો ..... વિના મને કેટલી મુશ્કેલી પડે છે એ હું તમને કેવી
રીતે કહું? હું ....., ..., ... અને ..... જેવી વસ્તુઓ ખાઈ .....
નથી. તમે ..... ત્યારે આ બધી વસ્તુઓ ખાવાની કેવી .....! તમને ખબર
છે, આજે મારે માત્ર દૂધ પીને જ કામ ચલાવવું .....! આમ તો શીરો મને .....
છે પણ તમે મોંમાં નથી ત્યારે મને એનોય સ્વાદ બદલાયેલો લાગે છે. હવે તમે આવી
જશો તો આપણે સરસ સરસ વસ્તુઓ ..... . તમારી આજુબાજુ જીભબહેન ડાન્સ
..... . હું તમને ખૂબ ચોખ્ખા રાખીશ. સવાર સાંજ .....

મહેરબાની કરીને તમે પાછા આવી જાઓ ને! તમારા વગર મારાથી ઘણું કહેવા જેવું બોલાતું નથી. હે મારા વહાલા, ધોળા, રૂપાળા દાંત! હું તમને વિનંતી .....
..... અને હા, સાથે દાઢબહેનને પણ લેતા આવજો અત્યાર સુધી મારી જે ભૂલ થઈ હોય એની માઝી માગું હું.

તમારી આવવાની રાહ જોઉં છું. તમે આવશો તો મને રાહત થશે. તમને હું સારું સારું ખવડાવીશ, આવશો ને?

4

ઉ૩ બાળક ચાલતું થાય તો તેને ‘પગ આવ્યા’ એમ કહે છે. બાળકને પગ આવતાં પહેલાં અને પછી શું થાય તે માટેનાં વાક્ય બનાવો.

તે માટે આવા શબ્દ ઉપયોગમાં લઈ શકો : કહ્યાગરું, ઘોડિયું, ખીલે બાંધી રાખવું, જાત્રા/યાત્રા, ભાંખોડિયાં, ધમાલ, દોડાદોડ, તોડફોડ.

..... બહેન/ભાઈને પગ આવ્યા. (તમારા ભાઈ કે બહેનનું નામ લખી શકો.)

.....
.....
.....

ઉ૪ વાંચો, મજા કરો, સમજો, સમજાવો.

ઉ૫ હસીએ....

ચિન્દુ (ડોક્ટરને) : શું તમે દુખાવા વગર દાંત કાઢી શકો છો?

ડોક્ટર : ના.

ચિન્દુ : હું કાઢી શકું છું.

ડોક્ટર : કેવી રીતે?

ચિન્દુ : હી હી હી હી

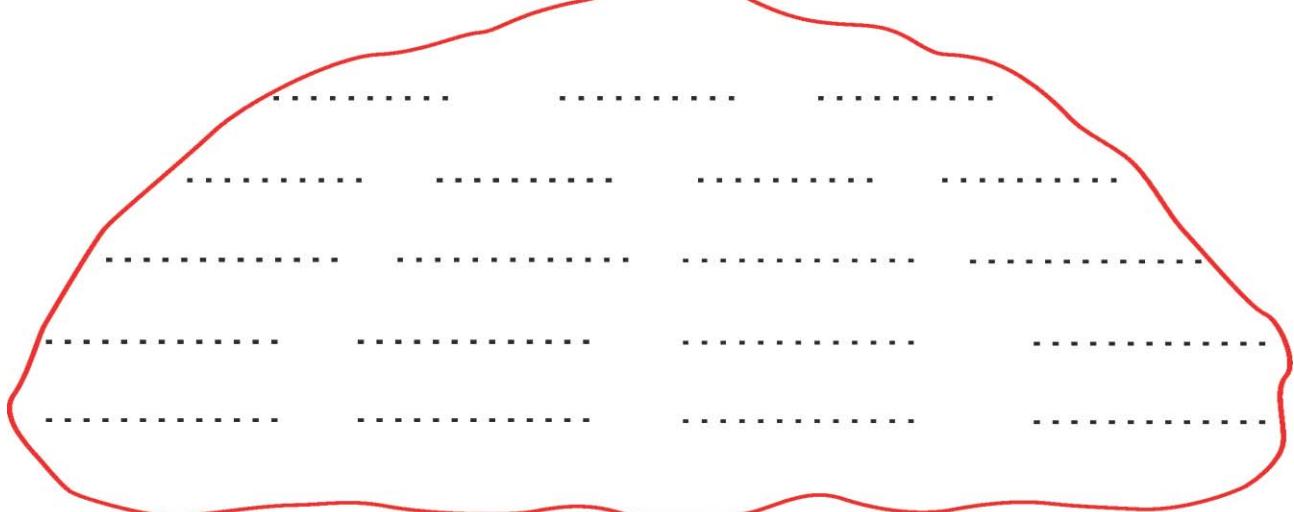
આ ચોપડીમાં ન વાંચ્યો હોય અને વિદ્યાર્થીઓને નવો લાગતો હોય તેવો એક શબ્દ વારાફરતી બોલવા કહો. તેઓ જે શબ્દો બોલે તે બોર્ડ પર નોંધતા જાઓ. તે જ વખતે તેમણે તે શબ્દ ક્યાં સાંભળ્યો/વાંચ્યો હતો તે પૂછો. શબ્દ વિશે ચર્ચા કરો. ત્યારબાદ, બોર્ડ પર નોંધાયેલા બધા શબ્દો વિદ્યાર્થીઓને અહીં આપેલી જગ્યામાં નોંધી લેવા કહો.

દરેક એકમ પૂરો થાય એટલે શબ્દપોટલીની રમત આવશે. એકમ ચાલતો હોય તે દરમ્યાન વિદ્યાર્થીઓ વર્ગ, શાળા કે ઘરમાં થતી વાતો, બજારમાં જોયેલી જહેરાતો, બિલ વગેરે અન્ય વાંચતી વખતે તેઓ નવા શબ્દોની નોંધ રાખે તેમ તેમને યાદ કરાવતા રહો.

ઉ૬ લગભગ સરખા :

આધું-દૂર, છેટું; સૂગ ચઢવી-અતિશય અણગમો થવો; ખાબોચિયું-પાણીથી ભરેલો નાનો ખાડો; ભીંજાવું-પલળવું; નિરાંત-કુરસદ; કરચલી-કોઈ સુંવાળી સાફ વસ્તુ સંકોચાવાથી એમાં

પડતો સળ; કમાલ-નવાઈ ઉપજાવે એવું, ઘણું સારું; ફાંકડું-રસિક, ફક્કડ; કરક-કઠણ, આકરું; સંચો-કપડાં સીવવાનું મશીન; અતિશય-ઘણું જ, પુષ્ટળ; હરખ-આનંદ; ધાબું-ડાધો, છાપરાને ઠેકાણે કરેલી અગાસી; છાકો પાડવો-ગર્વ કરવો, રોઝ કરવો; અવનવું-નવી નવી જાતનું, નવતર; જાણકાર-જાણનાર; ચોકડું-દાંતનું ચોકડું, બારી કે બારણાં બેસાડવા ચાર લાકડાં સાલવીને કરેલો ચોખંડો ઘાટ; બચકું-કરડવું તે; ગાયબ-અલોપ, ગૂમ થયેલું; કહ્યાગરું-કહ્યું કરે એવું, આજાંકિત; ધમાલ-ધમાચકડી; ભાંખોડિયું-ધૂંટણિયું, ગોઠણ.

તને સાંભરે રે...

- કઈ પ્રવૃત્તિ તમને ખૂબ જ સહેલી લાગી?
- તમને બોલવો/સાંભળવો ગમે તેવો કયો સંવાદ/કડી તમને યાદ છે? બોલો.
- ચિત્ર સંબંધિત કોઈ કામ આપણે કરેલું? ક્યારે? શું?
- આપણે શું નવું શીખ્યાં? આપણે કઈ વાતે ખૂબ હસ્યાં હતાં?
- તમને આવડતું હોય પણ ભાણવામાં પહેલી વાર આવ્યું હોય તેવી કોઈ બાબત આવી આ એકમમાં?
- વાર્તા પૂરી થતાં પહેલાં તેમાં આગળ શું થશે તે તમને ઘ્યાલ આવી ગયેલો? ક્યારે? કેમ?
- આ એકમમાં નવા શીખ્યા હોય તેવા કયા કયા શરૂદો તમને યાદ છે?
- તમને કયું ચિત્ર સૌથી વધારે/ઓછું ગમ્યું? કેમ? તેમાં શી વાત આવે છે?
- ચાણ પહેલવાનમાં કઈ વાતની તમને સૌથી વધુ મજા આવી?
- અક્ષયજીની કવિતા વખતે કોણો કોણો પોતાનાં ભાઈબહેનની વાત કરી હતી?
- કઈ પ્રવૃત્તિનો જવાબ લખવાની તમને સૌથી વધારે મજા આવી?
- નાટક ભજવતી વખતે તમે કયું પાત્ર બનેલાં? તે પાત્ર સરસ રીતે ભજવવા તમે શી કાળજ લીધી હતી?

૨

તેને તે ઊગશો?

તમારા શિક્ષક પાસેથી ગીતહું સાંભળો, જીવણ કરો અને જાતે ગાઓ.

ચાલ, આપણો ફરવા જઈએ,
ઝડ-પહાડને મળવા જઈએ,
ચાલ આપણો ફરવા જઈએ.

હરણાં પાસે હળવા જઈએ,
જરણાં પાસે દોડી જઈએ,
કૂલડાં સાથે રમવા જઈએ. ચાલ.

આંબાડાળે જૂલવા જઈએ
નદીકિનારે ભમવા જઈએ.
હામ ભરીને તરવા જઈએ, ચાલ.

ગાવાની મજા પડે તેમ રમવાની પણ મજા પડે. ચાલો, એક રમત રમીએ.

શિક્ષક કે રમાડનાર જ્યારે કહે, ‘ગાય ઉડે’ તો તમારે ‘ફરરર....’ કહી બે હાથ વડે ઉડવાનો અભિનય કરવો. પણ રમાડનાર બોલે, ‘કાબર ઉડે’ તો તમારે ‘ફરરર....’ બોલવાનું નથી કે અભિનય પણ કરવાનો નથી. રમાડનાર જ્યારે પક્ષીનું નામ બોલે ત્યારે ‘ફરરર....’ નહિ કરવાનું, પ્રાણીનું નામ બોલે ત્યારે જ ફરરર કરવાનું. જે ભૂલ કરે તેણે તે વખતે જે પશુ-પક્ષીનું નામ બોલાયું હોય તેનો અવાજ કાઢી બતાવવાનો. દા.ત. રમાડનાર કહે કે, ‘ચકલી ઉડે....’ ત્યારે જે વિદ્યાર્થી ‘ફરરર....’ બોલે તેણે ચકલી બોલે એવું ચીં...ચીં... બોલી બતાવવાનું રહેશે. (જરૂર પડે તો જ શિક્ષકે મદદ કરવી.)

જુઓ અને કહો.

મને ગમતા શબ્દો

૧. કોણી કલગી સૌથી સારી લાગી?
૨. આ પક્ષીઓમાંથી તમે કયાં કયાં પક્ષીઓ જોયાં છે?
૩. તેઓ શું ખાતાં હોય છે? કોઈ પણ બે પક્ષી વિશે કહો.
૪. કોઈ પણ બે પક્ષીઓના અવાજ કાઢો.
૫. કાબર અને ચકલીની જેમ ચાલી બતાવો.
૬. તમારાં આંગણાંમાં કયાં કયાં પક્ષીઓ આવે છે?

અંગ્રેજી એક કૂકડીને એવું કંઈક શીખવાનું મન થયું જે બીજાં પક્ષીઓ વિચારી પણ શકતાં ન હતાં. તેની વાર્તા સાંભળો અને વારંવાર વાંચો.

કૂકડીને કલગી ઊંડો?

વર્ષો પહેલાંની આ વાત છે. એક કૂકડી હતી, હોશિયાર કૂકડી. ઈંડાં સેવવામાં હોશિયાર, ચણ વીણવામાં હોશિયાર, બચ્ચાં સાચવવામાં હોશિયાર. એમને ચણ વીણતાં શીખવવામાં હોશિયાર. બધાં એને ખૂબ પ્રેમથી, માનથી બોલાવે. કૂકડી પણ હોંશેહોંશે પોતાનાં ઈંડાંને અને બચ્ચાંને સંભાળે.

કૂકડીને બે વાતે દુઃખ-એક તો એ કે એનાથી ઊંચે ઊડતું નથી ને બીજું એ કે એને રંગીન પોઇંટાં નથી, માથે કલગી નથી, ગળે લાલ-પીળા રંગો નથી. પણ એનું તો શું થાય? કૂકડીને નાનપણથી હોંશ કે પોતાને માથે કલગી હોય અને પોતે જોરથી ઊડીને વંડી માથે બેસે અને આસપાસની દુનિયા જુએ. બિચારી કૂકડીને ઊડતાં ન આવડે એટલે જમીન પર જ રહેવું પડે, ફરવું પડે. એ દોડવામાં કેવીય હોશિયાર હોય, પણ દોડવું

એટલે દોડવું ને ઊડવું એટલે ઊડવું, બેમાં ફેર ખરો તો ખરો જ ને!

દોડવા અને ઊડવાથી કૂકડીને શોઝાયદો કે નુકસાન થાય?

કૂકડીએ પોતાની હોંશની વાત પોતાની માને કરી, તો મા કહે, “એ તો એમ જ હોય. કૂકડીને માથે કલગી ન હોય!” કૂકડી એની બહેનપણીઓને કહે તો એ બધી તો હસે, “શું કામ છે’લી વંડીને માથે ચડીને? અહીં જમીન પર આપણો રમીએ, જમીએ ને ખુશ રહીએ. મૂક વંડીની વાત. ચાલ, અહીં સાતતાળી રમીએ.”

કૂકડી નાધૂટકે દોડાદોડીમાં જોડાય. કદીક ન પણ જોડાય અને એક કોરે ઊભી ઊભી વંડી તરફ જોયા કરે. મનમાં એક જ રઠ છે, ‘મારે વંડીએ ચડવું છે!’

એકવાર એવું થયું કે કૂકડી વંડીની બહાર ઉકરડામાં ચણતી હતી. ત્યાં અચાનક બે

બિલાડીઓ લડતી લડતી દોડી આવી. કૂકડી બી ગઈ, જોર કરીને ઉડી. સહેજ જ ઉડી કે પાસે પડેલા એક પથરા પર ચડી ગઈ.

બિલાડીઓ તો લડતાં લડતાં આધી જતી રહી, શાંતિ થઈ ગઈ. કૂકડીએ જોયું તો પોતે એક પથર પર બેઠી છે. ‘ઓહ! આટલું ઉંચે તો મારાથી ઉડાય છે!’ કૂકડી ચકિત થઈ ગઈ.

કૂકડી ચણવાનું ભૂલીને વારેવારે ઉડીને એ પથરા પર બેસવા માંડી. ઉડીને પથરા પર બેસે, વળી નીચે ઉતરે, વળી ઉડીને પથરા પર બેસે. કોઈક વાર સહેજ નીચું ઉડાય તો પથરા જોડે ભટકાય ને નીચે પડે તોય વળી પાછી ઉડવા જાય. કૂકડીને મજા પડવા માંડી. સાંજ સુધી કૂકડીએ પથરા પર ઉડાય ઉડાય કર્યા કર્યું. થાકીને એ સાંજે પાછી ફરી ત્યારે એ ખુશ હતી, ખૂબ જ ખુશ.

કૂકડીને ખુશખુશાલ જોઈને કૂકડાએ પૂછ્યું, “કેમ! આજે ચણવામાં બહુ સારું મળ્યું છે એટલે રાજુની રેડ છે?”

કૂકડીએ કૂકડાને પથરા પર ચડવાના પોતાના અનુભવની વાત કરી.

“રહેવા દે ને હવે, શું કામ છે તારે આવા શોખ કરીને?” કૂકડાએ કહ્યું.

કૂકડીએ કૂકડાની વાત સાંભળી લીધી, પણ એને ગમી નહિ.

“મારે તો તારી જોડે વંડી પર બેસવું છે અને બહારની દુનિયા જોવી છે.” કૂકડીએ પોતાની અભિલાષા કૂકડાને કહી. અને વિચારવા લાગી કે લાખો-હજારો કૂકડીઓએ ન કર્યું એટલે મારેય નહિ કરવાનું?” ક્યાં સુધી કૂકડીઓએ જમીન પર ચણ્યા જ કરવાનું? કૂકડી આમ રોજેરોજ ઉડાયિતર કર્યા કરે. એનાથી થાકે એટલે કૂકડી કૂકડાને ધારીધારીને જોયા કરે. એ કેમ પાંખો ફેલાવે છે, કેમ પગ સંકોરે છે, કેવી રીતે ધીરેધીરે ઉંચે ચડે છે એ નીરઘ્યા કરે. કૂકડો મનમાં પોરસાય કે કૂકડી કેટલા પ્રેમથી એને નિહાળે છે! કૂકડો ખુશ થાય, વધારે જોરથી ઉડે અને કૂકડી થોડું વધારે શીખે. ત્યાં એક દિવસ એક કાગડાએ કહ્યું, ‘ઉંચે ઉડીનેય શું મળવાનું તને? માથે કલગી થોડી ઉગવાની છે?’ કૂકડી, તું તો કૂકડી જ રહેવાની ને?’

કૂકડીની ઈચ્છા પૂરી થશે?

કૂકડી બિજાઈ, “મને કલગી ઉગે-ન ઉગે, તારે શું? જા, મને કલગી ઉગશે, જોઈ લેજે તું.”

કાગડાને હસતો મૂકીને કૂકડીએ વધુ મહેનતથી ઉડવાનું કામ શરૂ કરી દીધું.

એક સવારે કૂકડો વંડીએ ચડીને બોલ્યો,
“કૂકડેકૂક.... કૂકડેકૂક” ને પછી પોતાની મસ્તીમાં વંડી પર ચાલવા માંડ્યો. ત્યાં એણે શું જોયું? થોડી જ દૂર વંડી પર હતી કૂકડી! તે વંડી પર ચડવા જેટલી હોશિયાર થઈ ગઈ હતી! “અરે! કૂકડી, તું અહીંયાં?” કૂકડાએ નવાઈથી પૂછ્યું.

“હા, હુંય હવે ચડી શકું છું વંડી પર.” કૂકડી વટથી બોલીને કૂકડાની જેમ જ ડોક ઊંચી કરીને ચારેબાજુ જોવા માંડી. ચારેબાજુ શું હતું? હુંમેશાં નીચેથી જોયેલા ઝાડને આજે કૂકડીએ નજરની સામે જોયાં. નીચેથી ઊંચે જોતાં માંડ જોવા મળે તેવાં ઝાડનાં ડાળ-પાંદડાં એની નજર સામે હતાં. કાબર, ચકલી, તેતર, કબૂતર, કાગડા, પોપટ બધાંયને એ જોતી હતી, પણ ઉકરડા પાસે જમીન પર. એ પંખીઓને એણે ઝાડની ડાળે ઝૂલતાં જોયાં. કૂકડી ખુશ થઈ, નવાઈ પામી, હરખઘેલી થઈ ગઈ.

ત્યાં તો દૂરથી એક કાબરે એને જોઈ. એ ઊડીને કૂકડીની પાસે આવી અને વંડી પર એની સાથે બેસીને બોલી, “એ કૂકડી, જો તો ખરી, તનેય માથે કલગી ઊગી છે!”

“હે! ખરેખર?” કૂકડીએ પૂછ્યું.

● વાતચીત :

- મરધીએ શું કર્યું એ તમને સૌથી વધુ ગમ્યું?
- તમને શું લાગે છે? તેને તે ઊગશે?
- આ વાર્તામાં તમને ક્યારે ક્યારે મજા આવી? ક્યારે ક્યારે ઉદાસ થવાયું?

“હાસ્તો વળી, હું ખોટું કહેતી હોઉં તો પૂછ આ ચકલીને અને પેલા દોઢાહાં કાગડાને. તારી કલગી બધાંને દેખાય છે.”

ત્યાં તો ચકલી, કાગડો, પોપટ, કબૂતર બધાં આવ્યાં ને બોલ્યાં, “વાહ વાહ! કૂકડીને માથે કલગી ઊગી.” બધાંએ પાંખો ફફડાવી તાળીઓ પાડી.

હવે તો કૂકડીએ રોજેરોજ વંડી પર ચડવા માંડ્યું. નવું જોવા માંડ્યું, શીખવા માંડ્યું. જમીન પર આવીને એના જેવી બીજી કૂકડીઓને વંડી પરથી દેખાતી દુનિયાની વાતો કરવા માંડી. એનું ઈંડાં સેવવાનું ચાલુ રહ્યું. બચ્ચાને ચણતાં શીખવવાનુંય ચાલુ જ રહ્યું. આ બધાં કામો સાથે કૂકડી બીજી કૂકડીઓનેય ઊંચું ઊડતાં શીખવવા મહેનત કરતી, સમજાવતી. કોઈકે માન્યું, કોઈકે ન માન્યું. પોતાની સાથે વંડી સુધી ઊડતી કૂકડીને જોઈને કૂકડો ખૂબ ખુશ થયો. જો કે કાગડાએ અને બીજા થોડાં કૂકડા-કૂકડીઓએ કહ્યું, “કલગી ઊગી, તે તો ઠીક મારા ભૈ; કૂકડા જેવાં રંગીન પીંછાં ક્યાંથી લાવશો, કૂકડીબાઈ?”

કૂકડી વિચારે છે, ‘વખત છે ને પીંછાં ઊગોય ખરાં, કોને ખબર!’

- સ્વાતિ મેઢ

- કૂકડો અને કૂકડી બંને સાથે હોય તો તમે કેવી રીતે ઓળખશો?
- તમને દોડવાની સ્પર્ધામાં નિષ્ફળતા મળે તો બીજાના કહેવાથી તમે દોડવાનું કામ છોડી દો કે કરો? કેમ?
- એવાં કયાં કયાં કામ છે જે તમારે કરવાં છે પણ ઘરેથી કરવાની ના પાડવામાં આવે છે? ત્યારે તમને કેવું થાય?
- તમારે કશુંક નવું શીખવું હોય ત્યારે તમે સૌથી પહેલાં કોની મદદ લો છો?
- કોઈ કામ જાતે શીખવું હોય તો કઈ કઈ રીતે શીખાય?
- એવું કોઈ કામ ખરું કે જે તમે આપમેળે શીખ્યાં છો?
- આ વાર્તામાં પછી શું થયું હશે? શું કૂકડીને રંગીન પીંછાં મળ્યાં હશે?

❖ જોડકાં જોડો.

● પાત્રનું નામ

1. કાગડો
2. કૂકડો
3. કૂકડી
4. ચકલી

વિધાન

1. ઉડવાનું શીખતી વખતે પડાય પણ ખરું.
2. વાહ! મારી દોસ્ત કૂકડીની મહેનત રંગ લાવી.
3. મથીમથીને તારે શું કૂકડો બનવું છે?
4. કૂકડીએ નવા નવા અખતરા ન કરવા જોઈએ.

● કૂકડીના પ્રયત્નો

1. એકધ્યાનથી ઉડવાનું કામ કરવા માંડ્યું.
2. સાંજ સુધી પથરા પર ઉડઉતર કર્યું.
3. બી ગઈ ને જોર કરીને ઉડી.

પરિણામ

1. વંડી પર ચડવા જેટલી હોશિયાર થઈ ગઈ.
2. ઝાડ પર ચડી ગઈ.
3. સાંજે આવી ત્યારે એ ખૂબ જ ખુશ હતી.
4. પાસે પહેલા એક પથરા પર ચડી શકી.

❖ વાક્યના ખોટા ભાગ નીચે લીટી કરો, તેટલો જ ભાગ સુધારીને લખો.

1. કૂકડીને થાક લાગે ત્યારે વંડી પર રમવા જતી. ....
2. કૂકડી હોશિયાર અને મહેનતુ હતી. ....
3. પક્ષી માને છે કે કૂકડી પ્રયત્ન કરે તો કલગી ઉગેય ખરી! ....
4. કૂકડીને થતું કે કૂકડો કેવો નસીબદાર! ....
5. બિલાડીના ધક્કાથી કૂકડી ઊંચા પથર સુધી ઉડી શકી. ....

મને ગમતા શબ્દો

જોડી બનાવો મુખ્ય શબ્દના અર્થ સમજો. વાતચીત કરીને મુખ્ય શબ્દ જે વાક્યમાં યોગ્ય રીતે વપરાયેલ હોય તેની સામે ✓ કરો.

૧. રઢ - હઠ, આગ્રહ, જીદ

- (અ) મનોજ મામાના ઘરે જવાની રઢ લઈને બેઠો.
(બ) ભમ્મીએ ચોકલેટ આપો પછી ઋત્વી રઢ લઈને મજાથી ચોકલેટ ખાય છે.

૨. અભિલાષા - ઉત્કટ ઈચ્છા, તીવ્ર ઈચ્છા

- (અ) વિકમને નાનપણથી આકાશમાં ઉડવાની અભિલાષા હતી.
(બ) સંગીતાને ભૂખ નહોતી લાગી એટલે જમવાની અભિલાષા હતી.

૩. હરખઘેલું - અતિશય આનંદથી ઘેલું બનેલું, ખૂબ હરખથી ભાન ભૂલેલું.

- (અ) મુમતાજને ગુર્સો આવતાં હરખઘેલી થઈ ગઈ.
(બ) પ્રિયાને સ્પર્ધામાં મેડલ મળતાં હરખઘેલી થઈ ગઈ.

૪. વંડી - ખુલ્લી જમીનની આસપાસની નાની ભીંત

- (અ) રૂસ્તમની વંડી પર વાંદરો બેઠો છે.
(બ) નીતાના ઘર પાસેની વંડી બહુ ઊડી છે.

● વાહ ! આ તો ફરી આવ્યું. ‘ચાલ, આપણે ફરવા જઈએ...’

જોડી પાંચના જૂથમાં બેસો. ‘કૂકડીને કલગી ઉગે?’ વાર્તા વારાફરતી મોટેથી વાંચો.

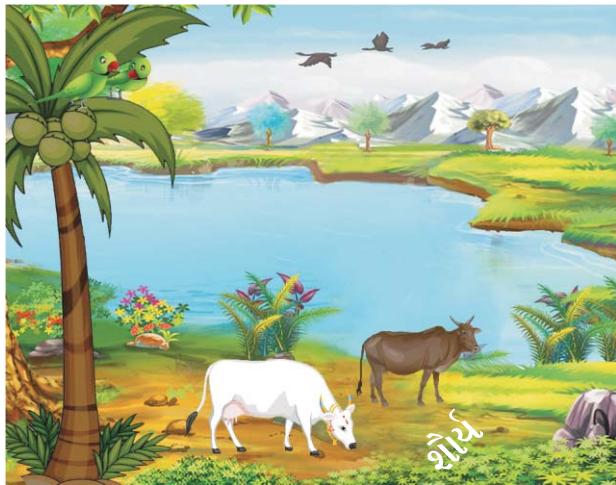
જોડી કૂકડીને મળી આવ્યા? હવે પ્રશ્નના જવાબ આપો.

૧. તમને કોનો સ્વભાવ ગમ્યો કૂકડીનો કે કાગડાનો? કેમ?
૨. તમને કૂકડીની કઈ વાત સૌથી વધુ ગમી? કેમ?
૩. કૂકડીને કોણ કોણ પ્રોત્સાહન આપતું હતું?
૪. કૂકડી મહેનતું છે કે આળસુ? તમને કઈ રીતે ખબર પડી?
૫. વંડી પરથી કૂકડીને શું શું દેખાતું હતું?
૬. મોટા થઈને તમારે શું બનવું છે? એ માટે તમારે શું શું કરવું પડશે?

જોડી કૂકડીને પીંછાં આવે ત્યાં સુધી તમારી કલ્યાણ મુજબ વાર્તાને આગળ વધારો. (પીંછાં આવે તે માટે કૂકડી શું કરશે તે વિચારો અને લખો.)

“મને પીંછાં ઉગતાં તો હજ કેટલાં વર્ષ થવાનાં! શી ખબર?” કૂકડી મનમાં એવું વિચારતી હતી.

જોડીમાં બેસો. ચિત્રો ધ્યાનથી જુઓ. જે શબ્દોમાં ભૂલ દેખાય તેની નીચે લીટી કરો.

શૌર્યના ચિત્રમાં નાળિયેરીનું એક ઝાડ છે. તે ઊંચું છે તેમજ થોડાંક નાયિલેર પણ છે. તે મોટાં છે. ઝાત્વીના ચિત્રમાં આંબાનાં બે ઝાડ છે પણ નીચાં છે. જોકે કેરીઓ ઘણી છે. તે નાની અને પાકી છે. શૌર્યના ચિત્રમાં બે ગાય છે : એક ધોળી ગાય અને એક કાળી યગા. ઝાત્વીના ચિત્રમાં ગ્રાણ ધોળિ ગાય છે પરંતુ કાળી ગાય નથી. જોકે, તેની પાસે શૌર્ય કરતાં એક ગાય વધુ છે. શૌર્યના ચિત્રમાં એક ચોખ્ખું તળાવ છે. અને ધારેવ પાણી છે. ઝાત્વીના ચિત્રમાં પણ તળાવ તો છે; પરંતુ ગંદું છે અને તેમાં પાળી થોડુંક જ છે. શૌર્યના ચિત્રમાં બે પોપટ ઝાડ પર બેઢા છે અને થોડાંક પક્ષીઓ આકાશમાં ઉડી રહ્યાં છે. ઝાત્વીના ચિત્રમાં પોપટ, કોયલ તેમજ મોર ઝાડ પર બેઢા છે. અને શૌર્યના ચિત્ર કરતાં વધારે પક્ષીઓ આકાશમાં ઉડી રહ્યાં છે. શૌર્યના ચિત્રમાં એક ઠીંગણો છોકરો છે. ઝાત્વીના ચિત્રમાં બે છોકરા છે. એક પાતડો છોકરો છે. તે ઊંચો છે. બીજો તોજા છોકરો છે.

● બંને ચિત્રોનું વર્ણન વાંચ્યું ને? તે વાંચવામાં શું મજા પડી કહો.

જોડીમાં આધારે વસ્તુ કે નામની સામે સંખ્યા, માપ અને ગુણ દર્શાવતા શબ્દો શોધીને આપેલા ઉદાહરણ મુજબ નીચેના કોષ્ટકમાં લખો.

--	--

મને ગમતા શબ્દો

--	--

વस्तु/નाम	संख्या	माप	ગુण
જાડ	એક, બે	-	ગ્રંચું, ...
ફળ	-	વધારે	.....
ગાય			
તળાવ			
પક્ષી			
છોકરાં			

- વાહ! આ તો ત્રીજી વાર આવ્યું. ‘ચાલ, આપણે ફરવા જઈએ...’
- ◆ ચિત્રો ધ્યાનથી જુઓ અને શું અલગ છે તે શોધો.

- બંને ચિત્રો જોયાં ને? તેમાં શું સરખું છે? શું જુદું છે? લખો.
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

તમારા નામમાં જેટલા અક્ષર હોય તેટલા કૂદકા મારો. જો તમારા નામમાં અડધો અક્ષર આવતો હોય તો તે માટે એક પગે કૂદકો મારો. ત્યાર બાદ જૂથમાં બેસો વિચારો અને ઉદાહરણ મુજબ કામ કરો.

મરચું	સંખ્યા : ચાર માપ : લાંબું ગુણા : લીલું, તીખું	ચાર મરચાં લાંબાં મરચાં તીખાં મરચાં	મમ્મીએ ચાર મરચાં ધોયાં. મમ્મીએ શાકમાં ચાર લાંબાં મરચાં નાખ્યાં. મમ્મીએ શાકમાં ચાર લાંબાં, તીખાં, લીલાં મરચાં નાખ્યાં.
કારેલું	સંખ્યા : ..... માપ : ..... ગુણા :	..... જાડુ કારેલું	....
લીંબુ	સંખ્યા : ..... માપ : ..... ગુણા :	....	....
કેરી	સંખ્યા : ..... માપ : ..... ગુણા : ..ખાઈં.....	....	....
નાળિયેર	સંખ્યા : ..... માપ : ..... ગુણા :	....	....
જાંબુ	સંખ્યા : ..... માપ : ..... ગુણા :	....	મેં દસ જાંબુ ખાધ્યાં..... ....

શિક્ષક પાસેથી કવિતા સાંભળો, જીવિગાન કરો અને ત્યાર બાદ જાતે પણ ગાઓ.

મારે પૂછવા છે એક બે સવાલ

મારે પૂછવા છે એક બે સવાલ

મમ્મીને પહેલેથી લાંબો આ ચોટલો ને પખ્યાને માથે કેમ ટાલ?

મારે પૂછવા છે એક બે સવાલ

એવું કેમ? પાણીના ભારથી આ વાદળાંઓ કોઈ દિવસ થાય

નહીં બફ?

આખો દી' પાણીની સાથે એ રમે એને થાય નહીં શરદી ને કફ?

પેન્સિલ આ રોવા કેમ મંડતી નહીં હોય જ્યારે સંચો ઉખાડે એની છાલ?

મારે પૂછવા છે એક બે સવાલ

મમ્મીને પહેલેથી મસ્સમોટો ચોટલો ને પખ્યાને માથે કેમ ટાલ?

મારે પૂછવા છે એક બે સવાલ

જાડમાંથી પાંડાંઓ ખરવા કેમ માંડચાં? શું પંખીએ કરી હશે કિંદૂ?

રોકેટ પણ નીકળે છે આકાશની પાટી પર કદી-કદી તાણવાને લીટા

પર્વતથી ખેતરને જોઉં ત્યારે લાગે કે કોણે આ પાથર્યા રૂમાલ?

મારે પૂછવા છે એક બે સવાલ.

- જિગર જોખી 'પ્રેમ'

● વાતચીત :

- કવિતામાંનો કયો સવાલ તમને સૌથી વધુ ગમ્યો?
- કઈ પંક્તિ ગાવાની તમને બહુ મજા આવી?
- કેળાની છાલ ઉતારીએ ત્યારે કેળાને શું થતું હશે?
- વરસાદમાં નહાવા જાઓ ત્યારે મોટેરાં તમને શું કહે છે?
- છૂટા થવા માટે કિંડૂ કરાય, સાથે થવા માટે? તમારો અનુભવ કહો.
- ઊંચે ઊડતાં પંખીને તમારું ગામ કે શહેર કેવું દેખાય?
- તમારા મનમાં કેવા કેવા સવાલો થાય છે? ઓછામાં ઓછા બે સવાલ કહો.

શિક્ષક પાસેથી કલ્પના કરો, પંક્તિ લખો.

ઉદાહરણ : ભારની અસર : પાણીના ભારથી આ વાદળાંઓ કોઈ દિવસ થાય નહીં બફ? એવું કેમ?

મને ગમતા શબ્દો

૧. રમવાની અસર .....
૨. છોલવાની અસર .....
૩. ખરવાની અસર .....
૪. ધુમાડાની અસર .....
૫. ઊંચે ચડવાની અસર .....

આચું હોય તો ‘જરમર’ બોલો, ખોટું હોય તો ‘મરજર’ બોલો. સુધારીને લખો.

૧. પણ્ણા લાંબો ચોટલો રાખે છે. ....
૨. પાણીના ભારથી વાદળ પડી જાય છે. ....
૩. રોકેટ આકાશમાં ઉડે ત્યારે લીટા દેખાય છે. ....
૪. ઝેતરમાંથી પર્વત જોઈએ ત્યારે રૂમાલ જેવો લાગે છે. ....
૫. ઉનાળાનાં વાદળાંઓને શરદી-કષ થાય છે. ....

ચોકઠાંમાં સાચો કુમ લખો.

અ	જવાબ	બ
૧. ભફ	☐	૧. જાડ અને પંખી વચ્ચે અબોલા
૨. રડવું	☐	૨. આકાશની પાટી પર લીટા
૩. કિણ્ણા	☐	૩. પાણી ભરેલાં વાદળાં
૪. ધુમાડો	☐	૪. મને ઘણા ઘણા પ્રશ્નો થાય છે
૫. જિજ્ઞાસા	☐	૫. પણાના માથે ચાંદો
૬. ટાલ	☐	૬. પેન્સિલની ધાર કાઢવી

આવું થાય તો કોણા શું બોલે? તેને કેવું લાગે? સાથે મળીને વિચારો અને વાક્ય પૂરું કરો.

ઉદાહરણ : શિયાળામાં ટુવાલને તડકે સૂકુવીએ તો ટુવાલ કહે, “આ છોકરો રોજ કેમ નહાતો નથી?”

૧. ટાયરમાં પંક્યર પડે તો સાઈકલ .....
૨. બરફને તડકામાં મૂકો તો બરફ .....
૩. આંબા પરથી કેરી ખરી પડે ત્યારે આંબો .....

૪. ધૂળ પર વરસાદનાં ટીપાં પડતાં ધૂળ .....
 ૫. ઉનાળામાં રોટલાને ચૂલા પર શેકતાં રોટલો .....

શબ્દ શોધો, વાક્ય બનાવો. (શબ્દોના અર્થ જાણવા ‘લગભગ સરખા’ જુઓ.)

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦
રા	વ	જી	ની	રે	ડ	સા	ય	ક	લ	પો	તે	ચ	ર	ણ	નાં	ગી	ત	ગા	ય

૧. નવ, દસ, ચૌદ અને બીજા અક્ષરથી બનતો શબ્દ .....
 ૨. તેરમા અને પંદરમા અક્ષરથી બનતો શબ્દ .....
 ૩. નવ, દસ અને સત્તરમા અક્ષરથી બનતો શબ્દ .....
 ૪. અગિયાર, ચૌદ, સાત અને આઈમા અક્ષરથી બનતો શબ્દ .....
 ૫. પહેલા, ત્રીજા, ચોથા, પાંચમા અ ને છઠા અક્ષરથી બનતો શબ્દ .....

- ગીતનું આવ્યું ભાઈ ગીતનું. ‘ચાલ, આપણો ફરવા જઈએ...’

ઘણા પડે તેવા પ્રશ્નો બનાવો, વર્ગમાં રજૂ કરો. ખૂબ ઘણા પડે તેવા પ્રશ્નો નોટિસ-બોર્ડ પર મૂકો.

ઉદાહરણ : ઘણને જોરથી વગાડવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન-૧ એ બિચારો બહેરો નહિ થઈ જાય?

પ્રશ્ન-૨ એણે શું ખોટું કર્યું એટલે રોજ માર ખાવો પડે છે?

(અ) સાબુથી ગંદાં કપડાં ધોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન-૧ .....

પ્રશ્ન-૨ .....

(બ) અંધારું હોય ત્યારે દીવો પ્રગટાવવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન-૧ .....

પ્રશ્ન-૨ .....

(ક) મીઠાનો સ્વાદ ખારો હોય છે.

પ્રશ્ન-૧ .....

પ્રશ્ન-૨ .....

ઉત્તે તમારી કોણીને જુબ અડકાવવાનો પ્રયત્ન કરો. જૂથમાં બેસીને પ્રશ્નોના જવાબની ચર્ચા કરો અને લખો.

- જુબ કોણી સુધી કેમ અડતી નથી? ● ઝાડ અને પક્ષીઓ વચ્ચે કેવી કેવી વાતચીત થતી હશે? વાદળાંને શરદી કેમ ન થાય? ● સાબુ કેમ ગંદો ન થાય? ● તમને આવા કોઈ પ્રશ્ન થાય છે? કોઈ પણ ત્રણ પ્રશ્ન લખો.

ઉત્તે ગાવાની મજા પડે તે રીતે પંક્તિઓ ગોઠવી ગાઓ.

કૂકડો વહેલો વહેલો જાગો, ...
ચિન્ટુ ઝટપટ જાગી જાય. .....
જગતને જગાડવા એ તો બાંગો .....
કૂકડો ગીત મજાનું ગાય .....

ઉત્તે બંને ફકરાના લખાણમાં શું તફાવત છે? લખો.

(અ)

અનિરુદ્ધને જીવજંતુ ખૂબ ગમે છે. અનિરુદ્ધના દોસ્ત ભદ્રેશને જીવજંતુનો ડર લાગે છે. ભદ્રેશ કહે, “ભદ્રેશને જીવજંતુ કરડી જાય તો?” અનિરુદ્ધ કહે, “જીવજંતુ તો કેટલાં નાનાં નાનાં હોય! જીવજંતુઓને ભદ્રેશ અનિરુદ્ધની ડબ્બીમાં મૂકીને જો. ભદ્રેશને જીવજંતુ બધાં ગમી જશે.”

(બ)

અનિરુદ્ધને જીવજંતુ ખૂબ ગમે છે. તેના દોસ્ત ભદ્રેશને તેમનો ડર લાગે છે. તે કહે, “મને તે કરડી જાય તો?” અનિરુદ્ધ કહે, “તે તો કેટલાં નાનાં નાનાં હોય! એમને તું મારી ડબ્બીમાં મૂકીને જો. તને તે બધાં ગમી જશે.”

1. ‘અ’ સારો લાગ્યો કે ‘બ’? શા માટે? .....
2. પહેલા ફકરામાં ‘અનિરુદ્ધ’ નામ કેટલી વખત આવે છે? .....
3. બીજા ફકરામાં આપેલાં નામોને બદલે ક્યા ક્યા શબ્દો વાપર્યો છે?

--	--

મને ગમતા શબ્દો

--

જીવજંતુ : તેમનો;

અનિરુદ્ધ : તેના;

ભદ્રેશ : તે;

આપણા પછીની વાતચીત જોડીમાં બેસી વાંચો. તે પછી એક જોડીદાર સર્વનામ બને અને બીજો ઈનામ બને એમ સંવાદ ભજવો.

સર્વનામ : તે આવે પછી આપણે ત્યાં જઈશું.

ઈનામ : શ્યામ આવે પછી તું અને હું મેદાનમાં જઈશું, એમ?

સર્વનામ : હા, ત્યાં જઈને તેઓની સાથે તે રમીશું.

ઈનામ : મેદાનમાં જઈને વિકટર, હરપાલ, રફિક સાથે ખો-ખો રમીશું, બરાબર ને!

સર્વનામ : જો તેઓ આવશે તો તેઓને પણ રમતમાં જોડી દઈશું.

ઈનામ : જો ડાયના, સોનલ, મિતલ આવશે તો ડાયના, સોનલ, મિતલને પણ રમતમાં જોડી દઈશું, એમ?

સર્વનામ : હા, પછી ત્યાં આપણે ભેગાં મળી તે રમીશું.

આપણા કરેલા શબ્દની જગ્યાએ તમને ગમતું નામ લખો.

ક્રમ	વાક્ય	કોઈપણ માટેનો શબ્દ	તમે મૂકેલો શબ્દ
૧	સાંજે મેં ટીવી પર તેનો ફોટો જોયો.	તેનો	પંકજનો
૨	આજે મેં તેમાં મસાલો નાખી ખાધું.		
૩	ગઈકાલે ઉર્વિલ તેના ભાઈ સાથે ફરવા ગયો હતો.		
૪	આ દફ્તર તેનું છે.		
૫	પગે વાગ્યું હોવાથી તેનાથી નહિ દોડાય.		

આપણા વાંચો અને જવાબ લખો.

૧. કલમલ કબૂતર ધૂ...ધૂ... કરે છે. તે ચણ ચણે છે. (અહીં 'તે' એટલે કોણ?) .....

૨. ..... ઝાડ પર બેઠો છે. તે હૂપ...હૂપ... કરે છે. (ખાલી જગ્યામાં શું આવી શકે?)
  ૩. મારું નામ શ્રેય છે. શ્રેય ચોથા ધોરણમાં ભાણું છું. (બીજા વાક્યમાં શ્રેયના બદલે શું લખવાથી વાક્ય સાચું બને?) .....
  ૪. હર્ષિલ હોશિયાર છે. તેને/તે શિક્ષક બનવું છે. (ખોટો વિકલ્પ છેકી નવેસરથી લખો.)
- .....

૫. આપણા રાષ્ટ્રપિતાનું નામ મોહનદાસ ગાંધી છે. તેમને સૌ મહાત્મા ગાંધી તરીકે ઓળખે છે. તેઓ હંમેશાં સાચું બોલતા. (કોણ સાચું બોલતું? બીજા વાક્યમાં એમના નામને બદલે કયો શબ્દ વાપર્યો છે?)
- .....

● થાઓ ઉભા....રેડી... વન...ટૂ...શ્રી... ચાલ, આપણે ફરવા જઈએ.

પહેલા ફકરાને આધારે બીજા ફકરાની ખાલી જગ્યા પૂરો.

- અ. ૧. એક તપેલી લો. તપેલીમાં એક ગ્લાસ પાણી રેડો. તપેલીમાં એક ચમચી ખાંડ નાખો. ખાંડને હલાવીને ઓગાળો. એક લીંબુ કાપી લીંબુનો રસ તપેલીમાં નાંખો. તપેલીમાં એક ચપટી મીઠું નાંખો.
૨. એક તપેલી લો. ..... એક ગ્લાસ પાણી રેડો. ..... એક ચમચી ખાંડ નાખો. ઓગાળો. એક લીંબુ કાપી લીંબુનો રસ ..... નાંખો. ..... એક ચપટી મીઠું નાખો.
- બ. ૧. બજારમાંથી પતંગ ખરીદા, દોરા ખરીદા. પતંગની કન્ના બાંધી. પતંગને ફૂમતું લગાવ્યું. પતંગને આકાશમાં ચંગાવ્યા. પતંગને આકાશમાં દૂર દૂર સુધી જવા દીધા. આખો દિવસ પતંગ સાથે ખૂબ મજા કરી. સાંજે પતંગ ઉતારી લીધા.
૨. બજારમાંથી પતંગ ખરીદા, દોરા ખરીદા. ..... કન્ના બાંધી. ..... ફૂમતું લગાવ્યું. ..... આકાશમાં ચંગાવ્યા. ..... આકાશમાં દૂર દૂર સુધી જવા દીધા. આખો દિવસ ..... સાથે ખૂબ મજા કરી. સાંજે ..... ઉતારી લીધા.

--	--

મને ગમતા શબ્દો

--	--

આપેલાં વાક્યો વાર્તામાંથી શોધો. જે શબ્દ બધાં માટે વપરાય તેવો હોય એની નીચે વાર્તામાં લીટી કરો. અહીંને શબ્દ તથા તે શબ્દ કોના/શાના માટે વપરાયો છે તે લખો.

ક્રમ	વાક્ય	બધાં માટે	પાઠમાં કોના/શાના માટે
૧	એમને ચણ વીજાતાં શીખવવામાં હોશિયાર.	એમને	કૂકડી
૨	એ ઉઠીને કૂકડીની પાસે આવી.		
૩	અહીં જમીન પર આપણો રમીએ.		
૪	શું કામ છે તારે આવા શોખ કરીને?		
૫	મને કલગી ઉગે-ન ઉગે, તારે શું?		
૬	ત્યાં એણે શું જોયું?		

જૂથમાં કામ કરો. રમત : પાસિંગ ધ પાર્સલ

વર્ગના વિદ્યાર્થીઓની સંઘ્યા મુજબ જૂથ બનાવી વર્તુળાકારે બેસવું. એક વિદ્યાર્થી ઢોલ કે અન્ય કોઈ સાધનની મદદથી સંગીત વગાડશે. આ દરમિયાન બધા વિદ્યાર્થીઓ એક બોલ કે ડસ્ટર કે કોઈ પણ વસ્તુ એકબીજાને પાસ કરશે. સંગીત વગાડનાર વિદ્યાર્થી સંગીત વગાડવાનું બંધ કરી દેશે. આ વખતે બોલ કે ડસ્ટર જેના હાથમાં હોય તે વિદ્યાર્થી બોલ કે ડસ્ટર આપનાર મિત્ર સાથે ઉભો થશે. તે પોતાના પરિવાર વિશે પાંચ વાક્ય બોલશે. તેનો મિત્ર તે વાક્યો ફરીથી બોલશે. દા.ત. નવીન : મારી મમ્મીનું નામ સવિતાબહેન છે. મારા પપ્પાનું નામ ..... . નિમિષા : આ નવીન છે. તેની મમ્મીનું નામ સવિતાબહેન છે. તેના પપ્પાનું નામ ..... . પરિચય દરમિયાન પરિવારના જે સત્યનો પરિચય આપવામાં આવે છે તે વ્યક્તિના નામને બદલે ‘તે’, ‘તેને’, ‘તેમને’ વગેરે જેવા શબ્દો આવે ત્યારે બધા વિદ્યાર્થીઓ તાલી પાડવાની રહેશે. ત્યારબાદ પહેલાંની જેમ જ રમત આગળ વધારવી.

મોટેથી ગાઓ.

વાંદરાભાઈ તો બોલે બોલે,
હૂપ હૂપ હૂપ હૂપ હૂપ
જાડ-પાન ખાય, તોડે તોડે
હૂપ હૂપ હૂપ હૂપ હૂપ

વાર્તા મોટેથી વાંચો અને પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

કાગડીએ પૂરી પગ નીચે દબાવી. કાગડાએ આંખ એકવાર ડાબા કાગડું તરફ અને બીજી વાર જમણા કાગડું તરફ ફેરવી બંને કાગડુંએ તરત જ પોતપોતાની પૂરી પગ નીચે દબાવી. પછી ચારે જણ જોર જોરથી “કા....કા....” ગાવા લાગ્યાં. શિયાળવી, શિયાળવું એ ત્રણેય કાન દાબીને ઉભી પૂંછડીએ નાઈં.

- કાગડા પરિવારના સત્યોનાં નામ લખો.
- પૂરી કુટુંબના સત્યોનાં નામ લખો.
- ખોટો વિકલ્પ છેકો - કાગડો, કાગડી અને બંને કાગડુંઓ જોર જોરથી ગાવા લાગ્યું/લાગ્યો/લાગ્યાં

ઉસો :

શિક્ષક : કયું પક્ષી ઝડપથી ઉડે છે?

વિદ્યાર્થી : જેને ઉતાવળ હોય એ.

લગભગ સરખા :

ચણા-પંખીઓને ખાવા માટે નખાતું અનાંગ; બિચારં-દુઃખી; 'લી-અલી; ભટકાવું- અથડાવું; રાજીના રેડ થવું-ખૂબ ખુશ થવું; નિહાળવું-ધારી ધારીને જોવું; પોરસાવું-આનંદથી ઉભરાવું, જુસ્સો ચડવો; ખીજ-ચીડ, ગુસ્સો; દી-દિવસ; પાટી-સ્લેટ; ૨૬-જીદ, હઠ.

તને સાંભરે રે...

- કઈ પ્રવૃત્તિ એકદમ નવા પ્રકારની/જુદી હતી?
- તમને બોલવો/સાંભળવો ગમે તેવો કયો શબ્દ/વાક્ય/સંવાદ તમને યાદ છે?
- ચિત્ર સંબંધિત કોઈ કામ આપણે કરેલું? ક્યારે? શું?
- આપણે શું ન કરું શીખ્યા? તમને આવડતું હોય પણ ભણવામાં પહેલી વાર આવ્યું હોય તેવી કોઈ બાબત આવી આ એકમમાં?
- વાર્તામાં તમે ધારી હોય તેના કરતાં કાંઈક જુદી જ વાત આવે એવું બન્યું? તમે શું ધારેલું?
- કવિતાની કઈ પંક્તિ સૌથી પહેલાં યાદ રહી ગઈ હતી?
- જબરં કહેવાય! ‘આવું હોય?’ ‘આવું તો મેં ધાર્યું જ ન હતું.’ એવું તમને ક્યારે લાગ્યું?
- તમે ગેરહાજર હોય તે પછીના દિવસે વર્ગમાંથી કોઈએ તમને આ એકમની વાત કરી હતી? શી વાત કરી હતી?
- પહેલાં ન આવડચો હોય તે જવાબ પછીથી આવડચો ત્યારે તમને કેવી લાગણી થઈ હતી? તે જવાબ ન આવડતામાંથી આવડતો કેવી રીતે થયો? કોણે શિખવાક્યો? તેણે શીખવવા શું કર્યું?
- તમને કોઈએ કહ્યું છે કે ‘તું આ નહિ કરી શકે’ અથવા ‘તારાથી આ ન થાય.’ ક્યારે કહ્યું છે? ત્યારે તમને શું થયું?

મને ગમતા શબ્દો

ગાઈએ નાનકું ગીતું :

पाटीमां में दरियो दोर्यो,

દરિયા વચ્ચે ટાપુ દોર્યો;

ટાપુ ઉપર જાડ ઉભું છે,

જાડની ઉપર બંદર દોર્યો.

ਬੰਦਰ ਤਾਣੀ ਉਪਰ ਕੂਦੇ,

ડાળીનો મેં ઝૂલો દોર્યો;

ਡਾਖੀ ਝਾਲੀ ਪਿੰਡੀ ਤੋਂ,

એ બંદરનો છાયો દોર્યો.

- મહીરથ પ્રહુભુ

 જીણી નજરે જુઓ, શું શું દેખાય છે? તેના વિશે વાત કરો લખો.

ਮਨੇ ਗਮਤਾ ਸ਼ਹਿਰ

તમારા જેવડા દિવ્યેશની વાત તમને સાંભળવી, વાંચવી ગમશે.

કલાકારની ઢીંગલી

સુલતાનાબાદના એક વિસ્તારમાં તૂટેલી-ફૂટેલી વીસેક ઝૂંપડીઓ. કાણાં પડેલાં જુનાં પતરાં, લાકડાં, પ્લાસ્ટિકની થેલીઓ, કોથળા, કાપડ એ જ ઝૂંપડીની દીવાલો ને છત. રંગબેરંગી ભીતોવાળી આ ગલીઓમાં પોતાનું બાળપણ વિતાવતો દિવ્યેશ, ગરીબ માબાપનું હવે એકમાત્ર સંતાન.

નવ વર્ષના દિવ્યેશ માટે ફુરસદના સમયે રમતો રમવી, મોજમજા કરવી એ એક સપનું જ હતું. તેના પિતાની ચાની લારી. આ લારીમાં ચા ઉપરાંત બિસ્કૂટ-કુલ્ફીનો એક ડબ્બો પણ ખરો. ઋતુ પ્રમાણે કુલ્ફી સિવાયની વસ્તુઓ પણ વેચવામાં આવે.

દિવ્યેશ નજીકની ગવનર્મેન્ટ સ્કૂલમાં અભ્યાસ કરે ને બાકીના સમયમાં પિતાને કામમાં મદદરૂપ થાય. ધરની સ્થિતિ નબળી હોવાથી ચાની લારીએ વાસણ માંજવાં, ચા આપવી, કુલ્ફી વેચવી જેવાં કામોમાં તે ટેકો કરતો. કુલ્ફી વેચતાં તેના મનમાં કુલ્ફી ખાવાની તીવ્ર ઈચ્છા થાય, તેનું પેટ ક્યારેક ભૂખથી બૂમો પાડતું હોવા છતાં કુલ્ફીને મોં સુધી લઈ ન જવા જેટલો સંયમ તેણે કેળવી લીધો હતો.

તહેવારના દિવસોમાં દિવ્યેશ હાથબનાવટની અવનવી વસ્તુઓ બનાવી

વેચતો. તે છીપલામાંથી હાર, બુઢી અને ઝાંઝર બનાવતો તથા દીવાલ શોભાવે તેવાં કાથીકામનાં ચિત્રો પણ બનાવતો. તે તૂટેલી બંગડીઓમાંથી તોરણ તેમજ કુલ્ફીની પછીઓમાંથી વિમાન, ઘર, હોડી વગેરે બનાવી, રંગોનાં છાંટણાંથી સજાવી વેચતો. આમાંથી તે થોડી કમાણી પણ કરી લેતો.

નવુંનવું બનાવવામાં પ્રવીણ દિવ્યેશ અભ્યાસમાં પણ એટલો જ હોશિયાર. શાળાનાં બાળકો તેની પાસે ભાતભાતની વસ્તુઓ બનાવડાવીને ખરીદે. દિવ્યેશ પણ ઘણી હોંશથી પોતાની કલા-કારીગરી વડે અજબ સર્જન કરતો. એણે બનાવેલી ચીજ હંમેશાં અનોખી જ હોય!

દિવ્યેશની શાળામાં વિવિધ તહેવારોની ઉજવણી કરવામાં આવતી. તેમાં તે ઉત્સાહભેર ભાગ લેતો અને શાળાને શાશુગારવામાં પોતાનું કૌશલ્ય બતાવતો.

રદ્દી જુલાઈ દિવ્યેશની જન્મતારીખ. તે દિવસે આચાર્ય પ્રાર્થનાસંમેલનમાં દિવ્યેશને જન્મદિવસનાં અભિનંદન આપ્યાં અને તેની આવડત વિશે વાત કરી. તેમણે કહ્યું કે, “આપણો દિવ્યેશ તો કલાકાર છે, આપણને નકામી લાગતી ચીજોમાંથી મજાની વસ્તુઓ બનાવી કાઢે છે. આ વખતે રક્ષાબંધનની

ઉજવણીમાં આપણે સૌ એણે બનાવેલી રાખડીઓ ખરીદીએ રક્ષાબંધનને દિવસે સૌ પોતપોતાનાં ભાઈબહેનને લઈને શાળાએ આવજો. અમે બધાં શિક્ષકો પણ એમાં જોડાઈશું.” સૌ ખુશ થયાં.

(હવે રક્ષાબંધનના દિવસે શાળામાં શું થશે?)

દિવ્યેશો પોતાના મિત્રોની પસંદગીને ધ્યાનમાં રાખીને રાખડીઓ બનાવી. તેણે મોતી, ચણોઠી, કારેલાંનાં બી, લાકડાની પછ્છીઓ અને તારામંડળના નકામા તાર જેવી પરચૂરણ સામગ્રીમાંથી રેશમી દોરા ગૂંથીને, રુને મેઘધનુષના રંગનું કરીને જાતજાતની અને ભાતભાતની આકર્ષક રાખડીઓ બનાવી.

રક્ષાબંધનના દિવસે શાળામાં મેળો જાય્યો હતો. બાળકો આજે વર્ગના બદલે મેદાનમાં ઘૂમતાં હતાં. બધાંને આતુરતા હતી દિવ્યેશની રાખડીઓની. એટલામાં કુલ્કણીની પછ્છીઓથી બનાવેલું બોક્સ લઈ હસતોહસતો દિવ્યેશ શાળામાં પ્રવેશ્યો.

દિવ્યેશના પ્રવેશતાં જ તેનાં મિત્રો તેની રાખડીઓ જોવા, ખરીદવા ટોળે વળી ગયાં. શાળામાં આવેલા વડ ફરતેના ઓટલે દિવ્યેશે બોક્સ ખોલીને બધાં જોઈ શકે તે રીતે રાખડીઓ ગોઈવી. રાખડીઓ જોતાં જ દિયા બોલી, “અરે, વાહ! કારેલાંનાં બીમાંથી બનાવેલી રાખડી? મેં તો પહેલી જ વાર જોઈ.” ત્યાં જ રિયા બોલી, “દિવ્યેશ, આ રાખડી મારા

માટે ને!” દિવ્યેશો હકારમાં માથું હલાવ્યું. મનોજ બોલ્યો, “તને કેવી રીતે ખબર?”

રિયા બોલી, “મને કારેલાંનું શાક ખૂબ આવે છે. દિવ્યેશ આ વાત જાણો છે.”

દિવ્યેશો રિયાને ‘કારેલાં રાખડી’ આપી. એટલામાં પ્રિયા બોલી, “જો નેહા, પેલી લાકડાના પારાવાળી! કદાચ તારા માટે.”

નેહાએ કહ્યું, “ખરેખર દિવ્યેશ, આવો વિચાર તો તને જ આવે. આ રાખડી કડા જેવી છે એટલે રક્ષાબંધન પછી પણ બારેમાસ પહેરવી ગમશે.

દિવ્યેશો કહ્યું, “એટલે જ મેં બે બનાવી છે, બીજી રાખડી તારા માટે.”

આ રીતે શરીફા માટે સૂતરની, ભવ્યા માટે ઘૂઘરાવાળી અને પર્યાવરણના શિક્ષક માટે ચણોઠીની રાખડી દિવ્યેશો બનાવેલી. ધૈર્ય પૂછ્યું, “દિવ્યેશ, આ મેઘધનુષ જેવી રાખડી..... કોના માટે?”

દિવ્યેશ બોલ્યો, “તારા માટે, મારા ચિત્રકાર!”

ત્યાં નૈનેશ આગળ ધસી આવ્યો ને બોલ્યો, “ને મારી?”

મધુર સ્મિત સાથે દિવ્યેશો કહ્યું, “નૈનેશકુમાર કાપડિયા, તારા માટે આ કાપડના કૂલવાળી ‘કૂલ રાખડી’. દિવ્યેશ પાસેથી આવી ખાસ રાખડીઓ ખરીદી સૌ ખુશખુશાલ થઈ ગયાં.

રક્ષાબંધનની ઉજવણી શરૂ થઈ. દિવ્યેશે બનાવેલી રાખડી સૌ બહેનોએ પોતાના ભાઈઓને હાથે વિધિવતું બાંધી. વડ નીચે બેઠેલો દિવ્યેશ આ બધું જોતો હતો. એને એની ઢીંગલી યાદ આવી. ઢીંગલી-એની બે વર્ષની બહેન. આજે એની સાથે નહોતી. દિવ્યેશ એને ખૂબ લાડ લડાવતો. એની ઢીંગલી માટે એણો કાપડમાંથી ઢીંગલી બનાવી હતી પણ દિવ્યેશની ઢીંગલી તો થોડા સમય પહેલાં જ બીમારીમાં સપડાઈને આ દુનિયા છોડી ગઈ હતી. દિવ્યેશની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં.

● વાતચીત :

- ઉપરની વાતમાં તમને ગમેલાં ત્રણ વાક્ય નીચે લીટી કરો.
- દિવ્યેશ તમારા વર્ગમાં ભણતો હોય તો તે તમારા માટે કેવી રાખડી બનાવે?
- તમને દિવ્યેશ સાથે મૈત્રી કરવી ગમે? કેમ?
- જો દિવ્યેશ તમારો મિત્ર હોય તો...
- વાર્તા વાંચતી વખતે તમારી શાળા, ફળિયા, ગામ, સગાં-સંબંધીમાંથી તમને કોણ યાદ આવતું હતું? તેનામાં અને દિવ્યેશમાં શું સમાનતા છે?
- નકામી પેનનાં ઢાંકણાં, પાણીની બોટલ, જૂનાં સ્પીકર, ખોખાં, પૂંઢાં જેવી વસ્તુઓમાંથી શું શું બનાવી શકાય?
- નકામી વસ્તુઓમાંથી તમને શું શું બનાવતાં આવડે છે?
- આ વાર્તાનો ક્યો ફકરો તમને વારંવાર વાંચવો ગમે?
- તમને ઘરમાં ક્યા નામથી બોલાવે છે? તમે તમારાં ભાઈ-બહેનોને ક્યા નામે બોલાવો છો?
- તમારાં કોઈ બે મિત્રો/બહેનપણી માટે તમારે રાખડી બનાવવી હોય તો કેવી બનાવશો?
- વાર્તામાં તમને ગમતા વાક્ય નીચે લીટી દોરો.

સૌ કોઈ પોતપોતાની ખાસ રાખડી બાંધી-બંધાવી ખુશ હતાં. તેવામાં રિયા દિવ્યેશ પાસે પહોંચી. તેણો જોયું કે દિવ્યેશની આંખમાં આંસુ હતાં. રિયા બોલી, “લે, તારો હાથ કેમ ખાલી? જો તનેય ગમી જાય એવી રાખડી મેં તારા માટે બનાવી છે. લાવ તારો હાથ. જો બેટ તો હું લઈશ જ હોં!” આમ બોલતાં બોલતાં તેણો દિવ્યેશને રાખડી બાંધી દીધી. દિવ્યેશ રાખડી જોઈ. તેના પર ‘દિવ્યેશ’ વંચાયું. હવે ટીલડી વડે ગુંથાયેલું દિવ્યેશ નામ ભીજાયેલું હતું.

મને ગમતા શબ્દો

૮ ત્રીસ સેકન્ડ માટે વૃક્ષાસનમાં ઊભા રહો.

દિવ્યેશને લગતી ત્રણ બાબતો : (૧) લાગણી (૨) આવડત (૩) ઘરની સ્થિતિ. જે વાક્ય કે શબ્દખંડને લાગુ પડે તેની પાછળના કૌંસમાં લખો.

૧. ભૂખને રોકી લેતો. (.....)
૨. કારીગરી વડે અજબ સર્જન (.....)
૩. રંગોનાં છાંટણાંથી સજાવવું. (.....)
૪. રિયાને કારેલાંનું શાક ભાવે. (લાગણી)
૫. ઢીંગલીની યાદ (.....)
૬. આંખમાં આંસુ ધસી આવ્યાં. (.....)
૭. તારા માટે મારા ચિત્રકાર. (.....)
૮. મજા કરવી એ સપનાં સમાન. (.....)
૯. સજાવેલી વસ્તુઓ વેચી નફો મેળવે. (.....)
૧૦. કારેલાંની રાખડી (.....)
૧૧. રાખડી પરનું ‘દિવ્યેશ’ નામ ભીજાઈ ગયું. (.....)

● ચાલો, ગાઈએ ગીતદું... ‘પાટીમાં મેં દરિયો દાર્યો...’

૯ આપેલ શબ્દ કે શબ્દસમૂહ માટેનો અર્થ શોધો અને લખો.

૧. ટેકો કરવો : મદદ કરવી

મભી : તેલ મૂકી દીધું છે. વિવેક, ટેકો કરવા રસોડામાં આવ.

વિવેક : હા, હું આવું જ છું મદદ કરવા.

મારેય પૂરી વણતાં શીખવું જ છે.

૨. ફુરસદ : .....

ભરતભાઈ : તમને મળવા કાલે આવીશ. આજે મને ફુરસદ નથી.

સૌરભભાઈ : મારેય નવરાશ નથી. કાલે જ આવજો ઢીક રહેશે.

૩. કારીગરી : .....

જ્યભિન : મભી, આ ઢીંગલીઓ તમે બનાવી?

મભી : ના, દાદીએ. એમના જેવી બનાવટ મને ક્યાં આવડે છે!

૪. પ્રવીણ : .....

જ્યંતભાઈ : આપણે કોઈ દશ્ય વિશે બોલીએ કે જિગીયા તે તરત જ દોરી દે.

મનીષભાઈ : હા, જિગીયા ચિત્ર દોરવામાં ફુશળ છે.

ઉંડું વર્ગમાં ચર્ચા કરો અને જવાબ લખો.

૧. દિવ્યેશનું મકાન બનાવવામાં વપરાયેલી સામગ્રી : .....
અમારું મકાન બનાવવામાં વપરાયેલી સામગ્રી : .....
૨. દિવ્યેશ રહેતો હતો તેવા મકાનમાં રહેવામાં કેવી-કેવી મુશ્કેલીઓ પડે?
૩. નવ વર્ષનો દિવ્યેશ એવાં કયાં કયાં કામ કરે છે જે તમે નથી કરતાં?
૪. દિવ્યેશના પણ્ણા તેનાં વખાણ કેવી રીતે કરતા હશે?

ઉંડું નજીકના અર્થવાળા વાક્ય સામે ✓ કરો.

૧. દિવ્યેશ ગરીબ માબાપનું હવે એકમાત્ર સંતાન.
  - દિવ્યેશને એકપણ ભાઈ-બહેન નહોતાં.
  - દિવ્યેશની બહેનનું મૃત્યુ થયું હતું.
  - તેને ભાઈ-બહેન હતાં પરંતુ હવે સાથે રહેતાં નહોતાં.
૨. પેટ ભૂખથી બૂમો પાડતું હોય છતાં કુલ્લાને મોં સુધી ન લઈ જવા જેટલો સંયમ તેણે મેળવી લીધો હતો.
  - ગરીબીને કારણે દિવ્યેશે પોતાની ઈચ્છાઓ પર કાબૂ મેળવી લીધો હતો.
  - ઘરમાં વધુ પૈસા આપી શકાય તેથી દિવ્યેશે કુલ્લા ખાવાની ઈચ્છા મારી નાખી.
  - બહુ ભૂખ લાગે ત્યારે દિવ્યેશને કુલ્લા ખાવાની તીવ્ર ઈચ્છા થતી.
૩. દિવ્યેશ ઘણી હોંશથી પોતાની કલાકારીગરી વડે અજબ સર્જન કરતો.
  - દિવ્યેશ ઘણા ઉમંગથી નવાં નવાં ચિત્રો દોરતો.
  - દિવ્યેશ ઉત્સાહભેર નવી નવી વસ્તુઓ બનાવતો.
  - દિવ્યેશ ખુશ હોય ત્યારે નવાઈ લાગે તેવી વસ્તુઓ બનાવતો.
૪. રક્ષાબંધનના દિવસે શાળામાં મેળો જામ્યો હતો.
  - રક્ષાબંધનના લીધે શાળામાં ખૂબ ભીડ થઈ હતી.
  - રક્ષાબંધનને કારણે શાળામાં ખુશીનું વાતાવરણ છવાઈ ગયું હતું.
  - રક્ષાબંધનને દિવસે શાળામાં મોટી સંખ્યામાં બાળકો આવીને આનંદ કરતાં હતાં.

જાનકી કારીગર છે. તેની વાત મોટેથી વાંચો.

મારું નામ જાનકી છે. હું ચોથા ધોરણમાં ભણું છું. એક દિવસ મેં દીવાસળી અને પતંગના દોરા વડે કંઈક નવું બનાવવા વિચાર્યું. સૌપ્રથમ મેં પાંચ દીવાસળી લીધી. એક દીવાસળીને ઊભી રાખી તેનું મોં બને તે રીતે કાળો ભાગ છોડી દોરો લપેટવાની શરૂઆત કરી. બીજી બે દીવાસળીનો કાળો ભાગ કાઢી દરેકના બે ટુકડા જોડાઈ રહે તે રીતે ગળાથી બંને બાજુ ત્રિકોણ બને તેમ જોડી ફરીથી દોરો લપેટવાનું શરૂ કર્યું. ખભો અને હાથ બને તે રીતે બંને તરફ ઉપર નીચે વીટતા હોય તેમ લચ્છીની જેમ દોરો લપેટ્યો. ત્યાર બાદ બંને હાથ બહારની તરફ રહે તેમ અંદર દોરો વીટ્યો. ઊભી સળીનો થોડો ભાગ બાકી રહે ત્યાં બીજી બે સળીનું મોં કાઢી, ગોઠવી પગ બનાવ્યા. તેની ફરતે દોરો વીટાળવાનું ચાલુ રાખ્યું. કમર બને તેમ ગોળ દોરો વીટાળ્યા બાદ બંને પગની ફરતે ફરીથી લચ્છી વીટતા હોય તેમ દોરો લપેટ્યો. દોરાના છેડાને વળ ચઢાવી પગ બનાવેલ સળીને પગનો પંજો બને તેમ વાળી દીધી. જાનકીએ શું બનાવ્યું? તે ઓળખો. આવું રમકું બનાવવા પહેલાં શું કરશો? તે વિચારો અને કહો.

તમારા શિક્ષકના ઉચ્ચાર ધ્યાનથી સાંભળો અને ‘મારું નામ જાનકી...’ ફકરાનું શુંતલેખન કરો.

એક મિનિટ માટે આંખ બંધ કરીને બેસો અને સૂચના મુજબ કરો.

- (અ) દિવ્યેશની શાળામાં રક્ષાબંધનની ઉજવણી કઈ રીતે થઈ? તમારા શર્દોમાં લખો.
- (બ) દિવ્યેશની બહેન વિશે તમે શું જાણો છો? લખો.
- (ક) દિવ્યેશ તમારો મિત્ર છે. તમે તેનો પરિચય મહેમાનને આપો.

જાણ-જાણના જૂથમાં કામ કરો. પાઠના બે ભાગ અહીં આપ્યા છે તેમાંથી એક ભાગ પસંદ કરી તેના પરથી નાટક ભજવો.

1. રક્ષાબંધનના દિવસે શાળામાં મેળો જાખ્યો હતો. બાળકો આજે વર્ગના બદલે મેદાનમાં ઘૂમતાં હતાં. .... રાખડીઓ ખરીદી સૌ ખુશખુશાલ થઈ ગયાં.
2. રક્ષાબંધનની ઉજવણી શરૂ થઈ. .... ‘દિવ્યેશ’ નામ બીજાયેલું હતું.

◇ દરેક શબ્દ બૂમ પાડીને, વાત કરતાં હોય તેમ, ખાનગી વાત કહેતાં હોય એ રીતે એમ ત્રણ વાર બોલો અને એક વખત લખો.

- હરખઘેલી ..... ● પ્લાસ્ટિક .....
- ગિલ્લીંડા ..... ● ઓક્ટોપસ .....
- પર્યાવરણ ..... ● આઈસકીમ .....
- ધીંગામસ્તી ..... ● શક્તિશાળી .....

◇ (અ) તમને તાળી પાડવી ગમે છે ને? અહીં જેટલી તાળી તેટલા અક્ષર. જેમ કે ;

1. એક તાળી હોય તો - હું, તે, મેં, જે, હૈ, છે, છું, શું, તું
2. બે તાળી માટે - મારું, મારી, તમે, સારું, ફર્યા
3. ત્રણ તાળી હોય તો - સવાર, બપોર, જયંત, જમાડે, કૂદીને.

- તમારા શિક્ષક તાળી પાડે તે પ્રમાણે શબ્દ બોલો.

(બ) તમને તાળીના આધારે શબ્દો બનાવતાં આવડી ગયું છે. ચાલો, આ જ રીતે વાક્યો બનાવીએ. મહાવરો કરાવવા તમારા શિક્ષક તાળી પાડે તે મુજબ શબ્દો બનાવો.

બે તાળી (૨)	બે તાળી (૨)	ત્રણ તાળી (૩)	એક તાળી (૧)
મારું	નામ	માનસી	છે.
હાથી	સૂંઢ	હલાવે	છે

(ક) જોડીમાં કામ કરો. એક જોડીદાર તાળી પાડે. બીજો વાંચો તે રીતે ‘મારું નામ જાનકી છે...’ ફકરો વાંચો.

(ઢ) તાળીઓની સંખ્યા વધારીને તમારા મિત્ર સાથે આ રમત રમો.

મને ગમતા શબ્દો

આ શબ્દો કયા કુટુંબના છે? જરૂર પડ્યે શબ્દકોશનો ઉપયોગ કરો કે વડીલોની મદદ લો.
તેમને યોગ્ય ખાનામાં લખો. તેમાંથી તમને ગમતા શબ્દની અક્ષર સંખ્યા ગણીને લખો.

નાસપાતી, તૂરિયું, અશોક, કેળ, વાંસ, રામફળ, કિવી, ફણસી, વડ, જૂઈ, અળવી, ૨૪કો,
અનાનસ, કરેણ, ખાખરો, બાવળ, ગલકું, સ્ટ્રોબેરી, વટાણા, તરબૂચ, કોળું, રાતરાણી,
ગુલાબ, કણજી, તુલસી, સીતાફળ, દૂર્વા, ડમરો, સાદડ, કેરી, મેથી, પારિજાત, કુશ

ફળ	શાકભાજી	વૃક્ષ	છોડ	ઘાસ
નાસપાતી (૪)				

આ કુટુંબનો ન હોય તેવો શબ્દ કયો? તેના ફરતે વર્તુળ દોરો.

ઉદાહરણ : સ્કુટર, બસ, વિમાન, ટેબલ, સાઈકલ અક્ષર : ૩, ૨, ૩, ૦, ૪

૧. દીપડો, વાધ, સિંહ, હુક્કર, જિરાફ અક્ષર :
૨. લીમડો, કેળ, પીપળો, આંબો, વડ અક્ષર :
૩. ટીવી, મોબાઇલ, લેપટોપ, કમ્પ્યુટર, ઈલ્લી અક્ષર :
૪. તૂરિયું, કોબીજી, ફૂલાવર, જામફળ, દૂધી અક્ષર :
૫. વહાણ, સ્ટીમર, હોડી, હેલિકોપ્ટર, સબમરીન અક્ષર :

દરેક કુટુંબમાં આવતા સાચા શબ્દો તપાસવા વર્ગને તાળીઓ પાડવા કહો. તાળીની સંખ્યાના આધારે સાચા કે ખોટા જવાબ તારવી શકાશે.

ફુટુંબના સભ્યો હોય તેવા શબ્દો લખો.

- ઉદાહરણ**
1. શાળા : ઘટ, રિસેસ, પરીક્ષા, મસ્તી, રજા, મિત્ર,
  2. ખેતર :
  3. ગાય :
  4. ડોક્ટર :
  5. ફુટુંબ :

- ચાલો, ગાઈએ ગીતદું... ‘પાટીમાં મેં દરિયો દાર્યો...’

ફુટુંબના ઉભું રહેવાય તેટલી વાર પગની આંગળીઓ પર ઉભા રહો.

- ચાલો, આપણે સૌ ‘સ’ અને ‘શ’ ઓળખવાની શરૂઆત કરીએ.
- શિક્ષક વાંચે ત્યારે ધ્યાન આપો કે તેઓ કેવી રીતે ‘શ’ અને ‘સ’ બોલે છે.

1. સંધ્યાટાણે મંદિરમાંથી શંખનો નાદ સંભળાયો. 2. સરિતાએ સાંજે શીરો બનાવ્યો.
3. દોડતા સાબરનાં શિંગડાં જાડીમાં ભરાયાં. 4. શંકરલાલે સૂરી વડે સોપારી કાપી.
5. સપનાને શમણું આવતાં તે સફાજી જાગી ગઈ. 6. સૌરાષ્ટ્ર ધણો રળિયામણો પ્રદેશ છે.
7. પુસ્તકાલયમાં વધુ સમય પસાર થઈ જતાં અંશુલ ઘરે પહોંચ્યો.

- આપેલ જગ્યામાં ‘શ’ કે ‘સ’ લખવાનો છે. શિક્ષક શબ્દ બોલશે. ખાલી જગ્યામાં તમે આવા શબ્દો ઉમેરો.

....ઠ	.... લું,	આનિ....ષ	.....ગડી	....નેય
....દર	....કોરું	આકા....	....બુદાણા	અતિ....ય
રિ....	અટ....ય	....િતળ	....કુવાર	....ર....વતી
....ફળ	આ....	....મશાન		

- જૂથમાં કામ કરો. જૂથમાં બેસીને ઉપરના શબ્દોમાંથી કોઈ પણ ચાર શબ્દો બોલો. જેમાં બે વખત સાચો અને બે વખત ખોટો ઉચ્ચાર કરો. બાકીના જોડીદારો તમે જે શબ્દ ખોટો બોલ્યા હો તે નોંધી સાચો બોલી બતાવે.

--	--	--

મને ગમતા શબ્દો

--	--	--

- જ્યાં ‘સ’ અને ‘શ’ ની ભૂલ થઈ છે તે શોધો. ભૂલ સુધારીને શબ્દ ફરીથી લખો.

૧. શગડી	.....	૨. પ્રકાસ	.....	૩. સનિવાર	.....
૪. સાંતિ	.....	૫. શૂષ્ટિ	.....	૬. સરશ	.....
૭. આસીવાંદ	.....	૮. શૈનિક	.....	૯. ઓગશ્ટ	.....

- આપેલ શબ્દજોડમાંથી કયો શબ્દ સાચો છે તે શોધો, લખો અને મોટેથી વાંચો.

૧. પાસે-પાશે	:	૨. સ્ટેસન-સ્ટેશન	: .....
૩. ઓફિસ-ઓફિશ	:	૪. પૈસા-પૈશા	: .....
૫. શાવરણી-સાવરણી	:	૬. શાબાશ-સાબાસ-સાબાશ	: .....

- ‘અ’ અને ‘બ’માંથી એક-એક શબ્દ પસંદ કરી વાક્ય બનાવો.

ઉદાહરણ : સુંદર - શાળા

અ	બ	મારી શાળામાં એક સુંદર ઔષધિબાગ છે.
સરળ	શેઠાણી	૧. ....
સુંદર	શુભ	૨. ....
સારસ	શાળા	૩. ....
સંપ	દિશા	૪. ....
સાગર	પ્રકાશ	૫. ....

- ત્રણ-ત્રણના જૂથમાં કામ કરો. આપેલ વાક્યો વાંચો. ખાલી જગ્યામાં ‘શ’ કે ‘સ’ લખો. દરેક વાક્ય મોટેથી અને ઝડપથી ત્રણ વાર વાંચો. ‘શ’ અને ‘સ’નો ઉચ્ચાર ચોકસાઈથી કરો.

૧. .....ંદુંકડી .....રીમાં ગાડી અટવાઈ જાય તેમાં .....નિંબુના નવાઈ!
૨. .....વાદિષ્ટ .....ંદુંક ખાતાં મોંમાં ર.....ના ફુવારા ઊઠ્યા.
૩. અમારે ગામડે દિવ..... માં એકવાર .....ંકભાજવાળો આવે.
૪. રાજાએ ર.....ંદુંદીયાઓને આદ..... આઘ્યો.
૫. કાર્યની .....રૂઆત કરવા માટે દરેક ...મય ...ભુ હોય છે.

- મોટેથી અને ઝડપથી વાંચો.

૧. રશ્મિ રોજ સવારે સાત મિનિટ શીર્ષસન કરે છે.
૨. આસપાસ આકાશમાં, અંતરમાં આભાસ; ઘાસચાસની પાસ પણ વિશ્વપતિનો વાસ.

	મને ગમતા શબ્દો	
--	----------------	--

ભાઈ બહેન

પાછલા તે પહોરની ઉડી ગઈ નીંદરા,
સૌ રે ઉધે ને અમે જગતાં જ રે!
ઓશીકાં ઉપર બે ઓઢાડી ધાબળા,
ચૂપચાપ ભાઈબહેન ભાગતાં જ રે.
બિલ્લીપગો તે અમે ઉઘાડ્યા આગળા,
બાપુ ને બા તે શું જાણતાં જ રે!
હાથમાં તે હાથ લેઈ ભાગ્યાં ઉતાવળા,
ખુલ્લી હવાની મોજ માણતાં જ રે.
ટાઢો તે હિમ જેવો વાય વહાલો વાયરો,
ધોળાં તે ધોળાં અજવાણિયાં જ રે;
ખેતર ને કોતરને ચાલ્યાં વટાવતાં,
ખૂંદી વષ્યાં તે આંબાવાડિયાં જ રે!
રૂપા તે રંગની રેતી વેરાયેલી,
પાસે વહે છે વહેણ વાંકડું જ રે;
છોડી રહેઠાણ આવું રૂપાણું મોકણું;
શાનું ગોઠે ઘર સાંકડું જ રે!

ઉડે અદીઠ રોજ ઝકળની ચૂંદડી,
આજ એને ઉડી જતી ખાળવી જ રે;
છેડો જાલીને એનો જવું આકાશમાં,
જોવું છે કોણ એનો સાળવી જ રે!
ખોળો ભરી વીજી શંખલાં ને છીપલાં,
આખાય વાદળમાં વેરવાં જ રે;
ઉંચે તે આભથી લાવીને તારલા,
ધરતીને ખોળે ખંખેરવા જ રે.
સોનેરી કોરની લાવીને વાદળી,
ચંદરવા ચાર કોર બાંધશું જ રે;
એની તે હેઠ અમે રહેશું બે ભાઈબહેન,
ભાવતી રસોઈ રોજ રંધશું જ રે!

- બાલમુકુંદ દવે

● વાતચીત :

- કવિતા સાંભળતી વખતે તમને શું શું દેખાતું હતું?
- હવે આપણો આ ગીત સાથે ગાયા પછી તમને કેવું કેવું દેખાયું?
- સૌથી વધુ કઈ પંક્તિ ગમી? ગાઈ સંભળાવો.
- રમવા માટે તમારે ક્યારેય ઘરેથી ચૂપચાપ ભાગવું પડ્યું છે? કેમ?
- તમારાં ભાઈબહેન સાથે તમે ક્યાં ક્યાં ગયાં છો? ત્યાં શું કરેલું?
- તમારે તમારું ઘર બનાવવું હોય તો ક્યાં ને કેવું બનાવશો?
- તમે ક્યારેય રમતાં રમતાં ઘર બનાવ્યું છે? તેમાં કઈ વસ્તુઓનો ઉપયોગ કર્યો હતો?

ઉક્ત કવિતામાં એવી કઈ કઈ વस્તુઓ છે જે આપણે જોઈ શકીએ, અરી શકીએ તેમજ જેને જમીન સાથે કે આકાશ સાથે કોઈ સંબંધ હોય? શોધો અને ઉદાહરણ પ્રમાણે કોઈમાં લખો. સૂચનાની અક્ષરસંઘ્યા [ ]

દેખાય	અડકી શકાય (અડાય)	જમીન	આકાશ
રેતી	રેતી	રેતી	—
તારા	—	—	તારા

ઉક્ત ભાઈબહેને કરેલી કિયાની બાજુમાં (કરેલી) અને તે જે કિયા કરવાની ઈચ્છા ધરાવે છે તેની બાજુમાં (ઈચ્છા) લખો.

૧. ઓશીકા ઉપર ધાબળા ઢાંક્યા. (કરેલી)
૨. જેતર, કોતર પગપાળા ચાલ્યાં.
૩. આંબાવાડિયાં ફરી વણ્યાં.
૪. ભાવતી રસોઈ બનાવવી છે.
૫. આકળને ઊડી જતું રોકવું છે.
૬. ધીમેથી બારણું ઉધાડ્યું.
૭. આકળની ચૂંદડીનો છેડો પકડી આકાશમાં જવું છે.
૮. આકળના બનાવનારને મળવું છે.
૯. ઘરની બહારના વાતાવરણની/હવાની મજા માણી.
૧૦. શંખલાં અને છીપલાં વીજી વાદળમાં વેરવાં છે.
૧૧. આકાશથી તારા લાવી ધરતી પર ખંખેરવા છે.
૧૨. ઘરના લોકોને જાણ ન થાય તેમ ભાઈબહેન ચૂપચાપ ઘરમાંથી ભાગ્યાં.

ઉક્ત જોડીમાં કામ કરો. વાક્ય વાંચો અને લીટી કરેલા શબ્દનો અર્થ શોધી ✓ ની નિશાની કરો.

૧. ઉનાળામાં સાંજના પહોરે ખુલ્લામાં ફરવા જવાથી ગરમી ઓછી લાગે.

પહોર : છાંયો/સમય/રસ્તો

૨. પ્રિયાને શરદી થઈ હતી એટલે મમ્મીએ આઈસકીમ ખાવાની ના પાડી દીધી પણ પ્રિયા રાત્રે બિલ્લીપગે રસોડામાં જઈને બે આઈસકીમ ખાઈ ગઈ.

બિલ્લીપગે : છાનામાના/ધીરે ધીરે/‘મ્યાઉ’ બોલીને

૩. નદીનું વહેણ એટલું ઝડપી હતું કે હોડીને કિનારે લાવવી મુશ્કેલ થઈ પડી.

વહેણ : જોરદાર/પ્રવાહ/દિશા

૪. મમ્મીની સાડી વચ્ચેથી સારી છે પરંતુ એની કોર ઘસાઈ ગઈ છે.

કોર : વચ્ચે/ધાર/છેઠે છેઠે/ચારે બાજુ

આક્ષ્યો વાંચો. ✓ કે ✗ કરો. ખોટું હોય તે સુધારીને બોલો.

૧. ભાઈબહેન ધાબળો ઓઢીને ઘરમાંથી ભાગ્યાં. ....

૨. કોઈ ઊઠી ન જાય તે માટે ભાઈબહેને કાળજી લીધી. ....

૩. ઘરની બહારનું આકાશ અંધકારથી ભરેલું હતું. ....

૪. ખુલ્લી જગ્યામાં વાતા પવનમાં ભાઈબહેને નિરાંત અનુભવી. ....

૫. ઠંડા પવનથી ભાઈબહેન થીજી ગયાં. ....

૬. ખુલ્લી જગ્યામાં પહોંચ્યાં તેથી ભાઈબહેનને હવે પોતાનું ઘર ગમતું નથી. ....

૭. ખેતર વટાવતાં ભાઈબહેન ડરી ગયાં. ....

૮. આકળને પકડી રાખવાની ભાઈબહેનની ઈચ્છા છે. ....

૯. ભાઈબહેનને ઝાકળના બનાવનાર વિશે જાણવું છે. ....

૧૦. તારા અને શંખલાંની જગ્યા બદલી નાખવી છે. ....

આક્ષ્યો વાંચો અને સાચુકલું છે કે કલ્પના છે તે લખો.

૧. ખૂબ ઠંડો પવન વાય છે. (.....)

૨. ઊંચા આકાશમાંથી તારા નીચે લાવવા છે. (..... કલ્પના.....)

૩. અજવાળી રાતે ખેતર ફરવાં છે. (.....)

૪. ખુલ્લી હવામાં ફરવાનો આનંદ ખોળે છે./આવે છે. (.....)

૫. પથરાયેલું ઝાકળ ચૂંદ્યી જેવું લાગે છે. (.....)

૬. ભાઈબહેન ભાગ્યાં તે બા-બાપુને ખબર નથી. (.....)

૭. સોનેરી કોરવાળી વાદળી લાવવી છે. (.....)

મને ગમતા શબ્દો

આંકું કાવ્યમાંથી બોલવામાં સરખા લાગતા શબ્દો શોધીને લખો.

ડા.ટ. જાગતાં - ભાગતાં

આગળા	-	જાગતાં	-	વાંકું	- .....
ખાળવી	-	અજવાળિયાં	-	બાંધશું	- .....

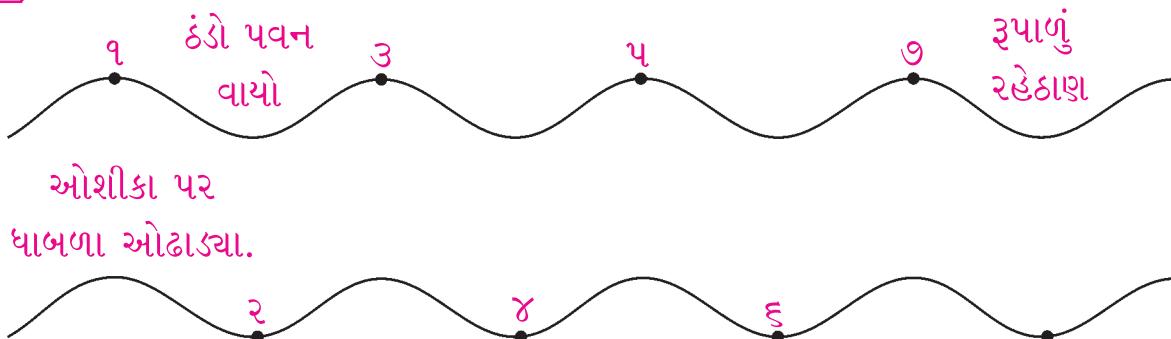
આંકું જોડીમાં કામ કરો. કવિતાના આધારે લખો. દરેક આવતા શબ્દોનો ઉપયોગ કરી વાક્ય બનાવીને બોલો.

	શું	કેવો ?	કેવી ?	કેવું ?
૧	હજવા	-	ખુલ્લી	-
૨		વહાલો		
		ટાઢો		
૩				ઘોળું
૪			ચાંદી જેવી	
૫				સાંકું
				મોકળું
૬			સોનેરી કોરવાળી	
૭			આવતી	

આંકું બે-ગણ વાક્યમાં પ્રશ્નોના ઉત્તર લખો.

- ભાઈબહેન ઘરેથી ભાગી જવા શી યુક્તિ કરી?
- ભાઈબહેન ભાગ્યાં તેની મા-બાપને કેમ ખબર ન પડી?
- ઘરની બહાર એવું શું શું છે જે ભાઈબહેનને ખૂબ ગમે છે?
- ચુંદાંડી શાની બનેલી છે? આવી ચુંદાંડી જોવાની મજા ખતમ ન થાય તે માટે તેઓ શું કરશે?
- ધરતી અને આકાશ જુદી રીતે સુંદર લાગે તે માટે ભાઈબહેન શું કરશે?

આઈબહેને જે કર્યું, જોયું, અનુભવ્યું તે લખો.

- કવિતાના આધારે ફકરો પૂરો કરો.

મારી અને મારા ભાઈ/બહેન (નામ) .....ની એકાએક ઊંઘ ઉડી ગઈ પછી અમે આ ઘરમાંથી નીકળી જવાનો પ્લાન બનાવ્યો. સૌથી પહેલાં એક યુક્તિ વિચારી. ....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

જોડીમાં કામ કરો. એકબીજાની સામે બેસો અને એક મિનિટ સુધી જોયા કરો. તે પછી નીચેની શબ્દ જોડ મોટેથી વાંચો.

અ	-	આ	ઈ	-	ઈ	ઉ	ઉ	
લલિત	-	લલિતા	દિન	-	દીન	ભોળું	-	તંબુ
શેઠ	-	શેઠાણી	દિવસ	-	દીકરો	સસલું	-	કૃળ
મન	-	માન	ભૂમિતિ	-	દીપિકા	જુસ્સો	-	પૂજા
પવન	-	પાવન	ખડિયો	-	લીમડો	મુક્ત	-	ખેડૂત
સરસ	-	સારસ	આગિયો	-	બગીયો	દુશ્મન	-	મજબૂત
			પરોઢિયું	-	દર્શનીય	સુર	-	દૃષ્ટિત
						સુંદર	-	કુખ
						સુખ	-	બુમ

- શબ્દોમાં અક્ષરો સાથે જોડાયેલી નિશાનીઓ જુઓ.

ચોથું ધોરણ → ચો - ચ + ઽ, થું - થ + ઽ, ધો - ધ + ઽ + ર + ણ

- કોષ્ટકમાં લીટી કરેલ અક્ષરને ચ, ન, તુ માંથી યોગ્ય નિશાની લગાડો. બનેલા શબ્દનો ઉપયોગ કરી વાક્ય બનાવો.

ક્રમ	અક્ષર	નિશાની	બનતો શબ્દ	વાક્ય
ઉદાહરણ	ખજૂર	નિશાની	ખજૂર	ખજૂરનો દવા તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.
૧	ઘ			
૨	જઈ			
૩	પંદ્રૂ			
૪	પેન્સલ			
૫	પુસ્તક			
૬	સુરક્ષત			
૭	શક્તશાળ			

આ વાર્તા મોટેથી વાંચો અને પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

જમણી બાજુએથી પોપટ અને ડાબેથી પોપટી આવ્યાં. માળામાં બચ્ચાં તેમની રાહ જોતાં હતાં. પોપટું એક જરાક તોફાની હતું. તે બધાંને ખસેડીને આગળ આવી ગયું. પોપટીએ તેની ચાંચમાં ઈયળ મૂકી. પછી તેને પગ વડે ખસેડવું. પોપટીએ પોપટું બે, પોપટું ચારને ખાવાનું આપ્યું. પોપટે પોપટું પાંચ અને ત્રણને.

- કોણ તોફાની હતું? .....
- પખાએ કયાં બચ્ચાંને ખાવાનું આપ્યું? .....
- ઈયળનાં બચ્ચાંનું નામ શું હશે? .....
- આ કુટુંબમાં કેટલા સભ્યો છે? .....
- ખોટો વિકલ્પ છેકો : જમણેથી પોપટ આવ્યું/આવી/આવ્યો, ડાબેથી પોપટી આવ્યું/આવી/આવ્યો. તેમને જોતાં જ પોપટું એક આગળ આવ્યું/આવી/આવ્યો.

ઉસીએ....

શિક્ષક : પાંડવો વનવાસ માટે ક્યારે નીકળ્યા હતા?

ચિંતન : સાહેબ, સવા નવ વાગ્યે.

શિક્ષક : આવું કેવી રીતે કહી શકે?

ચિંતન : સાહેબ, ‘વનવાસ’નું ઉલટું વાંચો.

લગભગ સરખા :

જૂલો-હીંચકો; માંજવું-ધસીને સાફ કરવું; હોંશ-ઉમંગ; અનોખી-બધાંથી જુદી; કૌશલ્ય-કળા કરવાની આવડત; પારો-લાકડાનો કાણાવાળો નાનો મણકો; ચણોઠી-એક વેલનું બી (●); આગળ ધસી આવવું-પહેલી હરોળમાં આવવું; વિધિવત્-નિયમ પ્રમાણે; લાડ લડાવવા-વહાલ કરવું; અજબ સર્જન-નવાઈ લાગે એવી બનાવટ; આંખમાં આંસુ ધસી આવવાં-દુઃખ અનુભવવું; મુશ્કેલી-તકલીફ; મેળો જામવો-ઘણા લોકો ભેગા થવા; લચ્છી-દોરાની જૂડી (ઉંડી); જીણવટપૂર્વક-ખૂબ જ બારીકાઈથી; પરસાળ-ગામડાના ધરોમાં પહેલા ઓરડાની આગળનો ખુલ્લી જગ્યાવાળો ભાગ; શીર્ષાસન-ઉંધા માથે થવું.

તને સાંભરે રે....

- વાર્તામાં ક્યા વાક્ય ટુકડા નીચે તમે લીટી કરી હતી?
- તાળીવાળી રમતમાં શબ્દો અને વાક્યો બનાવવાનું કોણે ઝડપથી આવડી ગયેલું? તમને જાતે આવડેલું કે મિત્રએ શીખવેલું? તમે તે રમત પ્રમાણે વાતો કરો છો?
- શબ્દકુદુંબની પ્રવૃત્તિઓમાંથી તમને કયું કુદુંબ યાદ રહ્યું? તેના સભ્યોના નામ કહો.
- ક્યા શબ્દો બોલવામાં-વાંચવામાં તમારે ભૂલ થતી હતી? તે ભૂલ કઈ રીતે સુધરી? હવે નવો શબ્દ વાંચવામાં આવે તો ભૂલ ના પડે તે માટે તમે શું કરશો?
- વાક્યની વાત સાચુકલી છે કે કલ્યના તે તમે કઈ રીતે નક્કી કર્યું હતું? તે વખતે મેં વર્ગમાં શું વાત કરી હતી?
- દિવ્યેશની વાર્તા ભણતી વખતે કોની કોની આંખમાં આંસુ આવી ગયેલાં? વર્ગમાં બીજાં ક્યાં બાળકોની વાત થયેલી? તમને કોણ યાદ આવી ગયેલું?
- એકબીજા સામે એક મિનિટ જોયા કરવાની રમત વખતે તમને શું થયું હતું? ક્યા વિચારો આવેલા?

મને ગમતા શબ્દો

શાબ્દચિત્રો

ચિત્ર : શ્રી મહેબૂબ એ. સૈયદ

૪

સિંહ ઘૂઘવે બકરો ભાગે

આવો! એક મજાનું ગીતદું ગાઈએ અને હા, ગાતાં ગાતાં હરણાં
બનીને નાચવા કૂદવાની મજા પણ લઈશું જ. તો ચાલો, ઉભા થઈ
જાઓ!

સુંદર વનમાં વસતાં હરણાં,
જરણાંનાં જલ પીતાં હરણાં,
લીલાં તરણાં ચરતાં હરણાં,
અદ્ભુત રમણા કરતાં હરણાં!
હેતભર્યાં શાં હીચે હરણાં!
રંગભર્યાં સાં નાચે હરણાં!
દર્શનથી દિલ ખેચે હરણાં,

અંતરમાં રસ સીંચે હરણાં!
વ્હાલાં ઓ મનહરણાં હરણાં!
છે નાજુક ને નમણાં હરણાં!
રમવા આંગણ આવો, હરણાં!
લહાવો વનનો લાવો, હરણાં!

- અમૃતલાલ પારેખ

હરણાંની જેમ ચાર લાંબા કૂદકા એટલે કે ચાર મોટી છલાંગ મારો. હરણાં જેવી છલાંગને
'હરણફળ' પણ કહેવાય એ તમને ખબર છે? હવે આપણે બીજાં પ્રાણી-પક્ષીઓને પણ યાદ
કરીએ. આવું મોટાભાગે કોણ કરે? પ્રાણી-પક્ષીનો કમ ( ) માં લખો.

અ

૧. રંગ બદલી શકે. (.....)
૨. લાંબો સમય પાણી વગર રહી શકે. (.....)
૩. ઊંઘું લટકીને ઊંઘે. (.....)
૪. માણસની જેમ બોલી શકે. (.....)
૫. રાત્રે પણ જોઈ શકે. (.....)
૬. પીંછાં ફેલાવી કળા કરે. (.....)
૭. ગંધ પારખી વસ્તુ શોધી કાઢે. (.....)
૮. પાણી અને જમીન બંને જગ્યાએ જીવી શકે. (.....)
૯. એક ડાળ પરથી બીજી ડાળ પર કૂદી શકે. (.....)
૧૦. બે કટકા થાય તોય જીવતું રહે. (.....)

બ

(અ)	ઘુવડ
(બ)	ચામાચીલિયું
(ક)	કૂતરું
(ખ)	કાચિંડો
(ગ)	ઉંટ
(ધ)	અળસિયું
(ચ)	વાંદરો
(ઝ)	પોપટ
(ડ)	મોર
(ર)	કાચબો

મને ગમતા શબ્દો

આપણે હવે વાર્તા સાંભળવી છે ને? આ વાર્તામાં બકરીનો શિકાર કરીને સિંહ ખાઈ જતો હશે કે જુદું થતું હશે? જોઈએ તો ખરા! વાર્તા સાંભળો-વાંચો.

સાચો બેટો-ખોટો બેટો

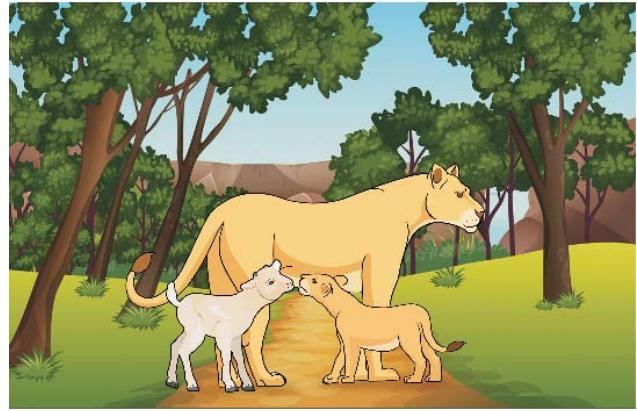
એક સિંહણને બચ્ચું જન્મ્યું. સિંહ બચ્ચા માટે જાતજાતનો ખોરાક લાવી આપતો. સિંહણ બચ્ચાને જીવની જેમ જળવતી.

એક વખત સિંહ વનમાં ફરી રહ્યો હતો. શિકારની શોધમાં હતો. પરંતુ કોઈ પ્રાણી ન દેખાતાં તે એક ઝડપ નીચે હતાશ થઈને બેઠો હતો. એવામાં એક બકરીનું બચ્ચું આમતેમ કૂદકા મારતું તેની નજરે પડ્યું. સિંહે તેને પકડી લીધું, પરંતુ તેને મારતાં તેનો જીવ ચાલ્યો નહીં. તેને દ્યા આવી. મનમાં થયું કે ‘જેમ મારું બચ્ચું મને છાલું છે, તેમ સૌને પોતાનું બચ્ચું છાલું હોય. હું આને સિંહણ પાસે લઈ જાઉં, ત્યાં તે મારા બચ્ચા સાથે રમશે અને મોટું થશે.’

સિંહ બકરીના બચ્ચાને સિંહણ પાસે લઈ ગયો. સિંહણ લવારું જોઈને નવાઈ પામી. તેણે સિંહને પૂછ્યું : “આ બકરીનું જીવતું બચ્ચું કેમ લાવ્યા? શું તે આપણો શિકાર નથી?”

સિંહે કહ્યું, “મને કુદરતી રીતે તેના ઉપર હેતુ ઉપજ્યું એટલે તેને મારી ન શક્યો.”

સિંહણ બોલી, “તો હું પણ તેને નહિ મારું. ભલે તે આપણે ત્યાં રહે, તે પણ ધાવતું બાળ છે, એટલે આપણા બચ્ચા જોડે મોટું થશે.”

બકરીનું બચ્ચું સિંહના બચ્ચા સાથે ઊંઘરવા લાગ્યું.

બંને બચ્ચાં સાથે સાથે દૂધ પીએ, સાથે રમે અને આનંદ કરે. તેમને રમતાં જોઈ સિંહ અને સિંહણ ખુશ થાય. બકરીનું બચ્ચું પણ એ બંનેની હુંફ મળતાં ખુશખુશાલ હતું.

સમય પાણીના રેલાની જેમ વહેવા લાગ્યો. બકરીનું બચ્ચું તો સિંહણને ધાવીને ખૂબ હષ્ટપુષ્ટ થઈ ગયું હતું. હવે તે કદાવર બકરો બની ગયું હતું. તેની આગળ સિંહનું બચ્ચું પણ નાનું લાગતું હતું.

સિંહણ આ પોતે ઊંઘેરેલા બકરાને ‘મોટિયો’ કહેતી હતી અને પોતાના બચ્ચાને ‘નાનિયો.’

સિંહણનું બચ્ચું બકરીના બચ્ચાને મોટાભાઈ તરીકે માન આપતું હતું.

(હવે આગળ શું થશે?)

એક વખત નાનિયો અને મોટિયો

રમતરમતમાં એવી જગ્યાએ પહોંચી ગયા જ્યાં
ઘણા હાથી હતા.

હાથીઓને જોઈ સિંહનું બચ્ચું જનની બની
ગયું. તે ધૂરકતું હાથી સામે જવા લાગ્યું. એટલે
બકરો કહેવા લાગ્યો, “અરે મૂર્ખ! તું વળી
બળિયા સાથે બાથ ભીડવા ક્યાં તૈયાર થયો? આ
હાથીઓ તો મોટાં મોટાં વૃક્ષોને ઉંઘેડી નાખે
તેવાં હોય છે, તેની આગળ આપણું શું ગજું?
માટે ઓ નાનિયા, પાછો ફર.”

સિંહનું બચ્ચું બકરાનો ‘મોટાભાઈ’ તરીકે
આદર રાખતું હતું તેથી તેણે આજ્ઞાનો અનાદર કર્યો
નહિ. તરત જ તે પાછું ફર્યું. પછી બંને ઘરે આવ્યા.

સિંહણો કહ્યું, “તમે અત્યાર સુધી ક્યાં
હતા? ક્યારની હું તમારી રાહ જોતી હતી.”

મોટિયો બોલ્યો, “મા, રમતરમતમાં અમે
જરા દૂર નીકળી ગયા હતા, એ તો સારું થયું
કે મને સારી બુદ્ધિ સૂઝી, નહિતર આજે તો
મારા ભાઈનો ભુક્કો બોલી જવાનો હતો.”

આ સાંભળી સિંહણ ચોંકી ગઈ, તેણે

બકરાને પૂછ્યું, “બેટા ! કંઈ ચોખવટથી વાત
કર. ક્યાં ફસાઈ ગયા હતા તમે?”

બકરાએ કહ્યું, “મા, એક ઠેકાણો
હાથીઓ જોઈને મારો ભાઈ ખૂબ ઉશ્કેરાઈ
ગયો હતો, તે હાથીને મારવા માટે સામે ઘસી
જતો હતો, પણ મેં તેને રોક્યો, તે મારી વાત
માની ગયો. નહિતર હાથીઓએ તેને મારી
નાખ્યો હોત. મા, મેં સારું કર્યું ને?”

સિંહણો કહ્યું, “બેટા! તું બધી બાબતોમાં
હોશિયાર છે, પણ તારી અને અમારી જાત જુદી છે.
હવે તું ડાહ્યો થઈને તારા બકરાના ટોળામાં ચાલ્યો
જ. આજે મારા બેટાએ ‘મોટાભાઈ’ તરીકે તારી
આજ્ઞા પાળી છે, પરંતુ હવે તે મોટો થયો છે. ખરો
સિંહ બન્યો છે. કોઈ દિવસ તને અને હાથીને પણ
સપાટામાં લઈ પૂરા કરી નાખશો.”

તેણે સિંહણની આંખોમાં જોયું અને બધી
વાત સમજ ગયો. બીજે જ દિવસે વહેલી
સવારે તે ત્યાંથી જતો રહ્યો.

● વાતચીત:

- તમે સિંહણ હોત તો તમે છેલ્લે શું કર્યું હોત?
- અલગ અલગ જાતિનાં પ્રાણીને સાથે રહેતાં-રમતાં તમે જોયાં છે? તમારો અનુભવ કહો.
- તમે કૂતરા, બિલાડી, ગાય, ભેંસ કે બીજા કોઈ પ્રાણીને રમાડો ત્યારે શું શું કરો?
- મોટા ભાઈ કે બહેનની આજ્ઞા માનવી જોઈએ? શા માટે?
- તમે કોનું કોનું કહ્યું માનો છો? કેમ?

આ પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

1. બકરીનું બચ્ચું અને સિંહનું બચ્ચું ખરેખર એકબીજાનાં ભાઈ હતાં? .....
2. લવારાને કોણે ઉછેર્યું? .....
3. કોનું બચ્ચું શિકારી ન હતું? .....
4. બકરી અને સિંહના બચ્ચાંમાંથી કોનું બચ્ચું નાનું લાગતું હતું? .....
5. આ વાર્તામાંથી એક માનવાચક શબ્દ શોધીને લખો. .....

આ પ્રશ્નના આધારે વાક્ય ખરું કે ખોટું છે તે કહો. ખરું હોય તો સિંહની જેમ ગર્જના કરો અને ( )માં ‘હા..ઉ’ લખો. ખોટું હોય તો બકરીની જેમ બોલો અને ( )માં ‘બે...બે’ લખો.

1. શિકારની શોધમાં નીકળેલા સિંહે બકરીના બચ્ચાને પકડ્યું. ( )
2. સિંહને થયું કે આ બચ્ચું સિંહણને ગમશે. ( )
3. બકરીના બચ્ચાને જોઈ સિંહણને થયું, પતિદેવ આ સરસ ભોજન લાવ્યા છે. ( )
4. બકરીનું બચ્ચું નાનું હતું તેથી સિંહણે તેને સ્વીકારી લીધું. ( )
5. થોડા દિવસમાં બકરીનું બચ્ચું કદાવર બની ગયું. ( )
6. કદાવર બકરાને સિંહણ મોટાભાઈ કહેતી હતી. ( )
7. એકવાર મોટિયો હાથીની પાછળ પડ્યો. ( )
8. મોટિયાએ નાનિયાને હાથી પર હુમલો કરતાં રોક્યો તે સિંહણને ન ગમ્યું. ( )
9. હાથીએ નાનિયાનો ભુક્કો બોલાવી દીધો. ( )
10. બકરો જંગલમાંથી જતો રહ્યો. ( )

‘બકરીના દુઃખી બચ્ચાએ ગર્જના કરી’ એમ કહું તો તમને સાચું લાગે કે ખોટું? તો આપેલો શબ્દ ક્યા વાક્યમાં ખોટી રીતે વપરાયો છે તે શોધીને તેની નીચે લીટી કરો તથા વાર્તામાં જ્યાં જ્યાં તે શબ્દ આવતો હોય ત્યાં શબ્દ ફરતે ○ કરો.

1. આજ્ઞા : અ. રાજાએ મંત્રીને આજ્ઞા કરી, ‘ચોર શોધી કાઢો.’
બ. શિક્ષકે શીતલને આજ્ઞા કરી કે તું બહુ મહેનતું છે.
2. અનાદર : અ. સચિન ક્યારેય ગુરુની આજ્ઞાનો અનાદર કરતો નથી.
બ. ભાઈ આવતાં જ હેમત ઊભો થઈ ગયો. આમ તેણે ભાઈનો અનાદર કર્યો.

આપેલા પ્રશ્નો માટેનો જવાબ કૌંસમાંથી શોધો. તમને જે તરત આવડી જાય એ ખાલી જગ્યા પહેલાં ભરી લો. (ચોખવટથી, જવની જેમ, હતાશા, ઝનૂની, ઉશ્કેરાઈને, હણપુષ્ટ, ભુક્કો બોલી જાય, ખુશખુશાલ)

૧. મમરાના લાડવા પર ધોકો મારીએ તો તેનું શું થાય? .....
  ૨. જો તમે દરરોજ દૂધ, લીલાં શાકભાજી, ફળ વગેરે પૌણિક ખોરાક ખાઓ તો તમે કેવાં થઈ જાઓ? .....
  ૩. બીજાને સમજાવવા માટે તમારે કેવી રીતે વાત કરવી જોઈએ? .....
  ૪. જગને કેવી રીતે વાત કરી જેથી મગન ડરી ગયો? .....
  ૫. તરસ્યા કાગડાને કોઈ જગ્યાએથી પાણી ન મળ્યું તેથી તેને શું થયું? .....
  ૬. તમને સૌથી વધુ ગમતી વસ્તુ તમે કેવી રીતે સાચવો? .....
  ૭. પ્રવાસમાં જવાની મંજૂરી મળતાં ઝુબેર કેવો દેખાતો હતો? .....
  ૮. વાધ કેવું પ્રાણી છે? ઝનૂનીં..
- અરે! જુઓ, જુઓ, તમને ગીતનું ગવડાવવા હરણફણ ભરતાં હરણાં આવી ગયાં છે!
ગીતનું ગાવા તૈયાર થઈ જાઓ : સુંદર વનમાં વસતાં હરણાં...
- ‘અ’ વિભાગનાં વાક્યો સાથે ‘બ’ વિભાગનાં કયાં વાક્યોનો અર્થ બંધબેસતો થાય છે તેનો ક્રમ ( ) માં લખો.

અ

૧. મારી મભ્મી મને બહુ હેત કરે છે. ( )(1) હણપુષ્ટ ગલૂડિયું જોઈ મને વહાલ ઊભરાયું.
૨. એકાએક ડાઘિયો કૂતરો સામે આવ્યો ( )(2) ઘરમાં સાપ નીકળ્યો પણ તેને મારી નાખવા તો હું ચોંકી ગયો. મારું મન માન્યું નહિ.
૩. ચકલીના માળાને ફેંકી દેતાં ( )(3) ટેબલનું ખાનું ખોલતાં જ વંદો જોઈ મારો જીવ ચાલ્યો નહીં.
૪. દરિયાના મોજાંના સપાટાથી તે ( )(4) ગુર્સે થયેલા ભીમે જોરથી બુમ પાડી તે તાણાઈ ગયો.
૫. બિલાડીઓને સામસામાં ધરકિયાં ( )(5) પવનના જોરદાર ધક્કાથી વડલો પડી કરતી જોઈ કૂતરું ત્યાંથી ભાગી ગયું. ગયો.

બ

પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

૧. બકરીના બચ્ચાને મારી નાખવા માટે સિંહનો જીવ કેમ ન ચાલ્યો?
  ૨. સિંહ-સિંહણ બકરીના બચ્ચાને પોતાના સંતાનની જેમ સાચવતાં હતાં? કેવી રીતે ખબર પડી?
  ૩. સિંહણે બકરાનું નામ મોટિયો શા માટે પાડ્યું હશે?
  ૪. હાથી સામે ધસી જતા નાનિયાને મોટિયાએ પાછા ફરવાની સલાહ કેમ આપી હશે?
  ૫. મોટિયાએ નાનિયાને રોક્યો તે સારું કર્યું કે ખરાબ? કેમ?
  ૬. બકરો શા માટે જતો રહ્યો?
  ૭. છેવટે બકરો શું સમજ ગયો?
  ૮. સિંહણે બકરાને આવું કહ્યું હતું? ‘હા’ કે ‘ના’ લખો.
    - સિંહ તો ગમે તેટલા મોટા પ્રાણી પર હુમલો કરે જ. ( )
    - મોટો થયેલો સિંહ બકરા, હાથી કે કોઈ પણ પ્રાણીને મારી શકે. ( )
    - અમે અને તમે પ્રાણીઓ છીએ એટલે જાતભાઈઓ જ કહેવાઈએ. ( )
    - તું પણ મારો દીકરો છે તને જવાનું કહેતાં મારો જીવ ચાલતો નથી. ( )
    - તું મારી વાત સમજ અને તું તારા જાતભાઈઓ પાસે જતો રહે. ( )
    - કોઈ દિવસ તે તને અને હાથીને સપાટામાં લઈ પૂરા કરી નાખશો. ( )
૯. મોટિયાએ નાનિયાને રોક્યો એ વાત નાનિયાએ કઈ રીતે કહી હોત? (અધૂરી વાત પૂરી કરો.)

“મા, અમે રમતા રમતા ઘણે દૂર જતા રહ્યા. ત્યાં હાથીઓનું ઝુંડ હતું...

કોણ બોલી શકે?

૧. ..... : શિકાર નહિ મળે તો હું શું કરીશ?
૨. ..... : અરેરે! મારું બચ્ચું ક્યાં ખોવાઈ ગયું હશે?
૩. ..... : મને જીવતું રાખવા બદલ આપનો ખૂબ ખૂબ આભાર!
૪. ..... : હું એમ માની લઈશ કે મારે એક નહીં બે બચ્ચાં છે.
૫. ..... : આ તો મને જોઈને ઘૂરકી રહ્યું છે, ક્યાંક મારા પર હુમલો તો નહિ કરે ને!
૬. ..... : મને રોક્યો ન હોત તો હાથીનાને પૂરો જ કરી નાખત.

આક્રાન્ત વાર્તાના કુમમાં ગોઈવો ત્યારબાદ, થોડી વિગતો ઉમેરી વાર્તા બનાવો.

- ..... બકરીનું બચ્ચું સિંહના બચ્ચા સાથે ઉછરવા લાગ્યું.
  - ..... બકરો પોતાના જાતભાઈઓ સાથે ભળી ગયો.
  - ..... હાથીઓને જોઈ સિંહનું બચ્ચું ઉશ્કેરાઈ ગયું.
  - ..... શિકાર ન મળતાં સિંહ હતાશ થઈ ગયો.
  - ..... સિંહનું બચ્ચું અને બકરો રમતરમતમાં ખૂબ આગળ ચાલ્યાં ગયાં.
- .....
.....
.....
.....
.....

● ચાલો, ફરી હરણાં સાથે આવી ગયું છે ગીતનું : સુંદર વનમાં વસતાં હરણાં...

આભિનય સાથે બોલો.

1. મને કુદરતી રીતે તેના પર હેત ઉપજ્યું.
2. અરે મૂર્ખ! તું વળી બળિયા સાથે બાથ ભીડવા ક્યાં તૈયાર થયો?
3. તમે બંને અત્યાર સુધી ક્યાં હતા?
4. એ તો સારું થયું કે મને સારી બુદ્ધિ સૂઝી, નહિતર મારા ભાઈનો આજે ભુક્કો બોલી જવાનો હતો.
5. ડાહ્યો થઈને તારા બકરાંના ટોળામાં ચાલ્યો જા.

જૂથકાર્ય કરો. ‘સાચો બેટો ખોટો બેટો’ વાર્તા નાટકની કેમ તૈયાર કરી વર્ગમાં ભજવો.

પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

1. તમને સિંહ સારો લાગ્યો કે ખરાબ? કેમ?
2. સિંહણે બકરીના બચ્ચાને ઉછેરીને સારું કર્યું કે ખોટું? કેમ?
3. સિંહ દ્યાળું હતો એવું ક્યા પ્રસંગના આધારે કહી શકાય?
4. સિંહણે બકરીના બચ્ચાને બકરાંના ટોળા સાથે જવા કેમ કહ્યું હશે?
5. બકરીનું બચ્ચું હાથીનો શિકાર કરી શકે? હાથીનો શિકાર કોણ કોણ કરી શકે?
6. બકરીનું બચ્ચું બકરાંના ટોળા ભેગું ગયા પછી શું થયું હશે?
7. સિંહનું બચ્ચું આખી જિંદગી બકરીના બચ્ચા સાથે જ રહેતું હોત તો શું થાત?

ફકરો ધ્યાનથી વાંચો. તેની નીચેના આપેલા શબ્દોને સાચી રીતે લખો. અને ફકરામાં એ શબ્દો નીચે લીટી કરો.

મારે યુરોપમાં જાતજાતના શ્રોતાગણની આગળ બોલવાનું થતું. એમાં એક વિશિષ્ટ શ્રોતાગણ હતો. એને માટે ખાસ તૈયારી કરવાની જરૂર નહોતી ને તોય સૌથી અણધાર્યા પ્રશ્નો અને વિકટ પ્રસંગો તો એમાં જ ઉત્પન્ન થતા. નજીકનાં અને દૂરનાં સગાંઓનાં નાનાં છોકરાં તથા ભત્રીજા-ભત્રીજાઓનો એ ગણ હતો. તેઓ ભલભલા પત્રકારોને પણ ન સૂઝે એવા પ્રશ્નો પૂછે અને જવાબ માટે અત્યંત આગ્રહ રાખે. એમની સભા ગમે ત્યારે બેસે-અને ગમે ત્યારે ઉઠે. અને એમના ઉત્સુક ચહેરા ઉપર એકએક વાતનો તરતનો પ્રતિભાવ અંકાતો જાય.

મોટાભાઈના ઘરના બગીચામાં કુટુંબના ઉપયોગ માટે તરવાનો ગરમ પાણીનો મોટો હોજ છે. આસપાસ ફરવા ને રમવા ને તડકો ખાવા લીલા ઘાસવાળું મેદાન છે. એમાં એ નાનાં છોકરાં ભેગાં થાય, દોડે, કૂદે, રમે, પાણીમાં પડે ને બીજાંઓને પાડે. આખા વાતવરણને આનંદની કિકિયારીઓથી ભરી દે. એમાં પણ અમારી સભા બેસે અને પ્રશ્નોત્તરી થાય અને જ્ઞાનગોષ્ઠી ચાલે.

(બાળમિત્રોમાંથી - ફાધર વાલેસ)

વિષણુ	તાશ્રોગણ	ત્યંઅત	અણધાર્યા
શ્રોપ્ર	ત્સુકુઉ	ઉત્ત્રત્પ	ભજગ્રી
નષ્ઠિગોજ્ઞા	રકાત્રપ	ધાસભ્યરા	શ્રોરીપ્રત

‘મારે યુરોપમાં...’ ફકરાનું શુંતલેખન કરાવો.

જોડીમાં કામ કરો. એકબીજાને શુંતલેખન કરાવો અને ચકાસો.

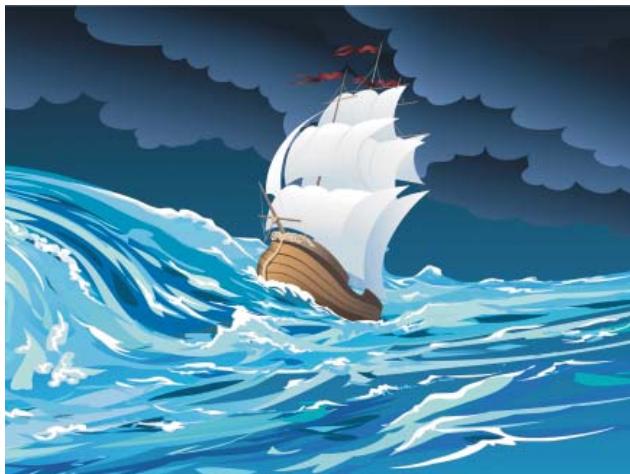
નામ ત્રણ જ અક્ષરનું પણ, દરિયો એટલો વિશાળ કે પોણી દુનિયા જેટલી જગ્યા રોકે. ગજબનો ઊંડો, પણ મુંગો નહિ. ધિંગામસ્તી કરતો ધેરે રવે ગાજે. આખું ગામ સમાઈ જાય એવડા મોટા જહાજને તે એક મોજામાં તોડી નાખે. સો હાથી જેવડી એક એવી કેટલીય વ્હેલ તેમાં રહે. ભરતી આવે ત્યારે ગાંડો લાગે પરંતુ ઓટ આવે એટલે ડાહ્યો થઈ જાય. એનાં મોજાં ફૂંફાડા મારે પણ કરેની નહિ. ઘૂ ઘૂ કરી સૌને ડરાવે પણ હું તો ડરું જ નહિ. કેમ કે દરિયો તો મારો દોસ્ત છે.

દરિયાનો વીડિયો બતાવો : (QR code)

તમે દરિયાનો વીડિયો જોયો. પણ ખરેખર આંખ સામે જોયો છે? તે એટલો વિશાળ હોય કે આપણી આખી દુનિયાના ચાર ભાગ કરીએ તો એમાંથી ત્રણ ભાગ એટલે

ત્રણ ચતુર્થાંશ જેટલી જગ્યામાં તો દરિયો જ છે. એટલે જ તો તેને મહા...સાગર કહેવામાં આવે છે! આ મહાસાગર કેવો કેવો છે તે ગીતમાં જોઈએ :

મહાસાગર

ખારાં-ખારાં ઉસ જેવાં
આછાં-આછાં તેલ,
પોણી દુનિયા ઉપર એવાં
પાણી રેલમછેલ!
આરો કે ઓવારો નહીં;
પાળ કે પરથારો નહીં;
સામો તો કિનારો નહીં.
પથરાયા એ જળબંડાર સભર ભર્યા!
આભના સીમાડા પરથી,
મોટા-મોટા તરંગ ઉઠી,
વાયુવેળે આગળ ધાય,
ને અથડાતા-પણડાતા જાય!

ઘોર કરીને ઘૂઘવે,
ગરજે સાગર ઘેરે રવે!
કિનારાના ખડકો સાથે!
ધિંગામસ્તી કરતો-કરતો,
ઝીણથી ઝુંઝાડા કરતો,
ઓરો આવે, આધો થાય.
ને ભરતી-ઓટ કરતો જાય!
ઉંડો-ઉંડો ગજબ ઉંડો!
માણસ ડૂબે ! ઘોડા ડૂબે!
ઉંચાં ઉંચાં ઉંટ ડૂબે!
હાથી જેવાં તૂત ડૂબે!
કિલ્લાની કિનાર ડૂબે!
તાડ જેવાં ઝાડ ડૂબે!
મોટા-મોટા પહાડ ડૂબે!
ગાંડો થઈને રેલે તો તો
આખી દુનિયા જળબંબોળ જળબંબોળ!
વિશાળ લાંબો પહોળો ઉંડો
એવો મોટો ગંજવર!
અના જેવું કોઈયે ન મળે!
મહાસાગર તો મહાસાગર!

- ત્રિભુવનદાસ વ્યાસ

● વાતચીત :

- કવિતાની કઈ પંક્તિ ગાવાની મજા પડી?
- જ્યાં ઘણુંબધું પાણી હોય એવી કઈ જગ્યા તમે જોઈ છે?
- દરિયો કોણો જોયો છે? ક્યાં? તે દશ્યનું વર્ણન કરો.
- ‘દરિયા’ સાથે યાદ આવે તેવા શબ્દો બોલો.
- ઉંચાં ઉંચાં ઝાડનાં નામ કહો.

- પાણીમાં શું શું તરે અને શું શું હૂબે?
- સાબુના ફીઝમાંથી પરપોટા કેવી રીતે બનાવાય?
- તમને કાગળની હોડી બનાવતાં આવડે? તેની રીત કહો. જેને નથી આવડતી તેને શીખવો.
- વાવાજોડું આવે ત્યારે દરિયો કેવો લાગતો હશે?

ઉદાહરણ મુજબ કવિતામાંથી પ્રાસવાળા શબ્દો શોધો.

ઉદાહરણ : આરો - ઓવારો અથડાતા - .... - તૂત
તાડ - ..... ધાડ - .... - .....

જોડીમાં કામ કરો. સંવાદ ભજવો.

મહાસાગર : હાય! પર્વતભાઈ?

પર્વત : એમ તો મજામાં છીએ પણ તમારા જેવું અમારું રાજ નહિ હોં! તમે તો
પોણી દુનિયા પર પથરાયા છો. દુનિયાના લગભગ ૭૫% ભાગ પર તો
જાણે તમારું જ રાજ!

મહાસાગર : હા, એ ખરું પણ એટલે જ અમારે આરો કે ઓવારો નથી. એનું શું?

પર્વત : આરો કે ઓવારો એટલે શું?

મહાસાગર : અરે પર્વતભાઈ તમે એટલુંય ન સમજ્યા? આરો એટલે કિનારો અને
ઓવારો એટલે નહાવા ધોવાનો ઘાટ. અને પર્વતભાઈ અમારે તો પરથારો
પણ નહિ બોલો!

પર્વત : વળી આ પાણું નવું લાવ્યા? પરથારો એટલે શું એય સમજાવી દો ત્યારે.

મહાસાગર : પરથારો એટલે પહોળું પગથિયું. વળી, ધેરે રવે એટલે કે ગાઢ અવાજ કરીને
અમે ઊછળી શકીએ પણ થાક ખાવા બેસીએ ક્યાં?

પર્વત : અરે મારા વહાલા દરિયાલાલ! તમારી પાસે સભરભર્યા એટલે કે છલોછલ,
ભરપૂર પાણી તો છે. પછી, બીજું શું જોઈએ તમારે?

મહાસાગર : પર્વતભાઈ, અમારી પાસે ચોક્કસ નથી. તમારે હદ તો ખરી. ધોર ધોર
અવાજ કરીને અમે થાકી ગયા કે અમારે પણ ચોક્કસ સીમાડા જોઈએ પણ
અમારું કોઈ સાંભળે તો ને?

પર્વત : ઓહ! મારે સીમાડા છે પણ હું તો કંટાળી ગયો છું ભઈસા'બ મારાથી
તમારી જેમ ક્યાં ઊછળી શકાય છે.

મહાસાગર : હેં! એમ?

પર્વત : તમે નાહક દુઃખી થાઓ છો. તમારાં મોજાં ઉછળી ઉછળીને કેવાં ધૂઘવે છે! ભરતી વખતે તો જોરબેર નજીક સામાં દોડી આવે ને ઓટ વખતે દૂર સરી જાય! કેવાં મજાનાં! તમે તો રોજ નવા નવા, હું તો એ જ જૂનો જોગી!

મહાસાગર : ભલા દોસ્ત! તું પણ કેવો રળિયામણો છે! આવ, ઓરો આવ. પાસે બેસી વાત કરીએ.

પર્વત : ના ભાઈબંધ ના. તમારું ગંજાવર શરીર જોઈને મને જરા ડર લાગે છે. હું દૂબી તો નહીં જાઉ ને!

ઉપરના સંવાદમાં આપેલા ગુલાબી રંગવાળા શબ્દોને કવિતામાંથી શોધી તેની નીચે લીટી કરો.

સાચા અર્થવાળું વાક્ય શોધો. તેની સામે ✓ કરો.

૧. પોણું - આખામાં પા ઓછું

- (અ) પોણી રોટલી ખાધી અને પા રોટલી બાકી રહેવા દીધી.
(બ) પોણી લોટો છે.
(ક) ભાવિન પોણીમાં છે.

૨. સીમાડો - ગામની હદ

- (અ) આંબા પર કાગડાએ સીમાડો બાંધ્યો છે.
(બ) મારું ઘર સીમાડે આવેલું છે.
(ક) ખેતરમાં સીમાડોનું ઝડ છે.

૩. વાયુવેગો - પવનની ઝડપે

- (અ) બુલેટટ્રેન વાયુવેગો દોડે છે.
(બ) સીમરન વાયુવેગો ઊંઘે છે.
(ક) દરિયો વાયુવેગો ઊંડો છે.

૪. ગરજવું - ગર્જના કરવી, ગાજવું, મોટેથી બરાડવું

- (અ) સિંહ ગરજે ત્યારે બધાં પ્રાણીઓ ડરી જાય છે.
(બ) ધીરજ ધીમે ધીમે ગરજે છે.
(ક) ચિંટુના જોક્સ પર ચીમનલાલ પેટ પકડીને ગરજવા લાગ્યા.

૫. ફૂફાડો - ફૂફાટો

- (અ) બિલાડી દૂધમાં ફૂફાડો કરે છે.

મને ગમતા શબ્દો

(બ) વાદળ ગરજતાં મોર ફૂંફડો કરીને કળા કરવા લાગ્યો.

(ક) નોળિયાને જોઈ નાગ ફૂંફડો મારવા લાગ્યો.

૬. ભરતી - સમુદ્રના પાણીનું ઉંચે ચડવું તે

(અ) ભરતી આજે શાળાએ આવી નથી.

(બ) કોઠીમાં અનાજની ભરતી આવી તેથી તે ખાલી થઈ ગઈ.

(ક) દરિયામાં ભરતી આવે ત્યારે મોજાં ઉંચે સુધી ઉછળે છે.

૭. ઓટ - ભરતીનું ઓસરી જવું તે

(અ) ભરતી પછી ઓટ આવે જ.

(બ) ઓટમાંથી રોટલો બને.

(ક) ચૂંટણીના દિવસે પપ્પા ઓટ આપવા જાય છે.

દરિયાને બીજું શું શું કહેવાય તે જાણો.

ઉદ્ધિ-પાણીનો જથ્થો, જલધિ-જળનો જથ્થો, અંબુધિ-પાણીનો ભંડાર, વારિધિ-પાણીનો ભંડાર, જળનિધિ-જળનો ભંડાર, પયોનિધિ-પાણીનો ભંડાર, મહેરામણ/મહાસાગર-મોટો દરિયો, રત્નાકર-રત્નોની ખાણ અર્ણવ, જળાભિય, સમુદ્ર, સિંધુ, સાગર, અભિય વગેરે

કોષ્ટકમાં આપેલા શબ્દો સાથે સંબંધ ધરાવતા શબ્દો કવિતામાંથી શોધીને લખો.

પાણી	વિશાળતા	મોજાં	ઉંડાણ
ઉંડાહરણા : ખારાં ખારાં			

- જૂથમાં ચર્ચા કરી દરિયાની કિયાઓ જણાવો. આ રીત કોષ્ટકની વિગતો ચકાસી લો.

ઉપર નોંધેલી વિગતો પરથી પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

1. મહાસાગર કેટલો વિશાળ છે? .....

.....	.....
-------	-------

મને ગમતા શબ્દો

.....
----

૨. મહાસાગરનું પાણી કેવું છે? .....
૩. મહાસાગર કેટલો ઊંડો છે? .....
૪. મહાસાગરનાં મોજાં કેવાં છે? .....
૫. મહાસાગર કેવો અવાજ કરે છે? .....

 કવિતામાંથી તમને ગમતી પંક્તિઓ નીચે લીટી કરો.

 નીચેનામાંથી કયો અર્થ સાચો છે તે કહો.

૧. સામો તો કિનારો નહિ.

- (અ) દરિયાને બીજો કિનારો ના હોય.
- (બ) દરિયાનો સામો કિનારો.
- (ક) ખૂબ દૂર હોય.

૨. વાયુવેગે આગળ ધાય.

- (અ) વાયુ બની જાય.
- (બ) આગળ જઈને હવા બની જાય.
- (ક) ખૂબ ઝડપથી આગળ વધે.

૩. ગરજે સાગર ધેરે રવે.

- (અ) સાગરને ધેરી લે.
- (બ) ખૂબ મોટા ગુંજતા અવાજે સાગર ગર્જના કરે છે.
- (ક) સાગર ધરે જઈને રડે.

૪. કિનારાના ખડકો રવે.

- (અ) સાગરનું પાણી કિનારાના ખડકો સાથે અથડાઈને અવાજ ઉત્પન્ન કરે.
- (બ) કિનારે જઈને ખડકો રડે.
- (ક) ખડકનો કિનારો.

૫. ફીણથી ફૂંફડા કરતો.

- (અ) નાગની ફીણની જેમ ફૂંફડા મારતાં દરિયાનાં મોજાં.
- (બ) સાબુના ફીણ જેવો
- (ક) ફીણ નામનો સાપ ફૂંફડા મારે.

પહેલાં તમારા શિક્ષક સાથે અને પછી જુથમાં ઉદાહરણ મુજબ જોડીમાં બોલો.

૧. ખારાં ખારાં ઉસ જેવાં ..... ૨. ..... તરંગ ઉઠે
૩. હાથી જેવા ..... ૪. આઇં આઇં .....
૫. અથડાતા જાય .....

ઉદાહરણ મુજબ જળબંબોળ જેવા બીજા શબ્દો બોલો અને લખો.

ઉદાહરણ : આખી દુનિયામાં જળ ફરી વળતાં - જળબંબોળ

૧. આ કવિતા વાંચવાની મને મજા આવી હવે હું તો - .....
૨. ખનીજતેલ લઈને જતું જહાજ દરિયામાં ઉંધું પડ્યું. બધું તેલ દરિયામાં ઢોળાઈ જતાં દરિયો ..... થઈ ગયો.
૩. ઉર્વિલને ઈનામમાં ખૂબ ધન મળતાં ઉર્વિલ ..... થઈ ગયો.
૪. કરુણાને ખૂબ વાતો કરવાની ટેવ છે. આજે બહુ દિવસે બહેનપણી સાથે વાત કરવા મળી એટલે એ ..... થઈ ગઈ.
૫. આશાને ગીત ગાવાનું બહુ ગમે છે. ગીત ગાતી વખતે ..... થઈ જાય છે.

એના જેવું કોઈ નહિ.

ઉદાહરણ : મહાસાગર તો મહાસાગર

૧. મમ્મી તો ..... ૨. ..... ૩. .....
૪. ..... ૫. .....

કવિતાની પંક્તિઓને વાર્તાનાં વાક્યોની જેમ મોટેથી બોલો અને લખો.

ઉદાહરણ : કવિતાની પંક્તિ - ખારાં-ખારાં ઉસ જેવાં

વાર્તાના વાક્યની જેમ - મહાસાગરનું પાણી ખારું ઉસ જેવું છે.

૧. ‘વાયુવેગે આગળ ધાય’ .....
૨. ‘ઉંડો-ઉંડો ગજબ ઉંડો!’ .....
૩. ‘ઉંચાં ઉંચાં ઉંટ હૂબે!’ .....
૪. ‘ગાંડો થઈને રેલે તો તો આખી દુનિયા જળબંબોળ જળબંબોળ!’ .....
- .....
૫. ‘વિશાળ લાંબો પહોળો ઉંડો એવો મોટો ગંજાવર!’ .....

આલો, હવે રમત રમવાની મજા માણી લઈએ. રમતનું નામ છે ‘નદી કે પર્વત.’

ઓટલો કે સહેજ ઉંચી જગ્યા હોય ત્યાં બાળકોને ભેગાં કરવાં. થોડાં બાળકોને ઉંચી જગ્યા પર ઊભા રહેવા કહેવું (એટલે કે ધારી લો તેઓ પર્વત પર ઊભાં છે.) અને થોડાં નીચે ઊભાં રહે (ધારી લો કે તેઓ નદીમાં ઊભાં છે.) એક બાળક થોડે દૂર રહે. બધાં બાળકો આ બાળકને પૂછે : “નદી કે પર્વત?” આ બાળક બોલે “નદી” તો જે બાળકો નીચે ઊભાં છે તેઓ ત્યાં જ રહે (એટલે કે નદીમાં જ રહે). જે બાળકો ઉપર ઊભાં છે તેઓ નીચે આવી જાય (એટલે કે પર્વત પરનાં બાળકો નદીમાં આવી જાય). જે બાળકો આમ કરવામાં ભૂલ કરે તે આઉટ ગણાય (એટલે કે નીચે-નદીમાં ઊભેલાં બાળકો જો ઉપર જતાં રહે તો આઉટ. ઉપર ઊભેલાં બાળકો નીચે ન ઊતરે તો આઉટ). જો આ બાળક બોલે “પર્વત” તો જે બાળકો ઉપર ઊભાં છે તેઓ ત્યાં જ રહે (એટલે કે પર્વત પર જ રહે). જે બાળકો નીચે ઊભાં છે તેઓ ઉપર જતાં રહે (એટલે કે નદીમાંનાં બાળકો પર્વત ઉપર જતાં રહે). જે બાળકો આમ કરવામાં ભૂલ કરે તે આઉટ ગણાય (એટલે કે ઉપર પર્વત પર ઊભેલાં બાળકો જો નીચે જતા રહે તો આઉટ. નીચે ઊભેલાં બાળકો ઉપર ન જાય તો આઉટ). આમ આ રીતે અવારનવાર આ રમત રમાડવી.

પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

૧. દરિયા કિનારે ઘર હોય તો મજા પડે કે ડર લાગે? કેમ?
૨. દરિયો તમને કશું માગવાનું કહે તો તમે એની પાસે શું માંગો?
૩. તળાવ, નદી વગેરે ક્યારે છલકાય? ૪. દરિયો આપણને શું શું આપે?
૫. દરિયો ગાંડો થાય? થાય તો શું થાય? ૬. દરિયાનું પાણી ડહોળું હોય કે ચોખ્યું? કેમ?
૭. દરિયો આપણો દોસ્ત છે કે દુશ્મન? કેમ?

‘બકરી અને સિંહ’ વાળી વાર્તામાં ‘પરંતુ’ આવતું હોય એવાં વાક્યો શોધીને લખો.

ઉદાહરણ : નવીન તોફાની છે પણ/તેથી હોશિયાર છે.

૧. રિયાને રમવું છે પણ/તેથી તેની સાથે રમવા કોઈ તૈયાર નથી.

૨. તમારી વાત સાચી છે પરંતુ/તેથી મારાથી કશી મદદ થઈ શકે એમ નથી.
૩. જંગલમાં ઘણાં ઝાડ છે તેથી/પણ તે લીલુંછમ દેખાય છે.
૪. આજે રવિવાર છે તેથી/પણ રજા નથી.
૫. ચાલવાની મજા આવે છે પરંતુ/તેથી ડોલી રોજ સવારે ચાલવા જાય છે.

ઉદાહરણ જુઓ, તેને આધારે વાક્યો નીચે યોગ્ય નિશાની કરો. ખાલી જગ્યામાં યોગ્ય શબ્દ લખો.

ઉદાહરણ : ગૌરવ નાપાસ થયો પરંતુ તે હિંમત ના હાર્યો.

ગૌરવ નાપાસ થયો, પરંતુ તે હિંમત ના હાર્યો.

આ મોબાઈલ મોંઘો છે પણ મારે તો ખરીદવો છે.

આ મોબાઈલ મોંઘો છે પણ મારે તો ખરીદવો છે.

ધ્રુવ હોશિયાર હતો તેથી તે પાસ થઈ ગયો.

ધ્રુવ હોશિયાર હતો, તેથી તે પાસ થઈ ગયો.

૧. તમે મને આમંત્રણ આપ્યું પણ હું નહીં આવી શકું.
૨. અમૃતા હોશિયાર છે. .... ઋત્વી જેટલી નહિ.
૩. દાઢીને આજે ઉપવાસ છે. .... આજે તેઓ જમશે નહિ.
૪. કોયલનો રંગ કાળો છે. .... કુંઠ મીઠો છે.
૫. અમરતકાકીને મંગુ વહાલી છે. .... તેઓ તેને બહુ વહાલ કરે છે.
૬. કરિશમાને કેશોદવાળા કાકાના ઘરે રહેવું બહુ ગમે છે. .... તે રજાઓમાં કેશોદ જશે.
૭. એન્થોનીને અભિનય સરસ આવડે છે. .... જાહેરમાં અભિનય કરતાં ડરે છે.
૮. શ્રેય સૌને મદદ કરે છે. .... બધાં તેને માન આપે છે.
૯. જુમાએ વેણુને બચાવવાના ઘણા પ્રયત્નો કર્યા ..... તે તેને બચાવી શક્યો નહિ.
૧૦. બધાંને હતું કે મેરી કોમ હારી જશે ..... તે જીતી ગઈ.

ઉદાહરણમાં ચાર જૂથ બનાવો. પહેલું જૂથ કોઈ વાક્ય બોલે બીજા જૂથે 'પણ' સાથે બીજું વાક્ય ઉમેરવાનું. ત્રીજા જૂથે વાક્ય બોલવાનું, ચોથું જૂથ 'પરંતુ'થી બીજું વાક્ય ઉમેરવાનું. જૂથનો કમ બદલીને આ રમત રમો.

ઉદાહરણ ધ્યાનથી વાંચો. કૌંસમાં આપેલા વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરીને તેમજ ‘પણ’, ‘પરંતુ’ કે ‘તેથી’નો ઉપયોગ કરીને વાક્ય યોગ્ય રીતે પૂરું કરો.

- ૧ વિમળાને વાંચવું ગમે છે ખણ્ણા/પરંતું તેની પાસે પુસ્તક નથી.
- ૨ સરોજને ઘડિયાળ ખરીદવી હતી ખણ્ણા/પરંતું
- ૩ પરીક્ષા નજીક છે
- ૪ દરિયા પાણીથી ભરપૂર હોય
- ૫ આકાશમાં ઘનઘોર વાદળ છે
- ૬ અજિત દોડતો દોડતો આવ્યો

- તે પાણી પીવામાં કામ ના લાગે.
- તેણે ગલ્લો બનાવી રૂપિયા ભેગા કર્યા.
- તે થાક્ક્યો નથી.
- તે હાંફે છે.
- વરસાદનો છાંટોય પડતો નથી.

- સૂરજ દેખાતો નથી.
- જગર વાંચવા બેસતો નથી.
- તેમાં મોટાં જહાજ ચાલી શકે.
- માયા તૈયારી કરે છે.
- તેણે મમ્મી પાસે જદ કરી નહીં.

નીચેનાં ચિત્રો જુઓ. તે બંનેમાં શું જુદું છે તે કહો.

ઉપરનાં બંને ચિત્રોનું એકસાથે વર્ણન કરો. તે માટે ‘પણ’, ‘પરંતુ’, ‘તેથી’ શબ્દોનો ઉપયોગ કરો.

જોડકણું :

દોડમદોડી.... પકડમપકડી,
હળીમળી જિસકોલી રમતી,
આંબલીપીંપળી આંબલીપીંપળી.

પૂંછ એની મને ગમતી,
જાણે ગોળ ગોળ રેશમ દડી,
દોડમદોડી....પકડમપકડી.

વાર્તા મોટેથી વાંચો અને પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

હંસીએ ધીમેથી કહ્યું, “સાંભળો છો, આ લપલપિયો માથે પડશો.” હંસ કહે, “પણ મિત્રને ના કઈ રીતે કહું ?” કાચબાએ આ વાત સાંભળી. તેણે કાચબીને કહ્યું, “આ હંસ ફેનિલી આપણને સાથે લઈ જતાં ડરે છે.” કાચબીએ થોડો વિચાર કર્યો. પછી કહ્યું, “હંસ પાસેથી માનસરોવરનું સરનામું જ લઈ લો ને!” આપણે વિમાનમાં પહોંચ્યે જઈશું. બાળકોનેય લઈ જવાશે.”

1. હંસ તેના બાળકને શું કહીને બોલાવતો હશે?
2. જો કાચબાને ‘લપલપિયો’ કહીએ તો કાચબી અને કાચબુને શું કહીશું?
3. ખોટો વિકલ્પ છેકો : પતિની વાત સાંભળી કાચબી વિચારમાં પડ્યો/પડી/પડ્યાં.

હસો.

મહેન્દ્ર: કાલે હું અને સિંહ સામસામે હતા.

નરેન્દ્ર : પછી...?

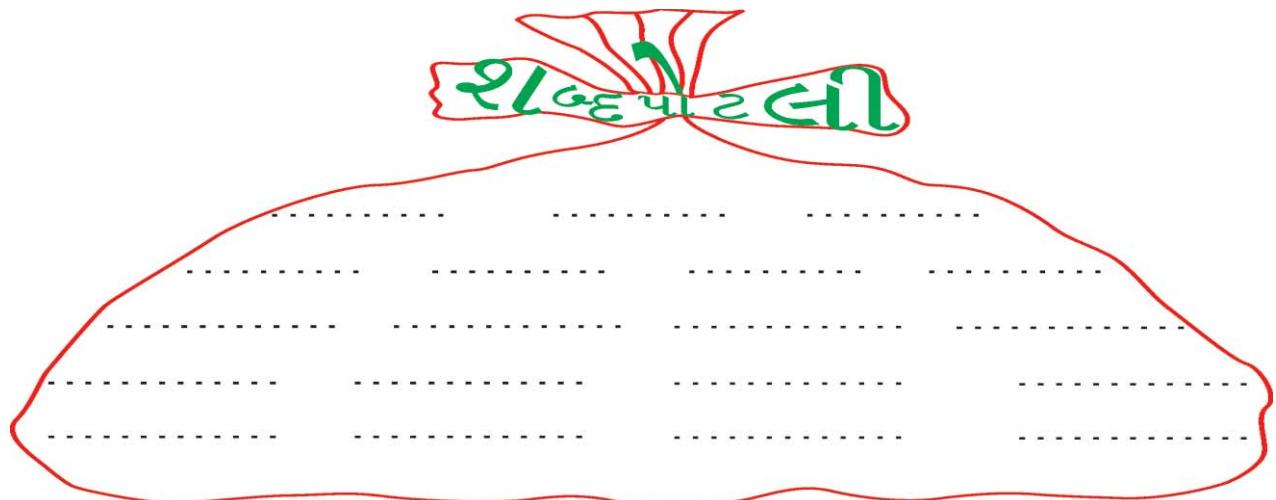
મહેન્દ્ર: પછી... તેણે મારી સામે જોયું. મેં તેની સામે જોઈ ઘૂરકિયું કર્યું.

નરેન્દ્ર : બાપ રે! પછી... તેં શું કર્યું?

મહેન્દ્ર: બસ... પછી શું હું બીજા પાંજરા પાસે ગયો.

લગભગ સરખા :

બળિયું-જોરાવર; બાથ ભીડવી-મોટું કામ હિંમતલેર ઉપાડવું; ટક્કર જીલવી; ગજું-શક્તિ; ઊસ-એક ક્ષાર; આરો-કિનારો; ઓવારો-કિનારો; પરથારો-નાનો ઓટલો; જળભંડાર-પાણીનો સંગ્રહ; સભર ભર્યા-પૂરેપૂરા ભરેલા; તરંગ-પાણીની લહેર, મોજું; ધાય-દોડે; ધોર-ધેરો અવાજ કે રણકો; ધૂધવવું-'ધૂ ધૂ' એવો અવાજ કરવો, ગર્જવું; રવવું-અવાજ કરવો; ઓરો-પાસે; આધો-દૂર; તૂત-બનાવટી વાત, જૂઠાણું; ગંજાવર-ધણું મોટું

તને સાંભરે રે...

- પ્રાણી, પક્ષીઓ વિશે કઈ નવી વાતો તમે જાણી?
- 'જળબંબોળ' જેવા શબ્દો બનાવવાની પ્રવૃત્તિમાં કોનો શબ્દ તમને ખૂબ ગમ્યો હતો? કયો શબ્દ?
- વાર્તા પૂરી થતાં પહેલાં તેમાં આગળ શું થશે તે તમને જ્યાલ આવી ગયેલો? ક્યારે? કેમ?
- કવિતાની કિડીઓનો કમ યાદ રાકવા તમે કોઈ ટ્રીક અજમાવેલી? કઈ?
- 'મહાસાગર' ભણાવતી વખતે મેં બોર્ડ પર શું લખ્યું હતું?
- 'પણ', 'પરંતુ', 'તેથી' માટે આપણે કઈ નિશાની કરતાં હતાં? કેમ?
- 'શંખલાની બહેન છીપલી' માં ભાઈ-બહેનની વાત ક્યારે ક્યારે આવતી હતી?
- તાળી વડે વાક્ય બનાવવાની રમત શીખતી વખતે શી મુશ્કેલી પડી હતી? તે રમત સૌથી પહેલાં કોને આવડી ગઈ હતી? તેણે બીજાને સું સમજાવીને શીખવી હતી?
- પહેલાં કોને આવડી ગઈ હતી? તેણે બીજાને શું સમજાવીને શીખવી હતી?
- 'તને તે ઊગશે?' એકમમાં આપણે મજેદાર પ્રશ્નો બનાવ્યા હતા. કોનો પ્રશ્ન તમને યાદ છે? કેમ?
- 'કૂકડીને કલગી ઊગે?' વાર્તામાં તમે ક્યા નવા શબ્દો શીખ્યાં હતાં? તે શબ્દોનો ઉપયોગ થાય તેવાં નવાં વાક્ય બનાવીને બોલો.
- 'બિસ્સું' નાટકમાં કયાં કયાં પાત્ર આવે છે? તે પાત્ર કોણે બજવેલાં?
- 'મારું પ્રિય પરિધાન' પ્રવૃત્તિમાં તમે ક્યા વખ્ણની વાત લખી હતી?

ફરી એક લટાર-૧

૧. પ્રશ્નોના જવાબ આપો.

૧. બિસ્સું સૂરજદાદાથી કેમ ડરી ગયું?
૨. દાઝવા છતાં બિસ્સું ધોબીકાકા પાસેથી કેમ ભાગી ન ગયું?
૩. કૂકડીને ઊંચે ઊડવાનો પ્રયત્ન કરતાં કોણ કોણ રોકતું હતું?
૪. દિવ્યેશે રિયા, નેહા, શરીફા, ભવ્યા, ધૈર્ય અને નૈનેશ માટે કઈ કઈ રાખડીઓ બનાવી? કેમ?
૫. રક્ષાબંધનના દિવસે દિવ્યેશનો હાથ ખાલી કેમ હતો? દિવ્યેશને કોણે રાખડી બાંધી?
૬. બકરીનું બચ્ચું સિંહ પરિવાર છોડીને કેમ જતું રહ્યું?
૭. દાંત આવ્યા પદ્ધી અક્ષય શું શું ખાઈ શકે છે?
૮. મહાસાગરનું પાણી ડહોળું હોય કે ચોખ્ખું? કેમ?
૯. નરી, તળાવ, દરિયામાં ખાસ્ટિકની થેલીઓ, પવાલાં, ચંપલ વગેરે જેવો કચરો કેવી રીતે થાય છે?

૨. શબ્દોના અર્થ જાણો. તે શબ્દનો ઉપયોગ કરી નવું વાક્ય બનાવો.

૧. ભાડવાત : ભાડુઆત, ભાડૂત, ભાડું આપી રહેનાર
  ૧. કેટલાંક લોકોને પોતાનું ઘર હોય છે. જ્યારે કેટલાક ભાડુઆત તરીકે રહે છે.
  ૨. જાનકીના કાકા મુંબઈ નોકરી કરે છે. તેઓ ત્યાં ભાડવાત તરીકે રહે છે.
  ૩. ....
૨. તકલાદી : જલદી તૂટી જાય તેવું
  ૧. ખાસ્ટિકની માપપણી સાવ તકલાદી છે, વારે ઘડીએ તૂટી જાય.
  ૨. પહેલાંના કાચ તકલાદી આવતા હવે તો બંદૂકની ગોળીથીય ન તૂટે તેવા મજબૂત કાચ આવી ગયા છે.
  ૩. ....
૩. અવનવી : ....
માયા : મારા ભાઈને અવનવી વસ્તુઓ ભેગી કરવાનો ભારે શોખ!
નેહા : હું પણ જાત જતનાં છીપલાં ભેગાં કરું છે. મારો સંગ્રહ જોવો છે?

૪. પરચૂરણ : .....

ધારાબહેન : આ હેરીનો રૂમ તો જુઓ! ખાસ્ટિકનાં ટાંકણ, તૂટેલી બંગડીઓ જેવી બધી છૂટક વસ્તુઓ આમતેમ પડેલી છે.

મયંકભાઈ : એમાં શું? હું નાનો હતો ત્યારે મને પણ આવી પરચૂરણ વસ્તુઓ ભેગી કરવાનો ભારે શોખ હતો.

૫. હતાશ : .....

.....

૩. આપેલાં વાક્યો માટે કૌંસમાંથી યોગ્ય ઈમોજી પસંદ કરી દોરો. તમારા મિત્રો સાથે સરખાવો કે તમારા કરતાં તેમણે જુદું દોર્યું છે કે કેમ? જો જુદું દોર્યું હોય તો શિક્ષકની મદદથી તેનાં કારણોની વર્ગમાં ચર્ચા કરો.

જા અહીંથી!	<input type="text"/>	બાપ રે!	<input type="text"/>	કેવું સરસ!	<input type="text"/>
શાબાશ!	<input type="text"/>	કેટલું સુંદર!	<input type="text"/>	કેવી મજા!	<input type="text"/>
છી!	<input type="text"/>	ઓ મા!	<input type="text"/>	વાહ!	<input type="text"/>

૪. તો તમારાથી શું બોલાઈ જાય?

(હાશ!, બચી ગયા!, કેવી નવાઈ!, કેવી સુંદર!, બાપ રે!, કેવો સમજુ!, કેવી મજા આવે!, કેવો પ્રેમ!, વાહ!, અરે! પેટ ફાટી જવાનું)

૧. તમે વિમાનમાં બેસી વાદળોની ઉપર જાઓ. ....
૨. તમે લેસન ભૂલી ગયા છો અને શિક્ષક તપાસવાનું ભૂલી જાય. ....
૩. તમને ચમકતા પીળા રંગની એક લખોટી જડી. ....
૪. તમારાં મમ્મીએ તમારી મનપસંદ વાનગી બનાવી. ....
૫. પણ્ણા તમારા પર ગુર્સે થયા છે. ....
૬. સિંહને બકરીના બચ્ચા પર વહાલ આવ્યું. ....
૭. દિવ્યેશ તેના પિતાને કામમાં ટેકો કરતો. ....

૮. મિત્રો સાથે આખો દિવસ રમવા મળ્યું. ....
૯. કૃષ્ણને જોઈને કાળીનાગે ફૂંફડો માર્યો. ....
૧૦. ત્રણ સફરજન ખાધા પછી ટોમે ચોથું સફરજન માર્યું. ....

૫. કૂકડીને ઉંચે ઊડવાનું મન હતું. બહેનપણીઓ, તેની મમ્મી, કૂકડો એમ બધાં તેની મજાક ઊડાવતાં. એક વખત બિલાડીથી બચવા જતાં એ ઊંચા પથ્થર પર પહોંચી ઊડીને. પોતે થોડું વધારે ઊંચું ઊડી શકી તે જોતાં એના આનંદનો પાર ન રહ્યો. હવે તે રોજ વધુ મહેનત કરવા માંડી, વધુ ઊંચે પહોંચવા.

પ્રશ્નો બનાવી જવાબ માટે પ્રશ્ન બનાવો.

જવાબ

૧. બહેનપણીઓ, મા ને કૂકડો .....
૨. ઊંચા પથ્થર પ .....
૩. બિલાડીથી બચવા જતાં .....
૪. પોતે થોડું ઊંચે ઊડી તેથી .....
૫. થોડું વધારે ઊંચે પહોંચવા .....
૬. કોષ્ટકમાંથી યોગ્ય શાઢ શોધી ખાલી જગ્યા પૂરો.

પ્રશ્ન

ચ	સં	કે	લી
કિ	ની	જૂ	દો
ત	ર	લ	ણ
હો	ઝ્યા	તાં	ડા
શ	ર	દ	હ્યા

- (૧) બિખારી તેના વાટકામાં બે હજાર રૂપિયાની નોટ જોઈ ..... થઈ ગયો.
- (૨) કાનાને નાનપણથી વાંસળી વગાડવાની બહુ ..... હતી.
- (૩) શિકારીને જોઈને પક્ષીએ પોતાની પાંખો ..... લીધી.
- (૪) ઉર્વિલ સુંદર રમકડાં બનાવતો. તે કામ કરે ત્યારે તેના મિત્રો તેને ..... કરતા.

- (૫) જન્મદિને સંગીતા પણ્યા પાસે નવી સાઈકલની ..... લઈને બેઠી.
- (૬) ભાઈ-બહેન લીમડાની ડાળીએ હીંચકો બાંધી ..... હતાં.
- (૭) કાગડાભાઈ તો વાતવાતમાં બધાંને સલાહ જ આખ્યા કરતા. તેથી કાબર તેમને ..... કહેતી.

૭. ઉદાહરણ પ્રમાણે શબ્દ બનાવો અને તેના અર્થ શોધો.

ગૃહકાર્ય તરીકે દરરોજ ત્રણ શબ્દો માટે વાક્યો બનાવો અને વર્ગ સમક્ષ રજૂ કરો.

હિંસક (હિંસા કરે તે)	- અહિંસક (હિંસા ન કરે તે)
સ્વર્ણ (ચોખ્યું હોય તે)	- .....
વિનય (આદર કે નમૃતા હોય તે)	- .....
છત (વસ્તુ, ધન કે સગવડ હોય તે)	- .....
ચલ (હલનચલન કરતું હોય તે)	- .....
ચેતન (ભાનવાળું)	- .....
પૂર્વ (અગાઉ થયેલું કે બનેલું)	- .....
પૂર્ણ (પૂરેપૂરું, આખું)	- .....
ભય (ડર)	- .....
મર્યાદા (નિયમવાળું, બંધનવાળું)	- .....
માપ (કદ, વજન કે નિયમ નક્કી હોય તેવું)	- .....
નિશ્ચિત (નક્કી હોય તે)	- .....
વ્યય (બગાડ)	- .....
વિરામ (આરામ, અટકવું)	- .....
વિદ્યા (જ્ઞાન)	- .....
શક્તિ (તાકાત)	- .....
શક્ય (કરી શકાય તેવું)	- .....
લભ્ય (મળી શકાય તેવું)	- .....
શુદ્ધ (ચોખ્યું)	- .....
શુભ (પવિત્ર)	- .....
શોક (દુઃખ)	- .....
સહાય (મદદ, મદદ હોવી કે મદદ કરવી)	- .....
સત્ય (સંસ્કારી)	- .....
સ્થિર (હલનચલન કરતું ન હોય તેવું)	- .....

ગાણિત (ગણી શકાય તેવું)	- .....
વિભાજ્ય (ભાગી શકાય તેવું)	- .....
સાધ્ય (મેળવી શકાય તેવું)	- .....
ક્ષર (નાશ પામે તેવું)	- .....
દશ્ય (જોઈ શકાય તે)	- .....
પરિચિત (ઓળખીતું હોય તે)	- .....
સમાન (સરખું હોય તે)	- .....
ખૂટ (ખૂટે તેવું)	- .....

c. વાંચો, સમજો અને ઉદાહરણ પ્રમાણે કોઠો પૂરો કરો.

ચાદર	સંખ્યા : બે માપ : અડધી ગુણ : જૂની	....	● મમ્મીએ બે જૂની ચાદરોના અડધા-અડધા ભાગ જોડી નવી ચાદર બનાવી દીધી.
રોટલો	સંખ્યા : ચાર માપ : ચાંદા જેવડો ગુણ : ગરમ	.... ગરમા ગરમ રોટલો	....
ફિલ્મ	સંખ્યા : ..... માપ : ટૂંકી ગુણ : ફાઈટિંગવાળી	....	....
સ્કુચપેન	સંખ્યા : ..... માપ : ..... ગુણ :	....	....
મિત્ર/બહેનપણી	સંખ્યા : ..... માપ : ..... ગુણ :	....	....

૯. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો. (તે, તેને, તેમણે, હું, તું, તેઓ, તમે, તેનો, તેમના)

ગીતાદેવીનો એક પુત્ર હતો. તેમણે ..... પોતાના બાળકનું નામ વનરાજ રાખ્યું. ગીતાદેવીએ વનરાજ રાજ બને તે રીતે ..... ઉછેર કર્યો. વનરાજ ધીમે ધીમે મોટો થઈ રહ્યો હતો. ..... બિલકુલ તેના પિતાજી જેવો જ દેખાતો હતો. એક દિવસ ગીતાદેવીએ વનરાજને પૂછ્યું, “બેટા! મોટો થઈને ..... શું બનીશ?” વનરાજે કહ્યું, “માતા ..... ગુજરાતનો રાજ સેવક થઈશ.” જવાબ સાંભળીને ..... ખુશ થયાં. વનરાજ કહે, “માતા એ માટે મારે અભ્યાસ કરવા જવું છે. ..... આજ્ઞા આપો તો હું જાઉ.” આ સાંભળી ગીતાદેવીએ ..... આશીર્વાદ આપ્યા.

૧૦. કોષ્ટકમાં કેટલાક શબ્દો છુપાયેલા છે. આડી અને ઊભી હરોળમાં લખેલ અર્થ વાંચી તે માટેના શબ્દો કોષ્ટકમાંથી શોધી ○ કરો અને લખો.

આં	બ	લી	પી	પ	જી	મ	જ
બ	દા	મુ	પ	તં	ગી	ચા	વી
હું	મુ	ડે	જો	ગ્રિ	મુ	મા	અ
અ	ઠ	વા	રિ	ચું	ગી	ચી	મુ
વ	પ્ર	વા	હ	ર	ન	રિ	દા
લો	તિ	દ	અ	ળ	સિ	યું	વા
ક	બિં	લ	પ	લ	પિ	યો	દ
ન	બ	પ	ર્ઝ	ત	રા	ય	ણા

આડી હરોળ

- હું એક રમત છું મારામાં બે વૃક્ષ રહે છે. ....
- મને સાત દિવસનો સમૂહ કહે છે. ....
- હું માટી ખાઉં છું. મને ખેડૂતના મિત્ર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ....
- હું આકાશને રંગોથી ભરી દેતો તહેવાર છું. ....

- મારા વડે તાજું ખૂલે છે. ....
- મને ઘણું બોલવાની ટેવ છે. ....

ગૈભી હરોળ

- હું એક ફળ છું. ....
- મારે રંગબેરંગી પાંખો છે. ....
- જીણવટથી નિરીક્ષણ કરવું તે. ....
- હું જાડે ઉંધું લટકું છું. મારે પાંખો છે પણ હું પક્ષી નથી. ....
- મને પાણીમાં જુઓ તો હું આબેહૂબ દેખાઉં છું. ....
- હું ગુજરાત રાજ્યનું સૌથી મોટું શહેર છું. ....

૧૧. આપેલાં વાક્યોમાં કઈ વાત સાચુકલી છે અને કઈ કલ્પના? લખો.

૧. ખોળો ભરાય એટલા શંખલા અને છીપલાં વીણવાં છે. (.....)
૨. આપણાને (પોતાને) સ્વાદિષ્ટ લાગે તેવી વાનગી બનાવવી છે. (.....)
૩. સોનેરી કોરવાળી વાદળીથી ઘર બનાવવું છે. (.....)
૪. સાળવી એ જ ઝાકળમાંથી ઓઢણી વણે છે. (.....)
૫. ઝાકળની ચુંદરીનો છેડો ઝાલીને આકાશમાં જવું છે. (.....)
૬. શંખલાં અને છીપલાં આકાશમાં વેરવાં છે. (.....)

૧૨. સ્વરચિહ્ન મૂકો, શબ્દ ઓળખો.

કક્ષ _____ દવ્યેશ   જાનક _____ ખશખશાલ

૧૩. કવિતાને આધારે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો.

(ગ્રાણ, મહાસાગર, નજીક, મીઠા, ઉંડો)

૧. મહાસાગરના પાણીનો સ્વાદ ..... જેવો હોય છે.
૨. મહાસાગર પૃથ્વીના ..... ભાગ જેટલી જગ્યામાં પથરાયેલો છે.
૩. ભરતી વખતે મહાસાગરનું પાણી કિનારાથી ..... હોય.
૪. મહાસાગર બહુ લાંબો-પહોળો અને ..... હોય.
૫. કવિતામાં મહાસાગરને ..... સાથે સરખાવ્યો છે.

૫

પવન બિજાય તો ગોળ જાપટો

ઉત્કૃષ્ણ પ્રશ્ન

બિસકોલીબહેન ઉઠ્યાં,
ઉઠ્યાં એવાં રૂઠ્યાં!
પીએ નહીં પાણી,
ખાય નહીં ધાણી,
આંબાભાઈ તો કેરી લાવ્યા,
બિસકોલીબહેન : “ઉંહું!”
પીપળાભાઈ તો કુંપળ લાવ્યા,

બિસકોલીબહેન : “ઉંહું!”

વડાદા બહુ ટેટા લાવ્યા,
“ઉંહું!” કેવળ “ઉંહું!”
છેવટ આવ્યા લીમડાભાઈ,
નવલી લાવ્યા એક નવાઈ,
મુઢી જેવી ખોલી,
દેખી એક લીંબોળી.
રીસ બધી જટ છોડી,
લેવા એ લીંબોળી
ઠેક મારતી દોડી.

- ચંદ્રકાન્ત શેઠ

ગોળની ભીલી પર મંકોડા ચિતરો.

ઉંહું ઉંહું” બિસકોલીને તો મળ્યા, ચાલો મંકોડાભાઈને પણ મળીએ.

મિન્ટુભાઈ ગોળવાળા

એક હતાં મંકોડીબહેન,
નામ એમનું મંછી. તેમને એક દીકરો મંકોડો.
નામ એનું મિન્ટુ.
મિન્ટુભાઈ તો કાળા.
મિન્ટુભાઈ રિસાળવા.
મિન્ટુભાઈ ખૂબ હઠીલા.
મિન્ટુભાઈ તો ગુસ્સાવાળા.

મિન્ટુભાઈ બિજાય ત્યારે જોવા જેવી થાય.
મિન્ટુભાઈને રીસ ચડે અને ગુસ્સે થાય
ત્યારે પોતાની જ પૂંઠ ઉપર બચકું ભરે! અને
મોટો બેંકડો તાણે.
મિન્ટુભાઈને ગોળ ખૂબ ભાવે. રમતા
જાય ને ગોળ ખાતા જાય, જમતા જાય ને
ગોળ ખાતા જાય, હસતા જાય ને ગોળ ખાતા

જાય, રડતા જાય ને ગોળ ખાતા જાય, ભાણતા જાય ને ગોળ ખાતા જાય. ઉંઘતી વખતે પણ ગોળ ખાતાખાતા જ ઉંઘે.

એકવાર આ મિન્ટુભાઈ સાંજે નિશાળેથી ઘરે આવ્યા. મમ્મી પાસે ગોળ માઉયો. મમ્મી મંછીએ ભાખરીશાક ખાવાનું કહ્યું, પણ આ તો મંકોડાભાઈ મિન્ટુ! એમ માને કાંઈ? એ તો રિસાયા, ખૂબ રિસાયા, ખૂબ બિજાયા અને ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં પોતાની જ પૂંઠ પર ભર્યું બચકું! હવે તો ખરેખરી જોવા જેવી થઈ. આમ આપોટે તેમ આપોટે પણ પક્કડ છૂટે નહીં. તેમને પકડતાં આવડે પણ મૂકતાં આવડે નહીં. લોહીલુહાણ થઈ ગયા પણ જીદ છોડે એ બીજા! મમ્મી મંછીએ માંડ માંડ બે અંકોડા છૂટા પાડી બચકું છોડાવ્યું, પણ ગોળ લાવો જ લાવોની કડક ઉધરાણી ચાલુ જ ચાલુ.

મમ્મીએ કહ્યું, “બે દિવસમાં તો ગોળનો આખો રવો જાપટી ગયો તોયે ધરાતો નથી?”

“ઉભો રહે, બાજુમાં કીડી કાકીને ઘેર ગોળ હોય તો લઈ આવું.” કહી મંછી તો ગઈ કીડીકાકીને ઘેર, અને કહ્યું “કીડીકાકી, કીડીકાકી થોડોક ગોળ ઉછીનો આપો ને મારો મિન્ટુડો રિસાયો છે.”

“મારે ઘેર તો ખાંડ છે મંછીબહેન. જોઈએ તો લઈ જાઓ.” મંછી વિચારવા લાગી, ‘આ મિન્ટુડાનું શું કરવું?’

એટલામાં એને એકાએક વિચાર આવ્યો. એ

તો મિન્ટુને લઈને ઉપડચાં રામજીબાપાના ખેતરે. એ...ય... શેરડીનો ઉંચો ઉંચો વાઢ! લીલોછમ વાઢ લહેરાય! ચિચોડા ચિચડક ચિચડક બોલે. ગોળના રવાના થપેથપા લાગેલા જોઈ મિન્ટુભાઈ તો ખુશ ખુશ થઈ ગયા. નાચવા લાગ્યા.

મંછીબહેને રામજીબાપાને કહ્યું, “બાપા, મારા મિન્ટુડાને ગોળ ખૂબ ભાવે છે. મારે એટલો બધો ગોળ કયાંથી લાવવો?”

રામજીબાપાએ હસીને કહ્યું : “એને મારી પાસે મૂકતાં જાઓ ધરાઈને ગોળ ખાવા મળશે.”

મિન્ટુ તો ખુશ ખુશ થઈ કહેવા લાગ્યો : “હા, મમ્મી હું અહીં બાપા પાસે રહીશ.”

“પણ મારી સાથે કામ કરવું પડશે.” બાપાએ કહ્યું. મિન્ટુભાઈ તો રાજીના રેડ થઈ કહેવા લાગ્યા :

“અલે, બાપા. પણ ગોળ ખાવા તો મળશે ને!”

“અરે, તારે જેટલો ગોળ ખાવો હોય એટલો ખાજે ને! રામજીબાપાએ કહ્યું.

મિન્ટુ તો ગોળના થપ્પા જોતો જાય આમ જુએ તો બસ ગોળ જ ગોળ, તેમ જુએ તો ગોળ જ ગોળ, તાજો તાજો ગોળ, લસલસતો ગોળ, ગરમ ગરમ ગોળ, રાતો રાતો ગોળ, આછો પીળો ગોળ, મધમધતો ગોળ, ગળ્યો ગળ્યો ગોળ....

મિન્ટુ મંકોડો તો ઊંડા શાસ લઈ મધમધતા ગોળની સુગંધ ફેફસાંમાં ભરવા

લાગ્યો. ગોળ ખાવા તલપાપડ થઈ ગયો ને એના મોંમાં પાણી છૂટવા લાગ્યું. ત્યાં તો બાપાએ એક મોટો દરિયો ભરીને મિન્ટુને તાજો તાજો ગોળ ખાવા આપ્યો. મિન્ટુ તો ગોળ ખાવા મંડી પડ્યો. રાત્રે તો ધરાઈ ધરાઈને શેરડીનો રસ પણ પીધો.

રાત્રે સૂતાં સૂતાં બાપા સાથે મિન્ટુભાઈ તો વાતો કરવા લાગ્યા. વાતમાં ને વાતમાં બાપાને પૂછ્યું “હું બાપા, આ ગોળ શામાંથી બને?” બાપાએ કહ્યું : “અલ્યા, ગોળ તો શેરડીમાંથી બને.” વળી પાછા પૂછ્યવા લાગ્યા : “બાપા ગોળ શેરડીમાંથી કેવી રીતે બનાવાય?”

“એ માટે ચિયોડો જોઈએ.” બાપાએ કહ્યું.

હવે તો સવાર ક્યારે પડે ને ક્યારે ચિયોડો જોવાય એના વિચારમાં ને વિચારમાં મિન્ટુભાઈ તો ઉંઘી જ ગયા.

સવાર થઈ. મજૂરો કામે લાગી ગયા. શેરડી વઢાય અને ઢગલા થાય. મિન્ટુભાઈ પણ જોર કરીને શેરડીના સાંઠા ઉપાડી ચિયોડા પાસે મૂકતા જાય.

હવે બાપાએ વીજળીની સ્વીચ દબાવી ને ચિયોડો ગાવા લાગ્યો...ચિ...ચ...ડૂ...ક, ચિ...ચ...ડૂક...

કારીગર સાંઠા મૂકતો જાય ને શેરડી પિલાતી જાય, અને રસ પણ ગાતો ગાતો આગળ જાય ધ...લ્ય...લ્ય...લ્ય, ધ...લ્ય...લ્ય...લ.

હવે તાલ બરાબર જાઓ

ચિ...ચ...ડૂ...ક, ચિ...ચ...ડૂ...ક

રસની ડોલો ભરાવા માંડી અને ઠલવાવા લાગી હ...લ્ય...લ્ય...લ્ય...ભડા પર મૂકેલા મસ-મોટા તાવડામાં સ્તો! ચિન્ટુભાઈને તો મજા પડી એ પણ ગાવા લાગ્યા.

ચિ...ચ...ડૂ...ક, ચિ...ચ...ડૂ...ક

ધ...લ્ય...લ્ય...લ્ય, ધ...લ્ય...લ્ય...લ.

ગાતા જાય અને ચિયોડામાં સાંઠા મૂકતા જાય ચિ...ચ...ડૂ...ક...ચિ...ચ...ડૂ...ક...ધ...લ્ય...લ્ય...લ...દ...લ્ય...લ્ય...

મિન્ટુએ પણ એક સાંઠો લઈને ચિયોડામાં નાખ્યો. ચિયોડો ફરતો જાય ને શેરડી પિલાતી જાય... રસ નીકળતો જાય.

બાપાએ કહ્યું : “જોજે મિન્ટુ, સાંઠાને બદલે તારો હાથ અંદર ન આવી જાય, નહીં તો સાંઠાની માફક પિલાઈ જશે ને એમાંથી ગોળ નહીં થાય.”

પછી તો મોટા તવેથા વડે કારીગર રસ હલાવવા માંડ્યા. ફીણ થાય તો કાઢતા જાય... સુગંધ તો એવી આવે કે મિન્ટુની જીભ લબ્ધ...લબ્ધ થાય અને રસ ઉકળે ખ...ખ...ખ...ખ.”

કેટલાક મજૂર...શેરડીના કૂચા ટોપલામાં ભરી તડકે નાખતા જાય... કેટલાક મજૂર તડકે સૂકાયેલા કૂચા ટોપલામાં ભરી ભડામાં નાખતા જાય. મિન્ટુ બોલ્યો : “વાહ! બાપા! બળતણ માટે કૂચાનો ઉપયોગ! કમાલ કરી.”

સાંજ પડતાં... પડતાં તો ગોળ તૈયાર! લસલસતો ગોળ નાની મોટી ડોલમાં...

ડબલાંમાં ઠાલવવામાં આવ્યો. હવે મિન્ટુને સમજાયું કે ગોળના રવા કેવી રીતે બને છે.

ચાર દિવસમાં મંકોડાભાઈ ગોળ બનાવતાં શીખી ગયા અને ધેર જવાની તૈયારી કરી.

બાપાએ બળદગાડામાં ગોળના દસ-બાર રવા અને શેરડીના સાંઠા મૂકી આપ્યા. ખુશ થતાં મિન્ટુભાઈ ધેર આવ્યા.

● વાતચીત :

- પાઠમાં ક્યાં વાક્યો વાંચવાની ખૂબ મજા આવી? શા માટે? ત્યાં ☺ દોરો.
- તમે ક્યારે ક્યારે રિસાઓ છો? શા માટે?
- રિસાવાથી તમને તમારી ઈચ્છા મુજબની વસ્તુ સરળતાથી મળી જાય છે? ત્યારે તમે શું કરો?
- જો તમે મિન્ટુ હો તો કઈ વાતે રિસાવાનું પસંદ કરશો? તમે કેવી રીતે રિસાઓ?
- તમે રિસાઈ જાવ ત્યારે તમને કોણ મનાવે છે? કેવી રીતે?
- તમારા નાના ભાઈ કે બહેન કોઈ વસ્તુની જીદ કરે અને તે ઘરમાં ન હોય તો તમે શું કરશો?
- ગોળ બનાવવામાં ઘણી મહેનત થાય છે તે જાણ્યા પછી મિન્ટુ હવે ગોળ ખાવાની જીદ કરશો? શા માટે?
- મિન્ટુડાનાં બીજાં બે-ગ્રાડ નામ પાડી લાવજો. કાલે વર્ગમાં કહેજો.

● ગીતદું ગાઈશું ને ફરીથી? ‘ખિસકોલીબહેન ઊઠચાં...’

 વાક્ય સાચું બનાવવા શું કરવું પડશે? તેમ કરો. તે પહેલાં ડાબો હાથ ઊંચો કરો અને મનમાં ૧ થી ૧૦૦ ગણો.

1. મિન્ટુડો અકળાઈ જાય ત્યારે પોતાની પીઠ/પેટને બચકું ભરે.
2. મંછીબહેને મિન્ટુડાનું બચકું છોડાવવા મહામહેનતે બે આંકડા/અંકડા છૂટા પાડ્યા.
3. મિન્ટુ ગોળ ખાવા માટે એટલું બધું ખિજાયો/રિસાયો કે તેણે ભાખરી-શાક ખાવાની ના પાડી દીધી.
4. રામજીબાપાના ખેતરમાં શેરડીનો ઊંચો વાટ/વાઢ જોઈને મિન્ટુ નવાઈ પામી ગયો.
5. લસલસતો ગોળ જોઈને મિન્ટુ ઊંડા શાસ લઈ મધ્યમધતા ગોળની દુર્ગંધ/સુગંધ ફેફસાંમાં ભરવા લાગ્યો.

બીજા દિવસે મિન્ટુભાઈ તો ગયા નિશાળે! મિત્રો સાથે ગોળ બનાવવાની વાતો કરે ને મસ્ત બનીને ગાયા કરે,
ચિચૂક... ચિ...ચૂક
ધલ્લલ્લ...ધ...લ્લ...લ..

- રમણલાલ સોની

૬. રામજીબાપાએ મધમધતા, ગરમગરમ ગોળમાંથી મોટો ખડિયો/દડિયો ભરીને મિન્ટુને ગોળ આયો.
૭. રામજીબાપાએ રસની ડોલ ભરીને એને ભડા પર મૂકેલા પાવડામાં/તાવડામાં ઠાલવવા માંડી.
૮. શેરડીના સાંઠામાંથી રસ નીકળતાં તેના ડુચાને/કુચાને ટોપલીમાં ભરી તેનો બળતણ માટે ઉપયોગ થતો.

 મિન્ટુડાની બધી વાત હવે તમને ખબર છે. ફરી યાદ કરતાં કરતાં પ્રશ્નોના ઉત્તર લખો.

૧. મિન્ટુ રિસાય ત્યારે શું કરતો?
૨. મિન્ટુને ગોળ ખૂબ જ ભાવતો હતો તે વાર્તામાંના ક્યાં વાક્યોને આધારે કહી શકાય? ત્રણ વાક્યો લખો.
૩. મંદીબહેન મિન્ટુને લઈને રામજીબાપાના ખેતરે શા માટે ગયાં?
૪. રામજીબાપાના ખેતરે મિન્ટુએ શું શું જોયું હશે?
૫. વાર્તામાંથી તમને ગમતાં ત્રણ વાક્યો લખો.

 એક જ વાત કઈ કઈ રીતે કહી શકાય? નીચેનાં વાક્યો વાર્તામાં કઈ રીતે બોલાયાં છે? અહીં તે રીતે પણ બોલી બતાવો. તમને બીજી કોઈ રીતે બોલતાં આવડે તો તેમ પણ બોલી બતાવો.

૧. (ઘરડા દાદાની જેમ, હસતાં-હસતાં) “બે દિવસમાં તો ગોળનો આખો રવો જાપટી ગયો તોય ધરાતો નથી?” ૨. (ગુસ્પુસ કરતાં હોય તેમ) “ઊભો રહે, બાજુમાં કીડીકાકીને ઘેર ગોળ હોય તો લઈ આવું.” ૩. (રડતાં રડતાં, કાલું બોલતાં બાળકની જેમ) “કીડીકાકી કીડીકાકી થોડોક ગોળ ઉછીનો આપો ને! મારો મિન્ટુડો રિસાયો છે.”	૪. (અભિનય અને નૃત્ય કરતાં કરતાં, સૈનિકના હુકમની જેમ) સર્જિસ સર્જિસ મું દેર્ઝિ મુજાદ સર્જિસ સર્જિસ મું દેર્ઝિ મુજ સર્જિસ મુજાદામાદ સર્જિસ મુજાદ મુજાદ સર્જિસ મુજાદ મુજાદ

● ગીતદુનો સમય થઈ ગયો, ‘ખિસકોલીબહેન ઊઠચાં...’

◇ વાક્ય વાંચો. નજીકનો અર્થ ધારો તેની નીચે લીટી કરો.

૧. શેરડીનો લીલોછમ વાઢ જોઈને શિયાળના મોંમાં પાણી આવી ગયાં.

વાઢ : પાક/મબલક/અનાજ

૨. ખેતરમાં જમવા માટે કોઈ વાસણ ન મળ્યું એટલે ઉજ્જવલે થોડી જ વારમાં ખાખરાનાં પાણના દરિયા બનાવી નાખ્યા અને તેમાં મિત્રોને દાળ પીરસી.

દરિયો : દડાનો પ્રકાર/મોટો વાડકો/પાનમાંથી બનાવેલ પડિયો/લાકડાનું વાસણ

◇ સંવાદ વાંચી રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો.

૧. જોવા જેવી થવી - .....

ચેતના : કેતન, જો આ વખતે તું મૂર્ખામી કરીશ તો જોવા જેવી થશે.

કેતન : ચેતના, તું ચિંતા ન કર. હું મારી ફજેતી થાય એવું વર્તન ક્યારેય નહીં કરું.

૨. જાપટી જવું - .....

આરોન : જોયું, આંશી બધો શીરો જાપટી ગઈ.

આરોની : એ ખૂબ ભૂખી હશે. એટલે જ તો બધું ખાઈ ગઈ.

૩. તલપાપડ થઈ જવું - .....

જયેશ : જનકદાદાની વાર્તાઓ સાંભળવા હું તલપાપડ થઈ જાઉં છું.

સેરેના : હું પણ. એમ થાય કે ક્યારે સાંજ પડે! ખૂબ ઉતાવળા થઈ જવાય.

૪. રાજીના રેડ થઈ જવું - .....

બોસ્કી : વાર્તાની નવી ચોપડી? માસી, તમે તો મને રાજીની રેડ કરી દીધી.

કીર્તિબહેન : લે, તું તો ખૂબ ખુશ થઈ ગઈ ને! ફરી આવીશ ત્યારે બીજી લાવીશ.

૫. મોંમાં પાણી છૂટવું - .....

નીલ : જલેબી જોતાં જ મારા મોંમાં પાણી છૂટવા લાગે છે.

પ્રિનલ : તારી જલેબી ખાવાની તીવ્ર ઈચ્છાની મને ખબર છે.

◇ મિન્ટુડાને તમારે જે કહેવું હોય તે કહો. પણ મજા પડે તેવું.

ઉદાહરણ : તું ગોળ ખાવાની આ જીદ નહિ છોડે તો હું તારી કિંદા કરી દઈશ.

(૧) જો મિન્ટુડા આ લીલોછમ શેરડીનો પાક લઈએયા, તારે ગોળ ખાવો હોય તો .....

.....
.....

(૨) મંદ્યિબહેન એને અહીં મૂકતાં જાઓ હું એને ધરાઈને ગોળ ખવડાવીશ પરંતુ .....

.....
.....

(૩) ગોળના રવા જોઈને મિન્ટુના મોંમાં પાણી આવી ગયું કારણ કે,

.....
.....

(૪) મિત્રો સાથે ગોળ બનાવવાની વાતો કરવા લાગ્યા ને મસ્ત બનીને ગાયા કરે .....

.....
.....

(૫) .....

.....

આપણા પ્રાણી શકે? તેમનું નામ લખો.

(૧) અમે તો પોતાના વજન કરતાં પાંચ ગણું વજન ઊંચકી શકીએ છીએ. [.....]

(૨) જે રંધાયું છે તે જ ખાવાનું છે. તારી છદ હું પૂરી કરવાની નથી. [.....]

(૩) મમ્મી મારે તો પાંખોવાળી પેન્સિલ જોઈએ. [.....]

(૪) જો ભાઈ, સ્વાદના ચટાકા પૂરા કરવા હોય તો ખેતરમાં કામ પણ કરવું પડે.
[.....]

(૫) અરે, વાહ! આટલો બધો ગોળ...ગોળ...જ ગોળ... હવે તો મજા પડી જશે.
[.....]

(૬) રામજીબાપા, આને કાંઈ સમજાવો ને! [.....]

(૭) લો, અમારે ત્યાંથી આ ખાંડ લઈ જાઓ. એક દિવસ ગોળના બદલે એને ખાંડ
ખવડાવો. [.....]

(૮) હું રામજીબાપા, આ ગોળ કેવી રીતે બને? [.....]

વાહ! ચોથીવાર ગીતનું : ખિસકોલીબહેન ઊઠચાં....

તમારો મિત્ર લીટી કરેલ પાત્ર બને. પછી નીચે જેવી ઘટનાનો અભિનય કરો.

વિદ્યાર્થીઓને જૂથમાં વહેંચી દો. દરેક જૂથને કોઈપણ બે સંવાદની તૈયારી કરવા કહો. નમૂનાના સંવાદ
વર્ગ સમક્ષ રજૂ કરાવો.

- (૧) તમારો જોડીદાર બાળમંદિરમાં ભાગે છે. તેને કહો કે મિન્ટુ કેવો છે.
- (૨) તમારો જોડીદાર મમ્મી બને. તેને મંછીબેન વિશે કહો.
- (૩) તમારા મિત્ર/સખી રામજીબાપાને ઓળખતાં નથી. તેમને રામજીબાપાની વાત કરો.
- (૪) તમે મિન્ટુના પચ્ચા. નવું પેન્ટ લેવા મિન્ટુ તમારી સામે રિસાયો છે.

 શામાંથી શું બને? તમે શું બનાવશો? લખો.

ક્રમ	વસ્તુ	શું બને?	શું બનાવીશ.
૧	શેરડી		
૨	દૂધ		
૩	બાજરી		
૪	મકાઈ		
૫	મગફળી		
૬			
૭			
૮			
૯			
૧૦			

 મિન્ટુભાઈની વાત તો તમને ખબર છે. તે વાત ખૂબ ટૂંકમાં લખો.

મિન્ટુ નામનો ખૂબ જ જિદ્દી એવો એક મંકોડો હતો. તેને ગોળ ખૂબ જ ભાવતો હતો.

.....
.....
.....

● આવ્યો રે વારો ગીતડાનો : બિસકોલીબહેન ઊઠ્યાં...

 રમત રમવા તૈયાર છો ને! તો જૂથમાં ગોઠવાઈ જાઓ.

૧. ત્રણ મિનિટમાં લખો કે વર્ગમાં કઈ કઈ વસ્તુઓ છે. જૂથમાંથી એક સભ્ય લખે, બાકીના તેને લખાવે.
૨. તમને ગમતો વર્ણ પસંદ કરો. જેમ કે, ‘ગ’. તેનાથી શરૂ થતા માણસોનાં નામ એક મિનિટમાં લખો. જેમ કે, ગગન, ગીતા, ગૌરાંગ....

૩. તમને મળેલા કુટુંબમાં આવતી વસ્તુઓ કે જીવોનાં નામ લખો, પાંચ મિનિટમાં. જેમ કે, ‘રમકડાં’ કુટુંબ હોય તો દડો, ભમરડો, લખોટી, બેટાં...

આ રમત માટેના કુટુંબનાં નામ છે : કપડાં, રમત, ગામ, પ્રાણી, જીવજંતુ, મીઠાઈ

૪. બે જૂથ ભેગાં થઈ પોતાના નામની યાદીમાંથી એકએક નામ પસંદ કરો, બંને શબ્દોનો ઉપયોગ થાય તેવું વાક્ય બનાવો.

વાક્ય : રાજકોટ જાઉં એટલી વાર પેંડા ખાઉં.

◇ દસ વાર હથેળી ઘસો. આપેલાં વાક્યો વાંચો અને તેવાં વાક્યો બનાવીને લખો.

૧. મેં એક પર્વત જોયો છે, એનું નામ ગિરનાર છે.

૨. હું એક એકટરને ઓળખું છું, એનું નામ અમિતાભ છે.

૩. મેં એક પોપટ જોયો છે, તેનું નામ બાદશાહ છે.

૪.

૫.

૬.

- ઉપરનાં વાક્યો પરથી ઉદાહરણ પ્રમાણે કોઈ ભરો.

શું/કોણ	નામ	શું/કોણ	નામ
પર્વત	ગિરનાર		

◇ મૂળ નામને ()માં મૂકો, પાડેલા નામને [ ]માં મૂકો.

ઉદાહરણ : મારા (ગામ)નું નામ [આણંદ] છે.

- મારી નાની બહેનનું નામ ‘જિજ્ઞાસા’ રાખ્યું છે. પણ, હું તેને ‘ચકુ’ કહું છું.
- દાદા જે ઓશિકું વાપરે છે તેનું નામ અમે ‘દાદશિકું’ પાડ્યું છે.
- મોટા દવાખાનાનું નામ ‘ગાંધી હોસ્પિટલ’ છે.
- મારી શાળાનું નામ ..... છે.
- તમને ખબર છે નેહાને ક્યો વિષય ગમે? ગુજરાતી.
- સરપંચનું ઘર વિજય સોસાયટીમાં છે.
- તમને ગમતું હોય એવું નામ આપો.

કોણ/ શું?	મૂળ નામ	હું આવું નામ પાડીશ.
નાની બેન	અભિલાષા	અભુડી, નાનુની, ...
શરીરનો કૂતરો		
ગલુડિયું		
બિલાડી		
ગુજરાતીના શિક્ષક		
ભાઈબંધ/બહેનપણી		
બંદર		
શહેર		
તમારું ગામ		
ત્રીજા ધોરણાનું ગુજરાતી નું પાઠ્યપુસ્તક		

આપેલા શબ્દો માટે પ્રશ્નોના જવાબ તરીકે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો.

- જૂઈ પાસે એક જ ચાવી છે જ્યારે નિવેદિતા પાસે ચાવીઓનું જૂમખું છે.
જૂમખાંમાં કેટલી ચાવીઓ હશે? એક/સાત
  - બાગમાં ઘણાં છોકરાંને રમતાં જોઈ દાદા ખુશ થઈ ગયા.
બાગમાં કેટલાં છોકરાં હશે? ઘણાં બધાં/એક પણ નહીં.
  - ભારત દેશનું લશ્કર ખૂબ જ શક્તિશાળી છે.
લશ્કરમાં કેટલા સૈનિક હોય? દસ/હજારો
  - મિરઝાપુરના બજારમાં લોકોની ભીડ જામી હતી.
ભીડમાં કેટલા લોકો હશે? પાંચ/પાંચસો
  - રામજીભાઈ ગાયોનું ધણ લઈને સવારે ખેતરે જાય છે.
ખેતરમાં કેટલી ગાયો હશે? દસ-બાર કે તેથી વધારે/એક કે તેથી ઓછી
  - પક્ષીઓએ બાજરીનો ઢગલો જોયો ને આનંદમાં આવી ગયાં.
ઢગલામાં કેટલી બાજરી હશે? પાંચ દાણા/પાંચ ડિલો.
- આપેલા શબ્દોસમૂહ માટે છે કે એક-એક વસ્તુ, વ્યક્તિ માટે પાડેલાં નામ છે? કહો.
લૂમ, વરરાજા, જાન, દાંતનું ચોકણું, ગાય, પુષ્પગુચ્છ, તાણું, ટ્રેન, રૂમ, થોકડી, વરધોડો,
કૂતરું, સભા, ટોળું, છોકરી, જૂડો, ચકલી, ધણ, જૂથ, મયૂર, ઘર.

આટકચાળામાં શું કરવાનું હોય? આવો જોઈએ.

આટકચાળો પવન

જાણું ના રે! રોજ પવન
એવું તે શું થાય?
શત પડે ને સૂર્ય સૂર્ય કરતો
કયાંથી એ ઝૂંકાય?
એનાથી બચવા હું બેસું
બંધ કરું ધર મારું.
ધરની સાંકળને ખખડાવે,
ખખડાવે બંધ તાળું!
જાડોને ડોલાવી મૂકે,
નળિયાં પાણ ખખડાવે,

નાનકડા મારા દીવાને
થર થર એ થથરાવે!
હુનિયા આખી ઓછી પડી કે
ધર મારું ખખડાવે?
જાય ગમે ત્યાં ભલે બીજે એ
શીદને, મને સતાવે.
જાણું ના રે! જાણું ના રે!
કેમ પવનને વારું !
જપટે મારો દીવો ઠરી
કરી જતો અંધારું !

- સનોહરાશિમ

● વાતચીત :

- તમને કઈ પંડિત ગાવાની સૌથી વધુ મજા આવી?
- પવન તમને ક્યા ક્યા સમયે સારો લાગે છે?
- તમને કેવો પવન ગમે? કેવો પવન નથી ગમતો? કેમ?
- આ કવિતામાં પવન જે કાંઈ કરે છે તે સારું લાગે તેવું છે કે તકલીફ કરે તેવું?
- આમાં પવને શું કર્યું તેમાંથી તમને સૌથી વધારે ડર લાગ્યો?
- ‘આ જો પવન બહુ હેરાન કરે છે.’ - એવું આપણે ક્યારે કહીએ છીએ?
- મમ્મી/પઢ્યા તમને એવું ક્યારે ક્યારે કહે છે કે હવે હેરાન ન કર?
- તમારે કોઈને હેરાન કરવા હોય તો તમે શું શું કરો?
- તમારા ઘરમાં સૌથી વધુ અટકચાળા કોણ કરે છે? તે શું કરે છે?
- “મારા વર્ગનો જ્યેશ એટલો મસ્તીખોર છે કે, જ્યાં બધા શાંતિથી બેઠા હોય ત્યાં પણ તે કંઈ ને કંઈ અટકચાળા કરતો જ હોય છે એટલે અમે તેને અટકચાળો જ્યેશ કહીને બોલાવીએ છીએ.” વાક્યમાં જરૂરી ફેરફાર કરીને લીટી કરેલ શબ્દોને સ્થાને તમારા મિત્ર અથવા વિદ્યાર્થીનું નામ બોલો. તેને તમે અટકચાળો/અટકચાળી શા માટે કહો છો? જણાવો.

આપણા જીવાબ ખબર જ છે. લખી નાખો ત્રણ-ત્રણના જૂથમાં સાથે મળીને.

ડાખ્યો પવન શું કરે?	અટકચાળો પવન શું કરે?

● અલ્યા, ઉભા થાવ આવ્યું હવે ગીતહું. ‘બિસકોલીબહેન ઊઠચાં...’

આપણા કાવ્યમાં કેટલીક ચીજવસ્તુઓ એવી છે જેમનો અવાજ સંભળાય પણ તે દેખાય નહીં અથવા દેખાય તો સંભળાય નહીં. ઉદાહરણ પરથી તેવી વસ્તુઓનાં નામ લખો અને યોગ્ય રીતે નિશાની કરો.

નામ	અવાજ સંભળાય	વસ્તુ દેખાય
નળિયા	✓	✓
		x
	x	✓

આપણા વાક્યો સાચાં હોય તો ‘સ્નૂ...સ્નૂ....’ એવો અવાજ કરો. ખોટાં હોય તો ‘કુરરર....’ ‘બોલો. ખોટાં વાક્ય સુધારીને ફરીથી લખો.

- ધીમે પગલે ઘરમાં પ્રવેશતો પવન કોઈને ગમતો નથી. ....
- પોતાના દોસ્તને મળવા માટે પવને બારણું ખખડાવ્યું. ....
- જોર-જોરથી ઝૂંકાતા પવનથી બચવા બાળક ઘરનાં બારીબારણાં બંધ કરી દે છે.
.....
- પવનના આવવાથી વૃક્ષો તોલવા લાગ્યાં. ....

૫. પવનની બીકથી દીવો ધૂજવા લાગ્યો. ....
૬. પોતાના ઘર સુધી પહોંચતાં પવનને રોકવા માટે બાળક યુક્તિ વિચારે છે.
.....
૭. ફક્ત બાળકને હેરાન કરવા માટે જ પવન રાત્રે ઝૂંકાય છે. ....
૮. ડરના લીધે બાળક ઘરની છત પર સંતાઈ ગયું. ....
૯. પવન ક્યાંથી આવે છે તેની કોઈને કંઈ જ ખબર નથી. ....
૧૦. ઘરમાં અંધારું પવનને કારણો થાય છે. ....

 સંવાદ મોટેથી વાંચો. જોડીમાં ભજવો. તે પહેલાં તમારા જોડીદાર સાથે હથેળી ઊંધી કરીને તાળી પાડો.

૧. રાધા : શું ખખડે છે તારા જિસ્સામાં?
- જ્યા : તું ઓળખી કાઢે તો તારું.
- રાધા : પથ્થર, કૂકા, પૈસા....?
- જ્યા : ના.... કચૂકા. લે ખા.
૨. પ્રવીષા : સાપને કાન ન હોય, તો તે બીન વાગતાં કેમ ડોલે છે?
- મૂકેશ : અરે, એ તો મદારી બીન ફેરવે તે જોઈ-જોઈ સાપ મોં ફેરવે.
૩. મોહન : બહેન, આ રાધા મને સત્તાવે છે.
- રાધા : ના, હું એને હેરાન નથી કરતી. હું તો એને રમવા આવવાનું પૂછતી હતી.

● ગીતદું, ગાઓ : ‘ખિસકોલીબહેન ઊઠયાં...’

 ત્રણાના જૂથમાં વહેંચાઈ જાઓ. આપેલ ચિત્ર જ જવાબ બને તેમ ઉખાણાં બનાવો.

ઉદાહરણા :

૨.

૧. માટીમાંથી જન્મે છે. [કોડિયું, માટલું, નળિયું]
લાલ રંગે રંગાય છે. [કોડિયું, માટલું, નળિયું]
ઘરને માથે રહે છે, બોલો તે શું? [નળિયું]
૨. અજવાળું આપે છે. [સૂરજ, બલ્બ,
મીણબત્તી, દીવો]
ઘર ઘરમાં હોય છે. [ ]
ધી-તેલથી ચાલે છે. [ ]

૩.

૩.

૪.

૪.

૫.

૫.

૬.

૬.

આજીમાં કામ કરો. પાન નંબર ૧૨૬ પરથી સઞ્ચાળ પાંચથી સાત વાક્ય જોડીદારને લખાવો, સાથે મળી તપાસો.

.....

.....

.....

.....

.....

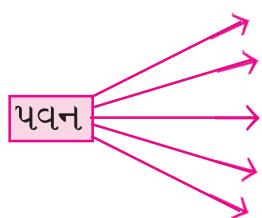
.....

.....

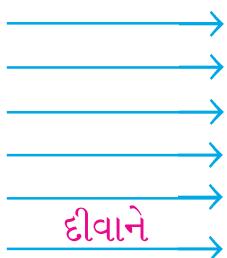
.....

.....

પવન કોણે શું કરાવે છે? લખો. વાક્ય બનાવો.

કોણે?

શું કરાવે?

ઓલવી નાખે છે.
થથરાવે છે.

→ વાક્ય બનાવો.

૧. પવનના ફુંકાવાથી દીવો ઓલવાઈ જાય છે. તેથી ઘરમાં અંધારું થઈ જાય છે.

૨.

૩.

૪.

૫.

પ્રશ્નોના જવાબ આપો.

૧. રાત્રે ઘર બંધ કરતી વખતે બાળકને પવન વિશે શું વિચાર આવે છે?

૨. પવન ઘરની અંદર ક્યા અટકચાળા કરે છે?

૩. પવન ઘરની બહાર ક્યા અટકચાળા કરે છે?

૪. 'કેમ પવનને વારુ' એવું કવિ પૂછે છે, તેમને યુક્તિ બતાવો.

બાળક પવનથી કંટાળીને જે કહે છે તે સરસ રીતે કહી બતાવો. પછી એ લખી લો.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

આખી વાત ફરિયાદ તરીકે વર્ગમાં/જૂથમાં રજૂ કરવાની છે. પહેલાં એ લખી લો.

અરે! આ અટકચાળા પવનિયાથી તો હું હેરાન હેરાન થઈ ગઈ/ગયો છું. એ તોફાની રોજ રાતે

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

વાર્તા મોટેથી વાંચો અને પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

મંકોડો કહે, “ફળકૂલ કાંઈ પંખીડાંનાં એકલાંનાં જ છે? આપણાં પણ છે.” મંકોડી કહે, “સાચી વાત ! આપણા મંકોડાંનેય રસ ભાવે જ છે.” ચાલો છોકરાં, મારી પાછળ. કહેતાં મંકોડો તો ચહ્યો આમલીની ડાળે. તે દિવસે મંકોડું ગ્રણ, મંકોડું બાર અને મંકોડું બાવીસે પેટ ફાટી જાય એટલો રસ પીધો. અને બાકીનાં મંકોડાં? એ બિચારાં આમલી ખાવા આવેલા છોકરાના પગ તળે....

૧. આમલીની ડાળે સૌથી પહેલાં કોણ ચઢ્યું?

૨. પરિવારના સભ્યોનાં નામ લખો :

● મંકોડા : ..... , મંકોડી, મંકોડું

● ..... : છોકરો, ... , છોકરું

૩. ઓળખ લખો : બિચારો મંકોડો

● બિચારી ..... , ... મંકોડું, બિચારાં .....

● .... , ... છોકરી, તોફાની .....

૪. ખોટો વિકલ્પ છેકો : મંકોડો બોલી/બોલ્યો, “ચાલો મારી પાછળ.” બધાં મંકોડાં આમલીએ ચઢ્યો/ચઢ્યા/ચઢ્યાં.

હસો.

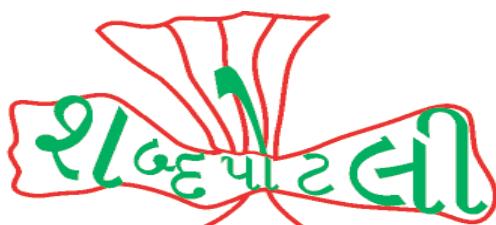
સંતા : હું વીસ વર્ષથી એકની એક વાત જોઉં છું.

બંતા : એ શું?

સંતા : જ્યારે ફાટક બંધ હોય છે ત્યારે જ ટ્રેન આવે છે.

લગભગ સરખા :

કુંપળ-નવું ફૂટતું પાદું; કેવળ-ફક્ત; લોહીલુહાણ-લોહીના રેલાથી ખરડાઈ ગયેલું;
બચકું-કરડવું તે; વાઢ-શેરડીનું ખેતર કે વાવેતર; ચિયોડો-શેરડીનું કોલું, ગોળ બનાવવા
વપરાતું સાધન; બળતણા-બાળવા માટેની સામગ્રી; કુચા-(અહીં) શેરડીમાંથી રસ કાઢવા
પછી જે વધે તે.

તને સાંભરે રે...

- કયા કયા નવો શબ્દો શીખ્યા? તે શબ્દો આવતા હોય તેવા વાક્ય બોલો.
- તમને બોલવાં/સાંભળવાં ગમે તેવાં વાક્ય યાદ છે? બોલો.
- મિન્ટુડાની વાર્તા મોટેથી વાંચીએ તો કેટલી વાર થાય? મનમાં વાંચીએ તો કેટલી વાર થાય?
- તમને આવડતું હોય પણ ભણવામાં પહેલી વાર આવ્યું હોય તેવી કોઈ બાબત આવી આ એકમમાં?
- મંછીબેન મિન્ટુડાને રામજીબાપા પાસે લઈ જાય છે તે પછી તે તમને ઘ્યાલ આવી ગયેલો? કેમ?
- કોણો ઉખાણાં જડપથી બનાવી કાઢેલાં?
- પોતાનાં રિસામણાં વિશે બધાંએ વાત કરી તેમાંથી તમને કોણી વાત પર હસવું આવ્યું?
- ચોક્કસ સમયમાં રમત રમવાની થઈ ત્યારે તમને શું લાગણી થઈ હતી?
- તમને કઈ પ્રવૃત્તિ એક જ વારમાં આવડી ગઈ હતી? આવડી ગઈ ત્યારે તમને શું લાગણી થઈ હતી?
- કઈ સૂચના વાંચવાની અને તે મુજબ કામ કરવાની સૌથી વધુ મજા આવી?

આદો ગાઈએ ગીતનું :

એક તોઝાની બારકસ
પોતે આખું સરકસ
વંદો, વીંધી, ઈંડું, દેડું તેને ખિસ્સે જડે
કયાંક ને કયાંક કોઈની સાથે વઢે, આથડે, લડે
રોજેરોજ ને નિતનવાં થતાં તેનાં ફારસ... પોતે જ આખું સરકસ.
ગાળિયે ભરાતાં પગ એક દિ' લટકી પડ્યા ઉંધા.
જતું-આવતું લોક કહે, "આવા જ એના ધંધા.
ખાશો દ્યા ના કોઈ આ છેતરવાના કારસ."... જોતું ઉભું સરઘસ.
લોહી ઉતર્યું મોઢે, આંખે ડોળા થઈ વ્યા દડી
હેં ફાટતાં તોઝાની બોલ્યા, "ઉતારો અબધડી."
હેઠે લાવી બાપા પૂછે, "માણસ છો કે ફાનસ?".... સુધરી ગયા બારકસ.

ચિત્રમાં લટાર મારો ત્યારબાદ તેની નીચેના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરો.

- ચિત્રમાં બતાવેલી જગ્યા ગામ કે શહેરથી કેટલી દૂર હશે? એવું તમને શાના કારણે લાગ્યું?
- ચિત્રમાં કયાં કયાં પ્રાણી-પક્ષી છે?
- તેઓ શું કરી રહ્યાં છે? કેમ?
- તમે તેમાંથી કયાં પ્રાણી-પક્ષી વિશે પહેલી વાર જાણ્યું?
- કઈ વાતની તમને નવાઈ લાગી?
- પશુ-પક્ષી ઉપરાંત ચિત્રમાં શું શું છે?
- આ ચિત્રમાં જે ઘટના બતાવી છે તે પહેલાં શું બન્યું હશે?
- હવે પછી શું થશે?

 ચિત્રનું મસ્ત મજાનું વર્ણન લખો. ‘જંગલ’, ‘ચિત્ર’, ‘પ્રાણી’, ‘પક્ષી’ શબ્દ વધુમાં વધુ બે-બે વાર વાપરી શકો.

પહેલાં શું થયું હશે? .....

.....

.....

ચિત્રમાં શું શું થઈ રહ્યું છે? .....

.....

.....

.....

.....

પછી શું થશે? .....

.....

.....

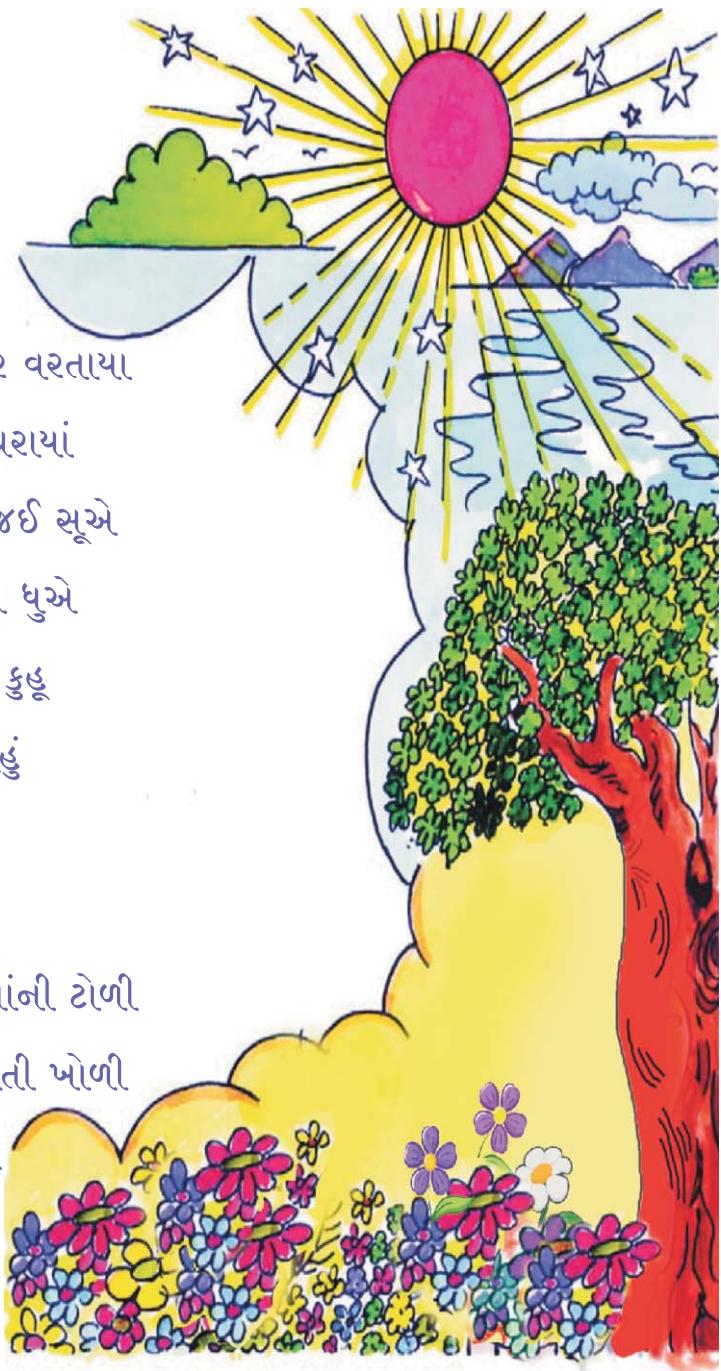
.....

.....

પદ્ધતિ પક્ષીઓ સાથે ફૂજન કરીએ.

સવાર

સવાર બોલે ફૂકડે ફૂક, ફૂકડો ઉંચે જુએ
સૂરજદાદા આવી આખું કાળું આભ ધુએ
આભેથી તારાઓ આવી જમીન પર વરતાયા
બોરસલી ને પારિજાત આ ટગર બની પથરાયાં
ધુવડ પેલું ત્યાં બિચારું બખોલમાં જઈ સૂએ
સૂરજદાદા આવી આખું કાળું આભ ધુએ
કચકચ કરતાં ચકલા ચકલી, કોયલ ગાતો કુહૂ
કલબલ કરતી કાબર ઝઘડે, પોપટજનું ઉંહું
કા કા કરતા કાગાભાઈ લુચ્યું ખંધું જુએ
સૂરજદાદા આવી આખું કાળું આભ ધુએ
કૂણા કૂણા તડકા મહીં આ પતંગિયાંની ટોળી
ફૂલ ફૂલ પર બેસી એ તો મધને લેતી ખોળી
અંધારાના દરની માટી અળસિયાંઓ ખુએ
સૂરજદાદા આવી આખું કાળું આભ ધુએ.
- સુધીર દેસાઈ

વાતચીત :

- ગીતની કઈ પંક્તિ તમને સૌથી વધારે ગમી? ગાઓ કે સરસ રીતે બોલો.
- કઈ પંક્તિઓ સાંભળતાં તમને એમ લાગ્યું કે એવું તો તમે જોયું છે?
- તમે સવારે ઊઠીને સૌથી પહેલાં શું કરો છો? તમારી પહેલી ગ્રાશ કિયા કહો.
- સવાર થયા પછી ધરની કઈ કઈ વસ્તુઓ એકબાજુ મૂકી દેવાય કે બંધ કરી દેવાય?
- ધરની કઈ કઈ વસ્તુઓ સવાર પડ્યા પછી કામ માટે કાઢવાની થાય?

- તમારાં મમ્મી, પપ્પા, ભાઈ, બહેન, દાદા, દાડી સવારે ઊઠીને કયાં કામ કરે છે?
- કોઈ એક વ્યક્તિ વિશે કહો.
- કવિતામાં આવે છે એ સિવાય સવારમાં બીજું શું શું થાય છે?
- ધુવડને બિચારું કેમ કહ્યું હશે?

આપણા જીબમાં કામ કરો. દરેક સભ્ય કોઈ એક અભિનય કરશે.

- પક્ષીઓની જેમ ચાંચ વડે પાંખ સાફ કરો, પાણીના કૂંડામાં નહાઓ.
- ધુવડની જેમ આંખ ફેરવો, બખોલમાં સૂઈ જાઓ.
- ચકલી, કાબર, પોપટ, કાગડા, કોયલ બની વાતો કરો.
- કપડાં ધૂઓ.
- વોણિંગ મશીનમાં કપડાં ફરે તેમ ફરો.

ચિત્રને કાવ્યની પંક્તિનો નંબર લખો.

શબ્દ માટેનાં વાક્યો વાંચો. તે શબ્દ પરથી એક નવું વાક્ય બનાવો.

- ખંધુ - લુચ્યું
  - શિયાળ એકદમ ખંધુ. સારું સારું બોલીને બીજાં પ્રાણીઓને ફસાવી દે.
  - તે શાકવાળો ખંધો છે. “તમારી જ દુકાન છે.” એમ કહે ખરો, પણ બે મરચાંયે વધારે ના આપે.
  - .....
- બિચારું : સાવ નબળું, બાપું, દયા ખાવા જેવું
  - ગાડી નીચે પગ આવી ગયો. બિચારું કૂતરું! કોઈ ડોક્ટર બોલાવો.
  - એ બિલાડી જરાય બિચારી નથી, એકદમ ખંધી છે.
  - .....

- બખોલ : ઝાડ, પહાડ કે જમીનમાં પાઢેલું બાકું, ગુજા જેવું પોલાણ
- ધુવડ માટીના ટેકરા કે પહાડ પર બખોલમાં રહે, લક્કડખોદ બખોલ જેવો માળો બનાવે.
- કૂતરાને ખાડો કરતાં આવડે, બખોલ બનાવતાં ના આવડે.
- .....
- પથરાવું : લાંબા-પહોળા ભાગમાં પડવું, ફેલાઈ જવું
- ચોમાસામાં બધે ઘાસ ઊગી નીકળે ત્યારે કેવું લાગે? મોઢી લીલી ચાદર પાથરી હોય એમ લાગે ને!
- ભારે પવન આવ્યો એટલે આખા ઘરમાં ધૂળ પથરાઈ ગઈ.
- .....
- વરતાવું : દેખાવું, ઓળખાઈ જવું
- મમ્મી ખૂબ દૂર ઊભાં હતાં. છતાં, મયંકને વરતાઈ ગયાં.
- સંગીતા ગમે ત્યાં જાય, તેની આવડતને કારણે વરતાઈ આવે.
- .....
- ખુઅે : ખોટે, ઉપર-નીચે કરે
- વાવણી પહેલાં ખેડૂત હળથી ખેતર ખુઅે.
- બગીચાની જમીનને પંદર-વીસ દિવસે ખુવી પડે, તો જ ફૂલછોડ સારાં થાય.
- .....

એકવાર ‘સવાર’ લલકારો.

- કવિતામાં આવતાં પક્ષીઓનાં નામ લખો.
  - કવિતામાં આવતાં અને એક જ જગ્યાએ રહેતાં સજીવોનાં નામ લખો.
  - સરખા ઉચ્ચારવાળા શબ્દોની જોડ લખો.
1. જુઅે-ધુઅે   2. .....   3. .....
4. .....   5. .....   6. .....

● કઈ કઈ રીતે આ કવિતા ગાશો? ગાઓ.

‘નાનો નાનુજુક જ્ઞાનન ફેલ્યું’ ‘નાનો ડો હૃતીન જ્ઞાનન ...’ ૧૩૧૩૪૬૯૮, એઠે કણ
..... ‘દીન જ્ઞાન એઠે કણ ● ‘હુક નાનુજુન એઠે ફેલ્યું’ ‘નાનો એઠે કણ ●

 યોગ્ય વિકલ્પ સામે ✓ કરો.

૧. સૂરજદાદા કાળું આભ ધુઅએ.

- અજવાળું થતાં આકાશ ઊજળું લાગે.
- આકાશને વરસાદ પાડી ધુઅએ.
- સૂરજદાદા કાળું કપ્દું ખોવા માટે ઊગે છે.

૨. તારા જમીન પર વરતાયા.

- તારા જમીન પર આવી ગયા છે.
- ઘરે ઘરે લાઈટ થઈ, દીવા પેટાયા છે.
- ધરતી પર તારાઓનું આદ્ધું અજવાળું આવી ગયું છે.

૩. ફૂલ પર બેસી પતંગિયાં મધ લેતાં ખોળી

- પતંગિયાં ફૂલને મધ આપે છે.
- ફૂલમાં આપણને મધ ન દેખાય પણ પતંગિયાં શોધી કાઢે છે.
- બધાં ફૂલ પતંગિયાં જેવાં લાગે છે.

૪. બોરસલી ને પારિજાત ટગર બની પથરાયાં.

- બોરસલી અને પારિજાતનાં ફૂલ ટગરનાં ફૂલની જેમ જમીન પર વેરાયાં છે.
- બોરસલી અને પારિજાતનાં પાંદડાં ટગરનાં ફૂલની જેમ જમીન પર વેરાયાં છે.
- બોરસલી અને પારિજાત ટગરનાં છોડની જેમ ફૂટી નીકળ્યાં છે.

 કાવ્યની તમને ગમતી ત્રણા પંક્તિ પાઠની જેમ લખો. તે માટે જરૂરી શબ્દ ઉમેરો કે દૂર કરી શકો.

ઉદાહરણ : સવાર બોલે, ફૂકડે ફૂક, ફૂકડો ઊંચે જુઅએ.

- ફૂકડો ઊંચે જોઈને બોલે ત્યારે જાણો કે સવાર ‘ફૂકડે ફૂક’ બોલતી હોય એમ લાગે છે.

પંક્તિનો કમ	પાઠ જેવી વાક્યરચના

- વર્ગના બીજા મિત્રોએ શું લખ્યું છે તે સાંભળો. તેમાંથી તમને ગમી ગયેલાં વાક્યો અહીં નોંધો.

૧.

૨.

આપેલા જવાબ પડતાં શું થાય છે, પક્ષી, જીવજંતુ વગેરે શું કરે છે તે તમે જાણ્યું. સાંજ પડતાં શું શું થતું હશે, તે બધાં શું કરતાં હશે? લખો.

- પક્ષી : .....
  - વૃક્ષ : .....
  - જીવજંતુ : .....
  - આકાશ : .....
  - તમારા ઘરમાં : .....
- .....

આપેલા જવાબ માટે ક્યો પ્રશ્ન પૂછવો પડે - કેવો, કેવી, કેવું, કેવા કે કેવાં?

- ઉદાહરણ :** રાતનું આકાશ કાળું છે. આકાશ કેવું? : કાળું
- અણસિયાંનું દર અંધારિયું છે. : .....
  - સવારનો તડકો કૂણો છે. : .....
  - કાગડાભાઈ લુચ્યા છે. : .....
  - કાબર ઝઘડાખોર છે. : .....
  - સવાર થતાં ધૂવડ બિચારું થઈ ઉંઘી જાય છે. : .....
  - બોરસલી અને પારિજાતનાં ફૂલ ટગાર જેવાં લાગે છે. : .....
  - પતંગિયાંની ટોળી મધ શોધવામાં જાસૂસ જેવી છે. : .....
- બિચારું
ફૂલ કેવાં?

કવિતા સિવાયની વાત ઉમેરોને!

ઉદાહરણ : આજે સવારે ઊરીને મેં જોયું કે ....

- ચાલો, પેલું તોફાની ગીતહું ગાઈએ : એક તોફાની બારકસ....

એક છોરો હેરાનગતિયો. એનું શું થાય? ચાલો સાંભળીએ અને વાંચીએ.

આહ! બોધરાજ, વાહ! બોધરાજ

આખી શાળામાં અમારો વર્ગ બહુ વિચિત્ર હતો.

પણ, વર્ગમાં સૌથી વિચિત્ર છોકરો તો હતો બોધરાજ. તેની મા કહેતી, “સાવ રાક્ષસ જેવો છે. માણસાઈ જેવું કાંઈક હશે કે કેમ આ છોકરામાં!”

એના હાથમાં ગોફણ તો હોય જ અને એનું નિશાન કદી ખાલી ન જાય. (પતંગિયાં અને ભમરી સાથે તો તે એવું કરતો કે આપણને કમકમાં આવી જાય.)

એના ગજવામાં જીવતો દેડકો, જતભાતનાં ઈંડાં જેવી ચિત્ર-વિચિત્ર વસ્તુઓ ભરેલી હોય.

શાળા છૂટે પછી અમે બધા ઘેર આવતા, પણ એ રખડવા નીકળી પડતો. એની પાસે હંમેશાં અજબગજબની વાતોનો ખજાનો હોય. ક્યારેક તે દીવાલે ચોંટી જતી ધોની વાત કરતો તો ક્યારેક માણસ ઊંચકી જતા પક્ષીની.

મારા પિતાને નોકરીમાં બઢતી મળી એટલે અમે મોટા બંગલામાં રહેવા ગયાં. તે જૂની ફુબનો હતો અને એના ગોદામમાં અમારો વધારોનો સામાન પડ્યો રહેતો. બંગલો શહેરની બહાર હતો. તેથી, મારા મિત્રો ત્યાં કો'ક વાર જ આવતા. એમાં બોધરાજ એક અપવાદ હતો. એ અવારનવાર

આવતો. એને તો ત્યાંની વનરાજમાં શિકાર કરવા માટે મોકળું મેદાન મળી ગયું હતું.

ગોદામની હવાબારીનો એક કાચ તૂટી ગયેલો હતો, ત્યાં એક માળો હતો. ગોદામની જમીન પંખીઓનાં પીંછાં અને હગારથી તેમજ માળામાંથી પડેલાં તાણખલાં અને ફૂટેલાં ઈંડાનાં કોચલાંથી છવાયેલી હતી.

એક દિવસ માએ મને કહ્યું, “તારા ભાઈબંધને માળા પીંખવાનો ભારે શોખ છે. જાઓ તમે બંને સાથે મળીને ગોદામ સાફ કરી નાખો. પંખીઓએ બહુ ગંદું કરી મૂક્યું છે.”

મેં વિરોધ કર્યો, “મા, તું તો કહે છે કે માળા પીંખી નાખવા એ ઘાતકી કામ છે.”

“હું એમ નથી કહેતી કે પંખીઓને મારો. એમને હાનિ પહોંચાડ્યા વગર માળાની જગ્યા બદલી નાખો.”

બીજી વાર બોધરાજ આવ્યો ત્યારે એને સાથે લઈને હું ગોદામમાં ગયો. ગોદામમાં

જંગલી જાનવરની બોડ જેવું અંધારું હતું અને દુર્ગંધ પણ આવતી હતી.

મને થોડો ૩૨ તો હતો કે બોધરાજ એની ટેવ મુજબ માળા પીંખી નાખશે તો? પંખીનાં પીંછાં ખેંચીને ઈંડાં ફોડી નાખશે તો?

જે મા મારી બોધરાજ સાથેની મૈત્રીનો વિરોધ કરતી હતી એણે ગોદામ સાફ કરવાનું કામ એને કેમ સોંઘ્યું તે મને સમજાયું નહીં.

અમે ગોદામમાં ગયા. બોધરાજની સાથે ગોફણ હતી. એણે છાપરા નીચે ક્યાં ક્યાં માળા છે તે બરાબર જોઈ લીધું. લાકડાના મોભની બે બાજુ ઢણતું છાપરું હતું. મોભને એક છેડે હવાબારી પાસે પણ એક માળો હતો.

ગોફણનું નિશાન લેતો બોધરાજ બોલ્યો, “ત્યાં કાબરનાં બચ્ચાં છે!”

બે નાની નાની પીળી ચાંચ માળામાંથી બહાર દેખાતી હતી.

‘જો, એ બ્રાહ્મણી કાબર છે. એ આ વિસ્તારમાં ભાગ્યે જ જોવા મળે. આ બચ્ચાંનાં માબાપ બીજી કાબરોથી વિખૂટાં પડી ગયાં હશે અને અહીં માળો બાંધ્યો હશે.’

“એનાં માબાપ હમણાં ક્યાં ગયાં હશે?”

“તે ચણા લેવા ગયાં હશે. હમણાં જ પાછાં ફરશે.” બોધરાજે ગોફણ ઊંચી કરી. હું તેને રોકવા માગતો હતો. પણ, હું કંઈ કહું તે પહેલાં તો સ..ન..ન.. અવાજ આવ્યો... અને એમાંથી છૂટેલો પથ્થર પતરાના છાપરા સાથે અફળાઈને જોરથી નીચે પડ્યો.

નાનકડી ચાંચો માળામાં સંતાઈ ગઈ. પંખીઓનું ચીં ચીં ચીં ચક..ચક... થંભી ગયું. અધાં પંખીઓ ગત્તરાઈને શાંત થઈ ગયાં હોય એવું લાગ્યું.

બોધરાજે બીજો પથ્થર ફેંક્યો. આ પથ્થર થાંભલાને વાગીને નીચે પડ્યો. બોધરાજને પોતાના અચૂક નિશાન માટે ગર્વ હતો. બે વાર નિશાન ખાલી જતાં તે પોતાની જત પર ગુસ્સે થયો. માળામાંથી બચ્ચાંઓએ ફરી ડોકિયું કર્યું ત્યારે તેણે ત્રીજો પ્રયત્ન કર્યો. આ વખતે પથ્થર માળાની એક બાજુએ વાગ્યો. માળામાંથી રૂના થોડા ગાભા અને સળી નીચે પડ્યાં, પણ માળો નીચે પડ્યો નહીં.

બોધરાજે ફરી ગોફણ ઉપાડી. અચાનક હવાબારીમાંથી આવતા પ્રકાશને રોકી દેતો એક મોટો પડછાયો રૂમમાંથી ઝડપથી પસાર થઈ ગયો. અમે ચમકીને જોયું તો એક સમડી પાંખો પસારીને અમને ભયંકર રીતે તાકી રહી હતી.

“આ માળો સમડીનો હશે.” મેં કહ્યું.

“સમડીનો માળો અહીં ક્યાંથી હોય? સમડી તો ઝડ પર માળો બાંધે. આ મેનાનો જ માળો છે.”

બચ્ચાં ચીં ચીં કરતાં પાંખો ફફડાવવા લાગ્યાં. અમારો શાસ થંભી ગયો. સમડી આ બચ્ચાંને કંઈ કરશે તો?

સમડી હવાબારી પરથી ઊડીને થાંભલા પર જઈ બેઠી. તેણે પાંખો સંકેલી લીધી, આંખો

ખોલી અને આજુબાજુ જોવા લાગી. બચ્યાંની અયભીત કિકિયારીઓથી વાતાવરણ ભરાઈ ગયું.

“આ સમડી અહીં દરરોજ આવતી હશે.” બોધરાજ બોલ્યો.

હવે મને સમજાયું કે કપાયેલી પાંખો, સરકડી અને પંખીઓના માંસના ટુકડા શાથી જમીન પર વેરાયેલાં રહેતાં હતાં. આ સમડી અવારનવાર આવીને પક્ષીના માળા ચુંથતી હશે.

બોધરાજની નજર સમડી પરથી ખસતી નહોતી. સમડીની નજર માળા તરફ જતી હતી. બચ્યાંની કિકિયારીઓ વધી ગઈ.

“સમડી બચ્યાંને ખાઈ જશે.” બોધરાજ બોલ્યો. એનો જવાબ મને જુદો લાગ્યો.

બોધરાજે નિશાન તાક્યું. સમડી નીચેથી ઊડી થાંભલાને એક ચક્કર લગાવીને ફરી થાંભલા પર બેઠી. બચ્યાંની ચીસો ચાલુ હતી.

બોધરાજે ગોફણ અને થોડા પથ્થર ગજવામાંથી કાઢી મારા હાથમાં મૂક્યાં.

“સમડીને મારતો રહેજે એને પથ્થર મારી ઉડાડજે. માળા પર બેસવા દેતો નહીં.” આટલું કહેતાં દોડીને તે એક ટેબલ ખેંચી લાવ્યો અને રૂમની વચ્ચોવચ્ચ ઊભો રહી ગયો.

મને ગોફણ છોડતાં તો આવડતું નહીં. મેં એક વાર પ્રયત્ન કરી જોયો. પરંતુ સમડી તો એક થાંભલેથી ઊડીને બીજે બેઠી.

બોધરાજે ટેબલ ખસેડીને બરાબર માળા નીચે મૂક્યું. બાજુમાં પડેલી એક તૂટેલી ખુરશી ઊંચકીને ટેબલ પર મૂકી. ખુરશી પર ચડીને માળો હાથમાં લઈને હળવેથી નીચે ઉતરી ગયો.

ત્યાંથી અમે ગેરેજમાં ગયા. તેમાં માત્ર એક જ નાની બારી અને દરવાજે હતાં. દીવાલોને ટેકવતો મોબિલ હતો.

“સમડી અહીં નહિ આવી શકે.” કહેતાં બોધરાજે પેટી પર ચડીને માળો પેલા મોબિલ પર ગોઠવી દીધો.

કાબરનાં બચ્યાં હવે કંઈક શાંત થયાં હતાં. પેટી પર ચડીને બોધરાજે માળામાં તોકિયું કર્યું. મને થયું કે હમણાં બચ્યાંને ઉપાડીને ગજવામાં મૂકી દેશે. પણ એણો એમ ન કર્યું. એ થોડી વાર નાનાં કુમળાં બચ્યાંને જોઈ જ રહ્યો. પછી મને કહ્યું, “થોડું પાણી લાવ. બચ્યાં તરસ્યાં છે.”

“આ બોધરાજ બોલે છે?” હું માની ન શક્યો.

હું પાણીનો ગલાસ ભરી લાવ્યો. બંને બચ્યાંની ચાંચ ખુલ્લી હતી. બંને હાંફી રહ્યાં હતાં. બોધરાજે એમને ટીપે-ટીપે પાણી પીવડાવ્યું. મને અડકવાની ના પાડી. પોતે પણ હાથેથી એમને અડક્યો નહીં.

“એમનાં મા-બાપને કેવી રીતે ખબર પડશે કે એમનાં બચ્યાં અહીં છે?” મેં પૂછ્યું.

“તેઓ શોધી કાઢશે.”

અમે ઘણી વાર સુધી ગેરેજમાં ઊભા રહ્યા. બારણું કેવી રીતે બંધ કરી દેવું એનો વિચાર કર્યો. જેથી સમડી ફરી કયારેય ગોદામમાં આવી શકે નહીં.

બીજે દિવસે બોધરાજ આવ્યો ત્યારે એની પાસે નહોતી ગોફણ કે નહોતા પથ્થર. એ દાણાની થેલી ભરી લાવ્યો હતો.

- ભીજુ સાહની

● વાતચીત :

- તમને કેવું તોફાન ન ગમે?
- તમે કોઈ તોફાની બાળકને ઓળખો છો? તે કેવાં કેવાં તોફાનો કરે છે?
- તમને કયાં કયાં જાનવર કે જંતુની બીક લાગે છે? કેમ?
- બીક લાગે ત્યારે શરીરમાં શું શું થાય? મજા આવે ત્યારે શું થાય?
- કયાં કયાં પક્ષીને શિકારી પક્ષી કહેવાય? કેમ?
- અત્યારે શિકારી માણસો હશે? તેઓ શાનો શાનો શિકાર કરે? કેમ?
- તમને શું લાગે છે શિકાર કરવો જોઈએ?
- ગોદામમાં જાનવરની બોડ જેવી ગંધ કેમ આવતી હશે?
- સમડી ખોરાક માટે હવે શું કરશે?

આંખો બંધ રાખી આ પાન પછી બીજાં પંદર પાન ગણો. કયો પાન નંબર આવ્યો?
હવે તપાસો. આપેલું વાક્ય સાચું છે કે ખોટું? સાચું હોય તો જ્ઞાન કાઢો, ખોટું વાક્ય બતાવ્યા પ્રમાણે સુધારો.

1. બોધરાજ શાળાનો સૌથી ડાઢ્યો વિદ્યાર્થી ગણાતો. તોંકાંની.....
2. પતંગિયાં જોતાં જ બોધરાજ ઉભો રહી જતો. તેમને જોયા કરતો અને તેમના ફોટા પાડતો. ....
3. શાળાએથી છૂટીને બોધરાજ ઘરે જતો નહીં, તે આસપાસ ફરતો રહેતો. ....
4. બોધરાજ ભીખના નવા ઘરે અવારનવાર જતો. ....
5. પોતાનું નિશાન ખાલી જાય તો બોધરાજ પોતાના પર ખૂબ ગુસ્સે થતો. ....
6. ગોદામમાં સમડીનો માળો હતો. ....
7. બોધરાજે કાબરના માળાને ગેરેજમાં ગોઠવ્યો. ....
8. બોધરાજ અને ભીખે કાબરનાં બચ્ચાને હાથમાં લઈ દાણા ખવડાવ્યા. ....

શબ્દનો અર્થ સમજો. તે શબ્દનો ઉપયોગ કરી નવું વાક્ય બનાવો.

1. અપવાદ :

- મારાથી તીખું ખવાતું નથી, પાણીપૂરી તેમાં અપવાદ.
- આખો વર્ગ ખો-ખો રમે, રાધિકા તેમાં અપવાદ. તે એકલી એકલી દોરડાં કૂદાં કરે.
- .....

૨. ગોદામ :

- સૌભ્યના કંપાસમાં ઘણી પેન્સિલ જોઈને બહેન બોલ્યાં, “કંપાસ છે કે પેન્સિલનું ગોદામ?”
- હમજાં બધી મકાઈ ગોદામમાં ભરી રાખી છે. પછી ટ્રકમાં ભરી બજારમાં મોકલાશે.
- .....

૩. બફ્તી :

- મારા કાકાને બફ્તી મળી. હવે તેમનો પગાર પણ વધશે.
- દિવ્યાનાં માસીને બધા ‘સાહેબ’ કહે છે - તેમને બફ્તી મળી છે એટલે.
- .....

૪. મોકળું મેદાન :

- નદીમાં પાણી ઓછું હતું એટલે બધાંને નહાવા મોકળું મેદાન મળી ગયું.
- ઘરમાં ક્યાંય તાળું ન હતું. ચોરને તો મોકળું મેદાન મળી ગયું.
- .....

૫. ગર્વ :

- સાહેબે ધરાના ચિત્રને વખાડ્યું. તેને ગર્વ ચઠી ગયો છે. હવે તે કોઈ સાથે રમતી નથી.
- કિરણને એક જ વારમાં બધું આવડી જાય. પણ તેને જરાય ગર્વ નથી. જે કોઈ તેને પૂછે, તે બધાંને શીખવે.
- .....

ઉદાહરણ : જોડીમાં કામ કરો. આપેલાં વાક્યો જેવા અર્થવાળાં વાક્યો વાર્તામાંથી શોધો. તે વાક્યના પહેલા બે અને છેલ્લા બે શબ્દ કૌંસમાં લખો.

ઉદાહરણ : બોધરાજ ભારે તાકોડી. તે મારે એટલે ગોફણનો પથ્થર તેના ધાર્યા પ્રમાણે જ વાગે. (એના હાથમાં .... ન જાય.)

૧. ગોફણ વાગતાં પક્ષીઓ ચીસાચીસ કરી મૂકતાં. કોઈ ઘવાયેલાં પક્ષીની પાંખ કે પીંછાં હવામાં ઉડતાં. પક્ષીઓની કિકિયારીઓથી વાતાવરણ દુઃખભર્યું, અશાંત બની જતું. ( )

૨. ગોદામમાં ગુફા જેવું અંધારું તો હતું જ. સમડીએ વેરેલાં માંસ - પીઠાંને કારણે ત્યાં ખરાબ ગંધ પણ આવતી હતી. ( )
૩. ગોફણના અવાજથી ડરીને કાબરનાં બચ્ચાં ચૂપચાપ માળામાં ભરાઈ ગયાં.
- ( )
૪. જેને પક્ષીઓને હેરાન કરવાની, માળા ફેંદવાની મજા આવતી હતી, તે બોધરાજ કાબરનાં બચ્ચાં બચાવવાની વાત કરતો હતો. આ વાત મારા માનવામાં આવતી નહોતી. ( )
૫. ગોદામમાં સમડી છે એમ ખબર પડતાં જ કાબરનાં બચ્ચાં ડરી ગયાં. તેમણે ચીસાચીસ કરી મૂકી. ગોદામ તેમના અવાજથી ભરાઈ ગયું.
- ( )
૬. ગોદામની હવાબારીમાંથી વિશાળ પડછાયો એકાએક ધસી આવ્યો. બોધરાજ અને મેં ચમકીને જોયું તો એક શિકારી પક્ષી હુમલો કરવા તૈયાર હોય તેમ પાંખ ફેલાવી અમને ધારી ધારીને જોઈ રહ્યું હતું. ( )
૭. તે દિવસ પછી બોધરાજના હાથમાં ગોફણને બદલે દાણા હતા.
- ( )

પ્રશ્નોના ઉત્તર લખો.

- જવંતુ અને પક્ષીઓ વિશે અવનવી વાતો બોધરાજ કઈ રીતે શીખ્યો હશે?
- બોધરાજનાં કયાં કયાં વર્તન વાંચી તમને અરેરાટી થઈ? કોઈ પણ બે લખો.
- ભીખની માતાને બોધરાજ સાથેની તેની દોસ્તી ગમતી હતી? કેમ?
- સમડી દરરોજ ગોદામમાં આવતી હશે તે વાત ભીખને કેવી રીતે સમજાઈ?
- બોધરાજે કાબરનાં બચ્ચાં કઈ રીતે બચાવ્યાં?

તમને શું લાગે છે? વર્ગને જણાવો અને લખો.

- સમડીના આવ્યા પછી બોધરાજના વર્તનમાં શો ફેરફાર થયો? કેમ?
- જવંતુ, પશુપક્ષી જોઈ બોધરાજ હવે શું કરતો હશે?
- સમડી હવે ખોરાક મેળવવા શું કરશે? કયાં જશે?

૪. આ વાત કાબરનાં બચ્ચાં કહે તો કેવી રીતે કહે?

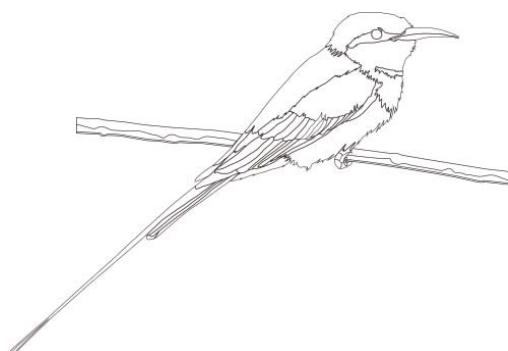
અમારાં મમ્મી-પપ્પા ભૂલાં પડી ગયેલાં. એક ગોદામમાં તેમણે માળો બનાવેલો.

અમારો જન્મ ત્યાં થયો હતો. એક દિવસ તેઓ ચણ શોધવા ગયાં. ત્યારે....

● ફરી એકવાર ગીતદું : ‘એક તોફાની બારકસ...’

 બોધરાજની જેમ પક્ષીઓને ઓળખો અને તેમના વિશે લખો. ચિત્રની નીચે પક્ષીનું નામ લખો. આ પક્ષીઓમાંથી તમને ગમતા પક્ષી વિશે લખો.

ઉદાહરણ :

પતરંગો માખીમાર કૂળનું પંખી છે. તે ઉડતાં-ઉડતાં માખી જેવાં જંતુઓ ખાય છે. વીજળીના તાર પર બેઠેલા પતરંગા તમે જોયા હશે તે વીજળીના તાર પરથી ઉડીને જીવડાં પકડીને તરત જ પાછો તાર પર આવીને બેસી જાય. તમને થશે, ‘પતરંગો’ નામ કેમ! પાંદડાં જેવાં રંગવાળો છે એટલે.

તેની ચાંચ પાતળી, જરાક વાંકી અને આગળથી અણીદાર હોય છે. પતરંગાના પગ પાતળા અને નાના હોય છે. તેની પાંખ આગળથી ગોળ અને પાછળથી અણીદાર હોય છે. તેને આંખ નીચે કાળું ધાબું હોય છે. આપણી આજુબાજુ દેખાતા પતરંગા ચકલીથી થોડા નાના અને પાતળા હોય છે. તેમનું અંગ્રેજ નામ છે, ‘ગ્રીન બી ઈટર’.

આક્રાંત વાક્યો વાંચો જુઓ, સાચા વાક્ય સામે ✓ કરો.

1. નાનો બહેન ગાતું હતી. નાની બહેન ગાતું હતું. નાની બહેન ગાતી હતી.	2. બધી બાળકોને ચકડોળમાં મજા પડી. બધાં બાળકોને ચકડોળમાં મજા પડી. બધાં બાળકોને ચકડોળમાં મજા પડ્યો.
3. લગ્નમાં ઘણું મહેમાન આવ્યા છે. લગ્નમાં ઘણા મહેમાન આવ્યું છે. લગ્નમાં ઘણા મહેમાન આવ્યા છે.	4. બકરી બધું પાંદડું ખાઈ ગઈ. બકરી બધાં પાંદડાં ખાઈ ગઈ. બકરી બધા પાંદડા ખાઈ ગઈ.

આક્રાંત વાક્યો મોટેથી વાંચો. જે ભૂલ હોય તે સુધારીને લખો. ગાઠા અક્ષરે છાપેલ શબ્દ બદલવાનો નથી.

ઉદાહરણ : જાડી દેડકો જોરથી ગાતું હતો. જાડો દેડકો જોરથી ગાતો હતો.

1. નાનકડો પતંગિયું ઉડતીઉડતી નેહાના નાક પર જઈ બેઠી. ....
2. હું નિશાળે જવા નીકળી ત્યારે જ લુચ્યું વરસાદ પડી. ....
3. નાગે મોટી ફૂંફાડો માર્યું પણ કૃષ્ણ જરાય ર્યો નહીં. ....
.....
4. મોટી ઘટાદાર પીપળા પર ઘણાં જીવજંતુ રહેતો હતો. ....
5. વાર્તાની પુસ્તક મોટી હતી, ચિત્રનું ચોપડી પાતળું હતું. ....
6. બધી બાળકોએ દૂધ પીધો વડીલોએ ચા પીધું. ....

● ફરી તોફાન કરીએ? ‘એક તોફાની બારકસ...’

આક્રાંત વાંચો અને સાથે મળીને પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

1. બોતડાંએ આજે પહેલી વાર રણ પાર કરવાનું હતું. પ્રવાસ કરવાનો હતો. તેથી

આખો પરિવાર ખુશ હતો. સૌથી આગળ ઉંટ ચાલતો હતો. વચ્ચે ત્રણ બાળકો અને છેલ્લે તેમની મમ્મી. થોડુંક ચાલ્યા પછી ઉંટે પાછળ વળીને જોયું અને પૂછયું. ‘અરે, આપણે ચાર કેમ? એકાદ બોતહું રહી ગયું છે કે શું?’ ઉંટડી કહે, “તમે પોતાને તો ગણો!”

૧. ખાલી જગ્યામાં જવાબ લખો :

- પચ્ચા (.....) મમ્મી (.....ઉંટડી.....) બાળક (.....)
- ૨. મદનિયાએ જોયું, ‘વાંદરો કૂદે, વાંદરી કૂદે, વાંદરુંય કૂદે, હરણ, હરણી ને બધાં હરણાંય કૂદે. શિયાળવાં કૂદે ને વાધ-સિંહેય કૂદે. બસ, એક પોતાનાથી નથી કૂદાતું. ઉંચીકૂદ કે લાંબીકૂદની તો વાત જ ક્યાં કરવી!’ દુઃખી થયેલું મદનિયું મેદાનની બહાર નીકળી ગયું. હાથજી આખી વાત સમજી ગઈ. તેણે મદનિયા પાસે જઈ કછું, “તું ગોળાફંક માટે કેમ નથી જતો બેટા? એમાં તો તારો જ નંબર આવશે.”

ઉંટ કોઠો પૂરો કરો.

	મમ્મી	પચ્ચા	બાળક	મમ્મી + પચ્ચા + બાળક
૧.				
૨.				
૩.	શિયાળ	શિયાળ		
૪.			વાધ	
૫.			બાળસિંહ	

૩. કુટુંબમાં બધાં મળીને કામ કરે. દરજી કપડાં સીવે, દરજણ બટન ટાંકે; ઘાંચી તેલ કાઢે, ઘાંચણ ઘાણી સાફ રાખે; માટી ગૂંદવામાં, ચાકડો ફેરવવામાં, માટલાં પકવવામાં કુંભારણ અને કુંભાર સાથે ને સાથે; લુહાર અને લુહારણ સાથે મળીને દાતરણું, પાવડો વગેરે બનાવે. માળી ફૂલછોડની સંભાળ રાખે. માળણ ફૂલ ગૂંથી માળા, વેણી, હાર, ગુલદસ્તા બનાવે, વેચે. શેઠ-શેઠાણી દુકાન સાચવે. નોકર-નોકરાણી ઘરની દેખરેખ રાખે.

● કારીગરોનાં નામ લખો.

પુરુષ	-	સ્ત્રી
૧.	.....	.....
૩.	.....	.....
૫.	.....	.....

પુરુષ	-	સ્ત્રી
૨.	.....	.....
૪.	.....	.....
૬.	.....	.....

● આવી રીતે તમે બળદ, ગાય, વાછડાંની કોઈ ટૂંકી વાર્તા બનાવીને લખો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

❖ કન્યાના સંબંધીની ઓળખ આપી છે. તે બધાં સાથે વરરાજાને શો સંબંધ થશે? લખો.

ઉદાહરણ : કન્યા વર
મામી - પપ્પા સાસુ - સસરા
બહેન - જીજાજી
ભાભી - ભાઈ

કન્યા વર
મામી - મામા
ફોઈ - કુઆ
કાકી-કાકા

❖ કૌંસમાં પ્રાણીનાં નામ મૂકતા જાવ રંગીન શબ્દોમાં ઉદાહરણ પ્રમાણે યોગ્ય ફેરફાર કરતાં જઈ વાક્ય બનાવો.

(ગાય, ઉંદરો, બળદ, હાથી, ઊંટ, ગઘેરું, અળસિયું, કૂતરું, ચકલી, ખેડૂત, પોપટ, કાબર)

- ખૂબ જૂના સમયથી (ગાય) આપણી મિત્ર રહી છે.
- ખૂબ જૂના સમયથી (હાથી) આપણો મિત્ર રહ્યો છે.

● છેલ્લી એકવાર ગીતદું ગાઈ લઈએ : ‘એક તોફાની બારકસ...’

◇ પ્રશ્નો પૂછો, જવાબ આપો, ગણિત ભાષાની રીતે સમજો.

ઉદાહરણ : મહીસાગર પરના એક પુલ પર ઉઠ બસ સણંગ ઊભી રહી શકે. જો એક બસની લંબાઈ બે ગાડી જેટલી હોય તો પુલ પર કેટલી ગાડી ઊભી રહી શકે?

1. એક બસ જેટલી જગ્યામાં કેટલી ગાડી ઊભી રહી શકે?
2. પુલ ઉપર કેટલી બસ ઊભી રહેવાની જગ્યા છે?
3. બસની જગ્યાએ ગાડીઓ ઊભી રાખવા પ્રશ્ન-૧નો જવાબ ઉપયોગમાં લો.
4. સરલા કરતાં સુરેશ ઊંચો છે, સુરેશ કરતાં દિવ્યા ઊંચી છે. મહેન્દ્ર સુરેશ કરતાં ઊંચો અને દિવ્યા કરતાં નીચો છે. આ બધામાં સૌથી ઊંચું અને સૌથી નીચું કોણ?
5. ઈવા જ્યાં ઊભી છે, ત્યાંથી તે રૂપ ડગલાં ડાબી તરફ અને ત્યારબાદ ૧૦ ડગલાં જમણી તરફ ચાલે છે. તે પોતાની મૂળ જગ્યાએથી કેટલાં ડગલાં દૂર હશે?
6. જહાનવી પાસે ત્રણ લિટરની બોટલ છે, હાર્દિક પાસે બસો મિલિની. હાર્દિક પાસે બીજી કેટલી બોટલ હોય તો તેનું અને જહાનવી પાસેનું પાણી સરખું થાય?
7. આનંદીના કંપાસમાં વીસ લખોટી છે. તેમાંથી અડધી લખોટી પીળા રંગની અને ચોથા ભાગની ગુલાબી છે. આનંદી પાસે કેટલી પીળી અને કેટલી લાલ લખોટી છે?
8. શ્યામાના બગીચામાં સૂરજમુખી અને ગુલાબની બે-બે હાર છે. દરેક હારમાં સાત-સાત છોડ છે. દરેક છોડ પર એક-એક ફૂલ છે. શ્યામાના બગીચામાં કેટલાં સૂરજમુખી અને કેટલાં ગુલાબ હશે?
9. કૃષ્ણ કરતાં બલરામ મોટા અને જાડા છે. જો બંને એક ત્રાજવામાં બેઠા હોય તો ત્રાજવાનું કયું પલદું ઊંચે જશે?

૭. મોહસીને થાળીની મદદથી વર્તુળ દોર્યું. તે વર્તુળની અંદર સમીરે વાટકીની મદદથી ત્રાણ વર્તુળ દોર્યાં. સમીરનાં વર્તુળોની અંદર સ્વીટુએ પોતાની બંગડીથી બે-બે વર્તુળ દોર્યાં. કહો કુલ કેટલાં વર્તુળ થયાં?

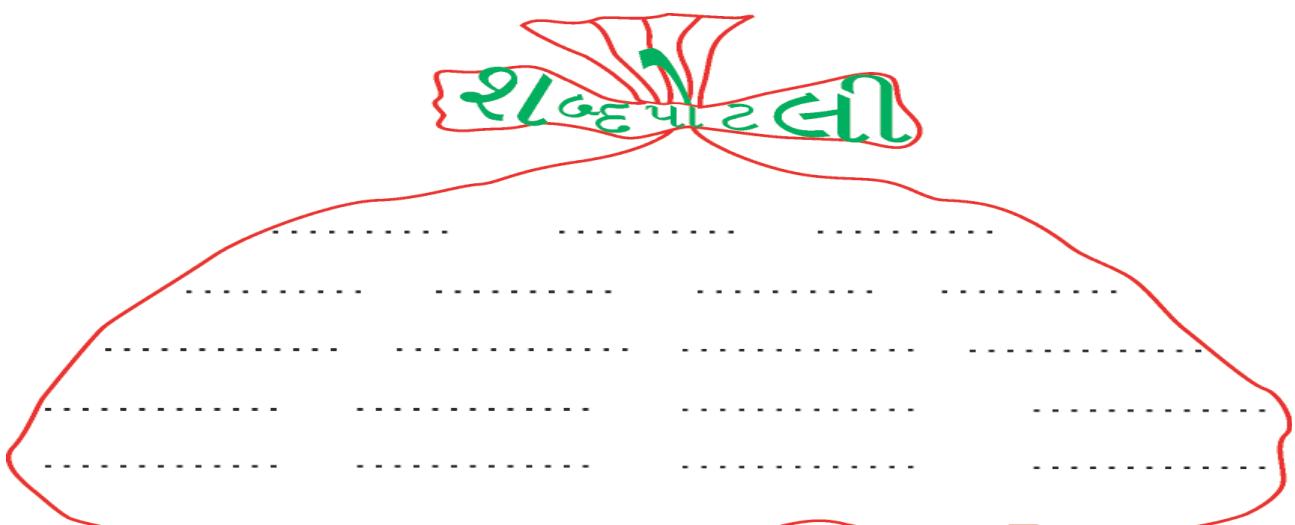
લગભગ સરખા :

વિચિત્ર-ના ગમે તેવા વર્તન કે દેખાવવાળું; ભેદવું-તોડવું, આરપાર જવું; ગાભું-નકામું કપું, ચીંથરું; ચૂંથવું-ફેંદી નાખવું, બગાડી નાખવું; હળવે-ખૂબ ધીમેથી; અવનવું-નવી જાતનું.

હસો.

ઇગનલાલ : તમે ઘરે મધપૂડા કેમ ઉછેરો છો? મફત મધ મળે એટલે?

મગનલાલ : મધ તો મળે જ. મહેમાન પણ ઓછા આવે.

તને સાંભરે રે...

- ગીતદુંના શબ્દ બોલું તો તેની સાથે તમને ક્યા શબ્દો યાદ આવે? (ઠું, ડોળા.....)
- તમે કવિતા મોઢે કરી હતી કે ગાતાંગાતાં યાદ રહી ગઈ? કેટલી વાર ગાયા પછી યાદ રહી ગઈ?
- બળદ, ગાય, વાછરડાની વાર્તા કોણે સૌથી સરસ અથવા જુદી બનાવી?
- ચોપડી બહારની કોઈ વાત થઈ હતી આપણે? શું વાત થઈ હતી?
- શાનો/ક્યો અભિનય કરવાની તમને સૌથી વધુ મજા આવી?
- બોધરાજની વાર્તા સાંભળતી વખતે તમે ફક્ત હૃદ્દી કે ઉદાસ થયા હતા કે ખુશ પણ થયાં હતાં? ક્યારે ક્યારે?
- બોધરાજ અત્યારે વર્ગમાં આવે તો તમે તેને શું શું પૂછો?
- બોધરાજની વાર્તામાં મને કઈ વાત ગમી હશે? તમને તે શેના પરથી ખબર પડી?
- ગીતદું અને કવિતા કોણ સૌથી સરસ રીતે ગાય છે? તેવું સરસ ગાવા તમે શું કરશો?
- આંખ બંધ કરીને કવિતા ગાઓ તો તમને શું શું દેખાય?

૭

ખોટો જાદુ ખોટો બાવો?

આલો, ગાઈએ ગીતદું :

અંતર મંતર જંતર,
હું જાણું છું એક મંતર
તને ચકલી બનાવી દઉં,
તને કાગડો બનાવી દઉં!
જુઓ આ ટોપલી છે ખાલી,
એમાં પરી બેઠી છે મતવાલી...
મારી ટોપલીમાં જાદુ,
એમાં પરીને બેસાં,
એનું સસલું બનાવી દઉં....છુ!

અંતર...

જુઓ આ ગંજફાની રમત,

એ રમતમાં છે મોટી ગમત,
પહેલાં ગુલામ આવે છે
પછી રાણી આવે છે,
એનો બાદશાહ બનાવી દઉં...છુ!

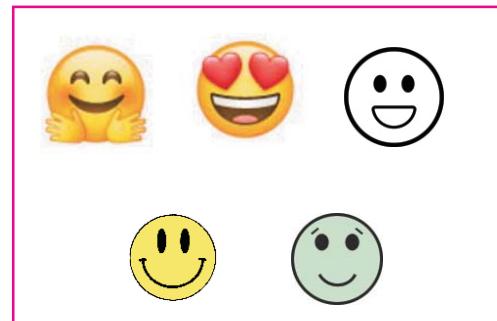
અંતર...

જુઓ આ છે નાજા ઠીંગું,
એનું નામ પાઇચું છે મેં પિણ્ણુ,
પિણ્ણુ ખૂબ દોડે છે,
મોટાં જાડ કૂદે છે.
એને લંબૂ બનાવી દઉં...છુ!

અંતર મંતર જંતર...

- મહેન્દ્ર જોખી

થોડું હસો ને! ચિત્રો જુઓ અને હસતાં હસતાં પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો.

- (૧) આ ચિત્રમાં તમને સૌથી વધુ શું ગમ્યું? (૨) કોણ કોણ ખુશ દેખાય છે? (૩) આ ચિત્ર ક્યા સમયનું હોય એવું લાગે છે? (૪) પતંગિયાં ઊડીને ક્યાં જશે? (૫) આ છોકરી અને બિલાડીનાં નામ પાડો. (૬) ઉપરનાં સ્માઈલી જોતાં તમને કોણ યાદ આવ્યું?
કેમ ?

 ‘ચિત્ર’ શબ્દનો એક જ વાર ઉપયોગ કરીને ચિત્ર વિશે લખો.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

 તમને નવા નવા વેશ ભજવવા ગમે? અહીંયાં કોણે કયો વેશ ભજવ્યો તે સાંભળો, ગાઓ, સમજો, ભજવો.

બમ બમ ભોલા

બા બેઠી'તી રસોઈ કરવા
લઈ એ પળનો લહાવો;
જટા બનાવી ભભૂત લગાવી
બચુ બન્યો ત્યાં બાવો....

બમ બમ ભોલા અલખ નિરંજન
હું છું ખાખી બાવો!
લિક્ષા માટે આવ્યો મૈયા!
ચપટી આટો લાવો
રસોઈ એવી કશી ખપે ના,
નહીં મીઠાઈ-માવો,
વૈરાળીને ભોજન સાહું...
ખીચડી આટો ખાવો...
પૈસા, કપડાં કંઈ ન જોઈએ
ના જોઈએ સરપાવો,
મનમોજુલા બની અમારે

શિવજીનો જશ બાવો!”
 બા બોલી આજુજુ કરતી;
 “ચીપિયો ના ખખડાવો,
 ઘરમાં હમણાં કોઈ નથી ને
 મુજને ના બીવડાવો!”
 “અચ્છા મૈયા હમ ચલતે હું”
 કહીને ચાલ્યો બાવો;
 વેશ હટાવી થઈને ડાહ્યો
 બોલ્યો: “હું જ બન્યો’તો બાવો!”
 - નરોત્તમ વાળંડ

● વાતચીત :

- તમને આ ગીત સાંભળતાં ક્યારે ક્યારે મજા પડી?
- તમારે ત્યાં માગવા આવનારને મમ્મી/પપ્પા શું શું આપે છે?
- બાવો કોને કહેવાય?
- બિખારીને/બાવાને ભીખ/વસ્તુઓ આપવી જોઈએ? શા માટે?
- તમારા ગામમાં બિક્ષા કે જમવાનું માગવા કોણ કોણ આવે છે? ક્યારે?
- બિક્ષા માગવા આવતાં સાધુ, બાવા કે ફકીરનો પહેરવેશ કેવો હોય છે?
- તમને બાવાની બીક લાગે કે બાવીની? કેમ?
- બાવા અને ફકીર બિક્ષા માગવા આવે ત્યારે કેવું કેવું બોલે છે?
- તમને આ ગીતમાંથી ક્યા શબ્દો અને વાક્યો યાદ રહ્યાં તે બોલો.

આપેલાં વાક્યો જેવો અર્થ ધરાવતી પંક્તિ ગીતમાંથી શોધીને બાજુમાં લખો.

- (૧) મને ડરાવશો નહીં. ....
- (૨) મમ્મીએ વિનંતી કરતાં કહ્યું. ....
- (૩) મમ્મી રસોઈ કરતી હતી એ તકનો લાભ લઈને ....
- (૪) કપડાં બદલી પહેલાં જેવો જ થઈને ....
- (૫) મારે ગળી વસ્તુઓ જોઈતી નથી. ....

‘બમ બમ ભોલા’ કવિતાની વાર્તા બનાવો અને કહો.

કવિતાના આધારે સંવાદ પૂર્ણ કરો અને તમારા મિત્રો સામે ભજવો.

(મમ્મી રસોઈ કરતી હતી એ તકનો લાભ લઈને એમનું બાળક છાનુંમાનું ભભૂત લગાવે તથા જટા બાંધે છે. સાધુ જેવાં કપડાં પહેરે છે. પછી ઘરના દરવાજે જઈ ચીપિયો ખખડાવે છે.)

ખાખી બાવો : બમ બમ ભોલા ..... હે માતાજી ! બિક્ષામૂ દેહી .....

મમ્મી : ઊભા’રો મહારાજ, રોટલી શાક આપું?

ખાખી બાવો : હે મૈયા અમારે રસોઈ .....

મમ્મી : તો મહારાજ, કોઈ કપડાંલતાં!

ખાખી બાવો : હે માતે! અમારે કોઈ વસ્તુ જોઈતી નથી માત્ર લોટ આપો.

..... બુમબુમ ભોલે! અલખ .....

મમ્મી : (બંને કાન પર હાથ મૂકીને) મહારાજ! મહેરબાની કરીને ચીપિયો ન ખખડાવશો. હમણાં .....

ખાખી બાવો : સુખી રહો! તેરા કલ્યાણ હો મૈયા! (બાવો બહાર જાય છે.)

મમ્મી : હાશ! ગયા. લાવ, દરવાજો બંધ કરી દેવા દે!

બાળક : (હાથમાં જટા લઈ, મોં લૂછતાં લૂછતાં) હેય મોમ! જોયું? .....

◇ વાંચો અને સમજો.

● તિક્ષા : દાન

1. શિષ્યો આશ્રમમાં રહેતા અને તિક્ષામાં મળેલું ભોજન આરોગતા.
2. કર્ણ પાસે તિક્ષા માંગવા આવેલ કોઈ ખાલી હાથે પાછું જતું નહિ.

● આજજી : વિનંતી, સવિનય પ્રાર્થના

1. દર્દી પોતાનો રોગ મટાડવા ડૉક્ટરને આજજી કરવા લાગ્યો.
2. બાળકોએ પરીને આજજી કરી કે અમને રાક્ષસથી બચાવો.

● વેશ : દેખાવ

1. જન્મદિવસે મીનાક્ષી પરી જેવો વેશ પહેરીને નિશાળમાં આવી.
2. ફેન્સી ડ્રેસની સ્પર્ધામાં મેં સૈનિકનો વેશ કાઢેલો.

◇ નીચે આપેલી પરિસ્થિતિમાં તમે શું કરશો એ કૌંસમાં આપેલા શબ્દોનો ઉપયોગ કરીને લખો. (આટો, સરપાવ, વેશ, આજજી, તિક્ષા)

1. પદ્ધાએ તમારો કાન જોરથી ખેંચ્યો. પછી .....
2. તમે બીજા ગામમાં ખોવાઈ ગયા છો ત્યાં ખાવાનું મળતું નથી, તમને ખૂબ જ ભૂખ લાગી છે. .....
3. તમારા ઘરની પાછળ કીરીનું દર (કીરિયારું) છે. ત્યાં .....
4. પ્રજાસત્તાક દિને તમે નાટકમાં ગાંધીજી બન્યા છો. હું ગાંધીજીનો વેશ ધારણ કરીશ.
5. નાટકમાં સરસ કામ કરવાને કારણો તમને ઈનામ મળવાનું છે. .....

○ હવે તો ગીત તમને બરાબર યાદ રહી ગયું હશે. એકવાર ફરીથી ગાઓ સાચો જવાબ પસંદ કરી ✓ ની નિશાની કરો.

૧. બાવો કોણ બન્યું?
(૧) નિરંજન   (૨) બચુ   (૩) અલખ   (૪) કવિ
૨. બચુ બાવો ક્યારે બન્યો?
(૧) રાત્રે   (૨) બપોરે   (૩) રસોઈ વેળાએ   (૪) રવિવારે
૩. બચુએ બાવો બનવા શું શું કર્યું?
(૧) તપ કર્યું   (૨) ઘર છોડી દીધું
(૩) જટા બનાવી, ભભૂત લગાવી   (૪) ટકોમૂંડો કરાવ્યો
૪. બાવો શું લેવાની ના પાડે છે?
(૧) સાંદું ભોજન   (૨) પૈસા-કપડાં   (૩) ખીચડી   (૪) આટો
૫. બાવો કેમ જતો રહ્યો?
(૧) સાંદું ભોજન મળી ગયું એટલે   (૨) બા ડરી ગઈ એટલે
(૩) પૈસા આપવાની ના પાડી એટલે   (૪) બાએ વિનંતી કરી એટલે
૬. મમ્મીને ક્યારે નવાઈ લાગી હશે?
(૧) બચુડાને બાવા તરીકે જોઈને   (૨) બાવાને બચુડા તરીકે જોઈને
(૩) બચુડાને ઘરમાં ન જોઈને   (૪) બાવાને ઘરમાં જોઈને

○ આ વાક્યો મોટેથી બોલી બતાવો.

૧. બમ બમ ભોલા, અલખ નિરંજન!
૨. અચ્છા મૈયા, હમ ચલતે હું.
૩. હું જ બન્યો'તો બાવો!
૪. મુજને ના બીવડાવો!

● ગીતનું ગાઈશું ને ફરીથી? ‘અંતર મંતર જંતર...’

○ અહીં પહોંચતા સુધીમાં આ એકમમાં જાદુની વાત આવી હતી? કહો. તે પછી ‘આવ-જ’ ની વાત સાંભળો, વાંચો.

આવ આવ જા જા

‘બમ બમ ભોલા’ કવિતા ભાણ્યા પછીના દિવસે તૃપ્તિ અને અંશુલે શિક્ષક પાસે જઈ પૂછ્યું, “અમે એક જાદુ કરીએ?” શિક્ષક કહે, “જાદુ? શી વાત છે, તમે જાદુ શીખી ગયાં? જાદુગાર બની ગયાં? વાહ! જોરદાર... કઈ રીતે? ક્યાં શીખ્યાં? કોણ છે તમારા ગુરુ?”

તૃપ્તિ-અંશુલના ગાલ તો ખુશી અને શરમથી ગુલાબી થઈ ગયા. અંશુલ કહે, “શોધ્યા છે એક ગુરુ. પછી કહીએ તો ચાલે?”

શિક્ષક કહે, “ચાલે નહીં, દોડે. પણ...” આંખ મિચકારી તેમણે પૂછ્યાં, “જાણ એટલે અસ્સલ જાણુ કે?”

તૃપ્તિ-અંશુલે એકબીજા સામે જોયું. પછી બંને એકસાથે બોલ્યાં, “હા, હા, એ જ. તમે સમજ્યાં તે જ જાણુ.”

શિક્ષક કહે, “ભર્ય વાહ! મજા આવશે. મને તો ચટપટી થાય છે.” પછી તેમણે વર્ગ સમક્ષ મોં કરીને પૂછ્યાં, “જાણ જોવો છે?” આખા વર્ગ એકસાથે જવાબ આપ્યો, “હા...આ.”

શિક્ષકે તૃપ્તિ-અંશુલના ખખે હાથ મૂકી તેમને આગળ કર્યાં અને કહ્યું, “રજૂ થાય છે જાણુના ખેલ જેને રજૂ કરે છે જાણુગરણી તૃપ્તિ અને જાણુગર...”

“અંશુલ” વર્ગ વાક્ય પૂરું કર્યું.

તૃપ્તિએ ટેબલ પર સફેદ દુપણો પાથર્યો. અંશુલે એક જાડી બંગડી તેના પર સાચવીને મૂકી. તૃપ્તિ કહે, “અમે ત્રાટક શીખ્યાં છીએ. અમે ધારીએ તે વસ્તુ ખસેડી શકીએ!”

અંશુલ ટેબલની આગળ ઉભો રહેલો. તે ટેબલને ડાબેથી જમણે અને જમણેથી ડાબે એમ ચાલતાં ચાલતાં બધાં સાથે વાતો કરતો હતો.

અંશુલ કહે, “જુઓ, જુઓ, તમારો કંપાસ જુઓ. તમારી કોઈ વસ્તુ ગાયબ તો નથી થઈ ગઈ ને?”

તૃપ્તિ કહે, “કદાચ તમારી વસ્તુ જાણુગર અંશુલના બિસ્સામાંથી નીકળે.”

વર્ગનાં બાળકો તો ઉતાવળે દફ્તર ખોલી કંપાસ તપાસવા લાગ્યાં. જ્યોત્સના રોતલ અવાજે કહે, “મારી પેન્સિલ!”

અંશુલ જ્યોત્સના પાસે ગયો. આખો વર્ગ ઊંચા જીવે અંશુલને જોઈ રહ્યો. અંશુલે જ્યોત્સના પાસે જઈ પોતાનાં બિસ્સાં ઊંઘા કર્યાં. તેમાંથી કશું ન નીકળ્યું. અંશુલ કહે, “મેં અત્યારે તો કાંઈ લીધું નથી. કેમ કે, હજુ મંત્ર ભણવાનું પૂરું નથી થયું. જ્યોત્સના, મારી વિદ્યા કહે છે કે તું પેન્સિલ ઘરે ભૂલી ગઈ છે.”

વર્ગનાં બાકીનાં બાળકો તો આંખો ફાડીને અંશુલને જોઈ રહ્યાં. તે વખતે તૃપ્તિ ટેબલની પાછળ હતી. તે મંત્ર જેવું બબડતી હતી અને દુપણ ઉપર પોતાના હાથ ફેરવતી હતી.

અંશુલ કહે, “અમે એક ચોપડીમાંથી

મંત્રો શીખ્યાં. તેમાં કચ્છા પ્રમાણે સાધના કરી. તેથી અમને આ વિદ્યા મળી."

બરાબર તે જ વખતે તૃપ્તિ બંગે હાથની મુઢી ગોળ ગોળ ફેરવતાં મોટેથી બોલી, "નખભમ્ ધખભમ્ ધડાપડાબૂમ્." વર્ગનાં બધાં બાળકોનું ધ્યાન એકદમ તૃપ્તિ પર ગયું. અત્યાર સુધી તો બધાં અંશુલને જ જોઈ રહેલાં.

તૃપ્તિએ પોતાની મુઢી બંગડી પર ખોલી, જાણે તેના પર કશુંક વેરતી ન હોય!

ટેબલ પાસે જઈ અંશુલે પેલી બંગડીમાં જામફળ મૂક્યું અને એકબાજુ એ ખસી ગયો.

તૃપ્તિ બોલી, "આવ, આવ."

તે સાથે જામફળ અને બંગડી તૃપ્તિ બાજુ ખસવા માંડ્યાં. તેની બહેનપણીઓ તો આભી બનીને જોતી જ રહી ગઈ. જામફળ છેક ટેબલની ધાર સુધી ખરસ્યું. થોડી વાર પછી તૃપ્તિ કહે, "જા, જા!"

જામફળ અને બંગડી સટાક કરતાં સામે છે પહોંચી ગયા. વર્ગનાં બધાં બાળકો તો એકદમ ચૂપ થઈ ગયાં. શિક્ષકે તાળી પાડી પછી બધાંએ તાળી પાડી.

અંશુલ કહે, "કોઈએ પોતાની વસ્તુ આપવી છે?"

મયંકે તેનું રબર આપ્યું. અંશુલે તે રબર બંગડીમાં મૂક્યું. તૃપ્તિએ ફરી થોડી વાર માટે આંખ બંધ કરી. પછી કહે, "આવ!" તે સાથે જ બંગડી અને રબર તેની બાજુ ખસવા

લાગ્યાં. તેણે કહ્યું, "જા જા." રબર અને બંગડી તેનાથી દૂર જતાં રહ્યાં. વર્ગનાં ફરીથી કોઈ હાલ્યું કે ચાલ્યું નહિ. શિક્ષકે તાળી પાડી પછી બધાંએ તાળી પાડી. મયંકને તો રબર પાછું લેવામાં બીક લાગતી હતી!

તે પછી શિક્ષકે પોતાની ચાવી આપી. તે પણ ખસી.

જાણું થઈ ગયા પછી શિક્ષકે તૃપ્તિ અને અંશુલને કહ્યું, "ખૂબ સરસ શીખી લાવ્યાં છો. હવે તમારી વિદ્યાની સાચી વાત બધાંને કહો."

તૃપ્તિ અને અંશુલ હસી પડ્યાં. વર્ગનાં બાળકોને કાંઈ સમજાયું નહીં. તારાએ પૂછ્યું, "વિદ્યાની સાચી વાત એટલે ? એમણે જે જાણું કર્યો તે સાચો જ તો હતો!" મયંકે પૂછ્યું, "શું આ ખસેડવાનું ખોટું હતું?"

શિક્ષક કહે, "જામફળ, રબર અને ચાવી ખરસ્યાં તે સાચું પણ, તે કોઈ જાણું નથી." તેમણે તૃપ્તિ સામે જોયું.

તૃપ્તિએ આખી વાત સમજાવી :

પેલી બંગડીને એક છેડે મજબૂત સફેદ દોરો બાંધેલો હતો. બીજે છેડે ધોળું ઈલોસ્ટિક, સફેદ દુપણા પર હોવાથી તે દેખાતાં ન હતાં. વળી, બાળકો જ્યારે પોતાનાં દફતર, કંપાસ તપાસતાં હતાં, અંશુલ જ્યારે જ્યોતસ્ના પાસે હતો ત્યારે, મેં પેલા ઈલોસ્ટિકને ટેબલ પરની ખીલીમાં ફસાવી દીધેલું. તે ખીલીને સામે છેડે હું ઊભી રહી.

બંગડીમાં વસ્તુ મૂકીને “આવ-આવ”
કહેતી વખતે હું હાથમાં પેલો સફેદ દોરો લઈ
બંગડીને મારી તરફ બેંચતી. એટલે બંગડી અને
તેની અંદરની વસ્તુ મારી બાજુ ખસતાં હતાં.
પછી દોરો ઢીલો મૂકી હું “જા, જા” કહેતી.

સામે છેડે ખીલીમાં ફસાવેલું ઈલોસ્ટિક
બંગડીને પોતાની તરફ ખેંચતું એટલે વસ્તુ તે
બાજુ જતી.”

વર્ગમાં બધાં બાળકોનાં મોં તો જોવા જેવાં થઈ ગયાં. મયંકે ઊભા થઈ કહ્યું, “હું કરી જોઉં?”

તૃપ્તિએ તેને દોરો આયો.

બંગડીમાં પોતાનું રબર મૂક્યું. મયંક કહે,
“આવ, આવ”

વર્ગનાં બાળકો કહે, “જી, જી.”

મયંકે દોરો બેંઘ્યો. તેનું રબર તેની તરફ
ખસ્યું. વર્ગનાં બધાં બાળકો જોરથી હસી પડ્યાં.

ਪਈ ਮਧੁੰਕ ਕਿਵੇਂ, “ਐ, ਐ.”

વર્ગનાં બાળકો કહે, “આવ, આવ.”

ਫਰੀਥੀ ਬੰਗਾਡੀ ਅਨੇ ਰਖਰ ਖਸ਼ਾਂ,
ਮਧੁੱਕਨੀ ਵਿਲੁਛ ਦਿਸ਼ਾਮਾਂ।

ਫੀਰੀਥੀ ਬਧਾਂ ਹਸੀ ਪਤਿਆਂ.

પછી તો ધારિકા, પ્રજ્ઞેશ, દિવ્યા, ફેનિલ,
સાનિયા એમ બધાંએ “આવ, આવ”-“જા,
જા”ની રમત કરી. બધાંને ખૂબ મજા પડી.

શિક્ષકે તૃપ્તિ અને અંશુલને પૂછ્યું,
“બીજો કોઈ જાણ આવતે છે?”

અંશુલ હસતાં હસતાં કહે, “હા, ડાકણા
કાપતાં આવડે છે.”

જ્યા, મધૂર અને ઋતુ તો ‘ડાકણ’
એટલું સાંભળતાં જ ગભરાઈ ગયાં!

હાઈક અને હેત્વીએ પૂછ્યું, “જાણ કે આગળ કર્યું હતું તેવું?”

શિક્ષકે કહ્યું, “પહેલાં જુઓ અને પછી જાતે જ નક્કી કરો.”

“તો હે જાદુગાર, જાદુગારણી કાપો ડાક્ષા! કઈ વસ્તુ જોઈશે?”

તૃપ્તિ કહે, “અમે બધી સામગ્રી લાવ્યાં
છીએ.”

તેમણે જ્યા, મયૂર અને ઋતુને પોતાની
પાસે બેસાડ્યાં.

અંશુલે ખિસ્સામાંથી
 લીંબુ કાઢ્યું ને કંપાસમાંથી
 છરી. આંખ બંધ કરી ભૂવા,
 ભગત, બાબાની જેમ તે
 “આઉકક્કમ્ તાહુક્કમ્ ઘણ
 સહુ છહુ હુહુહુહુઉઉ.” બોલવા લાગ્યો. પછી
 છરીથી લીંબુ કાઢ્યું. લીંબુ કાપતાં તેમાંથી
 લોહી ટપકવા લાગ્યું. તે જ વખતે એક ચીસ
 સંભળાઈ. સાગર, માયા, નફીસા બોલી
 ઉઠ્યાં, “ઓ મા!” ઋતુએ આંખો પહોળી
 કરીને પૂછ્યું, “ડાક્ષણ મરી ગઈ?”

“આ એનું જ લોહી છે.” તૃપ્તિએ
ભ્યાનક અવાજમાં કહ્યું.

ਨਰੇਨਦਰ, ਮਨਸਵੀ ਅਨੇ ਜੋਧ ਕਿਛੇ, “ਤੁਸੁ ਕਿਉਂ
ਬਹੇਨ? ਮਨੇ ਖਬਰ ਪਤੀ ਗਈ ਆ ਕਈ ਰੀਤੇ ਕਈਂ!”

શિક્ષક ‘હા’ પાડે તે પહેલાં મનસ્વી બોલી, “ચખું પર કશુંક લગાવ્યું હશે.”

હિતેન્દ્ર કહે, “લીબુમાં કશુંક નાખ્યું હશે. ઈન્જેક્શન મારીને.”

શિક્ષકે અંશુલ સામે જોયું.

અંશુલ કહે, “સાચી વાત.”

તૃપ્તિએ કપાસનું છંડવું બતાવી કહ્યું,
“આનો રસ લગાવ્યો છે છરી પર.”

પછી તો મધ્યાહ્ન ભોજનના ઓરદેથી બીજું લીબુ લાવી કપાસના છંડવાનો રસ લગાડેલી છરીથી સાગરે કાપી જોયું. તેને મજા પડી ગઈ.

અશફાકે પૂછ્યું, “બીજો કોઈ જાદુ આવે?”

તૃપ્તિ કહે, “માતાજીનાં પગલાં પાડતાં.”

આખો વર્ગ કહે, “બતાવો, બતાવો.”

આ સાંભળીને કમુ હાથ જોડી બોલી,
“માતાજી મારી રક્ષા કરજો.”

તૃપ્તિ જે સફેદ દુપણો લાવી હતી તે વર્ગ વચ્ચે

પાથર્યો. પછી પોતાના પગના તળિયે હળદરનો લેપ કર્યો. તેણે દુપણો પર ચાલવાનું શરૂ કર્યું. તે સાથે દુપણો પર કંકુ જેવા રંગનાં પગલાં પડ્યાં.

જ્યા કહે, “મને ખબર છે, મને ખબર છે, દુપણોમાં પણ કશુંક લગાવેલું છે.”

શિક્ષકે કહ્યું, “હા... દુપણોમાં પણ જાઆઆઆ દુઉઉઉ... છે.”

બધાં હસી પડ્યાં.

જ્યા કહે, “ના, ના! જાદુ નહીં. કશીક વસ્તુ...”

તૃપ્તિએ કહ્યું, “દુપણો પર ચૂનાનો જીણો ભૂકો છાંટેલો છે.”

તે દુપણો પર મધ્યૂર, નફીસા અને સાગરે પણ પગલાં પાડ્યાં.

આખો વર્ગ તાજીઓ પાડતો રહ્યો.

કમુએ પણ તાજીઓ પાડી ને પછી પગલાં પણ!

● વાતચીત :

- તમને ક્યો જાદુ સૌથી વધુ ગમ્યો?
- આ પહેલાં તમે ક્યા ક્યા જાદુ જોયા છે?
- હવે તમને કોઈ જાદુ બતાવે ત્યારે શો વિચાર આવશે?
- જાદુ કે ચમત્કાર હોય?
- હવે તમે જાદુ કે ચમત્કારમાં માનશો? શા માટે?
- તમે જાદુ કે ચમત્કારથી કોઈ વખત છેતરાયાં છો?
- આવું બધું જોતી વખતે આપણે કેમ છેતરાઈ જઈએ છીએ?
- જાદુગરની ચાલાકી પકડવી હોય તો શું કરવું પડે?
- આ પાઠમાં આપેલા જાદુઓમાં કઈ કઈ યુક્તિઓ/ટ્રિક હતી?

પાઠના આધારે વિધાનો સાચાં હોય તો ‘વિધા’ અને ખોટાં હોય તો ‘જાદુ’ લખો.

- ..... લાકડીમાં ફસાયેલું ઈલોસ્ટિક બંગડીને પોતાની તરફ ખેંચતું હતું.
- ..... તૃપ્તિને સફેદ રંગ ગમતો હોવાથી તે સફેદ દુપણો લાવી હતી.
- ..... તૃપ્તિ અને અંશુલ ચમત્કારિક શક્તિવાળાં હતાં.
- ..... તૃપ્તિ અને અંશુલ ખરેખર જાદુઈ મંત્ર જાણતાં હતાં.
- ..... તૃપ્તિ દુપણાને ચૂનાના પાણીમાં બોળીને લાવી હતી.

● એક...બે...ત્રણ...ગીતડા માટે તૈયાર...? ‘અંતર મંતર જંતર...’

પાઠમાં એક વાર પગલાં પાડી આવો પછી પ્રશ્નોના ઉત્તર લખો.

1. ટેબલ પર દુપણો પાથરતી વખતે અંશુલ શા માટે વાતો કરતો હતો?
2. વસ્તુને પોતાની તરફ બોલાવવા અને પાછી મોકલવા માટે તૃપ્તિ “આવ, આવ” કે “જા, જા” ન બોલી હોત તો શો ફેર પડ્યો હોત?
3. તૃપ્તિ મંત્ર શા માટે બોલી હશે?
4. તૃપ્તિએ શું ન કર્યું હોત તો ડાકણ ન કપાઈ હોત?
5. લીબુમાંથી લોહી/લાલ પ્રવાહી શા માટે નીકળે છે?
6. ડાકણ કપાઈ ત્યારે ચીસ કોણે પાડી હશે?
7. દુપણા પર કંકુ જેવા રંગનાં પગલાં શા માટે પડ્યાં?
8. કમુઅં તાળીઓ શા માટે પાડી?

સમાન અર્થ ધરાવતાં વાક્યો પાઠમાંથી શોધીને લખો.

1. જામફળ અને બંગડી તૃપ્તિથી વિરુદ્ધ દિશામાં જવા લાગ્યાં. ....
2. ઓઢણી સરખી કરવાનો ડોળ કરતાં તેણે ઈલોસ્ટિકને ખીલીમાં ભેરવ્યું હતું. ....
3. ખીલીમાં ભેરવેલું ઈલોસ્ટિક બંગડીને આકર્ષતું હતું. ....
4. વસ્તુઓ ખરેખર (સાચેસાચ) ખસી પણ ચમત્કારથી નહીં. ....
5. તૃપ્તિની સખીઓ આશ્રયચક્રિત થઈ ગઈ. ....
6. એ ચૂંદડી પર ચાલી અને ખુશી પણ વ્યક્ત કરી. ....

● ‘અંતર મંતર જંતર....’ કરી લઈએ ફરી એકવાર?

અહીં ત્રણેય જાદુની કિયાઓ ભેગી થઈ ગઈ છે તેમને છૂટી પાડી જુદાં જુદાં ખાનાંમાં લખો, પછી એના કમ લખો. આ જાદુ કરવા માટે જરૂરી વસ્તુઓની નીચે લીટી કરો.

દુપહ્ણા પર સરેફ બંગડી મૂકવી, કપાસના જંડવાનો રસ ચઘ્પુ પર લગાવવો. પગના તળિયે હળદર ઘસવી, ચૂનાના ઝીણા ભૂકાને ઓઢણી પર છાંટવું, ચઘ્પુ લેવું, લાલ રંગનું પ્રવાહી ટપકવું, કંકુ જેવાં પગલાં પડવાં, બંગડી અને રબરનું ખસવું, જમીન પર દુપહ્ણો પાથરવો, ઈલોસ્ટિકને ખીલીમાં ફસાવવું, દુપહ્ણા પર ચાલવું, એક લીંબુ લેવું, ટેબલ પર દુપહ્ણો પાથરવો.

કાપો ડાકણા	‘આવ, આવ’-‘જા, જા’	કંકુપગલાં

આ એકમમાં આપેલા મંત્રો ઝડપથી બોલો. તમે પણ મંત્રો બનાવો. વર્ગમાં મોટેથી વાંચી સંભળાવો.

1. .....
2. .....
3. .....

● તમને કોનો બનાવેલો મંત્ર સૌથી વધુ ગમ્યો તે કહો.

ગૃહકાર્ય : હું પણ જાદુગાર! બે-ત્રણ બાળકો ભેગાં થઈને નાળિયેરમાંથી ચુંદડી કાઢવાનો જાદુ શીખો. વડીલોને બતાવો. શું થયું એ વર્ગમાં કહો.

જૂથમાં બેસો. ફકરો વાંચો. કંઈક ખૂટનું લાગે તો લખી દો.

અમારા ગામમાં એક ડોક્ટર હતા. આનંદ તેમનું નામ. તેઓ સરેફ કોટ પહેરતા. ડોક્ટર..... દર્દીના અવાજ પરથી એની તકલીફ..... ખબર પડી જતી. એક વર્ષ પહેલાં ડોક્ટર આનંદ દવાખાનું છોડી મંદિરમાં જતા રહ્યા. તેમણે સાધુનો વેશ ધારણ કર્યો છે. હવે તેઓ સ્વામી પરમાનંદ તરીકે ઓળખાય છે. સ્વામી પરમાનંદ લોકોને કથા તથા ભજનો સંભળાવે

છે. સ્વામી પરમાનંદ બિક્ષામાં જે મળે એ ખાય છે. એ મને પરમ દિવસે મળ્યા હતા. ત્યારે કહેતા હતા કે હવે પછી તેઓ બીજા ગામમાં રહેવા જવાના છે. ત્યાં ભાડા..... મકાનમાં રહેશે. આવતીકાલથી તેમનું નામ વિવેકાનંદ થઈ જશે. વિવેકાનંદ નામે શિક્ષક બનીને તેઓ બાળકો ..... ગણિત શીખવશે. તેઓ સારાં પેન્ટ-શર્ટ પહેરશે. વિવેકાનંદ કદાચ તમને ભણાવવા તમારા ગામમાં પણ આવી પહોંચે તો તમે તેમને ઓળખી જશોને?

● કયું વાક્ય કોને લાગુ પડે છે?

આનંદ : ઝોકટર હતા. સફેદ કૌટ પહેરતા.

સ્વામી પરમાનંદ : .....
.....

વિવેકાનંદ : .....

❖ ઉદાહરણ પ્રમાણે દરેક વાક્યની આગળ ‘પહેલાં’, ‘હમણાં’, ‘હવે પછી’ માંથી કોઈ એક વિકલ્પ લખો.

ઉદાહરણ : હમણાં લીલાને ફટાકડા બનાવતાં આવડે છે.

પહેલાં લીલા તેના પખાને ફટાકડા બનાવતાં જોતી હતી.

હવે પછી લીલા ખૂબ સારી ફટાકડા બનાવનાર બનશે.

- ..... - આસ્થા તેની મમ્મીની કમર સુધી પહોંચે છે.
..... - આસ્થા તેની મમ્મીથી ઊંચી થઈ જશે.
..... - આસ્થા મમ્મીને ઘૂંટણા લગ્ની પહોંચતી હતી.
- ..... - લોકો ઉડતા બાઈક પર નોકરીએ જશે.
..... - લોકો બળદગાડામાં મુસાફરી કરતા હતા.
..... - લોકો સ્કુટર, બાઈક, રિક્ષા, ટ્રેન, બસ, વિમાનમાં મુસાફરી કરે છે.
- ..... - જૂનમાં અમે પહેલો પાઠ ભજ્યા હતા.
..... - વાર્ષિક પરીક્ષા પહેલાં અમે દસમો પાઠ ભજીશું.
..... - અત્યારે અમે સાતમો પાઠ ભજીએ છીએ.
- ..... - મને અંગ્રેજી વાંચતાં આવડતું હશે.
..... - મને ગુજરાતી વાંચતાં આવડે છે.
..... - મને કશું પણ વાંચતાં આવડતું ન હતું.

- ..... - હું ત્રીજા ધોરણમાં હતી/હતો.
- ..... - હું પાંચમાં ધોરણમાં આવીશ.
- ..... - હું ચોથા ધોરણમાં છું.
- ..... - પર્યાવરણનો તાસ હશે.
- ..... - ગુજરાતીનો તાસ છે.
- ..... - ગણિતનો તાસ હતો.

રમતાં રમતાં શીખીએ.

જમીન પર ત્રણ કુંડાળાં દોરો. એમાં અગાઉ, અત્યારે, હવે પછી લખો. કિયાચિકીઓ બનાવી એક વિદ્યાર્થી ઉભો થઈ ચિઠી વાંચશે. વર્ગના બાકીના વિદ્યાર્થીઓ ‘અગાઉ’, ‘અત્યારે’ અથવા ‘હવે પછી’ એમ બોલશે એ વખતે ઉભેલો વિદ્યાર્થી ચિઠીમાં લખેલી કિયા કરીને એને લગતું વાક્ય બોલશે.

ઉદાહરણ તરીકે ચિઠીમાં લખ્યું છે : ‘ઠેકડા મારવા’ બાકીના વિદ્યાર્થીઓ ‘અગાઉ’ કહે તો અગાઉના કુંડાળામાં જઈ ઠેકડા માર્યા પછી બોલશે : મેં ઠેકડા માર્યા. જો ‘અત્યારે’ બોલે તો ‘અત્યારે’ લખેલા કુંડાળામાં જઈ ઠેકડા મારતાં મારતાં બોલશે, હું ઠેકડા મારી રહી/રહ્યો છું. જો વિદ્યાર્થીઓ ‘હવે પછી’ એમ કહે તો ‘હવે પછી’ના કુંડાળામાં ઠેકડા માર્યા પહેલાં બોલશે, ‘હું ઠેકડા મારીશ.’ આ ચોકઠામાં કિયાચિકીઓનાં ઉદાહરણો આપ્યાં છે.

(૧) કૂદકા મારવા	(૨) તાળી પાડવી	(૩) ઊઠબેસ કરવી
(૪) કચરો વાળવો	(૫) ગીતદું ગાવું	(૬) ખડખડાટ હસવું
(૭) લંગડી કૂદવી	(૮) ફેરફુદરી ફરવી	(૯) ચપટી વગાડવી

વધુ મહાવરા માટે જરૂરિયાત મુજબ શિક્ષકે પોતાની અન્ય કિયાચિકીઓ બનાવવી. આ શબ્દો કયા કુંડાળામાં લખાય તે કહો.

- ગયા રવિવારે/અત્યારે/બે દિવસ પછી/ઈ.સ. ૨૦૩૪/૨૦૧૬/હમણાં આ શબ્દો કુંડાળામાં લખી, ચોકઠામાંથી એક કિયા પસંદ કરી વાક્યો બોલો અને લખો.

ખાલી જગ્યા પૂરી વાક્ય બનાવો. તમારા જવાબ બીજા મિત્રો સાથે સરખાવો. એમના જવાબો જુદા છે? પણ જવાબો ખોટા છે? બે જવાબ જુદા હોય તો પણ સાચા હોય.

કેટલાક મહિના પહેલાં

- હું .....
- .....

અત્યારે

- (૧) મારા પાડોશી .....
 (૨) બધાં ઘુવડ .....
 કેટલાંક વર્ષો પછી (૧) હું .....
 (૨) મારો પ્રિય દોસ્ત/બહેનપણી .....

❖ બન્ને પગના પંજા પર ઊભા રહો. હાથ ઊંચા કરો. આખું શરીર ખેંચાઈ જાય એ રીતે હાથને ઉપર કરો. સમય અને કિયા સૂચવતાં વાક્યો બનાવો.

કિયા	કેટલાક સમય પહેલાં	અત્યારે	કેટલાક સમય પછી
ઉંઘવું	મનીષ સાંજે ઉંઘ્યો.	મનીષ સાંજે ઉંઘે છે.	મનીષ સાંજે ઉંઘી જશે.
હસવું	જોક સાંભળી રીટા.....	જોક સાંભળી રીટા હસે છે.	જોક સાંભળી રીટા.....
લખવું	શ્રેયાએ કાલે વાર્તા લખી.		
		દડો વાગતાં ઐશ્વર્યા રડે છે.	દડો વાગતાં ઐશ્વર્યા રડશે.
	અમે દીવાલ કૂદ્યાં.		
કહેવું		દાદી બધાંને વાર્તા કહે છે.	
તોડવું			લતા અને પરેશ કાચ તોડશે.
રસોઈ કરવી	પખ્યાએ ગયા રવિવારે રસોઈ બનાવી.		
માન આપવું		અમે વડીલોને માન આપીએ છીએ.	
નમન કરવું			

❖ જૂથમાં કામ કરો. દરેક ખાનામાંથી શબ્દો અને શબ્દજૂથ પસંદ કરી વાક્ય બનાવી લખો.

ગઈકાલે	શર્મિષ્ઠા અને દિવ્યા ગાતાં	હતાં
આજે	બધા પ્રવાસીઓ બગીચામાં	હતા
આવતીકાલે	વિદ્યાર્થીઓ નાટક કરવાના	હશે
	મારે ઘણું લેસન	છે

૧. ગઈકાલે વિદ્યાર્થીઓ નાટક કરવાના હતા.
૨. .....
૩. .....
૪. .....
૫. .....

આ વાત બીજા કોઈ સમયે કહેવાની થાય તો કેવી રીતે કહેવાય? લખો.

અગાઉ	અત્યારે	હવે પછી
રક્ષાબંધન પર ફોઈ આવ્યાં હતાં. તેમણે પણાને, મમ્મીને અને મને રાખડી બાંધી હતી.		
	મારી પાસે એક મસ્ત ટી-શર્ટ છે તેના પર એક પણ બિસ્સું નથી.	
		અમે બધાં, ગાજર, લીલા ધાણાં અને લીલાં શાકભાજી ખાઈશું. આમળાં અને નારંગી જ નહીં કારેલાં સુદ્ધાં ખાઈશું એટલે અમને ચશમાંના નંબર નહીં આવે.
		બચ્ચાંનાં મા-બાપ હમણાં જ પાછાં ફરશે.
		ઉંચે તે આભેથી લાવીને તારલા. ધરતીને ખોળે ખંખેરવા જ રે.

ખાલી જગ્યા પૂરી ઘણા બધાં વાક્યો બનાવો. (આજે, હમણાં, પરમદિવસે)

ઉદાહરણ : ● ગઈકાલે બધા પ્રવાસીઓ બગીચામાં હતા.

- આજે બધા પ્રવાસીઓ બગીચામાં છે.
- આવતીકાલે બધા પ્રવાસીઓ બગીચામાં હશે.

૧. ..... અમે નવાં કપડાં ખરીદવા ..... (જવું)
૨. ..... બજારમાં ઘણા માણસો ભેગા થઈ ..... (જવું)
૩. નૈયાની ફોઈનાં લગ્ન ..... (હોવું)

આપેલાં વાક્યોમાં જો આ ક્રિયા અગાઉ થયેલી હોય તો બાજુમાં આપેલા ચોરસમાં ← , હાલમાં ક્રિયા ચાલી રહી હોય તો → , અને જો હવે પછી ક્રિયા થવાની હોય તો → , ની નિશાની કરો.

ઉદાહરણ : તૃપ્તિએ સફેદ દુપર્ણો પાથરો. ←

1. સ્વામી અમારો જાગશે.
2. મને જાણુ આવે છે.
3. બા બેઠી'તી રસોઈ કરવા.
4. સિંહ જંગલમાં જતો રહેશે.
5. છે નાજુક ને નમણાં હરણાં!
6. ફરફરતી મૂછ ઊગી એક.
7. પછી ઝગમગ ઝગમગ થતા સૂરજદાઢા આવ્યા.
8. ઉત્તરાયણમાં પતંગ ચગાવવાનો લહાવો લૂંટીશું.
9. ધોળાં ધોળાં સસલાં, તમે જાઓ છો ક્યાં?
10. બોધરાજ એમ માનતો કે શાહી પીવાથી બુદ્ધિ તેજ થાય છે.

◇ વર્ગના બધા વિદ્યાર્થીઓના ‘અગાઉ’ ‘અત્યારે’ અને ‘હવે પછી’ જેવાં ત્રણ જૂથ બનાવો. પછી તમે ગમે તે એક ક્રિયા બોલો.

‘અગાઉ’ જૂથ બોલશે : ખાંધું ‘અત્યારે’ વાળા કહેશે : ખાઉં દું. તથા ‘હવે પછી’ વાળા બોલશે : ખાઈશ. આ વાક્યો બોર્ડ પર આ રીતે લખવાં.

ક્રમ	ક્રિયા	અગાઉ	અત્યારે	હવે પછી
૧	ખાવું	ખાંધું	ખાઉં દું	ખાઈશ
૨		તર્યા		
૩				રમીશ
૪	વીજાવું			
૫			ગાય છે	
૬		દોડ્યો		
૭			પીએ છે	
૮				

◇ લગભગ સરખા :

તક-લાગ, કોઈ કાર્યનો અનુકૂળ સમય; ચટપટી થવી-તાલાવેલી થવી; ત્રાટક-તાકીને એક જ સ્થાને જોવું; ગાયબ-ગુમ; સાધના-કોઈ કાર્યને સફળ કરવા માટે જરૂરી મહેનત; મતવાલી-

મસ્ત; બાથ ભીડવી-મોટું કામ હિંમતબેર ઉપાડવું; પળ-સમય, (અહીં) તક; લા'વો-લહાવો (અહીં) લાભ; ભભૂત-રાખ; આટો-લોટ; રસોઈ-(અહીં) રાંધેલી વસ્તુ; ખપે-જોઈએ; વૈરાગી-સાધુ; સરપાવ-ઈનામ; મનમોજલા-આનંદમાં; જશ-પરાકમો, ગુણ

ઉદ્ઘાટન

નીતા : એક જાદુગર પાસે આંબળા ભરેલો ડબ્બો છે. તેને ખોલવા માટે તે શું કરશે?

ગીતા : આબરાકા ડાબરા?

નીતા : ના ટાંકણ ખોલશે.

તને સાંભરે રે...

- કઈ પ્રવૃત્તિ એકદમ નવા પ્રકારની/જુદી હતી?
- અગાઉ, અત્યારે, હવે પછીની કિયાઓ માટે કઈ નિશાનીઓ હતી?
- કયો પ્રશ્ન તમને અધરો/સહેલો લાગ્યો?
- તમને બોલવું/સાંભળવું ગમે તેવું કયું વાક્ય/સંવાદ તમને યાદ છે? બોલો.
- વાર્તામાં તમે ધારી હોય તેના કરતાં કઈ જુદી જ વાત આવે એવું બન્યું? ક્યારે? તમે શું ધારેલું?
- વાર્તામાં આવતાં બાળકોનાં નામ તમને યાદ છે? તમારા મિત્ર કે ભાઈબહેનમાંથી કોઈનું નામ એમાં છે?
- કેટલી વાર ગાયા પછી ‘બમ બમ ભોલા’ યાદ રહી ગઈ?
- કવિતા/વાર્તા/સંવાદની પ્રવૃત્તિ વખતે બોર્ડ પર શું લખ્યું હતું?
- આ એકમ દરમ્યાન ધરે જઈને તમે કઈ પ્રવૃત્તિઓ કરી હતી?
- ‘જબરું કહેવાય!’, ‘આવુંય હોય?’, ‘આવું તો મેં ધાર્યું જ ન હતું’ એવું તમને ક્યારે લાગ્યું?
- કઈ વાત/પ્રવૃત્તિ વખતે આપણે ખૂબ હસ્યા હતા/રડવા જેવા થઈ ગયેલા? ક્યારે તમને ખૂબ બીક લાગી હતી?
- કોણે પોતાના ઘર/ફળિયા/કુટુંબની વાત કહેલી? શી વાત હતી તે?
- આ એકમની કઈ વાત તમને એમ લાગે છે કે તમારી સાથે કે તમારા મિત્ર સાથે પણ એવું બને ખરસું?
- તમે ગેરહાજર હો તે પછીના દિવસે વર્ગમાંથી કોઈએ તમને આ એકમની વાત કરી હતી? શી વાત કરી હતી?
- પાઠ શીખ્યા પછી કોઈ એવો જાદુ કે ચ્યામ્પટ્કાર જોયો જેમાં શી હાથચાલાકી હશે તે તમને આપમેળે ખબર પડી ગઈ?

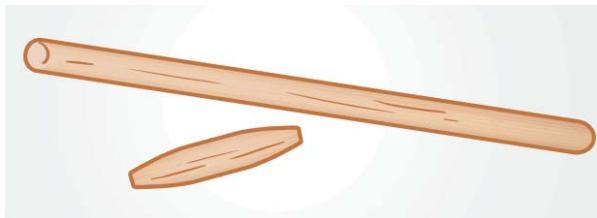
૮

ટામેટાની દડી, રમે દાદાદાદી

આજો કરીએ? ગીતદું ગાઈએ!

હુતુતુ...!

જાણો રમવાની મૃદુ,
બધ્યા મારા ભેરુઓની
ધમાલમસ્તી કરતાં કરતાં,
ખીલવાની મૃદુ...હુતુતુ...
હોય શિયાળો કે વેકેશન,
વરસાદે પાણ રમવું,
બારેય મહિના ચાલતી,
અમારી કેવી મજાની મૃદુ... હુતુતુ...
હાર નહિ કે જીત નહિ,
બસ રમવા માટે રમવાનું;
સૌને સૌની રમતો હોય
ને, કોઈ ન બાકી રહેતું... હુતુતુ...

- તમે હુતુતુ વિશે શું જાણો છો? કહો.

આજો ઉપરનાં ચિત્ર જોઈને રમત ઓળખો. શિક્ષક કે તમારા ઘરનાં મોટેરાંઓને પૂછી તેના વિશે બે-બે વાક્યો લખો.

આજો ચહેરા પર જુદા જુદા ભાવ લાવીને ફોટો (સેલ્ફી) પાડવાનો અભિનય કરો.

પલક અને રૂદ્ર તેમનાં દાદાદાદી સાથે વાતો કરે છે. તે ધ્યાનથી સાંભળો.

મારદી માસ્ટર

પલક : આ મેચમાં તો આપણે જતી જવાના.

લડ : હા, ગયા મહિને રમાયેલી મેચમાં પણ આપણે જ જતેલા ને!

દાદા : અલ્યા! તમે બેઉ જણ વળી રમવા ક્યારે ગયેલાં, તે જતી ગયેલાં?

પલક : એમ નહિ દાદા, આપણી ટીમ જતી હતી.

દાદા : આપણી ટીમ? એટલે કે હું પણ ટીમમાં હતો?

લડ : અરે દાદા, ટીમમાં તમેય નહોતા અને અમે પણ નહોતાં. આ તો આપણા દેશની ટીમ જતી હતી.

દાદા : તો એમ કહો કે આપણા દેશની ટીમ, બાકી તો જે રમે એ જ જતે કે હારે. તમે તો ટીવી અને મોબાઇલમાં જ ગેમ જોયા કરો છો એટલે તમારે વળી જત શું કે હાર શું?

પલક : દાદા, અમે કિકેટ કે ફૂલબોલ રમવા ક્યાં જઈએ?

દાદા : રમવું જ હોય એને માટે બીજી રમતો પણ હોય અને મેદાન પણ હોય જ.

લડ : આ બે સિવાય વળી કઈ રમતો?

દાદા : પૂછ તારી દાદીને, એ શું રમતાં હતાં?

દાદી : અમે તો ઘણી રમતો રમતાં : પકડદાવ, મારદી, ગિલ્લીંડા, આંબલીપીપળી....

લડ અને પલક (એકસાથે) : હું હું હું...? તમે રમતાં હતાં? શેરીઓમાં જઈને?

દાદી : નહિતર શું તમારી જેમ ઘરકૂકડી થઈને રહેતાં હોઈશું?

દાદા : બહુ મજા આવે છોકરાઓ, આપણી આ બધી દેશી રમતો રમવાની.

પલક : (મોહું બગાડીને) એવું જૂનું રમવામાં શી મજા આવે?

દાદી : અલી, રમ્યા વગર કેમ આવું કહે છે? એકવાર રમે તો ખબર પડે ને કે મજા આવે છે કે નથી આવતી?

લડ : તો તો અમને પણ દેશી રમતો શીખવોને?

દાદા : ચોક્કસ. તમે એકવાર દેશી રમતો રમવા માંડો તો ચસકો લાગી જશો. મારદીની રમતમાં હું એક્કો હતો. મને કદી દો વાગ્યો નથી, અને હું દો મારું તો નિશાન ચૂક્યો નથી. તેથી તો મારું નામ જ પડ્યું હતું - મારદી માસ્ટર! (દાદાએ પોતાની મૂછ પર હાથ ફેરવ્યો.)

દાદી : એ...મ? (દાદી ધીમું હસીને બોલ્યાં.)

બંને બાળકો : ખરેખર?

દાદા : ...એટલે સાવ એવું નહિ, એકવાર એક બહારગામની છોકરી આપણા ગામમાં લગ્નપ્રસંગે આવેલી. એણે મારેલો દડો મને વાગેલો. એ જબરી તાકોડી હતી.

રૂદ્ર : તાકોડી એટલે?

દાદા : તાકોડી એટલે એવી વ્યક્તિ કે જેને તાકે તેને પાડી જ દે.

પલક : (દાદાની મૂછ પર હાથ ફેરવીને) તો તો એ છોકરી માસ્ટર ગણાય, તમે નહીં!

રૂદ્ર : કોણ હતી એ છોકરી, દાદુ? માસ્ટરને પણ હરાવી જાય એવી તાકોડીને તો જોવી જ પડે.

દાદા : આ બેઠી, જોઈ લો...! (દાદા ખડખડાટ હસી પડ્યા.)

પલક : વાહ! દાદી, માસ્ટર તો તમે જ કેમ કે તમે માસ્ટરને પણ હરાવેલા.

દાદા : હાર્યા ન કહેવાય હવે. કેમ કે જેને દડો વાગે એ પણ મારનારનો સાથીદાર બની જાય. પછી એ બે ભેગાં થઈને બીજાંને દડો મારે, એમ રમત આગળ ચાલે.

પલક : દાદાની જીવનભરની સાથીદાર! મારી વ્હાલી દાદી!

રૂદ્ર : જીવનભરની સાથીદાર એટલે? (દાદા-દાદી અને પલક ગૃહેય હસી પડ્યાં.)

દાદા : ઓ ડબ્બુ! એ જ તમારી દાદી.

● વાતચીત :

- આ સંવાદમાં સૌથી વધુ નવાઈ ક્યારે લાગી?
- તમે ઘરે કઈ કઈ રમતો રમો છો?
- તમને સૌથી વધુ કઈ રમત ગમે છે? શા માટે?
- તમે કોઈ નવી રમત બનાવી છે? કઈ? કહો.
- તમારા ઘરે દાદા-દાદી કે વડીલો એમના સમયની કોઈ રમતોની વાત કરે છે?
- તમને યાદ હોય તે રમત વિશે કહો.
- તમને રમત રમવાનું ગમે કે રમત જોવાનું? કેમ?
- મેદાનમાં રમાતી કઈ રમતો તમે જોઈ છે?
- ઘરમાં રમાતી કઈ રમતો તમે જોઈ છે?

○ મને ઓળખો.

ઉદાહરણ : તું મોટો થઈશ એટલે તારે પણ મારા જેવી મૂછ આવશે. (દાદા)

1. હું નાનો હતો ત્યારે મારદડી રમવામાં એક્કો હતો. ( )
2. હું તો બીજા ગામમાં જાઉં તોય મારદડી રમવા માંડું. ( )

૩. મને તમારા કરતાં પણ વધુ સારી રીતે મારદડી રમતાં આવડતું હતું. ( )
૪. ભાઈ તો આખો દિવસ મોબાઇલ પર રમે છે, હું તો સાંજે જ મોબાઇલ રમું છું. ( )
૫. તારા પણા નાના હતા ત્યારે હું રોજ એમને મેદાનમાં લઈ જતો. ( )
૬. તમે ત્રણેય જણ અત્યારે થોડી પેટપૂજા કરી લો, પલકના પણા આવે ત્યારે રમવાની વાતો કરજો. ( )

આપેલો શબ્દ ક્યા વાક્યમાં યોગ્ય રીતે વપરાયો છે? તે વાક્ય લખો.

- તાકોડી : .....

  ૧. ઈજુબહેન ભારે તાકોડી, જેટલી તક મળે એ બધી જ લઈ લે.
  ૨. મારે એક બે કોડી ન ચાલે, હું તાકોડી છું એટલે ગ્રાણ કોડી લઈશ.
  ૩. વાહ! એક જ પથ્થર ફેંક્યો ને કેરી પાડી દીધી, તે, તું તો સરસ તાકોડી છે ને!

- જીવનભર : .....

  ૧. આજની મેચ તો મને જીવનભર યાદ રહેશે.
  ૨. મારા જીવનભરમાં તો ઘણી વાતો છે.
  ૩. તમારા જીવનભરમાં કેટલાં વર્ષ ભરેલાં છે?

- ઘરકૂકડી : .....

  ૧. એય ઘરકૂકડી! આમ આખો દિવસ મરધી સાથે શું રમે છે?
  ૨. ઘરકૂકડીની જેમ આખો દિવસ ઘરમાં ભરાઈ રહેવાતું હશે!
  ૩. ઘરમાં દાણા નાખીએ તો ઘરકૂકડી ઘરમાં આવી જાય.

- ચસકો : .....

  ૧. મને તો ગળ્યું ખાવાનો એવો ચસકો કે હું તો ગળ્યું કશું ખાઉં જ નહીં.
  ૨. એને કિકેટનો ભારે ચસકો, આખો દિવસ રમ રમ કરે.
  ૩. જરા સંભાળજે, ચસકો લાગી જશે પછી સાબુથી ધોઈશ તોપણ જશે નહીં.

- માસ્ટર : .....

  ૧. સુરેશભાઈ તો કબડીના માસ્ટર છે, એટલે કોઈ દિવસ રમતાં જ નથી.
  ૨. સુરેશભાઈ તો કબડીના માસ્ટર છે, એટલે દરરોજ રમે છે.
  ૩. સુરેશભાઈ તો કબડીના માસ્ટર છે, એટલે એમની ટીમ જ જતશે.

- ગીતનું ગાઈશું ને ફરીથી? ‘હુતુતુ....! જાણો રમવાની ઝતુ...’

આ પ્રશ્નાની જોગણી કરો, જવાબ લખો. (ત્રણાં જૂથમાં)

૧. મારદડી માસ્ટર સંવાદમાં કેટલા સભ્યો જોડાયેલા છે? કોણ કોણ?
૨. ભાઈબહેનમાં કોણ નાનું અને કોણ મોટું હશે? કેમ ખબર પડી?
૩. મારદડી રમતમાં વિજેતા કોણ કહેવાય?
૪. ‘દાદીને મારદડી રમતમાં ક્યારેય દડો વાગ્યો નહિ હોય.’ આ વિધાન સાચું છે કે ખોટું? શા માટે?
૫. ઘરની બહાર મેદાનમાં રમવી પડે એવી કઈ કઈ રમતોનાં નામ આ સંવાદમાં આવે છે?

આ કામ તમારે ઘરે કરવાનું છે. તમારાં દાદા-દાદી અથવા માતા-પિતાને પૂછો કે તેઓ બાળપણમાં કઈ કઈ રમતો રમતાં હતાં? એ રમતો કેવી રીતે રમી શકાય તેની વિગતો જાણો. કોઈ એક રમત પસંદ કરી એના વિશે લખો.

રમતનું નામ : .....

ખેલાડીઓની સંખ્યા : .....

મેદાનનું માપ : .....

સાધનસામગ્રી : .....

રમવાની રીત : .....

આઉટ ક્યારે થવાય? : .....

રમત પૂરી થયેલી ક્યારે ગણાય? : .....

તમને આ રમત ગમી? શા માટે? : .....

અહીં લીટી કરેલા શબ્દો શાના વિશેના છે? કહો.

૧. જે ખેલાડી રમતા હોય તે મેદાનના પાટાની અંદર રહે, બાકીના બહાર જાય.
૨. ધાબા ઉપર પતંગ ચગાવવાની મજા પડે.
૩. બે કોથળાની વચ્ચે મારો હાથ ફસાઈ ગયો.
૪. સસલાભાઈ તો દોડીને બધાંથી આગળ થઈ ગયા.
૫. શિયાળવીબહેન આળસુ હતાં, એ બધાંથી પાછળ રહી ગયાં.
૬. મારાં પુસ્તકો એવી રીતે ગોઠવ્યાં છે કે દરેક પાઠ્યપુસ્તકની નીચે એ વિષયની નોટબુક હોય.
૭. ઘરની અંદર શું કામ બેસી રહેવું? બહાર નીકળીએ તો ભીજાવાની પણ મજા પડે ને!

૮. આપણા વર્ગખંડની અંદર કઈ કઈ વસ્તુઓ લાકડાની બનેલી છે?

૯. તમે ક્યારેય જિલ્લા બહાર ગયા છો?

ઉચ્ચ ચિત્ર જુઓ.

ઉભા થાઓ. બંને હાથ પીઠ પાછળ લઈ જાઓ અને જમણા હાથે ડાબા હાથની તથા ડાબા હાથે જમણા હાથની કોણી પકડો.

ઉષ્ણુભાઈએ આ ચિત્ર પરથી નીચે વર્ણન લખ્યું છે. વર્ણનમાં જ્યાં ભૂલ છે તે સુધારીને ફરીથી લખો.

દા.ત. ‘ખાટલા નીચે બે વડીલો બેઠા છે’, ને બદલે ‘ખાટલા ઉપર બે વડીલો બેઠા છે’ એમ સુધારવાનું છે.

એક બહેન માથામાં ટોપલો ઉપાડીને ઘરે જાય છે. ખાટલા નીચે બેઠેલાં બાળકો વડીલોની વાતો ધ્યાનપૂર્વક સાંભળે છે. ગાયના મોઢા આગેથી પોઢળો પડ્યો છે. ત્રણ છોકરા લખોટી રમે છે, એક છોકરી પણ લખોટી રમવા માટે છોકરાઓ પાછળ આવી રહી છે. છોકરાઓની આગળ ગાય બાંધેલી છે તેથી છોકરાઓને બીક લાગતી નથી. કૂકડો નીચે જોઈ રહ્યો છે જ્યારે મરદી વચ્ચે જોઈને ચણ ચણે છે. નીરણાંકુંડ ઉપરથી ગાય ખાણ ખાય છે. નીરણાંકુંડની વચ્ચે ત્રણ ઈંટ મૂકેલી છે. ખાટલા વચ્ચે બેઠેલા છોકરા વિચાર કરે છે કે હજણાં કોઈક આવીને લોટામાંથી માટલામાં પાણી કાઢીને આપે તો સારું.

ખરું હોય તો ‘ખારું’ અને ખોટું હોય તો ‘ખાટું’ લખો.

તમે કોઈ દિવસ સબરસ ચાખ્યું છે? આવું તમને કોઈ પૂછો તો મુંજાઈ ન જતાં કેમ કે સબરસ એટલે મીઠું. રસોડાનો રાજા કોણ? - એમ તમારી મમ્મીને પૂછો તો પણ કહેશે કે રસોડાનો રાજા એટલે મીઠું! એ કેવી રીતે પાકે છે તે જાણો છો? તે માટે

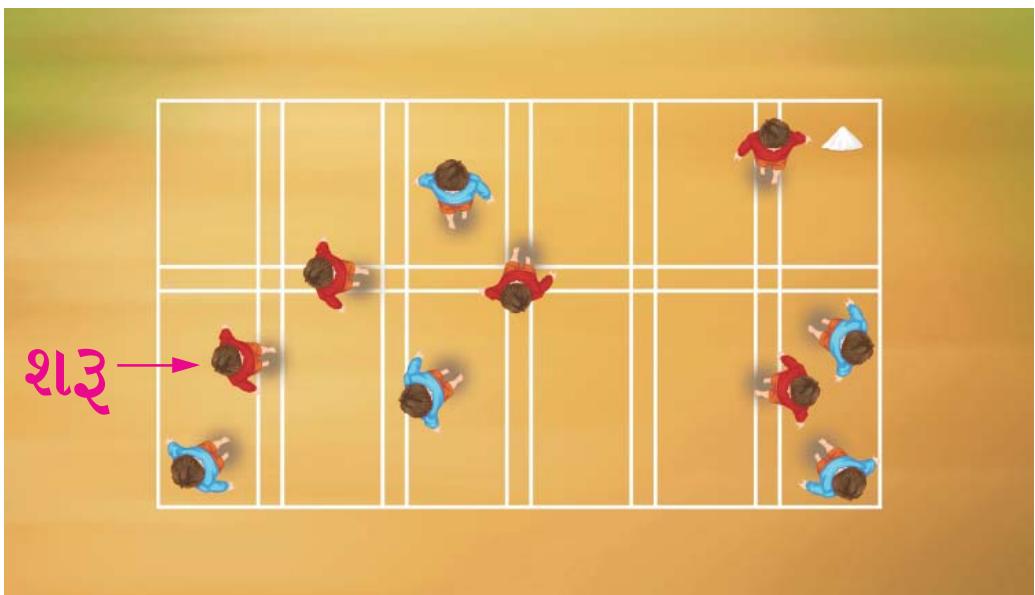
દરિયાકિનારે જમીન પર ક્યારીઓ (પાટા) બનાવી દેવામાં આવે છે. તેમાં દરિયાનું પાણી ભરી દેવામાં આવે છે. ક્યારીઓમાં ભરેલા સમુદ્રના પાણીને તડકામાં સૂક્કવવામાં આવે છે. આમ કરવાથી પાણીનું બાધ્યીભવન થઈ જાય છે એટલે કે પાણી વરાળ બની ઉડી જાય છે. ક્યારીઓમાંથી પાણી ઉડી ગયા બાદ માત્ર મીઠું વધે છે. તેના નાના નાના ઢગલા બનાવવામાં આવે છે મીઠું પકવવાની આ ક્યારીઓને અગર કહે છે અને મીઠું પકવનારને અગરિયા. મીઠાને નમક, સબરસ, લવણ અથવા લૂણ પણ કહેવામાં આવે છે. કષ્ટ બાજુ આપણે પ્રવાસ માટે નીકળીએ તો કષ્ટ પ્રદેશમાં પ્રવેશતાં જ કષ્ટની બારી ગણાતા સૂરજબારી પંથકથી જ તમને મીઠાની ખેતી કરતાં અગરિયાઓને મળવાનો લહાવો મળી શકે. દક્ષિણ ગુજરાતના દાંડી અને ધરાસણા તો મીઠા માટે જગપ્રસિદ્ધ છે.

● વિધાનો ખારાં છે કે ખાટાં?

1. મીઠું દરિયાની અંદર પાકે છે. [ ]
2. સાગરનાં પાણીમાં મીઠું પહેલેથી હોય છે. [ ]
3. મીઠાની ખેતી કોઈપણ જગ્યાએ થઈ શકે. [ ]
4. મીઠું પકવાનાર સૂરજબારીની નજીક રહે કારણ કે ત્યાં સૂરજનો તડકો સારો મળે. [ ]
5. દરિયાકિનારે ભવનમાં વરાળ થાય તેને બાધ્યીભવન કહેવાય. [ ]
6. ચિત્રમાં મીઠાની છ ઢગલી છે. [ ]

○ તમને રમવાની મજા પડે એવી એક રમત વિશે જાણો અને રમો.

તમે મેદાનમાં કઈ કઈ રમતો રમો છો? કબડી? કિકેટ? ખો ખો? ફૂટબોલ? આંધળો પાટો? આવી ઘણી રમતો તમે રમતા જ હશો. આજે એક નવી રમત વિશે જાણીએ. આમ તો આ રમત ઘણી જૂની છે. પણ તમારા માટે નવી હશો. રમતનું નામ પણ નવું જ છે. “દાંડીકૂચ” ચાલો જાણીએ કે આ રમત કેવી રીતે રમાય.

(પાંચ પાંચ ખેલાડીઓની ટીમને રમવા માટેનું મેદાન)

દાંડીકૂચ રમવા બે ટીમ બનાવવી પડે. દરેક ટીમમાં પાંચથી દસ ખેલાડી હોઈ શકે. ખેલાડીની સંખ્યા મુજબ મેદાનમાં પાટા વધુ ઓછા કરવા પડે. એક ટીમમાં જેટલા ખેલાડી હોય તેટલા પાટા દોરવા.

જેનો દાવ આવે તે ટીમનું નામ ‘અંગ્રેજ ટીમ’ (ચિત્રમાં લાલ ટી-શર્ટમાં છે તે.) તેઓ માત્રા આડા અને ઊભા પાટા ઉપર જ દોડી શકે.

બીજી ટીમ ‘ગાંધી ટીમ’ (ચિત્રમાં વાદળી ટી-શર્ટ છે તે). તે ટીમના બધા સત્યો ‘શરૂ’ લખેલા ખાનામાં ઊભા રહે. તે તેમનું ઘર કહેવાય. ગાંધી ટીમ આખા મેદાનમાં કોઈપણ જગ્યાએ જઈ શકે. તેમનું કામ છે - અંગ્રેજ ટીમનો ખેલાડી તેમને અડકી ન જાય એ રીતે ‘શરૂ’વાળા છેઠેથી મીઠાની ઢગલીવાળા ખાનામાં પહોંચી જવું.

ગાંધી ટીમના સત્યો જ્યારે મીઠાની ઢગલી તરફ જવાનો પ્રયાસ કરે ત્યારે અંગ્રેજ ટીમના ખેલાડીઓ પાટા પર જ દોડી તેમને આઉટ કરવાનો પ્રયત્ન કરશે. અંગ્રેજ ટીમનો ખેલાડી ગાંધી ટીમના જે ખેલાડીને અડકી જાય તે આઉટ ગણાશે. ગાંધી ટીમના જેટલા ખેલાડીઓ મીઠાની ઢગલી સુધી પહોંચી જાય તેટલા પોઈન્ટ તેમને મળે. ત્યારબાદ દાવ બદલાય. અંગ્રેજ ટીમ હવે ગાંધી ટીમ બને અને ગાંધી ટીમ અંગ્રેજ ટીમ. આ રીતે રમત આગળ ચાલે.

તમારા શિક્ષકની મદદ લઈને આ રમતના મેદાનમાં જઈને ૧૦ મિનિટ સુધી રમો. તમે રમતના બંને ભાગમાં રમશો.

- ચોથી વાર ગીતનું ગાઈએ : ‘હુતુતુ...! જાણો રમવાની ઋતુ...’

● વાતચીત :

- તમારે ફરીથી આ રમત રમવી હોય તો ગાંધી ટીમમાં રહો કે અંગ્રેજ ટીમમાં? શા માટે?
- પહેલો દાવ કોનો હતો?
- સૌથી પહેલાં મીઠાની ઢગલી સુધી કોણ પહોંચ્યું?
- કોણ કોણ આઉટ થયાં?
- તમારી ટુકડી મીઠાની ઢગલી સુધી પહોંચે એ માટે તમે શું કર્યું હતું?
- ગાંધી ટીમના સભ્યોને મીઠાની ઢગલી સુધી ન પહોંચવા દેવા તમે શું કર્યું હતું?
- શાળામાં તમે કઈ કઈ રમતો રમો છો? ઘરે કઈ કઈ રમતો રમો છો?
- વીડિયો ગેમ કે મોબાઇલમાં જે રમીએ છીએ એને રમત કહેવાય? શા માટે?
- બે કરતાં વધારે ખેલાડીઓની જરૂર પડે તેવી રમતો કઈ?
- રમતમાં બે ટુકડી પાડવા માટેની કોઈ પણ ત્રણ રીત વિશે કહો.

◇ જૂથમાં કામ કરો. કોઈ એક પ્રશ્ન પર ચર્ચા કરો. તમે શી વાતો કરી તે વર્ગ સમક્ષ રજૂ કરો.

1. મીઠું ન હોય તો આ રમત રમી શકાય? કેવી રીતે?
2. આ રમત ૧૬ સભ્યો રમતા હોય તો કેટલાં ખાનાં રાખવા જોઈએ? શા માટે?
3. આ રમતનું નામ ‘દાંડીકૂચ’ કેમ પાડ્યું હશે?
4. આ રમતમાં જીતવા માટે કઈ કઈ આવડતની જરૂર પડે?

◇ નીચેના કોઠામાં ધોરણ-જમાં ભાષાતાં કેટલાંક બાળકોની વિગતો આપી છે. એના આધારે જૂથમાં ચર્ચા કરીને નક્કી કરો કે દાંડીકૂચની રમત સૌથી સારી કોણ રમી શકે? શા માટે? તમારો જવાબ કારણો સહિત વર્ગમાં રજૂ કરો.

વિગત	ઉંચાઈ	શરીરનો બાંધો	દોડવાની ઝડપ	ચપળતા	સીધી લીટીમાં દોડવાની આવડત	નિર્ણયશક્તિ
બાળકનું નામ						
નિવાનભાઈ	વધુ	મધ્યમ	મધ્યમ	વધુ	સારી	મધ્યમ
આરવભાઈ	ઓછી	મજબૂત	મધ્યમ	ઓછી	સારી	મધ્યમ
હાવીબહેન	મધ્યમ	નબળો	વધુ	વધુ	મધ્યમ	મધ્યમ
પલબહેન	મધ્યમ	મધ્યમ	મધ્યમ	મધ્યમ	સારી	સારી
દક્ષભાઈ	વધુ	મધ્યમ	વધુ	ઓછી	મધ્યમ	સારી
ત્રિનભભાઈ	ઓછી	મજબૂત	ઓછી	વધુ	ઓછી	મધ્યમ

- તમે કેપ્ટન છો. નીચેની રમત માટે તમારી ટીમમાં ક્યા ખેલાડીને લેશો? ઉપરના કોઈ પરથી નક્કી કરો.

કેપ્ટનનું નામ : .....

રમતનું નામ	તમે પસંદ કરેલ ખેલાડી
દાંડીકૂચ	
ગિલ્લી દંડા	
કબડ્ડી	
ખો ખો	
મારદડી	
નારગોળ	

ઉદાહરણ વાંચો. વાક્યોને 'તેથી', 'કારણ કે', 'કેમ કે' - શબ્દો વડે જોડી એક વાક્ય બનાવો. નવું વાક્ય વર્ગ સમક્ષ વાંચો.

1. ખાંડમાં કીડીઓ ભરાઈ જાય છે. મારી મખ્મી તેમાં લવિંગ મૂકે છે.
ખાંડમાં કીડીઓ ભરાઈ જાય છે. તેથી મારી મખ્મી તેમાં લવિંગ મૂકે છે.
2. પદ્ધીઓને સેવ કે ચવાણું ખવડાવવું જોઈએ નહિ. તેનાથી તેમને રોગ થાય છે.
પદ્ધીઓને સેવ કે ચવાણું ખવડાવવું જોઈએ નહિ કેમ કે તેનાથી તેમને રોગ થાય છે.
(અથવા આમ પણ જોડી શકો.)

પદ્ધીઓને સેવ કે ચવાણું ખવડાવવું જોઈએ નહિ કારણ કે તેનાથી તેમને રોગ થાય છે.

1. બંધ રહેતા કબાટમાંથી વાસ આવે છે. તેમાં ફિનાઈલની ગોળી મૂકવી જોઈએ.
- .....

2. મને ઘણી બધી વાર્તાઓ આવડે છે. મારા પણ રોજ મને વાર્તાઓ કહે છે.
- .....

3. બધો કપાસ બગડી ગયો. છોડ પર ઈયળો પડી ગઈ હતી.
- .....

4. કાચબાએ તેનાં અંગો ઢાલમાં લઈ લીધાં. એને કંઈક અવાજ સંભળાયો.
- .....

5. મોટાભાગે ડાંગરનો પાક ચોમાસામાં થાય છે. ડાંગરને વધુ પાણીની જરૂર પડે છે.
- .....

પદ્માસનમાં બેસો. પાંચ વાર ઊંડા શાસ લો. ઉદાહરણ મુજબ શબ્દોને ગોઠવી વાક્ય બનાવો.

બને છે પૌષ્ટિક આહાર દૂધ છે તે મજબૂત પીવાથી કેમ કે હાડકાં

દૂધ પૌષ્ટિક આહાર છે કેમ કે તે પીવાથી હાડકાં મજબૂત બને છે.

૧. ત્રાણ રંગો છે કહેવામાં આવે છે તેને ત્રિરંગો તેથી આપણા રાષ્ટ્રધ્વજમાં.

.....

૨. કારણ કે ઈજા થઈ શબાનાને પગો રમતાં રમતાં પાટો બાંધ્યો તેના પગમાં.

.....

૩. વર્ગમાં આગળ છે શાહિદને ચશમાના નંબર બેસાડે છે વધુ તેથી શિક્ષક તેને.

.....

૪. પેનથી લખે છે ભૂલી ગયો કારણ કે ડેવિડ આજે તે પેન્સિલ છે ઘરે.

.....

યોગ્ય શબ્દ મૂકી ખાલી જગ્યા પૂરો : (કેમ કે, પણ, તેથી, પરંતુ, અથવા)

૧. દાદા ગુરુસે થાય, ... કદી મારે નહીં.

૨. રૂદ્ર તો ઠીક, પલકને ..... દાદીની આ વાતની ખબર નહોતી.

૩. આજે મારે વહેલા ઘરે જવું પડશે, ... અમારે બહારગામ જવાનું છે.

૪. હું ..... મારી બહેન, કોઈક તો રોજ એકાદ તોફાન કરીએ જ.

૫. પવન જોરદાર છે, ... પતંગ ચગાવવાની મજા પડશે.

૬. મારે તો રમવું જ હતું, ... બાપુજીએ પરાણે ભણવા બેસાડ્યો.

૭. હવે વધારે વાંચવું પડશે, ... પરીક્ષા નજીક આવી રહી છે.

૮. સાંજે હું મેદાનમાં હોઉં, ... નદીકિનારે ફરતો હોઉં.

૯. આજે વાર્તા સાંભળવાની ખૂબ મજા આવતી હતી, ... ઘંટ વાગ્યા પછી પણ કોઈ ઊભું ન થયું.

૧૦. મારે ..... દાદીની જેમ રમતમાં એકું બનવું છે.

- અલ્યા, ઊભા થાઓ. છેલ્લીવાર ગાઈએ ગીતનું : હુતુતુ... જાણો રમવાની ઝતુ...

‘અ’ અને ‘ક’ ને ‘બ’ વડે જોડી વાક્યો ઝડપથી બનાવી બોલો અને લખો.

અ	બ	ક
મને રમવાનું ગમે છે	એટલે	હું કિકેટ રમીશ.
મારે તો કબડી રમવી છે	પરંતુ	મને કોઈ રમાડતું નથી.
લખવાનો કંટાળો આવે છે	તેથી	હવે રમવા જઈશ.
એ ભલે મોટા હોય	પણ	મારા જેવું રમી ન શકે.
તું જીત્યો નથી	કેમ કે	હું તારાથી પહેલાં આવી ગયો હતો.

ઘાટા છપાયેલા શબ્દો તમને યોગ્ય લાગે છે? નહીં ને? તો સુધારો અને ફરીથી લખો.

એક હતાં રમતુબહેન, એમના ભાઈનું નામ રમતાભાઈ. રમતુબહેન માથા આગળ વાળની ચોટલી વાળે. રમતાભાઈ માથા એટલે ટોપી પહેરે. ભાઈબહેન દરરોજ મેદાન જેથી રમવા જાય, રમતુબહેન ઉપર ચાલે અને રમતાભાઈ એમની પાઇળ. મેદાન કારણ કે પહોંચીને દોસ્તારો સાથે જુદી જુદી રમતો રહે. રમતાભાઈને સારું રમતા ન આવડે. ઉપર કોઈ એમને પોતાના સાથીદાર ન બનાવે. રમતુબહેન સરસ રહે માં બધાં એમના હરીફ થવામાં ગભરાય. રમતાભાઈ કાયમ વિચારે કે હું પણ સરસ ખેલાડી બની જઉં, માં બધાં મને તેમનો સાથીદાર બનાવે. રમતુબહેન એને સમજાવે કે એ પોતે સારી ખેલાડી છે તેથી એ રોજ કસરત કરે છે.

બે મિનિટ વજાસનમાં બેસો. વાંચો.

તેજસ્વિની ગોધરામાં રહે છે. એક દિવસ તેના કાકાનો દીકરો ગીતાંશ ત્યાં આવ્યો. તે તેને લેવા માટે બસસ્ટેશન ગઈ. તેઓ ઘરે પાછાં આવ્યાં. તેજસ્વિનીએ બારણું ખોલ્યું.

હવે વાંચો, આગળ શું થયું....

તેજસ્વિની : આવ, હેઠ્ઠી આવ. અરે! આ શું?

ગીતાંશ : અરે! આ આ શું જ ઘર છે ને!

તેજસ્વિની : હા' પણ...

ગીતાંશ : મને નથી લાગતું કે તું ઘરમાં બધી વસ્તુઓને આ રીતે ગો વી શકે. આ તો માત્ર વાં રો કરી શકે... અને હું તો હ ણાં જ આવ્યો. (બંને હસી પડે છે.)

તેજસ્વિની : શું કપા ! આ રૂમનો પા જનો દર જો બંધ કરવાનું હું ભૂલી ગઈ હતી.

ગીતાંશ : હં... અને ત્યાં જો પાછળ લી ડાના ઝાડ પર તારો બીજો ભાઈ. જો, કેવી મસ્તીથી તારી વેફ ખાઈ રહ્યો છે!

તેજસ્વિની : દોઢ ડાખા... એ વેફર મેં તારા માટે બનાવી હતી.

ગીતાંશ : ભલે! પણ મને તો કાકી બના એ જ ભાવે. (તેજસ્વિની તેની સામે ડોળા કાઢે છે.)

તેજસ્વિની : અચ્છા, એમ!... મમ્મી તો હવે છેક સાંજે આ શે. ત્યાં સુધી ખાજે આ પંખાની હવા.

ગીતાંશ : મજાક કરું છું, બાબા... ચાલ, પહ આ રૂમને માણ ની જેમ ગોઠવી દઈએ.

તેજસ્વિની (હસીને...) : હા... ચાલ... હૂપ... હૂપ...

કંઈક ખૂટનું હતું તો પણ વાંચી શકાયું ને! હવે ફરીથી વાંચો મોટેથી વાંચો.

હવે વાંચો વાંદરાએ શું કરેલું?

વાંદરો પાછળના દરવાજેથી રૂમમાં આવ્યો. બાજુબાજુમાં મૂકેલી ખુરશીઓમાંથી એક ખુરશી પાડી દીધી. ટેબલફેન ટેબલ પર હતો તે ઉઠાવી સોફા પર નાખ્યો. ટેબલ પર મૂકેલો પૈસાનો ગલ્લો લઈ જમીન પર નાખ્યો. તે તૂટી ગયો અને તેમાં રહેલા સિક્કા ભોંયતળિયા પર વેરાઈ ગયા. શૂઝ રોકમાં મૂકેલાં ચંપલ ફેંક્યાં. એક ચંપલ ખુરશીની નજીક પડ્યું. બીજું ચંપલ છેક બારણા પાસે ગયું. કબાટમાંથી એક માસ્ક લઈ ખુરશી પર ફેંક્યું, ચશમાં આડી પડેલી ખુરશી પાસે ફેંક્યાં તેથી તેનો એક કાચ નીકળી ગયો. નાના ટેબલ પર મૂકેલી ફૂલદાની લઈ સોફા પર ફેંકી. દીવાલ પર ટીંગાડેલું ઘડિયાળ નીચે પડ્યું.

- તેજસ્વિનીના ઓરડાને વાંદરાએ કેવી રીતે ગોઠવ્યો છે, તે તમે વાંચ્યું ને? તો તે પ્રમાણે ચિત્ર દોરો.

આપણા ટમેટું ધૂજે છે, કેમ ભાઈ? સાંભળો, ગાઓ, વારંવાર ધૂજો.

ઠંડી

કહે ટમેટું મને ફીજમાં બહુ લાગે છે ઠંડી,
દૂધીમાસી, દૂધીમાસી જટ પહેરાવો બંડી.
આના કરતાં હતાં ડાળ પર રમતાં અડકોદકો,
મીઠો મીઠો મને જ લાગતો એ સવારનો તડકો.
અહીં તો બસ છે ઠંડી ઠંડી અને બરફનાં ગામ,
કોણે ફીજ બનાવ્યું? જેમાં નથી હૂંઝનું નામ.
ત્યાં દરવાજો ખુલ્યો ફીજનો લેવા માટે ઘારી,
મૂળાભાઈએ ટમેટાંને ટપાક ટપલી મારી.
દડક કરતું ગયું ટમેટું છેક ફીજની બહાર,
બારીમાંથી સૂરજ જોયો, નથી ખુશીનો પાર.
ત્યાં નાનાં બે કિરણો આવ્યાં પાર કરીને સડકો,
કહે, ટમેટારાજ પહેરો, મીઠો મીઠો તડકો.

- કૃષ્ણ દવે

● વાતચીત :

- ટમેટાને શું થયું ત્યારે તમને મજા પડી? ટમેટાને શું થયું ત્યારે તમને દુઃખ થયું?
- તમે ફીજ જોયું છે? ક્યાં? ફીજમાં કઈ કઈ વસ્તુઓ હોય છે?
- ફીજ વગર શાકભાજી, દહીં, દૂધ કેવી રીતે સાચવી શકાય?
- ફીજમાં રહેલા શાકભાજી/ફળ શું વાતો કરતા હશે?
- તમને ફીજ બનવું ગમે કે ફીજમાં રહેલી વસ્તુ બનવું ગમે? કેમ?
- ફીજમાંથી બહાર નીકળીને ટમેટું મનમાં શું બોલ્યું હશે?
- હવે પછી તમે કોઈને ટમેટું કાપતાં જુઓ ત્યારે તમને શું થાય?

◇ જવાબ તો તમને આવડશે ૪. લખી લો.

1. ટમેટાએ બંડી કેમ માગી? .....
2. ટમેટાને ઠંડી લાગી ત્યારે તેને શું યાદ આવ્યું? .....
3. ટમેટું શું જોઈને ખુશ થઈ ગયું? .....
4. ટમેટાને ફીજમાં કોણી યાદ આવે છે? .....
5. ટમેટાએ કોણી પાસે મદદ માગી હતી? .....
6. ટમેટાને ફીજ ગમે છે? કેમ ખબર પડી? .....
7. ટમેટું કોણે કોણે ‘થેન્ક યૂ’ કહેશે? શા માટે? .....
8. ટમેટું સૂર્યપ્રકાશ/તડકો શા માટે ન ઈચ્છે? .....

◇ કવિતાના શબ્દોનો ઉપયોગ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો.

1. ..... નો દરવાજો વારંવાર ખોલવાથી લાઈટબિલ વધારે આવે.
2. સૂરજના ..... ગરમી આપે છે.
3. સુરતની ..... ખૂબ વખાણાય છે.
4. મારા મામાના લગ્નમાં ..... નો હલવો બનાવ્યો હતો.
5. બોરડી જોરથી હલાવી એટલે ટપટપ ..... દઈને બોર પડ્યાં.
6. ઉનાળામાં ડામરની ..... ચાલવું અઘરું છે.

● તમે ફીજમાં બિરાજેલા ટમેટારાજ છો, તમારી વાત ઘરના કોઈ એક સત્યને કહો.

◇ વાંચો, સમજો અને નવી પંક્તિઓ બનાવો.

કહે ટમેટું મને ફીજમાં બહુ લાગે છે ઠંડી, ટમેટું કહે મને ફીજમાં બહુ ઠંડી લાગે છે.
દૂધીમાસી, દૂધીમાસી ઝટ પહેરાવો બંડી. દૂધીમાસી દૂધીમાસી ઝટ બંડી પહેરાવો.

જોયું? અહીંયાં પંક્તિમાં શબ્દોની જગ્યા બદલાવી તો વાક્ય બની ગયું!

તેથી ઊલટું કરો અને વાક્ય પરથી પંક્તિ બનાવો.

આ પંક્તિ કવિતામાંથી શોધો અને સરખામણી કરો.

ત્યાં નાનાં બે કિરણો સડકો પાર કરીને આવ્યાં,

(અને) કહે ટમેટારાજા મીઠો મીઠો તડકો પહેરો.

.....
.....

● આ વાક્યોને તમે ગાઈ શકાય તેવાં બનાવી શકો?

૧.	મારું નામ ધમાચકડી ધમાચકડી ધમાચકડી છે. તારું કામ તો ડાહ્યું ડાહ્યું કહેવાનું કે કરવાનું છે.	ધમાચકડી ધમાચકડી ધમાચકડી મારું નામ ડાહ્યું ડાહ્યું કહેવાનું ને કરવાનું એ તારું કામ
----	--	---

● કઈ તરફની પંક્તિઓ ગાવાની મજા પડે તેવી છે? શા માટે? એવું કેમ લાગે છે?

● આ વાક્યોને ગાઈ શકાય તેવી પંક્તિઓ લખો.

૧	ટપુ નામનો એક કાચબો હતો, તેની અટક લપલપિયા હતી. એ આખો દી' પાણીમાં રહીને છબણબિયાં કર્યા કરે.	
૨.	તારી લંકા સળગી ગઈ. પણ મારી પૂંછડી સાજ જ રહી. તારાં તેલ, ગાભા અને દીવાસળી બગડી ગયાં પણ મારી પૂંછડી સાજ રહી.	
૩.	હે જૂતાજીના દાક્તર, જરાક નાડી માપો. મારું ચંપલ બીમાર પડ્યું છે, એની સારી રીતે દવા કરો.	

❖ ગણિત પણ સમજુએ.

નીચેનો કોઠો અને તેની નીચે આપેલા પ્રશ્નો જુઓ : તમારા જૂથમાં ચર્ચા કરી, તમારો
જવાબ લખો અને વર્ગમાં રજૂ કરો.

અહીં ભારતના તેમજ વિશ્વના લાંબી તથા ઉંચી કૂદના વિકમોની વાત છે.

રમતનું નામ	વિશ્વ રેકૉર્ડ (વિકમ)	ભારતીય રેકૉર્ડ
ઉંચો કૂદકો (પુરુષો)	જાવીઅર એસ. (૨ મીટર ૪૫ સેમી)	ચંદ્રપાલ (૨ મીટર ૧૭ સેમી)
લાંબો કૂદકો (પુરુષો)	માઈક પી. (૮ મીટર ૮૫ સેમી)	અમ્રિત પાલ (૮ મીટર ૮ સેમી)
ઉંચો કૂદકો (મહિલા)	સ્ટેફિકા કે. (૨ મીટર ૮ સેમી)	બોબી એ. (૧ મીટર ૮૧ સેમી)
લાંબો કૂદકો (મહિલા)	ગલીના સી. (૭ મીટર ૫૨ સેમી)	અંજુ જી. (૬ મીટર ૮૩ સેમી)

1. જાવીઅર એસ. તમારી શાળામાં આવે તો શાળાની કઈ કઈ વસ્તુઓ કૂદી શકે? (જેમ કે, ખુરશી, ગુલાબનો છોડ...) .....
2. અંજુ જી. તમારી શાળામાં આવે તો શાળામાં કઈ કઈ વસ્તુઓને કૂદી શકે? (જેમ કે, કબડીનું આદું મેદાન, તુલસીવનનો ક્યારો...) .....
3. ઉંચો કૂદકો મારીને કોણ કોણ તમારા વર્ગખંડની છતને અડકી શકે? .....
4. તમે ચાર મિત્રો એક જ લાઈનમાં સૂઈ જાઓ તો કોણ તમને બધાને એક સાથે કૂદી શકે? .....
5. તમે ત્રણ મિત્રો એકની ઉપર એક ઊભા રહે તો કોણ તમને બધાને એકસાથે કૂદી શકે?.....

લગભગ સરખા :

ભેરુ-સાથી, દોસ્ત; ધમાલ-ધમાચકડી; એક્કો-સૌથી બાહોશ; પેટપૂજા-બોજન; કોડી-એક જતનું છીપલું; જીવનભર-જીવે ત્યાં સુધી; ધ્યાનપૂર્વક-એકાગ્રતાથી; ક્યારી-નાનો ક્યારો, પાણી ભરાઈ રહે એવી જમીન; બાષ્પીભવન-પ્રવાહીની વરાળ થવી - તેમ થઈને ઊડી જવું તે; જગપ્રાસિદ્ધ-જગતમાં બધે જાણીતું; રસપ્રદ-રસદાયી, રસ પડે તેવું; ચયળતા-તરવરાટ; આવડત-કુશળતા; નિર્ણયશક્તિ-નિર્ણય કરવાની શક્તિ; ઢાલ-યુદ્ધ સમયે રક્ષણ મેળવવાનું સાધન; પાચન-પચાવવું તે; પૌષ્ટિક-પોષણ મળી રહે તેવો ખોરાક; આહાર-ખોરાક; પરાણો-મહામહેનતે; ઘાટું-ગાઠ; ટીંગડવું-લટકાવવું; ઝટ-તરત; હુંફ-ગરમાવો, ઉષ્મા; પાર-છેડો, અંત.

ઉસવું છે? તો વાંચો.

ટિકુ : ડૉક્ટરસાહેબ, એક બીમારી થઈ છે.

ડૉક્ટર : શું થાય છે?

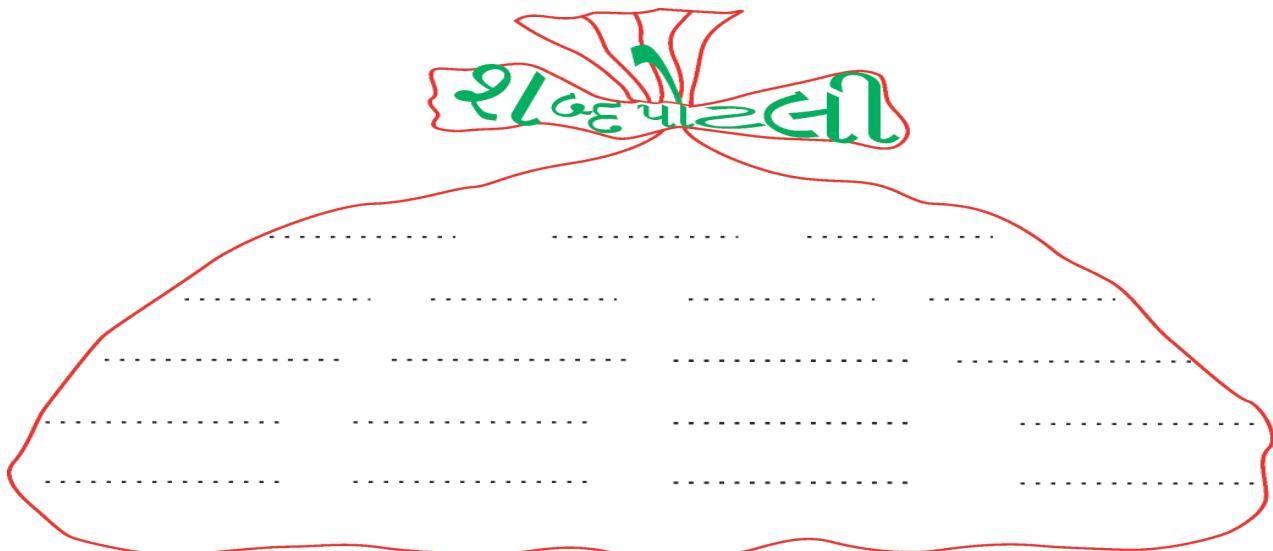
ટિકુ : મને રોજ સપનામાં કિકેટ મેચ જ દેખાય છે.

ડૉક્ટર : ભલે, આ ગોળી લઈ જાઓ. રાત્રે જમ્યા પછી લેવાની.

ટિકુ : સાહેબ, કાલથી લઉં તો ચાલે?

ડૉક્ટર : કેમ? આજે શો વાંધો છે?

ટિકુ : આજે ફાઈનલ છે, સાહેબ.

તને સાંભરે રે...

- આપણે શું નવું શીખ્યા?/તમને ખબર હોય પણ ભણવામાં પહેલી વાર આવ્યું હોય તેવી કોઈ બાબત આ એકમમાં આવી?
- દાદા-દાદીની વાતમાં તમે ધારી હોય તેના કરતાં કાંઈક જુદ્દી જ વાત આવે એવું બન્યું? તમે શું ધારેલું?
- કવિતાની કઈ પંક્તિ સૌથી પહેલાં યાદ રહી ગઈ હતી? આખી કવિતા યાદ થતાં કેટલો સમય લાગેલો?
- આ એકમ દરમ્યાન ઘરે જઈને તમે કઈ પ્રવૃત્તિઓ કરી હતી?
- ‘આવીય રમત હોય?’ , ‘આવોય નિયમ હોય?’ , એવું તમને ક્યારે લાગ્યું?
- કોણે કોણે પોતાના ઘર/ફળિયા/કુટુંબની વાત કહેલી?
- તમે ગેરહાજર હો તે પછીના દિવસે વર્ગમાંથી કોઈએ તમને આ એકમની વાત કરી હતી? શું વાત કરી હતી?
- કઈ સૂચનાની કિયા કરવી તમને સૌથી વધુ ગમી/ન ગમી? કેમ?

૬

કુમળજળકુમળજળકુમળજળકુમળ

આલો ગાઈએ ગીતદું :

ધમાચકડી ધમાચકડી ધમાચકડી માલં નામ,
 ડાહું ડાહું કરવાનું કે કહેવાનું એ તાલું કામ.
 સીધા રસ્તે વાંકાંચૂંકાં, પગલાં માંડું લાંબાંટૂંકાં,
 પાન વીણું ભીનાં-સૂકાં, બેગાં કરું ડાળી-ઠૂંઠાં,
 પૂછો નહીં, એ બધાનું શું છે હવે મારે કામ,
 ધમાચકડી ધમાચકડી ધમાચકડી માલં નામ.
 આંટા માલં આડાઅવળા, કપડાં પહેલં ઉંધાંસવળાં,
 પથરા વીણું ગોળ-લીસ્સા, મણકાથી હું ભલું ખિસ્સાં,
 પૂછો નહીં, એ બધાનું શું છે હવે મારે કામ.
 ધમાચકડી ધમાચકડી ધમાચકડી માલં નામ.
 ડાહું ડાહું કરવાનું કે કહેવાનું એ તાલું કામ.

- નીતા રામૈયા

પોસ્ટર જુઓ, સમજો, સાવચેત અને નીડર બનો.

Trinket (Non Venomous) બિન ઝેરી
Local Name : Roop soondri રૂપ સુંદરી

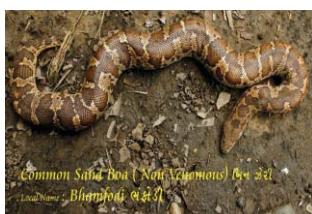
Green Keelback (adult) (Non Venomous) બિન ઝેરી
Local Name : Lilvo લીલવો

Cobra (Venomous) ઝેરી
Local Name : Nag નાગ

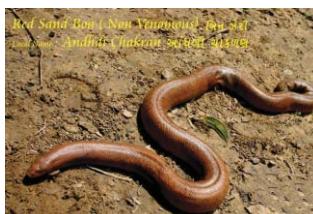
Rat Snake (Non Venomous) બિન ઝેરી
Local Name : Dhaman ધામણ

Common Sand Boa (Non Venomous) બિન ઝેરી
Local Name : Bhampodi ભંફોડી

Wolf Snake (Non Venomous) બિન ઝેરી
Local Name : Warudantti વરુંદંતી

Red Sand Boa (Non Venomous) બિન ઝેરી
Local Name : Andhdi Chakran અંધળી ચક્રાણ

Saw Scale Viper (Venomous) ઝેરી
Local Name : Foorsa/Paidku ફુર્સા/પાઇડકુ

મને ગમતા શાઢો

આ પણ તમારો નાનો ભાઈ/નાની બહેન વાક્યો બોલે છે ત્યારે શબ્દો આડાઅવળા થઈ જાય છે, એને સરખા ગોઠવીને સાચાં વાક્યો બનાવો.

ઉદાહરણ : મમ્મીએ શીરો ભાવે મને મારી બહુ બનાવેલો છે.

મને મારી મમ્મીએ બનાવેલો શીરો બહુ ભાવે છે.

૧. બહુ બીક લાગે છે કૂતરા જોડે રમવામાં. ....
૨. મજા પડી અગરપાટો મને રમવાની તો. ....
૩. તમે માટે ખેતરમાંથી શું મારા લાવ્યા? ....
૪. રમકડાં મારાં સંતારી તમે દીધા? ....
૫. નિશાળમાં હું જવાનો/જવાની મોટો/મોટી નથી ભણવા થઈને. ....

આ પણ ‘માખણા-મિત્ર-મટુકી’ સંવાદ સાંભળો, વાંચો અને ભજવો.

માતા યશોદા : અરે લાલા, સાંભળે છે? તારી રોજની ફરિયાદોથી હું કંટાળી ગઈ છું હવે.

કૃષ્ણ : અરે મારી માડી, ફરીથી ફરિયાદ આવી? આ ગોપીઓ મને સુખેથી રહેવા જ નથી દેતી.

માતા યશોદા : ઓ હો હો... હેરાન તો તું ગોપીઓને કરે છે.

કૃષ્ણ : અરે, એવું તે હોય મા? અમે બંને ભાઈઓ તો રોજ સવારથી સાંજ ગાયો ચરાવવા જઈએ. બોલ ગોપીઓને ક્યારે હેરાન કરીએ?

યશોદા : આજે બધી ગોપીઓએ આવીને ફરિયાદ કરી કે કનૈયાએ કંકરા મારીને એમની માખણાની મટુકીઓ ફોડી નાખી. એટલું જ નહીં, ઘરે શીકમાં રાખેલું દહીં અને માખણ પણ ખાઈ ગયો. કનૈયા, તું આવાં તોફાન કેમ કરે છે, દીકરા?”

કૃષ્ણ : ગોપીઓ ખોટું બોલે છે મા, પૂછ મોટાભાઈને.

બલભદ્ર : કનૈયાની વાત સાચી છે, મા. નંદબાબાના ઘરે દહીં-માખણની ક્યાં ખોટ છે કે અમારે બીજાના ઘરે ચોરી કરવી પડે?

કૃષ્ણા : તું સાવ ભોળી છે, માવડી. હું વળી માખણની ચોરી કરું?

યશોદા (ગુસ્સે થઈને) : તો શું ગોપીઓ ખોટું બોલે છે? પેલી રમાના ઘરે શીકામાંથી માખણ ખાતાં તને રેવાબાએ પણ જોયો હતો. બોલ, આ વાત સાચી કે ખોટી?

કૃષ્ણા : અડધી સાચી ને અડધી ખોટી. શીકામાંથી માખણ મેં લીધું હતું પણ એ તો રમામાસીના દીકરાને જ ખવડાવતો હતો. એ બિચારો શીકા સુધી પહોંચી ન શકે એટલે અમે ભાઈબંધો એને મદદ કરતા હતા. તને ન મનાતું હોય તો પૂછ મોટાભાઈને.

બલભદ્ર : કાનુંડાની વાત સાચી છે બા. તારી જેમ આ બધી ગોપીઓ પોતાનાં બાળકોને માખણ નથી ખવડાવતી. એ તો મથુરાની બજરમાં વેચી નાખે છે.

કૃષ્ણા : નહીં તો શું? ઘરનાં છોકરાને ભૂખ્યાં રાખવાનાં? ગાયો ગોકુળની, ગોવાળ ગોકુળના, ગોપીઓ ગોકુળની... અને મહી-માખણ મથુરાનાં? આવું તો ન ચાલે ને, બા!

યશોદા : એમ વાત છે! આવવા દે એ બધી કાબરોને. મારા દીકરા પર ખોટું આળ લગાવે છે! હવે એમની વાત છે.

● વાતચીત :

- તમે કેવાં કેવાં તોફાન કરો છો?
- તમારાં તોફાન વિશે કોણ કોણ તમારા મમ્મી-પઢ્યાને ફરિયાદ કરે છે?
- તમારા મમ્મી-પઢ્યા મોટેભાગે એ ફરિયાદો માની લે છે? એ ફરિયાદ કરનારને શું કહે છે?
- મમ્મી-પઢ્યા જિજાય ત્યારે તમે શું કરો છો?
- મમ્મી-પઢ્યા જિજાય ત્યારે તમારો બચાવ કોણ કોણ કરે છે? કેવી રીતે?
- તમારા વિશે ફરિયાદ થાય એ મોટેભાગે સાચી હોય છે કે ખોટી? તમને એવું કેમ લાગે છે?

❖ નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

૧. યશોદાને કોણ ફરિયાદ કરે છે? .....
૨. ગોપીઓ કૃષ્ણાની ફરિયાદ શા માટે કરે છે? .....
૩. કૃષ્ણાનો બચાવ કોણ કરે છે? .....
૪. કૃષ્ણ ગોપીઓનું માખણ શા માટે ચોરે છે? .....
૫. કૃષ્ણાના બાપુજીનું નામ શું છે? .....
૬. ગોપીઓ માખણ, દહીં ક્યાં વેચવા જાય છે? .....

- ફરી ધમાચકડી કરીએ. ‘ધમાચકડી ધમાચકડી ધમાચકડી મારું નામ...’

જોડીમાં રમો. કોઈ જુઓ. કોઈનાં ત્રણ ઉભાં ખાનાંમાંથી એક એક ભાગ પસંદ કરીને વાક્યો બનાવો. આ કાર્ય તમારા મિત્રો સાથે મળીને કરો. સંવાદની વિગત પ્રમાણે આખા વર્ગમાં જેમનાં સૌથી વધુ સાચાં વાક્યો બને તે ટુકડી વિજેતા ગણાશે.

ઉદાહરણ : ગામલોકો બાળકોનાં તોફાનથી કંટાળી ગયા હતા. (સંવાદમાં નથી, ઠોડીની મળશે)
ગોવાળ આખો દિવસ ગાયો ચારે. (આ વાક્ય સંવાદની વિગત પ્રમાણે સાચું છે.
તેથી એક ઠોડીની મળશે.)

ગામલોકો કૃષ્ણથી કંટાળી ગયા હતા.

૧	૨	૩
ગામલોકો	મથુરામાં	બહુ મજા પડે
કનૈયાને	નાહવાની	માખણ વેચે
બલભદ્ર	બાળકોનાં તોફાનથી	માખણ બહુ ભાવે
ગોપીઓ	આખો દિવસ	મોટા હતા
ઠંડા પાણીમાં	અને ગોવાળોને	ગાયો ચારે
ગોવાળ	કૃષ્ણથી	કંટાળી ગયા હતા

જેરી સાપથી બધા બીએ, માત્ર કાનો ન બીએ. તમને ખબર છે કાનો કાં નો બીએ?

નાગ માથે નટવર

ગોકુળ એક સરસ મજાનું ગામ હતું. એ ગામના લોકોનો મુખ્ય વ્યવસાય પશુપાલન અને દૂધઉત્પાદન. લોકો ગાયો રાખે; ગાયના દૂધમાંથી દહી, માખણ, ઘી વગેરે બનાવે અને પછી મથુરામાં વેચે. ગામના છોકરાઓ દરરોજ સવારથી સાંજ સુધી ગાયો ચરાવવા જંગલમાં જાય. ગાયો ચરતી હોય એ સમયે છોકરાંઓ ભેગાં બેસીને જાતજાતની વાતો કરે, ઘરેથી લાવેલું ભાથું વહેંચીને ખાય અને મજા કરે. ક્યારેક યમુનાને કાંઠે જુદી જુદી રમતો પણ રમે. યમુના બહુ જ ઉંડી અને તોફાની નદી. આટલું ઓછું હોય એમ એમાં એક કાલિય નાગ રહે, નાગ બહુ જ જેરી. નાગના જેરના લીધે એટલા ભાગનું પાણી પણ જેરી થઈ ગયેલું. ગોવાળો રમતી વખતે કાલિય નાગ જ્યાં રહે છે એ ધરાથી દૂર જ રહે.

એક દિવસની વાત છે. બધા ભેરુઓ નદીકાંઠે ગેડી દડો રમતા હતા. ગેડી દડો રમત પણ કિકેટ અથવા હોકી જેવી. કાલિય નાગની

બીકને લીધે સૌ ભેરુઓએ એવો નિયમ બનાવેલો કે જે કોઈ બેલાડીને લીધે દડો નદીમાં જાય, એ જ બેલાડીએ દડો લઈ આવવાનો! રમતાં રમતાં કૃષ્ણનો દાવ આવ્યો. કૃષ્ણે તો જોરથી દડાને ફટકાર્યો એટલે દડો જઈને પડ્યો નદીની વચ્ચોવચ. બધા મિત્રો ચિંતાતુર થઈ ગયા. હવે શું થશે? કિનારાની પાસે ક્યાંક થોડા પાણીમાં દડો જાય તો તો લઈ અવાય પણ આવા ઉંડા ધરામાં કોણ જાય?

એક મિત્રએ કહ્યું, “નિયમ એટલે નિયમ. કનૈયાએ જ જવું પડે.” બાકીના ભેરુઓ અંદરઅંદર ગાણગાણાટ કરવા લાગ્યા. કોઈક કહે કૃષ્ણએ જ જવું પડે. કોઈ કહે, “પણ આ તો જીવનું જોખમ છે.” તો વળી ત્રીજા મિત્રએ વચ્ચો રસ્તો સૂચવ્યો, “કાલે કાનુંડો નવો દડો લેતો આવે. આ દડો ભલે કાલીનાગના ઘરે રહેતો.” ગોવાળોની ચર્ચામાં થોડોક સમય વીત્યો ત્યાં તો દડો દૂબવા પણ લાગ્યો. એક ગોવાળે કહ્યું, “હાશ, હવે દડો દેખાશે જ નહિ, એટલે કાનાએ નદીમાં પણ જવું નહિ પડે.” એક-બે મિત્રો તો રડવા જેવા થઈ ગયા. એમણે કહ્યું, “રહેવા દો ભાઈ, એમ કનૈયાનો જીવ જોખમમાં ન મૂકાય.” છેવટે બધા મિત્રોએ નક્કી કર્યું કે આ દડો ભલે ગયો નદીમાં. કાલે બીજા નવા દડાથી રમીશું. કૃષ્ણ અને બલભદ્ર

બધા ગોવાળોની વાત સાંભળતા હતા, પણ કંઈ છે એટલે એ જશે જ.”

બોલતા નહોતા. ત્યાં અચાનક જ કૃષ્ણે કહ્યું,
“હું જઈશ અને એ જ દડો લઈ આવીશ.”

કેટલાક મિત્રોએ ના પાડી. એક મિત્રએ બલભદ્રને કહ્યું, “તમે ના પાડો એને. આવું ગાંડુ સાહસ ન કરાય. એ મોટાભાઈની વાત નહિ ટાળો.” બલભદ્રએ હસીને કહ્યું, “કાનુંડાને એક જ જણા વારી શકે, કાનુંડો પોતે. એણો નક્કી કર્યું

બધા ગોવાળિયા ચિંતાતુર થઈ ગયા. ના ના કરતા રહ્યા પણ આ તો કાનજી. એણે તો નદીમાં જંપલાવ્યું જ. કૃષ્ણ નદીમાં પડ્યા એ વખતે તો દડો ડૂબી પણ ગયેલો. કૃષ્ણે તો છેક તળિયા સુધી ડૂબકી લગાવી!

● કૃષ્ણ ગયા પછી નદીમાં શું થયું હશે?
વિચારો અને કહો.

આ કવિતા સાંભળો, ગાઓ અને જાણો.... કે કૃષ્ણ નદીમાં ગયા પછી શું થયું?

નાગદમન

“જળકમળ છાંડી જાને, બાળા, સ્વામી અમારો જાગશે;

જાગશે તને મારશે, મને બાળહત્યા લાગશે... ૧

કહે રે, બાળક, તું મારણ ભૂલ્યો, કે તારા વેરીએ વળાવિયો?

નિશ્ચે તારો કાળ જ ખૂટ્યો, અહીંયાં તે શીદ આવિયો?”... ૨

“નથી, નાગણ હું મારણ ભૂલ્યો, નથી મારા વેરીએ વળાવિયો;

મથુરાનગરીમાં જૂગઢું રમતાં, નાગનું શીશ હું હારિયો.”... ૩

“રંગે રૂડો, રૂપે પૂરો, દીસંતો કોડીલો કોડામણો;

તારી માતાએ કેટલા જનભિયા, તેમાં તું અળખામણો?”... ૪

“મારી માતાએ બેઉ જનભિયા, તેમાં હું નટવર બાનડો;

જગાડ તારા નાગને, મારું નામ કૃષ્ણ કાનડો”... ૫

“લાખ સવાનો મારો હાર આપું, આપું તુજને દોરિયો;

એટલું મારા નાગથી છાનું, આપું તુજને ચોરિયો.”.. ૬

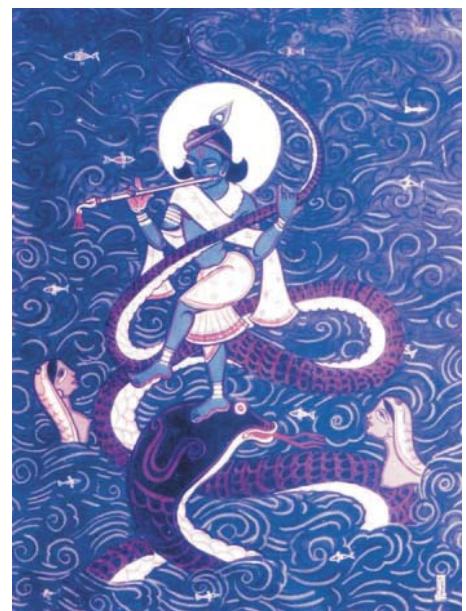
“શું કરું નાગણ, હાર તારો? શું કરું તારો દોરિયો?

શાને કાજે નાગણ તારે, કરવી ઘરમાં ચોરીઓ?”.... ૭

ચરણ ચાંપી મૂછ મરડી, નાગણે નાગ જગાડિયો;

“ઉઠોને બળવંત, કોઈ બારણે બાળક આવિયો”... ૮

બેઉ બળિયા બાથે વળાયા, કૃષ્ણે કાળી નાગ નાથિયો,

સહા ફેણા કુંફવે, જેમ ગગન ગાજે હાથિયો...૮
 નાગાશ સૌ વિલાપ કરે જે, નાગને બહુ દુઃખ આપશે;
 મથુરાનગરીમાં લઈ જશે, પછી નાગનું શીશ કાપશે...૧૦
 બેઉ કર જોડી વીનવે : “સ્વામી! મૂકો અમારા કંથને;
 અમે અપરાધી કંઈ ન સમજ્યાં, ન ઓળખ્યા ભગવંતને”...૧૧
 થાળ ભરી શગ મોતીડે શ્રીકૃષ્ણને રે વધાવિયો;
 નરસૈંયાના નાથ પાસેથી, નાગણે નાગ છોડાવિયો...૧૨

- નરસિંહ મહેતા

વાતચીત :

- તમે વિચાર્યું હોય તેવું કવિતામાં શું થયું? તે સિવાય શું થયું?
- શું થયું તેની તમને સૌથી વધુ નવાઈ લાગી?
- કવિતા ગાતી વખતે તમને ક્યારે ખૂબ મજા પડી?
- તમને કૃષ્ણાની ચિંતા ક્યારે થઈ?
- કવિતામાં બીક લાગે તેવું ક્યારે થયું?
- તમને કઈ કઈ બાબતોથી બીક લાગે?
- તમે નદીમાં નહાવા ગયા છો? પાણીમાં ભૂસકા માર્યા છે?
- કૃષ્ણ સિવાયના ગોવાળિયાઓને તરતાં આવડતું હશે? તમને એવું શાથી લાગે છે?
- તમે પાણીમાં રહેતાં સાપ જોયા છે? ક્યાં?
- ઇન્ટરનેટ પરથી એનાકોન્ડા શોધી કાઢો. જુઓ. વર્ગમાં તેની વાત કરો.

 વાક્ય ખરું હોય તો અનુલેખન કરો, ખોટું હોય તો સુધારીને લખો.

ઉદાહરણ : ગોવાળિયા દરરોજ ગેડીદો રમતા હતા. (ખોટું) ગોવાળિયા દરરોજ જુદી રમતો રમતા હતા.

૧. મથુરાના લોકો પાસે બહુ ગાયો નહોતી. ....
૨. દડો લેવા માટે કૃષ્ણ નદીમાં ગયા. ....
૩. કૃષ્ણાના મિત્રો ઈચ્છિતા હતા કે કૃષ્ણ નદીમાં જાય. ....
૪. બલભદ્રએ કૃષ્ણને દડો લેવા જવાની ના પાડી. ....
૫. બધાને ડર હતો કે કૃષ્ણ નદીમાં જશે તો ડૂબી જશે. ....

૬. કૃષ્ણો નદીમાં દડો ફેંક્યો હતો. ....
૭. મથુરાના લોકો ગોકુળમાં દૂધ-દહી-માખણ વેચતાં હતાં. ....
૮. બલભદ્રને વિશ્વાસ હતો કે કૃષ્ણ નદીમાં જશે જ. ....
૯. કાલિય નાગ યમુના નદીમાં રહેતો હતો. ....
૧૦. દડો જેવો નદીમાં ગયો કે તરત જ દૂબી ગયો. ....

 કૃષ્ણ જેમ કાલીનાગને નાથીને ઉભા હતા તેમ ઉભા રહો. ત્યારબાદ જોડીમાં બેસો. વાર્તા અને કવિતાના આધારે નક્કી કરો કે નીચેના શબ્દો સાથે કયું વાક્ય બંધબેસતું આવે છે? તેની સામે કરો.

● ધરો :

- કૃષ્ણએ પાણીના ઊંડા ખાડામાં દૂબકી લગાવી.
- ગોવાળિયાએ ઘાસના ઢગલા પર ભૂસકો માર્યો.
- કૃષ્ણો ગોવાળિયાઓની એક પણ વાત ન માની.

● ગણગણાટ :

- મિત્રો અંદરોઅંદર ધીમેથી વાતચીત કરતા હતા.
- કૃષ્ણો નાગ સાથે ગુસ્સે થઈને વાત કરી.
- નાગણીઓએ કૃષ્ણને વિનંતી કરી.

● ચિંતાતુર :

- ગોવાળોને ડર હતો કે નાગ કૃષ્ણને મારી નાખશે.
- બળભદ્રને ભરોસો હતો કે કૃષ્ણ દડો લઈ આવશે.
- કૃષ્ણને પાછા આવતાં જોવા ગોવાળો આતુર હતા.

● ઝંપલાવવું :

- દડો નદીમાં ગયો એટલે ગોવાળો રમતા રમતા જંપી ગયા.
- કૃષ્ણ અને ગોવાળો ઘરનો ઝંપો ખોલી માખણ ચોરી લેતા.
- કૃષ્ણએ નદીના પાણીમાં ભૂસકો માર્યો.

● જીવનું જોખમ :

- ગેડીદામાં હારી જીવાનું જોખમ તો હોય જ છે.
- ગોવાળોને ડર હતો કે કૃષ્ણને કંઈક થઈ જશે.
- કૃષ્ણનું જીવન સાહસથી ભરેલું હતું.

● ભાથું :

- એક ગોવાળ આજે ખાવાનું નથી લાવ્યો એટલે કૃષ્ણના બોજનમાં ભાગ પડાવશે.
- સૌ ગોવાળો બોર વીણતા અને સરખા ભાગે ખાતા.
- નાગનું માથું નીચે અને ઉપર કૃષ્ણ.

● ફરીથી કરીએ ધમાલ : ‘ધમાચકડી ધમાચકડી ધમાચકડી મારું નામ...’

◇ લાગુ ન પડતો શબ્દ છેકી વાક્ય પૂરું કરો.

1. ગોવાળિયા ગોકુળ/મથુરા ગામ પાસેની યમુના નદીના કંઠે રમતા હતા.
2. કૃષ્ણએ દડાને એવો ફેંક્યો/માર્યો કે એ નદીમાં ગયો.
3. એક ગોવાળને લાગતું હતું કે કૃષ્ણ મિત્રની/મોટાભાઈની ની વાત માની જશે.
4. કૃષ્ણને ડર/ભરોસો હતો કે પોતે દડો લાવી શકશે.
5. કૃષ્ણને પાછા જવા માટે નાગણીઓ વિનંતી/આજ્ઞા કરતી હતી.
6. નાગણ નાગને સ્વામી/સખા કહે છે.
7. નાગણ કૃષ્ણને સમજાવતાં કહે છે કે તને તારા ભાઈએ/દુશ્મને અહીં મોકલ્યો છે.

◇ ‘નાગ માથે નટવર’ વાર્તા તમારા શિક્ષક પાસેથી સાંભળો. ત્યારબાદ વાર્તાનું નાટ્યીકરણ કરી વર્ગ અને પ્રાર્થનાસભામાં રજૂ કરો.

◇ જોડકાં જોડો. અ વિભાગના પ્રશ્નોના જવાબ બ વિભાગમાં છે. જબવામાં શબ્દો છાપાધાા થઈ ગયા છે. સાચો બવાજ શોધીને વાક્યો રસખાં કરો. અ વિભાગમાં આપેલી જગ્યામાં ણાઝી ઝીંકા અક્ષરથી લખો.

અ	બ
નાગનું નામ શું હતું?	પોતાનું ધાર્યું કોઈની માને, કાયમ જ કરે કૃષ્ણ વાત ન.
યશોદાને કોણ ફરિયાદ કરતું હતું?	નાગનું નદીમાં કાલિય નાગ હતું રહેતા નામ.
નદીમાં કોણ ગયું?	કૃષ્ણ માખણ બધાં ખાવા મળે માટે ચોરતા બાળકોને હતા એ.
કૃષ્ણ વિશે બલભદ્ર શું કહેતા?	વિશે યશોદાને ગોપીઓ કરતી હતી દરરોજ કૃષ્ણ ફરિયાદ.
કૃષ્ણ માખણ કેમ ચોરતા હતા?	લાવવા યમુના કૃષ્ણ પાછો માટે નદીમાં ગયા દડો.

પંગની આંટી મારી કૃષ્ણાની જેમ એક મિનિટ સ્થિર ઊભા રહો. ત્યારબાદ પ્રશ્નોના જવાબ બેત્રાણ વાક્યમાં લખો.

૧. કૃષ્ણને સમજાવવા ગોવાળિયાઓએ શું શું કર્યું?
૨. કાલિય નાગ વિશે બેત્રાણ વાક્યો લખો.
૩. નાગણે કૃષ્ણને પાછા મોકલવા શું શું કર્યું?
૪. નાગ અને કૃષ્ણના યુદ્ધ વિશે લખો.
૫. કૃષ્ણાની કઈ વાત તમને સૌથી વધુ ગમી?

કૌંસમાં આપેલ શબ્દોની મદદથી વાક્યો પૂરાં કરો.

૧. યશોદા માતા કહે, “સાંજે કૃષ્ણ આવશે ત્યારે એને ..... .” (સમજાવ્યો/સમજાવીશ)
૨. બલભદ્રે ઘણી રાહ જોઈ, પરંતુ કૃષ્ણ ..... એટલે એ એકલા ગયા. (ન આવ્યા/આવતા નથી / નહીં આવશે)
૩. ગોવાળોએ આજે ગિલ્લીદંડા રમવાનું નક્કી ..... પણ પછી અગરપાટો રમ્યા. (કર્યું હતું/કરશે/કરે છે)
૪. નિશાળમાં રિસેસનો સમય વધી જાય તો અમને બહુ મજા ..... . (પડે છે/પડી/પડે)
૫. હજુ તો છોડ નાનો છે, એકાદ મહિના પછી એને ફૂલ ..... . (આવ્યાં/આવશે/આવે છે.)

કૌંસમાં આપેલ શબ્દો પૈકી યોગ્ય શબ્દ પસંદ કરી વાક્યમાં યોગ્ય જગ્યાએ ગોઠવો.

દા.ત. ગીતાબહેન દરરોજ સફેદ સાડી પહેરિને નિશાળે (આવ્યાં/આવે છે/આવશે).

ગીતાબહેન દરરોજ સફેદ સાડી પહેરિને નિશાળે આવે છે.

૧. અમે આવતા વર્ષ ગિરનારનો પ્રવાસ (કરીશું/કરીએ છીએ/કરવાના હતા).

.....

૨. બહુ ટકટક ન કરીશ, સાહેબ આવશે તો તને (વઢશે/વઢ્યા/વઢે છે).

.....

૩. મને આ કવિતાનો રાગ આવડે છે, મને મારા દાદાએ છે. (શીખવ્યો/શીખવે/શીખવશે)

.....

૪. સાહેબ કશું તો ખબર પડે ને કે આજે મેદાનમાં શું રમવાનું છે? (કહે/કહું/કહેશે)

.....

૫. નદીમાં તો અમારે છે, પણ અમને કોઈ જવા દે તો ને! (તરવું/તરીશું/તર્યા)

.....

● ચાલો ગાઈએ ગીતદું : ‘ધમાચકડી ધમાચકડી મારું નામ...’

◇ મુખ્ય વાક્યના આધારે ટૂંકમાં જવાબ લખો.

1. ગામના છોકરા દરરોજ સવારથી સાંજ સુધી ગાયો ચરાવવા જંગલમાં જાય.

- દરરોજ જંગલમાં કોણ જાય છે? (ગામના છોકરા)
- ગામના છોકરા ક્યાં જાય છે? (જંગલમાં)
- ગામના છોકરા ગાયો ચરાવવા જંગલમાં ક્યારે જાય છે? (દરરોજ સવારથી સાંજ સુધી)
- ગામના છોકરા દરરોજ જંગલમાં શા માટે જાય છે? (ગાયો ચરાવવા)

2. નાગના ઝેરના લીધે ધરાનું પાણી કાળું થઈ ગયું હતું.

- નાગના ઝેરના લીધે ધરાનું પાણી કેવું થઈ ગયું હતું? ( )
- શાને લીધે ધરાનું પાણી કાળું થઈ ગયું હતું? ( )
- નાગના ઝેરના લીધે શાનું પાણી કાળું થઈ ગયું હતું? ( )

◇ કૌંસમાં આપેલા શબ્દો જવાબ બને તે રીતે પ્રશ્ન બનાવો.

1. કૃષ્ણો નદીમાં તળિયા સુધી દૂબકી લગાવી.

- .....? (કૃષ્ણો)
- .....? (નદીમાં)
- .....? (તળિયા સુધી)
- .....? (દૂબકી લગાવી)

2. ગોવાળિયા કનૈયાનો જીવ જોખમમાં મૂકવા માગતા નહોતા.

- .....? (ગોવાળિયા)
- .....? (કનૈયાનો)
- .....? (કનૈયાનો જીવ)

3. બાળકોને શાળામાં ગીતો ગાવાની મજા આવે છે.

- .....? ( )
- .....? ( )
- .....? ( )

દરેક વાક્યો પરથી અર્થ ન બદલાય એ રીતે બે બે વાક્યો બનાવો.

ઉદાહરણ : ફેઝાન બજારમાં ગયો. ફેઝાનને પેન ખરીદવી હતી.

અ. ફેઝાન બજારમાં ગયો, કારણ કે તેને પેન ખરીદવી હતી.

બ. પેન ખરીદવા માટે ફેઝાન બજારમાં ગયો.

૧. અમે મેદાનમાં ગયા. અમારે ગિલ્લીદંડો રમવાં હતાં.

.....
.....

૨. મેરી સ્કૂલમાંથી વહેલી ઘરે ગઈ. મેરીને મેચ જોવી હતી.

.....
.....

૩. હું રાત્રે મોટે સુધી જાગું છું. રાત્રે દાદા મને વાર્તાઓ કહે છે.

.....
.....

૪. અમે કેવડિયા ગયા. અમારે સ્ટેચ્યૂ ઓફ યુનિટી જોવું હતું.

.....
.....

૫. છોકરાં મેદાનમાં ભેગાં થયાં. તેમણે કબડી રમવાની હતી.

.....
.....

દરેક પર ઊભા થાઓ. હાથ ઊંચા કરી સ્થિર ઊભા રહો. જૂથમાં બેસી જાઓ. હવે, ઉદાહરણ મુજબ વાક્યો લંબાવો.

વાક્ય સાચું જ રહે તે રીતે વધુમાં વધુ શબ્દો ઉમેરીને વાક્ય લંબાવવાનું છે. આપેલા વાક્યની શરૂઆતમાં, વર્ણે કે પછી નવા નવા શબ્દો ઉમેરી શકાય.

ઉદાહરણ :

શીતલ રમતી હતી.

શીતલ સવારે રમતી હતી.

શીતલ દરરોજ સવારે રમતી હતી.

શીતલ દરરોજ સવારે અને સાંજે રમતી હતી.

શીતલ દરરોજ સવારે અને સાંજે જુદી જુદી રમતો રમતી હતી.

શીતલ દરરોજ સવારે શાળાએ જતાં પહેલાં અને સાંજે શાળા છૂટ્યા પછી જુદી જુદી રમતો રમતી હતી.

જોયું ને! ત્રણ શબ્દોનું એક વાક્ય સોણ શબ્દોનું બની ગયું ને! તમે પણ બનાવો. તમે બનાવેલાં વાક્યો આખા વર્ગ સમક્ષ મોટેથી વાંચી સંભળાવો.

૧. અમે મીઠાઈ ખાધી.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

૨. બધાં બહુ હસ્યાં.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

૩. દોડીદોડીને થાકી ગયાં.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

૪. આચાર્ય સાહેબ ગુસ્સે થઈ ગયા.

૫. એટલી વારમાં પહોંચી ગયો?

૬. રાજા જાગી જશે તો? .....
૭. મારે ઘરે આવજે. .....
૮. ખા. .....

● ફરીથી કરીએ ધમાલ : ધમાચકડી ધમાચકડી ધમાચકડી મારું નામ...

○ નીચેનાં વાક્યો વાંચો. વાક્યોમાં લીટી દોરેલા શબ્દો ધ્યાનથી જુઓ.

૧. એક સસલું થોડું હોય? જંગલમાં તો ઘણાં સસલાં હોય.
એક સસલું - કેવું   વધારે સસલાં - કેવાં
૨. સિંહથી તો એક સસલો હોય તોય બીએ અને દસ સસલાં હોય તોય બીએ.
એક સસલો - કેવો   વધારે સસલાં - કેવાં
૩. હું થેપલાં લાવ્યો છું અને તું સુખડી લાવ્યો છે, ખાવાની મજા પડશે.
હું - છું   તું - છે
૪. બલ્લુ આજે સફાઈ કરે છે, આવતીકાલે પણ એ જ સફાઈ કરશે.
આજે - કરે છે   આવતીકાલે - કરશે
૫. હું મામાને ઘરે ગઈ હતી, મારો ભાઈ ફોઈના ઘરે ગયો હતો. અમે એક જ દિવસે ગયાં હતાં.
છોકરી (હું) - ગઈ હતી   છોકરો (ભાઈ) - ગયો હતો
ભાઈ અને બહેન (અમે) - ગયાં હતાં

○ નીચે ત્રણ-ત્રણ વાક્યો આપ્યાં છે એ પૈકી એક જ સાચું છે. સાચું વાક્ય ઓળખીને મોટેથી વાંચો અને ફરીથી લખો.

૧. ....
(અ) એક મજેદાર વાર્તા વાંચી કારણ કે મને મજા પડી ગઈ.
(બ) એક મજેદાર વાર્તા વાંચી તેથી મને મજા પડી ગઈ.
(ક) એક મજેદાર વાર્તા વાંચી પણ મને મજા પડી ગઈ.
૨. ....
(અ) તેમણે મને તબલાં વગાડતાં શીખવાડ્યું.
(બ) તેમને મને તબલાં વગાડતાં શીખવાડ્યું.
(ક) તેમણે મારું તબલાં વગાડતાં શીખવાડ્યું.

૩. ....
- (અ) તું જોજે, આ છેલ્લી ઓવરમાં આપણે જતી જઈશું.
 (બ) તું જોજે, આ છેલ્લી ઓવરમાં આપણે જતી ગયા છે.
 (ક) તું જોજે, આ છેલ્લી ઓવરમાં આપણે જતી ગયા છું.
૪. ....
- (અ) આ વખતે મેળામાં તું જવાનો છું કે તારો ભાઈ?
 (બ) આ વખતે મેળામાં તું જવાનો છે કે તારો ભાઈ?
 (ક) આ વખતે મેળામાં તમે જવાનો છું કે તારો ભાઈ?
૫. ....
- (અ) આટલી નાની અમથી દફતરમાં કેટલાં પુસ્તક સમાય!
 (બ) આટલા નાના અમથા દફતરમાં કેટલાં પુસ્તક સમાય!
 (ક) આટલું નાનું અમથું દફતરમાં કેટલાં પુસ્તક સમાય!

 નીચે બે-બે વાક્યો ભેગાં થઈ ગયાં છે. એમને છૂટાં પાડીને લખો. (જૂથકાર્ય)

ઉદાહરણ : ગઈકાલે ગર્જના જંગલમાં હતો સિંહ આવ્યો કરે વરસાદ છે.

જંગલમાં સિંહ ગર્જના કરે છે. ગઈકાલે વરસાદ આવ્યો હતો.

૧. ગયા અમે રોજ વર્ષ સાંજે રમીએ છીએ અમે ખોખોની મેચ જીત્યાં હતાં.
૨. અમે અડધો ગિરનારમાં ભરેલો છે રોપ-વે જોયો પાણીનો જ્વાસ હતો.
૩. ચુકીબહેન જીવડાં ખાવાની કાબરોને ઊંઘી મજા આવે છે ગયાં હતાં.
૪. તમારે પાસે નથી પેન્સિલ મારી જોઈએ છે?
૫. બધાં વારો આવે તેની ઊભા રહો તમારો રાહ જુઓ લાઈનમાં.

● અને હવે છે ધમાલ ટાઈમ : ‘ધમાયકડી ધમાયકડી ધમાયકડી મારું નામ...’

 ચાર ચારનાં જૂથમાં ચર્ચા કરીને જણાવો કે આપેલી સમસ્યા/ગુંચ તમે કેવી રીતે ઉકેલશો? પણ તે પહેલાં વાંચીને તપાસી લો કે લખાણમાં કશું ખૂટતું અથવા તો ભૂલથી ભરેલું નથી ને? જ્યાં તમને અક્ષર કે શબ્દ ખૂટતો લાગે કે આડાઅવળા થઈ ગયેલો લાગે ત્યાં સુધારો કરી લો.

૧. તમે પાંચ મિત્રો કિકેટ રમો છો. એક જણ બેટિંગ કરે, બીજા બોલિંગ અને બાકીના ત્રણ ફિલ્ડિંગ ભરે. એક પછી એક એમ બધા ઐલાડી બેટિંગ પણ કરે અને બોલિંગ

પણ કરે. બોટિંગ કરવા માટે બધાને વધુમાં વધુ એક જ ઓવર મળશે તેવો નિયમ. બધાનો દાવ વધુમાં વધુ એક ઓવર બોટિંગ કરવાનો નિયમ. ગ્રીજા કમે રમવા આવેલો મિત્ર પહેલા બોલ પર આઉટ થઈ. એણે હઠ પકડી કે એક ઓવર બોટિંગ કરવા તો જ ફિલ્ડિંગ ભરું. હવે શું કરશો?

2. તમારી શાળામાંથી કબડીની ટીમ તાલુકામાં રમવા જવાની છે. કુલ બાર ખેલાડી જવાનું છે. એક સાહેબે એમ કહ્યું કે ધોરણ ત, ૪ અને પમાંથી ગ્રાણ ગ્રાણ ખેલાડી લઈ જઈએ. બીજા સાહેબે કહ્યું કે ધોરણ ત થી પમાં સૌથી સારું રમતા હોય એવા ૧૨ ખેલાડી લઈ જઈએ. આચાર્યશ્રીએ કહ્યું કે બાળકો પૂછીને નક્કી કરો. તમે નક્કી કરીને આચાર્યશ્રીને શું કહેશો?
3. ગુજરાતીની એકમ કસોટી તમારા કરતાં તમારા મિત્રના વધુ ગુણ હતા. પાછળથી તમને ખબર કે એ મિત્રએ કોઈક બીજામાંથી જોઈને જવાબો લખ્યા હતા. હવે તમે શું? સાહેબને કે મિત્રને શું કહેશો?
4. તમારી શાળામાં દરેક વિદ્યાર્થીએ ગવેશણ પહેરીને આવવાનું જિયારહ્ફત છે. તમારા એક મિત્રની ગણવેશની એક જોડ ધોવા માટે આપી છે અને જે પહેર્યો હતો તે રસ્તામાં ગબડી ગયો. એની પાસે ગણવેશ સિવાયનાં કપડાં છે, પણ ગણવેશ નથી. હવે શું કરશો?
5. ચોથા ધોરણ વર્ગખંડ સફાઈ બાળકો જ કરે છે. દરરોજ ગ્રાણ બાળકો સફાઈ કરવાનો વારો હોય છે. તમારો એક મિત્ર સફાઈ વારાના દિવસે જાણીજોઈને મોડો આવે છે. સતત ગ્રાણ વાર સુધી આવું થયું છે. હવે તમે શું કરશો? મિત્ર કે શિક્ષક શું કહેશો?

આદો, હસીએ.

હસવું છે?

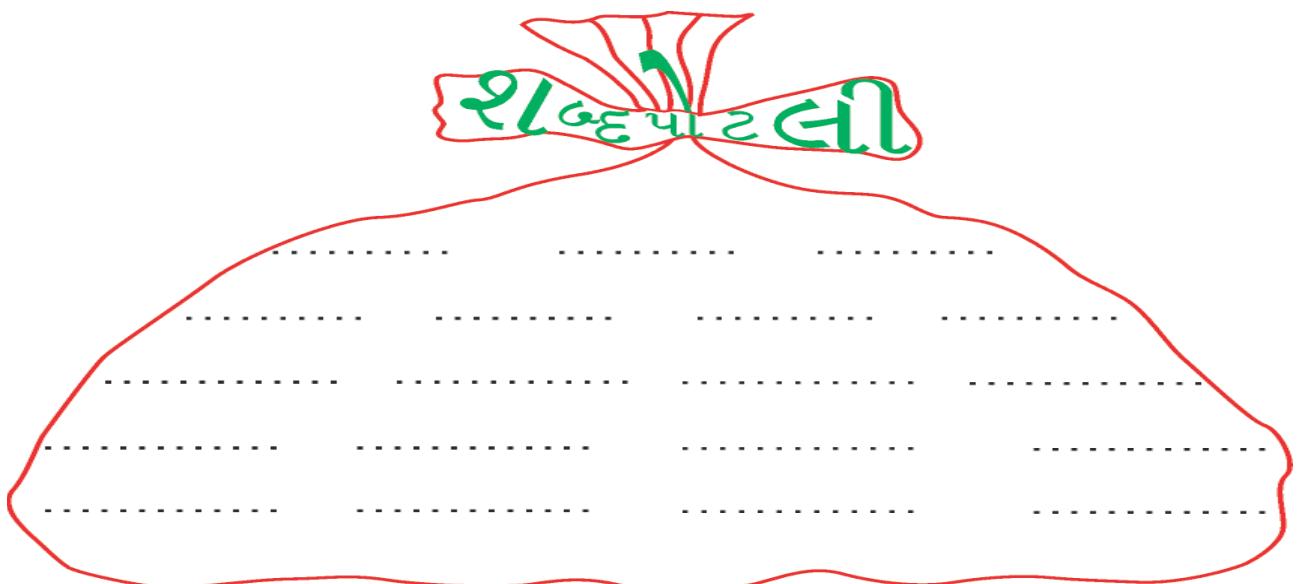
તો હસો.

કોણી રાહ જુઓ છો?

લગભગ સરખા :

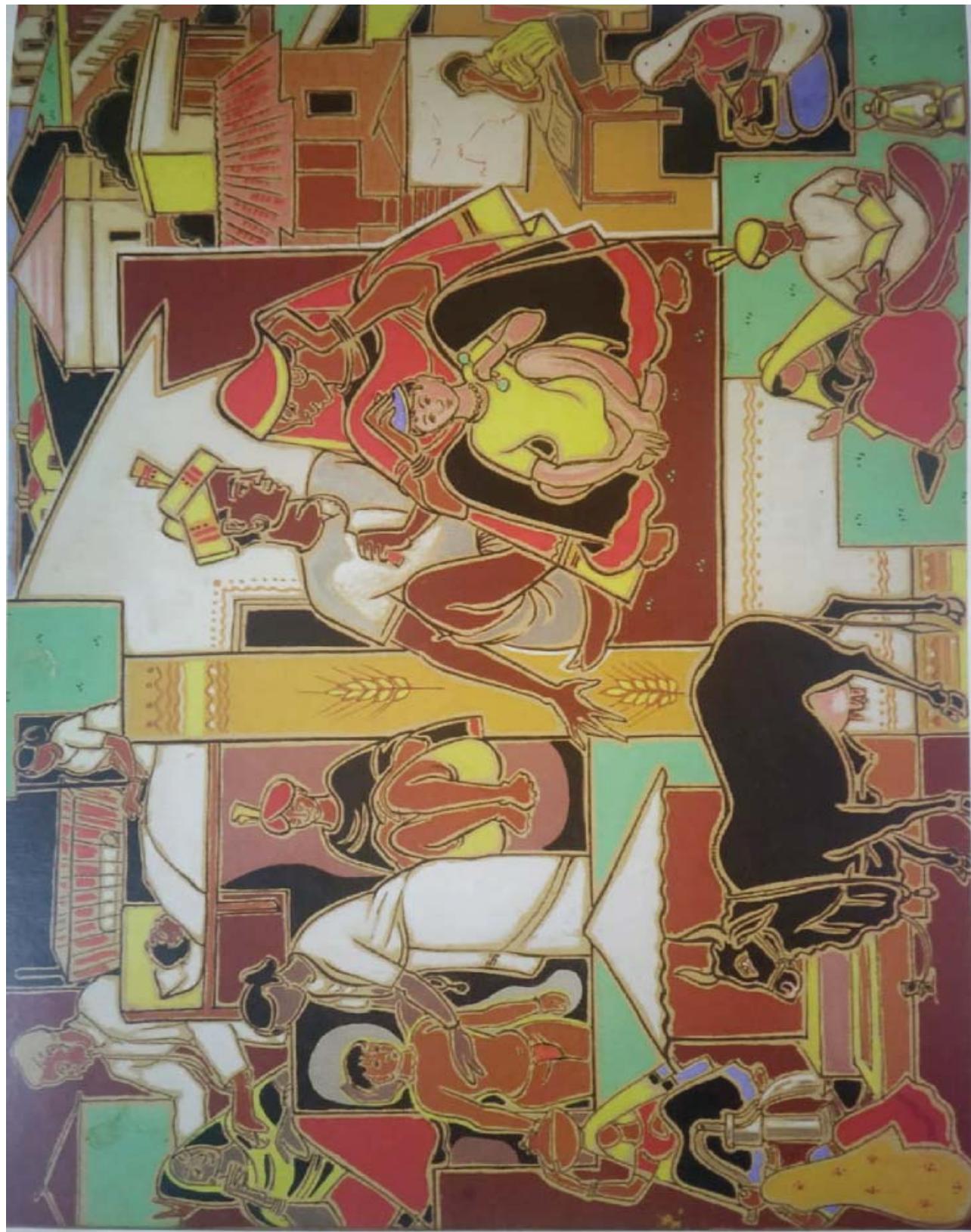
ઇંડી જવું-જે-તે સ્થળ/જગ્યા છોડી દેવી; વેરી-દુશ્મન; વળાવિયો-મોકલ્યો; નિશ્ચે-નક્કી; કાળ ખૂટવો-મૃત્યુ નજીક હોવું; શીદ-શા માટે; જૂગટું-જુગાર, શરત; કોડ-મનની ઈચ્છા; કોડીલો-મનમાં બહુ ઈચ્છાઓ હોય તેવો; કોડામણો-મનમાં બહુ ઈચ્છાઓ હોય તેવો;

અળખામણો-ન ગમતો, અપ્રિય; દોરિયો-ગળામાં પહેરવાનું એક ઘરેણું; છાનું- સંતાડીને, છૂપી રીતે; કાજે-માટે; ચરણ-પગ; ચરણ ચાંપવા-પગ દબાવવા; બળવંત-શક્તિશાળી; નાથવું-
કાબૂમાં કરવું, હરાવવું; સહસ્ર-હજાર; ફેણ ફૂંફુવી-ફૂંફડા મારવા; વિલાપ-રૂદન, રડવું તે;
વીનવું-વિનંતી કરવી, કરગરવું; કંથ-પતિ; અપરાધી-ગુનેગાર; શગ-શંકુ આકારની ઢગલી
(અહીં, થાળીમાં મોતીઓની ઢગલી)

તને સાંભરે રે...

- કઈ પ્રવૃત્તિ એકદમ નવા પ્રકારની/જુદી હતી?
- કઈ પ્રવૃત્તિમાં આપણાને સૌથી વધારે/ઓછી વાર લાગેલી?/કઈ પ્રવૃત્તિ કરતાં આપણે વધારે/ઓછો સમય થયેલો?/કઈ પ્રવૃત્તિ આપણે એક જ વારમાં થઈ ગઈ હતી/આપણે બે-ચાર વખત કરવી પડી હતી?
- તમને બોલવો/સાંભળવો ગમે તેવો કયો શબ્દ/વાક્ય/સંવાદ તમને યાદ છે?
- તમે પહેલાં કોઈ સમસ્યા ઉકેલતા એમાં અને હવે સમસ્યા ઉકેલશો એમાં શો ફરક પડશે?
- કવિતાની કઈ પંક્તિ તમને સૌથી પહેલાં યાદ રહી ગઈ હતી?
- એડી પર ઊભા થઈ હાથ ઊંચા રાખવાની પ્રવૃત્તિમાં કોણ કોણ છેલ્લે સુધી ઊભું રહ્યું હતું?
- આ એકમ દરમ્યાન ઘરે જઈને તમે કઈ પ્રવૃત્તિઓ કરી હતી?
- તમને કયું ચિત્ર સૌથી વધારે/ઓછું ગમ્યું? કેમ? તેમાં શું વાત આવે છે?
- ‘ભારે તોફાની’, ‘જબરો કહેવાય’, ‘આવું તો મેં ધાર્યું જ ન હતું’ એવું તમને ક્યારે લાગ્યું?
- કઈ વાતે/પ્રવૃત્તિ વખતે આપણે ખૂબ હસ્યાં હતાં/રડવાં જેવાં થઈ ગયેલાં?
- આ એકમની કઈ વાત/કવિતા/વાર્તાનો ભાગ તમને એમ લાગે છે કે તમારી સાથે કે તમારા મિત્ર સાથે પણ એવું બને ખરું?
- તમે ગેરહાજર રહ્યા તે પછીના દિવસે વર્ગમાંથી કોઈએ તમને આ એકમની વાત કરી હતી? શું વાત કરી હતી?
પહેલાં ન આવડચો હોય તે જવાબ પછીથી આવડચો ત્યારે તમને કેવી લાગણી થઈ હતી? તે જવાબ ન
આવડતાંમાંથી આવડતો કેવી રીતે થયો? કોણે શિખવાડચો? તેણે શીખવવા માટે શું કર્યું?

Q5L7N9

૧૦

રંગોસંગો કામ કરો

આલો ગીતો વિશેનું ગીતનું ગાઈએ.

ગાયાં નવ નવ નવલાં ગીત

કે ગીતડે મોજ કરાવી લોલ...!
ગાવાં હજ મજાનાં ગીત,
કે ગીતડાં ખૂટી પડ્યાં રે લોલ...!
દાદી ગીત-ભજનો ઉઘાડ
ભજાને ગીત ઘણાં રે લોલ...!
મારા દાદાનાં દેશનાં ગીત
સુણવાં બાકી હજ રે લોલ....!
માવડી એકલી ગણગણતી'તી
એ ગીતડાં ક્યાં મૂક્યાં રે લોલ?
બાપુ સીમમાં લલકારતા'તા
એ ગીતડાં તાજાં કરો રે લોલ...!

ચિન્તમાં દેખાતી વસ્તુઓનાં નામ લખો. છોકરા શું કરતા હશે, તે ધારો એકબીજાને કહો.

રજાનો દિવસ એટલે મજાનો દિવસ. આ દિવસે કોઈ ન ગમતું કામ સોંપે તો તમને કેવું થાય? આ વાર્તામાં આવું કંઈક થાય તો છે પણ પછી કામનું કામ કેવી રીતે થાય છે તે સાંભળીએ, વાંચીએ અને જાણીએ. મજા આવશે.

રંગારો કોણા?

રવિવારનો દિવસ.

‘આહા! આજે સ્કૂલ નથી, લેસન નથી. બસ આરામ કરો અને રમવા જાઓ.’ ટોમ પથારીમાંથી બેઠો થતાં થતાં વિચારતો હતો. ત્યાં જ એના નામની બૂમ પડી : “ટોમ...ઓ ટોમ... કેટલી વાર? બસ મોઢે સુધી પડી જ રહેવું છે. બીજો કોઈ કામધંધો છે કે નહીં?” ટોમ આંખો ચોળતો ચોળતો બહાર આવ્યો. તેણે માસીના હાથમાં ચૂનો કરવાની મોટી પીંછી અને બાજુમાં પડેલી ચૂનો ભરેલી ડોલ જોઈ. પોલીમાસીનું આ રૂપ અને વસ્તુઓ જોઈ તેને આવનારી આફત થોડી થોડી સમજાઈ ગઈ. “જો ટોમ, કેટલાય દિવસથી બહારની દીવાલ રંગવાનું રહી જાય છે. આ ચૂનો અને પીંછી તૈયાર છે, આજે આ કામ પૂરું કરી દેજો.” ટોમ ઘડીક ડોલ બાજુ જુએ ને ઘડીક દીવાલ તરફ. તેને મનમાં દાઝ ચઢી કે આ દીવાલ રંગવાનો રિવાજ કોણે શોધ્યો? દીવાલો એમ જ સારી લાગે. ભારે હૈયે તેણે એવી જ ભારે ચૂનાની ડોલ ઉઠાવી. બહાર વરંડાની દીવાલ પાસે પહોંચ્યો. અચાનક જ તેના મનમાં એક વિચાર જબક્યો. તેણે પોતાના હોઠ અને જીભને આકાર આપી ખાસ

સીટી વગાડી પછી કામ શરૂ કરી દીધું.

દીવાલનો એક ભાગ રંગ્યો હશે ત્યાં જ તેનો ભાઈબંધ બેન એ તરફ આવતો દેખાયો. બેનના હાથમાં એક મોટું લાલચહૃદાક સફરજન હતું. તે જોઈને ટોમના મોઢામાં પાણી આવી ગયું છતાં બેન અને તેના સફરજન પર ધ્યાન આપ્યા વગર તેણે કામ ચાલુ રાખ્યું.

બેન ટોમની મજાક ઉડાવવા માટે નજીક જઈ ટોમની ખાસ સીટી મારી કહે, “વાહ, ટોમ સોયર! રવિવારના દિવસે કામ!”

“કામ?” ટોમે ચૂનો લગાવવાનું ચાલુ રાખી કહ્યું, “તું આને કામ કહે છે?”

“કેમ, આ કામ નથી?” બેને ટોમની મજાક કરતાં આંખ મિચકારી.

ટોમે તેનું કામ ચાલુ રાખી, બેન તરફ જોયા વગર કહ્યું, “અમભમ... કદાચ આને કામ કહી શકાય અને ન પણ કહેવાય. જોકે એ જે પણ હોય ચૂનો લગાવવાની કળા માત્ર ટોમ સોયરને જ આવડે છે. તે ટોમ સોયરને ગમે પણ છે.”

આટલું બોલી ટોમ પોતાની ખાસ સીટી મારતાં મારતાં કલાકારની અદાથી ચૂનો લગાવવા

માંડયો. થોડી વાર થાય, બે ડગલાં પાછળ ખસે અને દીવાલ તરફ જુએ, થોડો વિચાર કરે અને પાછો દીવાલ પર એકાદ-બે લસરકા મારે. થોડીવાર તેની તરફ જીણી નજરથી જોઈ રહે ને સ્મિત કરી સીટી વગાડે. ટોમની આ ખુશી દીવાલ પર લાગતા ચૂના જેવી હતી. અંદરથી તો આ કામ ગમતું નહોતું પણ તે બહાર દેખાવા દેતો નહોતો, બહાર તો માત્ર સીટી અને સ્મિત. બેન આ બધું ધ્યાનથી જોવા લાગ્યો. તેને હવે રસ પડવા લાગ્યો. ટોમે તેના તરફ ધ્યાન આપ્યું જ નહીં તેથી બેનથી રહેવાયું નહીં. તેણે ટોમને કહ્યું, “ટોમ, હું શું કહું છું...” ટોમે તેની તરફ જોયું જ નહીં અને પીંછી મારતાં જ બેદારકારીથી કહ્યું, “હંઅ.... બોલ, શું છે?”

બેને પૂછ્યું, “હું થોડીવાર ચૂનો લગાવું?” ટોમ સહેજ અકળાઈને, “બેન, તું દોસ્ત ખરો પણ આ કામ બધાંને આવડે એવું છે નહીં. આ માત્ર કામ નથી, કળા છે. વળી, પોલીમાસીએ મને સોંઘું છે અને તું તો મારી માસીને જાણો જ છે ને!”

“ટોમ, હું તને ખાતરી આપું છું. હું ખૂબ ધ્યાનથી ચૂનો લગાવીશ. ટોમ, તને આપણી દોસ્તીના સમ.”

“તારી આ જ ટેવ મને નથી ગમતી. આ વાતમાં દોસ્તી ક્યાંથી વચ્ચે આવી?” ટોમ થોડીવાર બેન તરફ જોઈ બોલ્યો. ફરી પાછો ચૂનો લગાવવા માંડયો.

બેનથી હવે ન જ રહેવાયું. તેણે કહ્યું, “ટોમ, હું તને અડધું સફરજન આપીશ.”

“સફરજન?” ટોમ ગુસ્સાથી કામ કરતાં કરતાં બોલ્યો, “તને શું લાગે છે! વાત સફરજનની છે? આમાં સહેજ પણ ખામી રહી જાય તો મારી માસી મારું કચુંબર બનાવી દે. આવ્યા મોટા... અડધા સફરજનવાળા. તું જ ભાઈ, મને મારું કામ કરવા દે.”

“ટોમ આવું શું કરે છે? આખું સફરજન તારું, બસ?”

ટોમે પોતાના ચહેરા પરની ખુશી છુપાવી બેન પર ઉપકાર કરતો હોય એમ ધીમેથી પીંછી બેનના હાથમાં આપી. તેની પાસેથી સફરજન લઈ જાડના છાંયડામાં બેસી ગયો.

હવે ટોમ પાસે માત્ર બે કામ હતા - બેનને સૂચનાઓ આપવાનું અને સફરજનનાં નાનાં નાનાં બટકાં ભરવાનું. “બેન, એમ નહીં, ત્યાં જો... તારા જમણા હાથ બાજુ... હા એ... ત્યાં સહેજ... હા, બસ... બસ... સરસ. બેન, તને આવડી જશે એમ લાગે છે.”

બિચારો બેન પરસેવે રેબ્જેબ થઈ ગયો. બેન થાકી ગયો ત્યારે ટોમે બિલીને ફસાવી દીધો. બિલી પાસેથી પતંગ લઈ તેને દીવાલ પર ચૂનો લગાવવાનું કામ આપ્યું. એ જ રીતે જોની પાસેથી લખોટીઓ લીધી. બધા રવિવારે ટોમની મજાક ઉડાવવા આવ્યા હતા પણ ટોમે પોતાનું કામ તેમને પદરાવી દીધું.

બપોર સુધીમાં દીવાલ ત્રણ વાર રંગાઈ ચૂકી હતી. સાથે જ ટોમ પાસે હવે એક આખું સફરજન, પતંગ, લખોટીઓ, કૂતરાને પહેરાવવાનો એક પણો, તૂટેલા ચઘુનો હાથો, રમકડાનો સિપાહી અને એક મોટી તાળા વગરની ચાવી હતી.

ટોમ દોડતો કૂદતો ખાલી ડોલ લઈ માસી પાસે ગયો : “માસી, હવે હું રમવા જાઉ?”

માસીએ ગુસ્સામાં પૂછ્યું, “કેમ? કેટલું કામ કર્યું?”

“બધું જ. દીવાલ તો આખી રંગાઈ ગઈ.” પોલીમાસીને વિશ્વાસ ન થયો. તેમણે

બહાર આવી જોયું તો સાચે જ આખી દીવાલ ચૂનાથી ચમકતી હતી. ધારીધારીને જોયું પણ એકેય જગ્યાએ કોઈ ખામી ન દેખાઈ.

માસીના ચહેરાના ભાવ ગુસ્સામાંથી બદલાઈને ખુશીના થઈ ગયા : “વાહ! ટોમ, તે સરસ કામ કર્યું છે. રમવા જતાં પહેલાં બીજું એક કામ કર.” ટોમનો ચહેરો ફરી વિલાઈ જાય તે પહેલાં જ માસી હસીને કહે, “પેલી ટોપલીમાંથી એક મોટું સફરજન લેતો જા.”

ટોમે સૌથી મોટું સફરજન લીધું. ઘરની બહાર જઈ બૂમ પાડી. “માસી, આવું બીજું કંઈ પણ કામ હોય તો કહેજો.”

● વાતચીત :

- તમારી ગણિતની નોટમાં રંગાયા પછીની દીવાલ દોરો.
- તમને વાર્તામાં સૌથી વધુ મજા ક્યારે આવી?
- વાર્તાના જે જે શબ્દો કે વાક્યો યાદ હોય તે બોલો.
- તમને તમારા ઘરમાં કયાં કયાં કામ સોંપાય છે?
- તમને એમાંથી કયું કામ કરવું ગમે?
- તમને કયું કામ કરવું ન ગમે?
- તમારા મિત્રો સાથે તમે ઘરકામ કર્યું છે? તે વાત કહો.
- તમને ઘરમાં કામ કરવું ગમે કે બહાર?
- તમને શું લાગે છે કેવાં કામ કરવાથી શરીરને વધુ થાક લાગે?
- જો તમને તમારી મભ્મી રસોઈ બનાવવા કહે તો તમે શું બનાવો?
- તમને એક મહિના માટે ઘરનું એક જ કામ સોંપવામાં આવે તો તમે કયું કામ પસંદ કરો?
- તમને ટોમ જેવું થવું ગમે? કેમ?
- ચૂનો મારવાના કામ પછી માસીએ ટોમને કયું કામ સોંઘું હશે?

◇ ટોમે તો કામ કર્યું અને કરાવ્યું. હવે તમારે કંઈક કરવું છે? ચાલો વાર્તામાંથી જ કેંક શોધવાનું કામ કરીએ. જો જો... ટોમની જેમ બેસી ન રહેતા.

રમવાની વસ્તુઓ	જગ્યાઓ	કિયાઓ	માણસોનાં નામ	તમને ગમતા શબ્દો	તમને અર્થ ખબર ન હોય તેવા શબ્દો
		આરામ કરવો			

◇ ખોટા વાક્યોને રંગી નાખો.

1. ટોમ માસીએ સોંપેલાં કામ ખૂબ ઉત્સાહથી કરતો.
  2. ટોમને રવિવારે કામ કરવાનું ખૂબ ગમતું.
  3. ટોમ દુઃખી હોય એટલે સીટી વગાડતો.
  4. ટોમને ચૂનો કરતો જોઈને બેન તેની મદદ કરવા આવ્યો.
  5. થોડી વાર ચૂનો કર્યા પછી ટોમને ચૂનો કરવાનું ખૂબ ગમી ગયું.
  6. ટોમના મિત્રો તેની મશકરી કરવા ઈચ્છતા હતા.
  7. ટોમને બેને રમવાની અને બિલીએ ખાવાની વસ્તુ આપી.
  8. ટોમે યુક્તિથી વરંડા પર ચૂનો કરાવી દીધો અને કેટલીક વસ્તુઓ પણ ભેગી કરી.
  9. ટોમનાં માસી તેનું કામ જોઈ રાજી થયાં.
- ગીતકું ગાઈએ... ‘ગાયાં નવ નવ નવલાં ગીત...’

◇ કામ કરીને થાક્યા હો એમ આણસ મરડો અને ત્યાર બાદ જોડીમાં બેસો. વાક્યો વાંચો અને લીટી કરેલા શબ્દનો અર્થ ધારો. તેના પર ખરાની નિશાની કરો.

1. ધરતીકંપ એક કુદરતી આઝત છે. તેને રોકી શકતી નથી. પણ તેવી આઝત સમયે જો સાવચેતી રાખીએ તો નુકસાન ઓછું થાય. મુશ્કેલી/અક્સમાત/લડાઈ

૨. અભ્યુ આજે જલેબી લાવ્યા. કાગળની થેલી સહેજ ફાટી ગઈ હતી. એમાંથી પીળી પીળી જલેબી જોઈને જ આયશાના મોઢામાં પાણી આવી ગયું.
મોઢું પલળી જવું/ખાવાનું મન થઈ જવું/પાણીથી મોં ધોવું.
૩. ફોટોગ્રાફરે કહ્યું, “આટલું બધું દાંત દેખાય એટલું ન હસો. સહેજ સ્મિત કરો તો ફોટો સરસ આવશે.” **સહેજ મોં મલકાવવું/ઓંખમાં પાણી આવી જાય તેવું હસવું.**
૪. ફિરદૌસને આમ તો વાર્તા સાંભળવી ગમે જ નહિ પણ નીલાબહેન એવી સરસ રીતે વાર્તા કહે એટલે તેને હવે વાર્તા સાંભળવામાં રસ પડવા લાગ્યો છે.
સાંભળવા માંડવું/મજા પડવી/આનંદ થવો.
૫. કાચનાં વાસણો સાફ કરવામાં ખૂબ કાળજી રાખવી પડે. સહેજ પણ બેદરકારી રાખો તો તૂટી જાય. **કાળજી ન રાખવી/ખૂબ કાળજી રાખવી./ડબલ કાળજી રાખવી.**
૬. મોટાંબેનની નજર જ એવી છે અમે ગમે તેટલું સારું કામ કરીએ. કોઈક ને કોઈક ખામી તો કાઢે જ. **ભૂલ/બીજું કામ/સજા**
૭. વિશાળનું ઘર શાળાથી નજીક જ છે પણ આજે ગરમી એટલી બધી હતી કે વિશાળ ઘરેથી શાળાએ પહોંચતા પરસેવે રેબજેબ થઈ ગયો. **પલળી જવું/વરસાદમાં નહાવા જવું/પરસેવાથી નહાવું**
૮. મારા મામાનો દીકરો ઠીંગણો છે તો બધા તેને ‘એ ગોટિયા, એ ગોટિયા’ કહી તેની મજાક ઉડાડે છે પણ તેને આ વાતનું બિલકુલ ખરાબ લાગતું નથી.
ખીજવવું/મજા કરવી/ખરાબ શબ્દો બોલવા.

❖ વાક્ય પરથી અર્થ તારવો, સાચા અર્થ સામે ✓ કરે. એક કે વધારે વાક્યો ખરાં ખોટાં હોઈ શકે.

૧. “ટોમ... ઓ ટોમ... કેટલીવાર? બસ મોડે સુધી પડી જ રહેવું છે? બીજો કોઈ કામધંધો છે કે નહીં?”
- આ વાક્ય ટોમ બોલે છે. ટોમને મોડા ઉઠવાની ટેવ છે.
- કોઈ વડીલ જ આવું કહે. આ વાક્ય પ્રેમથી બોલાયું છે.
૨. “વાણ ટોમ સોયર! રવિવારના દિવસે કામ!”
- આ વાક્ય શાબાશી આપવા માટે છે. ટોમને કામ કરતો જોઈ નવાઈ લાગે છે.
- બેન ટોમની મજાક ઉડાવવા આવું બોલે છે. રવિવારે કામ કરવું પડે તે સારું ન કહેવાય.

૩. “તારી આ જ ટેવ મને નથી ગમતી. આ વાતમાં દોસ્તી ક્યાંથી વચ્ચે આવી?”
- ચૂનો લગાવવાની વાત ચાલી રહી છે. ટોમને બેનની દોસ્તી નથી ગમતી.
- “આપણે તો દોસ્ત કહેવાઈએ ને!” એવું બેન વારંવાર બોલતો હશે.
- આ વાક્યમાં ટોમ ખોટો ગુસ્સો બતાવવા બોલે છે.
૪. “ટોમ આવું શું કરે છે? આખું સફરજન તારું...”
- ટોમ અડધું સફરજન લેવા તૈયાર નથી. પોલીમાસી ટોમને કહે છે.
- બેન ખુશીથી ટોમને આખું સફરજન આપવા ઈચ્છે છે.
- બેન દીવાલ રંગવાના બદલામાં ટોમને આખું સફરજન આપે છે.
૫. “કેમ? કેટલું કામ કર્યું?”
- ટોમ ગુસ્સાથી બોલે છે. બિલી બેનને પૂછે છે.
- પોલીમાસી વ્હાલથી ટોમને પૂછે છે. પોલીમાસીને ટોમ પર વિશ્વાસ નથી.

આવી વાતચીત કોણ કરી શકે? વાર્તામાં આવતાં પાત્રોનાં નામ વિચારો, લખો.

ઉદાહરણ : ‘ટોમ’ : હું ટોપલીમાંથી બીજું એક સફરજન લઉ?

માંસ્ની : કેટલાંક સફરજન ખાઈશ? બેન કહેતો હતો કે તું એનું પણ સફરજન ખાઈ ગયો!

૧. ..... : મારે પણ બેનની જેમ ચૂનો લગાવતાં શીખવું છે.
..... : જો તું મને પતંગ આપે તો તને પીંઠી મળો.
૨. ..... : યાર, મને પણ ચૂનો લગાડવા આપને.
..... : પણ તું મને લખોટી આપે તો હું તને ચૂનો લગાડવા પીંઠી આપું.
૩. ..... : શી વાત છે! તને કામ કરવામાં બહુ મજા આવી રહી છે ને!
..... : હાસ્તો! એટલે તો આમ મસ્ત સીટી વગાડતો વગાડતો કામ કરું છું.
૪. ..... : તું તો લખોટીઓ લઈને આવતો હતો ને! ક્યાં ગઈ તારી લખોટી?
..... : માસી એ તો એક મસ્ત કામ કરવા માટે મેં મારા ભાઈબંધને આપી દીધી.
૫. ..... : આજે તો કામ કરી બહુ થાકી ગયો. સૂઈ જાઉં હવે!
..... : તું તો ઝાડ નીચે આરામ કરતો’તો. કામ તો બેન, બિલી અને જોનીએ કર્યું.

- ફરી એકવાર ગીતનું લલકારીએ : ‘ગાયાં નવ નવ નવલાં ગીત...’

કોણ સારો અભિનય કરશો? અભિનય કરો.

૧. ટોમને માસીએ દીવાલ રંગવાનું કહ્યું ત્યારે ટોમ ચૂનાની ડોલ તરફ જુએ છે.
૨. બેન આવ્યો એ પહેલાં ટોમ દીવાલ રંગી રહ્યો છે.
૩. બેનના આવ્યા પછી ટોમ ચૂનો લગાડી રહ્યો છે.
૪. બેન ટોમને ચૂનો લગાડતો જોઈ રહ્યો છે.
૫. પરસેવે રેબજેબ થઈને બેન ચૂનો લગાવી રહ્યો છે.
૬. ટોમ ઝાડ નીચે બેસી સફરજન ખાઈ રહ્યો છે.
૭. પોલીમાસી રંગેલી દીવાલ જોઈ રહ્યાં છે.

ચૂનો કરવાની રીત :

- ( ) ઓછો ચૂનો લાગ્યો હોય ત્યાં ફરી ચૂનો કરો.
- ( ) ડોલમાં પાણી લો.
- ( ) ચૂનાની થેલી પર રહેલી સૂચના ધ્યાનથી વાંચો.
- ( ) તેમાં પીંછી બોળો અને દીવાલ પર લગાવવાનું શરૂ કરો.
- ( ) એક લાકડી વડે તે ચૂનાવાળા પાણીને હલાવો.
- ( ) તેમાં ચૂનો નાખો.

વાસણ માંજવાની અને કપડાં ધોવાની રીત લખો.

વાસણ માંજવાની રીત	કપડાં ધોવાની રીત

શાળા કે ગામની કોઈ દીવાલ કે દીવાલના ભાગને બાળકો સાથે મળીને રંગો. બાળકોના પ્રતિભાવોની વર્ગમાં ચર્ચા કરો.

વર્ગનાં બાળકો શાળા/ધરમાં કયાં કયાં કામ કરે છે? તે કામ કીની પાસેથી/કેવી રીતે શીખ્યા? તે કામ કરવામાં તેમને શું મુશ્કેલી પડી અને તેમાં તેમણે શું સુધારો કર્યો? - આ મુદ્દાઓ વિશે આ એકમ ચાલે ત્યાં સુધી દરરોજ ચર્ચા કરી વર્ગના બધા બાળકોને તક મળી રહે તે રીતે રોજ ગ્રાણ-ચાર બાળકોને ઉપરના પ્રશ્નો પૂછી ચર્ચા કરો.

 ‘રંગારો કોણા?’ વાર્તા મોટેથી વારાફરતી વાંચો અને બે-ગ્રાંડ વાક્યોમાં પ્રશ્નોના જવાબ આપો.

૧. ટોમને ઊંઘમાંથી કોણે ઉંડાડ્યો હતો? શા માટે?
૨. ટોમને પોતાના ઉપર આફત આવવાની છે એવું કેમ લાગ્યું?
૩. દીવાલ રંગતાં પહેલાં ટોમે પોતાની ખાસ સીટી કેમ વગાડી હતી?
૪. કલાકારની જેમ ચૂનો લગાડવા માટે ટોમ શું કરતો હતો?
૫. બેનને ટોમના કામમાં રસ શા માટે પડ્યો?
૬. ટોમે પોતાના ચહેરા પરની ખુશી શા માટે છૂપાવી રાખી?
૭. બપોર સુધીમાં આખી દીવાલ ત્રણવાર કેવી રીતે રંગાઈ શકી?

● વધુ એકવાર ગીતહું ‘ગાયાં નવ નવ નવલાં ગીત...’

 જૂથમાં ચર્ચા કરી લખો અને વર્ગ સમક્ષ વાંચી સંભળાવો.

- દીવાલ આ પ્રસંગ માસીને કહે તો કેવી રીતે કહેશે?
- ‘ચાલાક ટોમ’ વિશે પાંચ-સાત વાક્ય લખો.

 વાંચો અને અને તેમાં શું શું થવાની શક્યતા છે તે ટિક કરો.

વિદ્યાર્થીઓ ટિક કરે પછી વારાફરતી તેમણે કઈ કઈ શક્યતા ધારી અને તે શા માટે ધારી તે પૂછો.

૧. વીજળીના કડાકાભડાકા થાય છે.
 વરસાદ પડશે.   વરસાદ નહીં પડે.
 તડકો નીકળશે.   આકાશમાં સર્ફેન વાદળ હશે.
૨. મેં ખૂબ આઈસકીમ ખાધો છે.
 શરદી થશે.   થાક લાગશે.
 ઠેસ વાગશે.   તાવ આવશે.
૩. અરર.. ખાંડ વેરાઈ ગઈ.
 લાદી પર ડાઘા પડી જશે.   મખ્મી બિજશે.
 કીડીઓ આવી જશે.   ચા બગડી જશે.
૪. સામેના ઘરમાંથી ઘણો ધુમાડો નીકળે છે.
 ઘરમાં આગ લાગી હશે.   ચૂલો સળગાવ્યો હશે.
 ચા બનાવતાં હશે.   ગરમ પાણી ઢોળાયું હશે.

૫. પણ રોજ પાંચ વાગ્યે આવી જાય, આજે છ થઈ ગયા.

રસ્તામાં મિત્ર મળી ગયા હશે. બાઈકનું ટાયર પંક્યર થયું હશે.

ટ્રાફિક વધુ હશે. ઘડિયાળ બગડી હશે.

- હવે, આ ત્રણ વાક્ય માટે બે-બે શક્યતાઓ વિચારો અને તમારા મિત્રએ લખેલી શક્યતાઓ સાથે સરખાવો.

૧. ટીચર રોજ સ્કૂટર લઈને આવે છે, આજે સાઈકલ લઈને આવ્યાં.

.....

૨. આજે તેના અક્ષર વંચાય તેવા નથી.

.....

૩. પ્રિયાને ગણિતનો તાસ ગમતો નથી.

.....

આ જે સાધનો/ઓજારોનાં નામ તમે સાંભળ્યાં હોય તેની સામે ખરાની નિશાની કરો. તે ક્યાં ક્યાં કામ માટે વપરાતાં હશે તે અંગે તમે જે જાણતા હોય તે લખો. પછી જરૂર પડે તો મોટેરાંઓને પૂછીને તમે લખ્યું છે તેમાં ફેરફાર કરો.

૧. - ( ) .....

૨. - ( ) .....

૩. - ( ) .....

૪. - ( ) .....

૫. - ( ) .....

૬. - ( ) .....
૭. - ( ) .....
૮. - ( ) .....

આજા કવિતા ગાઓ.

મોસમ આવી મહેનતની

સોનાવરણી સીમ બની
 મેહુલિયે કીધી મહેર રે... ભાઈ! મોસમ આવી મહેનતની.
 નદિયુંનાં જલ નીતર્યાં
 લોકોમાં લીલાલ્હેર રે... ભાઈ! મોસમ.
 લીલોકુંચન બાજરો
 ને ઉજળોદૂધ કપાસ રે... ભાઈ! મોસમ.
 જુવાર લોથે લૂમેજૂમે
 ને હૈયામાં હુલ્લાસ રે... ભાઈ! મોસમ.
 ઉપર ઉજળા આભમાં
 કુંજિયુંના કલ્લોલ રે... ભાઈ! મોસમ.
 વાતા મીઠા વાયરા ને
 લેતા મોલ હિલોળ રે... ભાઈ! મોસમ.
 લિયો પછેડી દાતરડાં
 આજ સીમ કરે છે સાદ રે... ભાઈ! મોસમ.
 રંગેસંગે કામ કરીએ
 થાય મલક આબાદ રે... ભાઈ! મોસમ.
 લીંપીગૂપી ખળાં કરો
 લાવો ઢગલેઢગલા ધાન રે... ભાઈ! મોસમ.
 રણનારો તે માનવીને
 દેનારો ભગવાન રે... ભાઈ! મોસમ.

દાદા
એમનું
...

- નાથાલાલ દવે

● વાતચીત :

- કવિતાની જે લીટી ગમી હોય એ ગાઈને સંભળાવો.
- તમે ખેતર જોયું છે? ત્યાં શું શું જોયું? તમારે કેટલાં ખેતર છે?
- બસ/ટ્રેનમાં જતાં હો ને ખેતરો જુઓ તો શું દેખાય? તમને શો વિચાર આવે?
- ખેતર અને વાડીમાં શો તફાવત હોય?
- ખેડૂત ક્યાં ક્યાં કામ કરતા હોય છે?
- તમને ખેતરનાં/ઘરનાં ક્યાં ક્યાં કામ આવડે છે?
- તમને ખેતરમાં સૌથી વધુ શું ગમે?
- ખેતરમાં ક્યાં ક્યાં ઓજાર વપરાય છે?
- તમારી આસપાસ ક્યા ક્યા પાક થાય છે?
- જો તમારે ખેતર હોય તો ખેતરને ક્યાં ક્યાં નામ આપો?
- આ ગીતનો સીન ફિલ્મમાં આવે તો કેટલા લોકો, કામ કરતા હોય?

● આ ગીત પ્રાર્થનાસભામાં વેશભૂષા સાથે રજૂ કરો.

❖ કાવ્યના આધારે ખરું હોય ત્યાં ✓ અને ખોટું હોય ત્યાં ✗ કરો.

1. વરસાદ પડવાથી નદીમાં પૂર આવ્યું અને ખેતરો ખેદાનમેદાન થઈ ગયાં.
2. ખેડૂતોએ નહેરનાં પાણીથી સિંચાઈ કરી છે.
3. ખેતરનો પાક પવનથી લહેરાઈ રહ્યો છે.
4. આકાશમાં કાળાંડિબાંગ વાદળાં છે અને કુંજડી કલ્લોલ કરી રહી છે.
5. અનાજના ઢગલા કરવા માટે ગારમાટીથી જગ્યા તૈયાર કરવાની છે.

❖ આખો વર્ગ બે જૂથમાં વહેંચાઈ જાઓ. એક જૂથ નીચે જેવાં વાક્ય બોલે, બીજું જૂથ તેને અનુરૂપ કાવ્યપંક્તિ બોલે આ રમત કવિતાની બીજી પંક્તિઓ માટે પણ કરો.

1. નદીઓનાં પાણીના કારણે સરસ પાક થયો છે અને લોકો ખૂબ ખુશ છે.
2. સ્વર્ઘ આકાશમાં પક્ષીઓ સુંદર ગાન કરી રહ્યાં છે.
3. ખેતી માટેનાં સાધનો લઈ લો, આપણને ખેતર બોલાવી રહ્યાં છે.
4. માણસ જેવી મહેનત કરશે તેવું કુદરત એને ફળ આપશે.
5. આપણે સાથે મળીને કામ કરીશું તેનાથી આપણો દેશ સુખી થશે.

❖ જોડીમાં બેસો. આ શબ્દોના અર્થ ધારો અને ખાલી જગ્યા પૂરો.

(સોનાવરણી સીમ, દૂધ, લીલાલ્લેર, મેર, લીપીગુંપી, મોસમ, ઢગલેઢગલા, નદિયું, દાતરડું)

- સૂરજના તડકામાં ચમકતા પીળા રંગવાળું ખેતર એટલે ..... .
- મહીસાગર, નર્મદા, તાપી, સાબરમતી આ બધી ગુજરાતની ..... કહેવાય.
- અમારા ગામમાં વીજળી, પાણી બધું મળી રહે છે. પૂરતું અનાજ મળે, સારાં મકાનો બની ગયાં છે. દિવસે કામ કરીએ ને રાત્રે ભજન. ગામમાં બધાંને ..... છે.
- આખું વર્ષ વરસાદ પડ્યો જ નહીં, આ ખેતર લીલુંછમ છે, એ તો નર્મદામૈયાની ..... છે.
- મારી મમ્મીએ શર્ટ ધોઈ ધોઈને ઊજળો ..... જેવો કરી દીધો.
- દિવાળી નજીક છે એટલે મારી દાઢી અમારા માટીના ઘરને ..... તૈયાર કરે છે.
- ન ભણવું, ન લેસન! ભાઈ, કાલથી વેકેશન. ..... આવી મસ્તીની.
- મને સપનું આવ્યું કે મારા ઘરમાં સોનાચાંદીનાં ઘરેણાંના ..... થઈ ગયા.

આપણા કહેવું હોય તો કેવી કેવી રીતે કહેવાય? ✓ કરો.

1. લેસન કરવા માટે...

☐ લેસન કરવાનું છે ને?	☐ લેસન કરી લેજે.
☐ લેસન તો તારે કરવું જ પડશે.	☐ એય! લેસન કરવા બેસી જા.
☐ લેસન પૂરું કર્યા પછી જ ઊભું થવાનું છે.	
☐ હવે લેસન કરવાનો સમય થઈ ગયો છે.	
☐ લેસન કરીશ તો જ રમવા જવા દઈશ.	

2. પોતું કરવા માટે...

☐ હું પાછી આવું ત્યાં સુધી અહીંયાં પોતું થઈ ગયેલું જોઈએ.
☐ પોતું તો તારે જ કરવું પડશે.
☐ ચોખ્ખાઈ રાખવા પોતું તો કર.
☐ પોતું કરી લઈએ તો માખીઓ ન આવે.

3. દફતર ગોઠવવા માટે...

☐ કબૂતરના માળા જેવું કરી રાખ્યું છે, હમણાં જ દફતર ગોઠવ.
☐ દફતર ગોઠવેલું હોય તો ચોપડીઓ સરળતાથી મળે.
☐ દફતર તો ગોઠવેલું રાખવું જોઈએ.
☐ દફતર ગોઠવ પછી જ ખાવાનું મળશે.

૪. કારેલાંનું શાક ખાવા માટે...

- આમ બધું ભાવે તો કારેલાં ખાવામાં શું જોર પડે?
- કારેલાંય ખાવાં પડશે.
- ભલે કડવું લાગે, કારેલાંનું શાક શરીર માટે સારું.
- થાળીમાં આવે એ ખાઈ જ લેવાનું.
- ખાવા સમયે કચકચ ન જોઈએ.

૫. ચોકલેટ ન ખાવા માટે...

- હવે ચોકલેટ નહીં, દાંત બગડી જાય.
- હવે બિલકુલ ચોકલેટ ખાવાની જ નથી.
- જો ચોકલેટને અજ્યો છે તો પણાને કહી દઈશ.
- બે તો ખાધી. બેટા, હવે આ એક ચોકલેટ કાલે ખાજે.

આરપૂર્વક કેવી રીતે કહેવાય?

૧. તમારા નાના ભાઈને ટીમમાં લેવડાવવા માટે તમે તમારા મિત્રોને શું કહેશો?

.....

૨. તમને ટી.વી. જોતાં અટકાવવા મખ્મી શું કહેશો?

.....

૩. તમે ઉધીની આપેલી પેન્સિલ તમારો મિત્ર પાછી આપતો ન હોય તો તમે પેન્સિલ કેવી રીતે માગશો?

.....

● છેલ્દું ગીતડું છેલ્દ્લી વાર : ‘ગાયાં નવ નવ નવલાં ગીત’

● હસો.

“અરે! રહેવા દે.

આ સામેની દીવાલની ખીલી છે.

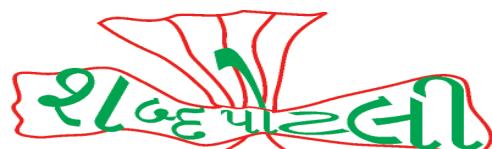
આ દીવાલમાં નહીં વાગે.”

લગભગ સરખા :

લલકારવું-લાંબા, મોટા અવાજે ગાવું; ઘડીક-સહેજ વાર, જરા વાર, થોડો વખત; રિવાજ-પહેલેથી ચાટ્યું આવતું હોય તેવું; ભારે હૈયે-ઉદાસ હૃદયે; વિચાર જબકવો- યુક્તિ સૂજવી; મોઢામાં

પાણી આવવું-ખાવાનું મન થવું; લસરકો મારવો-જપાટાથી બેંચવું કે ઘસડવું તે; જીણી નજરથી જોવું-ધ્યાનપૂર્વક જોવું; અકળાવું-ચિડાવું; ફસાવવું-મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાં મૂકવું; પધરાવવું-ન ખપતી કે ન જોઈતી વસ્તુ બીજાને વળગાડી દેવી; વિલાવું-જાંખા પડવું; સોનાવરણું-સોના જેવા રંગવાળું; મેહુલિયો-વરસાદ; લીલાલ્હેર-મજા; ઊજળું- ચમકતું સફેદ; હુલ્લાસ-આનંદ; કુંજડી-એક પક્ષી; મોલ-પાક; છિલોળ-પાણીના મોજા જેવો ઉછાળો; લિયો-લો ('લેવું'ના અર્થમાં); પછીડી-ઓઠવા-પાથરવા-પાક બાંધવા માટે વપરાતું ચાદર જેવું કપડું; આબાદ-સુખી

તને સાંભરે રે...

- આપણામાંથી કોને 'બેન' એ કોઈક છોકરી હશે એવું લાગ્યું હતું?
- આપણે શું નવું શીખ્યા?/તમને આવડતું હોય પણ ભણવામાં પહેલી વાર આવ્યું હોય તેવી કોઈ બાબત આવી આ એકમમાં?
- ટોમ બધા પાસે કામ કરાવી લેશે તે તમને જ્યાલ આવી ગયેલો? ક્યારે? કેમ?
- વિદ્યાર્થીઓને કહો કે તેઓ પાઠ્યપુસ્તકનાં પાનાં ફેરવતાં જર્દ, પાઠ્યપુસ્તકમાં જોઈને પણ જવાબ આપી શકે.
- બિસસું શેરીથી શર્ટ સુધી કિર્દ રીતે પહોંચ્યું?
- 'શંખલાની બહેન છીપલી' માં કોણ શંખલો અને કોણ છીપલી?
- આખી ચોપડીમાં તમને કિર્દ વાર્તા સૌથી વધુ ગમી? કેમ?
- વાર્તાઓનાં કયા પાત્રો/કોણ કોણ ડાઢ્યું હતું? કોણ કોણ તોફાની?
- ક્યાં ક્યાં ગીત કવિતા/ગીત/વાર્તામાં ભાઈ-બહેનની વાત આવતી હતી? તે વાત શું હતી?
- કયા ગીતમાં સવારની વાત હતી? કયામાં ચાતની? શું વાત હતી?
- કંકુ પગલાં પાડવા શું કરવું પડે?
- મેદાનમાં રમવાની/વર્ગમાં રમવાની કિર્દ-કિર્દ રમતો તમે શીખ્યા? રમ્યા?
- કોઈ વાક્યને લાંબું બનાવવું હોય તો શું કરવું પડે?
- તમે ક્યારે-ક્યારે પ્રશ્નો બનાવ્યા/પૂછ્યા હતા?

ફરી એક લટાર-૨

૧. પ્રશ્નોના જવાબ આપો.

૧. મિન્ટુએ રામજીબાપાને ત્યાં કેવાકેવા પ્રકારનો ગોળ જોયો?
૨. મિન્ટુ મંકોડો કેમ લોહી લુહાણ થઈ ગયો? તેને કોણે બચાવ્યો? કઈ રીતે?
૩. તૃપ્તિની બહેનપણીઓને શાની નવાઈ લાગી હશે?
૪. ભીખના નવા બંગલે બોધરાજ વારંવાર કેમ જતો?
૫. ભીખ તેના ગોદામને કબૂતરખાનું કેમ કહે છે?
૬. દેશી રમતો એટલે કેવી રમતો? ઓછામાં ઓછાં બે લક્ષણો લખો.
૭. કૃષ્ણનો બચાવ કોણ કરે છે? કૃષ્ણના બાપુજીનું નામ શું છે?
૮. ટોમને ઊંઘમાંથી કોણે જગાડ્યો? કેમ?
૯. બપોર સુધીમાં આખી દીવાલ ત્રણ વાર કેવી રીતે રંગાઈ શકી?
૧૦. અટકચાળા પવનની આખી વાત ફરિયાદ તરીકે લખો.
૧૧. આખા પુસ્તકમાંથી તમે કઈ વાર્તા અને કઈ કવિતાને પહેલો નંબર આપો? કેમ?

૨. સંવાદ વાંચો. આપેલ શબ્દ માટેનો અર્થ શોધી લખો.

૧. ખિજાવું : .....

સૌમિલ : અરે પૃથ્વી! તું આટલો બધો ગુસ્સે કેમ થાય છે?

પૃથ્વી : જો ને, પેલો મૌલિક મને ‘ચોટલી... એ એથ ચોટલી’ કહીને ખીજવે છે.

સૌમિલ : એ ભલે ને બોલે. તું અકળાવાનું છોડી દે એટલે એ પોતાની જાતે જ બોલતો બંધ થઈ જશે.

૨. રિસાવું : .....

સેરેના : મુસ્કાન, આ રેયાંશ કેમ મોં કુલાવીને બેઠો છે ને રમવા પણ આવતો નથી?

આરોન : એને નવી સાયકલ જોઈએ છે અને એના પણ્ણાએ લાવવાની ના પાડતા તે રિસાઈ ગયો છે.

સેરેના : તે નારાજ થવાથી સાયકલ થોડી મળી જાય!

૩. અધૂરાં વાક્ય પૂરાં કરો.

૧. શેરીને નાકે આવેલી દુકાનને અમે .....
૨. તે ખેલાડીનું નામ ..... છે. પણ બધા તેને .....
તરીકે ઓળખે છે.
૩. ચાર રસ્તા પર ..... ની પ્રતિમા છે.
૪. રાજેશભાઈ પોતાની બાઈકને ..... કહે છે.
૫. અમે એક કાચબી પાળી છે અને તેનું નામ ..... રાયું છે.

૪. ચિત્ર જોઈ તે ખાનામાં ‘સવાર’ કાવ્યની પંક્તિનો યોગ્ય કુમ લખો.

૫. લખો : સાંજ પછી...

- (૧) કૂતરાં શું કરે?
- (૨) તમારા ફળિયા/સોસાયટીમાં કઈ-કઈ પ્રવૃત્તિઓ થાય?

૬. પક્ષીઓ વિશે બોધરાજને કઈકઈ વાત ખબર હતી? કેવી રીતે? જોડકાં જોડો.

અ	બ
● ક્યું પક્ષી ક્યા વિસ્તારનું છે?	- તે ચાણ લેવા ગયાં હશે. હમણાં પાછાં ફરશે.
● ક્યો માળો ક્યા પક્ષીનો છે?	- તેઓ શોધી કાઢશે.
● પક્ષી બચ્ચાં કઈ રીતે ઉછેરે?	- આ કાબરનો માળો છે.
● પક્ષીનાં બચ્ચાંને આપણાથી અડાય નહીં.	- પોતે પણ હાથથી એમને અડક્યો નહીં.
● પક્ષીઓ પોતાનાં બચ્ચાંને શોધી કાઢતાં	- જો એ બ્રાંઘણી કાબર છે. આ વિસ્તારમાં ભાગ્યે હોય છે.
	જ જોવા મળે.

૭. વાક્યોમાં જે ભૂલ છે તે સુધારીને બોલો. ગાઢા અક્ષરે છાપેલ અક્ષર બદલવાનો નથી.

૧. જિગ્ગીષા ચેસ રમતું ત્યારે નાની જીગર લખોટી રમતું.

૨. ભાઈબહેન બંને બિચારીએ ઘણું જોર કર્યું પણ તે કૂદી ના શક્યું.
૩. મોટાં બહેન આવી એટલે ઘરમાં બધાં વ્યવસ્થિત ગોઠવાઈ ગઈ.
૪. કુંમાર થાકી ગઈ, પણ ગધેડો ટસનું મસ ના થયું.
૫. મોટી ઘટાદાર પીપળા પર ઘણાં જીવજંતુ રહેતો હતો.
૬. આ ચોપડીમાં અત્યાર સુધીમાં કેટલી વાર્તાઓ વાંચી? કહો. વાક્ય કઈ વાર્તાનું છે? ઓળખી કાઢો. તે વાર્તામાંથી તે વાક્ય શોધી અહીં લખો. બંને વાક્ય સરખાવો. તેમાં ક્યા શબ્દો બદલાયેલા હતા? કેમ? ચર્ચા કરો.

ભૂલવાળું વાક્ય	વાર્તા	વાર્તામાંનું વાક્ય
૧. એવામાં બકરીની એક બચ્ચું આમ તેમ કૂદકા મારતી હતી.		
૨. રામજીબાપુએ હસીને કહ્યું, “એને મારી પાસે મૂકૃતી જા.”		
૩. કૂકડાં ચકિત થઈ ગયાં. કૂકડાં ભણવાનું ભૂલી ગયાં.		
૪. સવાર થઈ મજૂર કામે લાગી ગયો.		
૫. જેમ મારાં બચ્ચાં મને વહાલાં છે તેમ સૌને પોતપોતાનાં બચ્ચાં વહાલાં હોય.		

૭. ક્યો વિકલ્પ રાખીએ તો વાક્ય સાચું બને? ખોટો વિકલ્પ છેકો.

ખૂબ જૂના સમયની વાત હતી/છે.

ચેતન અને લીલા નામના ભાઈ-બહેન હતાં/છે. તેઓ ઘરના આંગણામાં રમતાં હતાં. રમતાં રમતાં બપોર થશે/થઈ. તડકો વધી ગયો./ગયો છે. ચેતન અને લીલાને ગરમી લાગે છે/લાગશે. ચેતન-લીલા કહે, “સૂરજદાદા, તમે બહુ તાકાતવાળા હતા/છો?” સૂરજ કહે, “હાસ્તો. જોયું નહીં! તમે કેવા દાઝયા/દાઝશો?” ચેતન-લીલા પૂછે, “હા, હો! તો પછી વાદળ તમને કેમ ફંકે છે/ફંકતું હતું?”

સૂરજ કહે, “ઓહ! તો કદાચ વાદળ વધારે તાકાતવાળું હશે/હતું!”

ચેતન-લીલાએ વાદળને પૂછ્યું, “વાદળભાઈ, તમે બહુ તાકાતવાળા ગણાઓ/ગણાશો?”

વાદળ કહે, “હાસ્તો વળી! જોયું નહીં, સૂરજને કેવો ઢાંકી દર્દીશ/દીધો?”

ચેતન-લીલાએ પૂછ્યું, “તો પછી પવન વખતે તમે કેમ વેરાઈ જાય છે/જાઓ છો?”

વાદળ કહે, “એ સાચું! તો કદાચ પવન વધારે તાકાતવાળો હશે/હતો.”

ચેતન-લીલાએ પવનને પૂછ્યું, “પવનભાઈ, તમે બહુ શક્તિશાળી, કેમ?”

પવન કહે, “હાસ્તો! જોયું નહીં, વાદળોને એક જ ઝપાટે ક્યાંનાં ક્યાં ઉડાડીને લઈ જાઉં છું/જર્દિશ?”

ચેતન-લીલાએ કહ્યું, “તો પછી પર્વત આગળ તમે કેમ રોકાઈ જાઓ છો/જર્દિશ?”

પવન કહે, “તો પછી પર્વત મારાથી વધુ બળવાન હશે/હતો!”

ચેતન-લીલાએ પર્વતને પૂછ્યું, “પર્વતદાદા, પર્વતદાદા તમે બહુ શક્તિશાળી?”

પર્વતે કહ્યું, “અમાં શું પૂછવાનું? જોયું નહીં, પવન જેવો પવન પાણ મારી સાથે બાથ ભીડે છે ત્યારે હારી જાય છે!” ચેતન-લીલા કહે, “તો પછી નાનકું બીજ તમારી જમીનની અંદર ઉડે સુધી મૂળ જમાવીને કેવી રીતે ઉતરે છે/હશે? તે તમારી જમીન ફાડીને બહાર આવી મોટું વૃક્ષ કેવી રીતે બની જાય છે?”

પર્વત કહ્યું, “તો પછી વૃક્ષ મારાથી વધુ બળવાન હશે!”

ચેતન-લીલાએ વૃક્ષને પૂછ્યું, “ઝાડભાઈ, તમે બાહુબલી જેવાં છો/હશો?”

ઝાડ કહે, “ના રે હું તો સૂરજની ગરમી, વાદળનાં પાણી, પવનની હવા અને પર્વતની જમીનને લીધે ઊગીશ/ઊગું છું.”

ચેતન-લીલા કહે, “તો તો તમે બધાની શક્તિનો ઉપયોગ કરો છો/કરશો, એમ ને?”

ઝાડ કહે, “હા, સૂરજ, પવન, વાદળ અને જમીન ભેગાં મળીને મને ઉછેરે છે/ઉછેરશે.”

૧૦. કૌંસમાંના શબ્દોનો ઉપયોગ કરી વાક્ય પૂરું કરો. (વેશ, આજીજી, સરપાવ, તિક્ષા, અપવાદ)

૧. લીંબુ-ચમચીની રમતમાં આરવ પહેલે નંબરે આવ્યો. તેથી .....

૨. મોહનભાઈને પગે ખૂબ દુઃખતું હતું. પોતાને સાજા કરવા તેઓ ડોક્ટરને .....
૩. જૂના જમાનામાં વિદ્યાર્થીઓ .....
૪. અમારા ઘરમાં બધાને કેરીનો રસ ભાવે, ધ્રુવને જરાય નહીં. ધ્રુવ.....

૧૧. 'કેમ કે', 'તેથી' અથવા 'કારણ કે' માંથી કોઈ એક શબ્દ વડે વાક્યો જોડો.

૧. માયા ખૂબ ઉતાવળથી લખતી હતી. તેના અક્ષર ખરાબ આવ્યા છે.
૨. આપણે પરસેવો થાય તેટલું તો દરરોજ રમવું જ જોઈએ. સ્વાસ્થ્ય માટે તે જરૂરી છે.
૩. જખ્યા પછી છાસ પીવી જોઈએ. તે પીવાથી પાચન જલદી થાય છે.
૪. હથી ઝડપથી ઢોડી શકતો નથી. તેનું શરીર ખૂબ ભારે છે.
૫. ગંદા પાણીનો યોગ્ય નિકાલ કરવો જોઈએ. ગંદા પાણીથી કોલેરા, મેલેરિયા જેવા રોગ થાય છે.

૧૨. 'કહે ટામેટું' કવિતાના આધારે ખાલી જગ્યા પૂરો.

૧. ..... પશ્ચિમમાં આથમે છે.
૨. નદી ..... કરીને સામે કાંઠે જઈએ ત્યારે બીજું ગામ આવે.
૩. સચિનને મામાના ઘરે જવા નાવડીમાં બેસીને નદી ..... કરવી પડે.
૪. જાડી રજાઈ ઓફતાં એવી સરસ ..... મળી કે તરત જ ઊંઘ આવી ગઈ.
૫. ડોક્ટરના હાથમાં ઈન્જેક્શન જોતાં જ રેખાની આંખમાંથી ..... આંસુ પડ્યાં.

૧૩. અહીં દરેક વાક્યમાં બે વાક્ય ભેણસેળ થઈ ગયાં છે. તેમને છૂટાં પાડી સાચાં વાક્ય બનાવો.

૧. શિક્ષકે બાઝ્યું બોર્ડ, શાક પરથી મમ્મીએ શબ્દો ભૂસ્યા.
૨. ઈન્જેક્શન વાગ્યું દ્રાઈવરને લગાવ્યું ડોક્ટરે પગમાં.
૩. ઊડાઊડ ખોટે પતંગિયું કરે અળસિયું જમીન.
૪. ભાવે મીઠાઈ ગમે ફરસાણ પપ્પાને મમ્મીને.
૫. દાખલા ભણ્યા સંસ્કૃતમાં ગણિતમાં શ્લોક ગણ્યા.

૧૪. સાતથી વધારે શબ્દવાળું વાક્ય બનાવો. દરેક વાક્યમાં બંને શબ્દ આવવા જરૂરી છે.

૧. ડાક્ષા, લીંબુ	૨. સમડી, આંબો	૩. સૈનિક, કસરત
૪. કવિતા, અભિનય	૫. દોસ્ત, મસ્તી	૬. ઘરકામ, વાર્તા

પૂરક વાચન

શ્રાવણ

લે. દુર્ગા ભાગવત, અનુ. અરુણા જીડેજા

શ્રાવણના વરસાદ અને વાદળાંની મજા તો કેટલી અને કઈ રીતે કહેવી! સૂર્યગોલો તો લગભગ નહીં જેવો દેખાય. આ જુઓ, સાંજુકનાં વાદળાં આમતેમ વેરાઈ રહ્યાં છે. વરસાદે ઘડીક પોરો ખાધો છે, પવન બહુ છે. વાદળાં વીખરાય છે અને કાચીંડાની જેમ રંગ બદલે છે. કેટકેટલા રંગ! પશ્ચિમ ક્ષિતિજ પાસે મોટાં જાંબુદ્ધિયાં વાદળાંમાં કાળાકાબરા આકાશમાં ફેલાયેલાં વાદળાંમાંથી એકદમ ઉછળીને બહાર આવે છે. પછી એ વેરાવા લાગે. એમાંથી રાતાં જાંબુદ્ધિયાં વાદળાં નીકળે, એમાંથી રાતાં અને પછી લીંબુદ્ધિયાં રંગનાં એકદમ પીળાં વાદળાં હસવા લાગે. એમાંથી નીકળીને એક કેસરી કિનાર જાંબુદ્ધિયાં વાદળાંમાં આળોટવા લાગે. પીળો અજવાશ ફેલાય. વાતાવરણમાં અજવાશ ફેલાય. લગભગ અડધો એક કલાક આ ધૂળેટી ચાલે. પછી જાંબુદ્ધિયાં વાદળાં ફરીથી આકમજા કરીને લાલપીળા લટકા સંતારી દે અને કાળાં ધૂમસિયાં વાદળાંની પછેડી ઓઢીને વર્ષાની ધારાનું ગાન સાંભળતાં સાંભળતાં સૂઈ જાય. ખાલી કાળો રંગ ક્યારેક ભયાનક નથી હોતો પણ એમાં ગુલાબી ભળતાં રૂવાડાં ઉભાં થઈ જાય. જાણે મોતનો જ પડછાયો. સાંજનાં વાદળાંનો આ રંગ જોઈને ખૂબ ઉદાસ થઈ જવાય. જો કે રાત તરત જ પડે. ગાઢ અંધકારનાં મોજાં ગીય થતાં થતાં આખુંય આકાશ એક જ રંગનું કાળું ધૂમાદિયું થતું જાય. વીજળી ચમકે એટલે ફક્ત કાળાં-ધોળાં વાદળાં જુદાં તરી આવે. એક મજાની વાત. એક આ વીજળીના ચમકારા જવા દો તો, આ વાદળાંએ હકીકતે તો બધા સૂર્યને ઢાંકી રાખ્યા હોય છે, છતાં, આકાશ મધરાતે જોવું તો જોઈએ, મુશળધાર વરસાદ પડતો હોય તો પણ. નેવાં પરથી પડતી ધીમી ધારના પડદાને કારણે પાડોશનું ઘર કદાચ ન દેખાય પણ આકાશ કાંઈ જુદું અને ધોળુંધબ દેખાઈ આવશે. અંધારામાં જરીક ધોળું પણ વધુ ધોળું લાગે. તેવી જ રીતે સાંજે ધૂમાદિયાં લાગતાં વાદળાં જ આકાશને ધોળાશ આપી જાય છે. બાકી તો ભલેને આસપાસમાં અંધારું હોય તોયે આકાશનો અજવાસ-આછો તો આછો-પણ ટકી રહે છે.

પડછાયાના ખેલ

લે. દુર્ગા ભાગવત, અનુ. અરુણા જાડેજા

સવારના નવદસ વાગ્યા છે. પૂર્વ તરફની બારીના કાચ દૂધિયા છે. બહાર બદામનું ઝાડ છે. તેનાં હલતાં પાંદડાં પેલા અર્ધપારદર્શક કાચમાં .....

સપનામાં આપણો ખૂબ વિચિત્ર વાતો જોઈએ છીએ. પણ મને થાય કે પડછાયાના ચકમ જેવા આ આકારોની બરાબરી એકેય સપના સાથે ન થાય. તેમાંથે આ આકારો હલતા રહેતા હોવાથી તેમની વિચિત્રતાનો પાર નથી. આ જુઓ, સાવ બેસી ગયેલા પેટવાળો, જાડી પૂંછડીવાળો, બે પગવાળો ઉંદર, ક્યારનો મોં ઉઘાડબંધ કરે છે. એની પાછળ ત્રણ શિંગડાંવાળું અને ખૂબ લાંબું, જીણકી પૂંછવાળું એક મોટું સસલું પોતાના જાડિયાપાડિયા હાથ વડે પેલા ઉંદરને પકડવા જાય છે. બેઉંના મોં ફરે છે, આગળપાછળ એક જ દિશામાં. પકડાયો ઉંદર સસલાના સર્કારીમાં. હવે એ ઉંદરનું મોટું હરણ થઈ ગયું, જાડાબટાક બે પગવાળું. પેલા સસલાનો રંગ આછો થઈ ગયો અને હવે એમાંથી એક વાળ કાપેલી, મોટીમસને જાડી છોકરી નીકળે છે. પેલું હરણ હવે એના પડખામાં ભરાય છે અને પછી વિચિત્ર પક્ષીઓ પાંખ ફફડાવવા લાગે છે. બીજા કાચમાંથી એક જ બાજુએ મોં ફેરવેલાં બે પક્ષીઓ દેખાય છે. એકનું મોં તો ગરદન સુધી લંબાયેલું, મોટું અને આખાય મોંમાં નાચતી આંખ જ દેખાય. પાંખ ખરી પણ પગ વડે કૂદકા મારે એવો બીજા પક્ષીનો આકાર છે. આ જુઓ, ધડ રોછનું અને માથું બગલાનું હોય તેવું એક પ્રાણી, ઝાડની આડી ડાળી પર નાગની જેમ ગુંચળું વળીને ઊભેલા લાંબા સાપને પોતાના પંજામાં પકડીને ચાંચ મારી રહ્યું છે.

ઉપરના ફકરામાં આવતો હોય તેવો પડછાયો દોરો. બાકીના પડછાયા તમારી નોટમાં દોરી નોટિસ બોર્ડ પર લગાવો.

ચિઠ્પી

હેલો કિરણ,

કોરોનાને કારણે ગત વર્ષ ના તો આપણે નિશાળે જઈ શક્યા, ના કોઈને મળી શક્યા.

 અને પર ભણવાની થોડા દિવસ મજા આવી પણ પછી તો રોજ બધા

 અને ફેન્ડ્રૂસ યાદ આવતા હતા.

જો કે ભણવાની સાથે સાથે મોબાઇલ પર જોઈ જોઈને મેં અને પણ કર્યા.

મેં ઘણાં ચિત્ર દોર્યાં, તેમાં પૂર્યા, વાર્તાની ઘણી વાંચી અને દાદા-દાદી પાસેથી વાર્તાઓ સાંભળી પણ ખરી. નીલમ અને હું રોજ અને રમતાં હતાં, પણ

ઓસરીમાં જ. પણા ક્યારેક નો જાદુ શીખવાટે. મમ્મી વળી રમાટે, અને હા, મેં ચલાવતાં પણ શીખી લીધું. દાદાના ચશ્માંના કાચનો બિલોરી કાચ બનાવીને હું અને નીલમ તો , , , , એવું બધું ઝીણું ઝીણું જોઈએ છીએ. તે જોવાની બહુ મજા આવે. હવે તો હું મમ્મી-પણાને કામમાં ટેકોય કરું છું.

તારા ના બધાં પણ પહેરતાં હશે તથા સાબુથી ધોતાં જ હશે.

મારા દાદા-દાદી અને મમ્મી-પણાએ મુકાવી લીધી છે.

તું પણ મને આવી રીતે મેસેજ મોકલજે.

- ઉપરના પત્ર ઉપરાંત નીચે જેવાં શબ્દો બનાવી પત્ર, નિબંધ, વાર્તા કે કવિતા લખો.

મોરબી, જુનાગઢ, વડનગર, તારાપુર, રાજકોટ, ગાંધીનગર, વીસનગર, સોમનાથ, ગુજરાત, પરીક્ષા, ચાચી, સૂર્યકાંત, ચંદ્રકાંત, વનરાજસિંહ, હિરાબા, સમાચાર, નવસારી